

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE-ROMANYA İLİŞKİLERİ (1923-1938)
DOKTORA TEZİ**

**HAZIRLAYAN
ÖMER METİN**

**DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET AKİF TURAL**

**ANKARA
2011**

ONAY

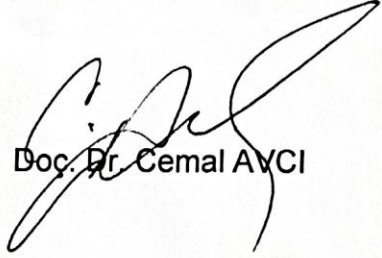
Ömer Metin tarafından hazırlanan "Atatürk Dönemi Türkiye –Romanya İlişkileri (1923-1938)" başlıklı bu çalışma 21/11/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim / Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL (Başkan)

Prof. Dr. Vahdet Keleşyılmaz

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Doç. Dr. Cemal AYCI

ÖNSÖZ

Atatürk döneminde Türkiye'nin yakın siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkiler kurduğu ülkelerin bir tanesi de Romanya'dır. Özellikle Balkan devletleri arasında bir birlik kurulması fikri Atatürk önderliğindeki Türkiye ile Romanya tarafından şiddetle desteklenmiştir. Her iki ülke liderleri, Balkan coğrafyasında oluşturulacak barışı koruyacak bir birliğin tüm dünya geneline olumlu etki yaratacağını düşünmekteydiler. Bu bağlamda Türk-Romen siyasi ilişkileri 1928–1934 yılları arasında her iki ülkenin ortak güvenlik ve işbirliği arayışları ile Balkan birliği kurma çabaları çerçevesinde şekillenecektir. Bu yakınlaşmanın en somut sonucu iki ülke arasında Ankara'da 17 Ekim 1933'de Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasının imzalanması ile görülecektir.

Türkiye ile Romanya arasında Atatürk döneminde sadece siyasi değil aynı zamanda iktisadi ve kültürel ilişkiler de oldukça ileri bir boyuta ulaşacaktır. Her iki ülke arasında yıldan yıla artan bir ekonomik hareketlilik görülmüştür. Türkiye'nin özellikle Romanya'dan ithal ettiği ürünlerin başında petrol gelmekteydi. Buna karşın Türkiye'den Romanya'ya genellikle tarımsal ürünler ihraç olunmaktaydı.

Romanya'da önemli bir sayıda Türk varlığının bulunması, kültürel anlamda da ilişkilerin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Özellikle Romen devletinin sınırları içerisindeki Türklere karşı iyi, doğru ve isabetli uygulamaları, Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmasına ve Türk kamuoyunda Romanya için çok olumlu bir havanın oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmada Atatürk döneminde Türkiye'nin Romanya ile her alanda gerçekleştirdiği yapıcı ilişkiler, Türk ve Romen arşivleri temel alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Türk-Romen ilişkilerinin başlangıcından Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönemi, özet olarak aktarılmıştır. Türklerin, Romenlerle tarih sahnesinde ilk defa karşılaşmaları, kronolojik olarak işlenmiş ve Osmanlı Devleti yönetiminde Romen prenslikleri ile ilişkilere temas edilerek, Birinci Dünya Savaşı'nın sonu ile giriş bölümü bitirilmiştir.

Türk-Romen siyasi ilişkilerinin işlendiği ikinci bölümde; Birinci Dünya Savaşı ile kesilen Türk-Romen diplomatik münasebetlerin Lozan Barış Konferansında tekrar başlaması ve sonrasında nasıl geliştiği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde özellikle 1930'lu yıllarda Balkan Paktının da etkisiyle, Türk-Romen ilişkilerinin zamanla müttefik dayanışmasına dönüştüğü vurgulanmıştır.

İkinci bölümde Türkiye ile Romanya arasındaki ekonomik ilişkiler incelenmiştir. Öncelikle 1923-1938 yılları arasında Romanya'nın genel ekonomik durumundan bahsedilerek bu süreçte Türk-Romen ekonomik ilişkilerinin nasıl bir gelişme gösterdiği, Türk ve Romen kaynakları temel alınarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise, Atatürk döneminde Romanya Türkleri incelenmiştir. Romanya Türkleri; Müslüman Türkler ve Hristiyan Türkler olmak üzere iki başlık altında çalışılmıştır. Müslüman ve Hristiyan Türklerin, Romanya içerisindeki siyasal, kültürel ve ekonomik durumları incelenerek, Romanya'dan Türkiye'ye olan göçlerin Türk-Romen ilişkilerine etkileri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın yapılmasında başından sonuna kadar her türlü desteğini benden esirgemeyen, derin hoşgörüsü ve tecrübesi ile rehberlik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Akif Tural'a şükranlarımı sunuyorum. Romanya'da tez çalışmalarım için bulunduğum dönemde yardımlarını aldığım Bükreş Üniversitesi, Türkiye Çalışmaları Merkezi Müdürü Prof. Dr. Mihai Maxim'e, Nicolea Iorga Enstitüsü Uzmanı Naci Pianaru'ya ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkür etmek istiyorum.

Ömer METİN

Ankara, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
KAYNAK TAHLİLİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK-ROMEN SİYASİ İLİŞKİLERİ (1923-1938)

1. 1. Lozan Barış Konferansı ve Romanya.....	26
1.1.1. Lozan Konferansında Boğazlar Meselesi ve Romanya'nın Görüşü.....	28
1.1.2. Lozan Konferansında Azınlıklar Meselesi ve Romanya.....	29
1.1.3. Lozan Konferansında Romanya'daki Türk Mezarlığı	29
1.1.4. Lozan Konferansında Patrikhane Sorunu ve Romanya.....	30
1.1.5. Lozan Konferansında Mali Sorunlar ve Romanya	31
1.1.6. Lozan Konferansında Ada-Kale'nin Romanya'ya Bırakılması Meselesi.....	31
1.1.7. Lozan Barış Antlaşması'nın İmzalanması ve Romanya.....	38
1.2. Türkiye ile Romanya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Başlaması.....	39
1.2.1. Cevad Bey'in Bükreş'e İlk Elçi Olarak Gönderilmesi.....	40
1.2.2. Georges Filality'nin Romanya'nın Ankara Elçiliğine Tayini.....	42
1.2.3. Romanyalı Öğrencilerin İstanbul Ziyareti.....	43
1.2.4. Hüseyin Ragıb Bey'in Bükreş Elçiliğine Atanması.....	43
1.3. 1926-1930 Yılları Arasında Türkiye-Romanya Siyasi İlişkileri.....	44
1.3.1. Türkiye ile Romanya Arasında Mezarlıkların Muhafazasına Dair İtilâfname.....	50
1.4. 1931-1934 Yılları Arasında Türk-Romen Siyasi İlişkileri	52
1.4.1. Romanya Kraliçesi Maria'nın Türkiye Ziyareti.....	53
1.4.2. 1932 Yılında Romanya Dış Siyasetindeki Değişimde Türkiye'nin Yeri.....	54

1.4.2.1. Romanya ve Rusya Arasında Besarabya Sorunu ve Türkiye'nin Arabuluculuğu.....	54
1.4.3. Tecavüzün Tarifi Mukavelenamesinde Türkiye ve Romanya'nın Rolü (3-4.07.1933).....	64
1.4.4. Türkiye-Romanya Dostluk, Âdemi Tecavüz, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması (17.10.1933).....	60
1.4.4.1. Romanya Dışişleri Bakanı N. Titulescu'nun Türkiye Ziyareti (14-18 Ekim 1933).....	60
1.4.4.2. Türk-Romen Dostluk Antlaşmasının İmzalanması.....	64
1.4.4.2.1. Türk ve Romen Basınında Antlaşmanın Yansımaları.....	68
1.5. Balkan Paktı ve Türk Romen İlişkileri.....	72
1.5.1. Balkan Paktının Oluşmasının Nedenleri ve Balkan Konferansları.....	72
1.5.1.1. Birinci Balkan Konferansı.....	72
1.5.1.2. İkinci Balkan Konferansı.....	74
1.5.1.3. Üçüncü Balkan Konferansı.....	77
1.5.1.4. Dördüncü Balkan Konferansı.....	78
1.5.2. Balkan Paktının İmzalanması (9 Şubat 1934)	80
1.5.2.1. Romanya Kamuoyunda Balkan Paktı'nın Yansımaları.....	82
1.5.3. Tefik Rüştü Aras'ın Romanya Ziyareti.....	83
1.5.4. Eugen Filotti'nin Ankara Elçiliğine Atanması.....	85
1.5.5. Bükreş'te Türk Mezarlığının Açılması.....	86
1.5.6. Montrö Boğazlar Konferansı ve Romanya'nın Tutumu.....	87
1.5.8. Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'nun Türkiye Ziyareti (16-20 Mart 1937).....	90
1.5.8. Romanya Başbakanı Tatarescu'nun Türkiye Ziyareti (27-30 Ekim 1937).....	92
1.5.9. Hatay Meselesi ve Romanya Kamuoyu.....	93
1.5.10. Türkiye Sınırının Bulgaristan'ın Satın Aldığı Silahların Geçişine Kapatılması Dair Romanya'nın İsteği.....	96
1.5.11. Romanya Kralı II. Carol'un İstanbul Ziyareti ve Atatürk ile Görüşmesi (19.06.1938).....	97

1.5.12. Atatürk'ün Vefatı ve Romanya'daki Akisleri.....	99

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK-ROMEN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

2.1. 1923-1938 Yılları Arasında Romanya'nın Ekonomik Durumu.....	103
2.1.1. Romanya'nın Mali Yapısı.....	105
2.1.2. Romanya'nın harici ticareti.....	108
2.1.2.1. Romanya'nın 1934'de Değişen İthalat Rejimi.....	111
2.2. Lozan Konferansında Romanya ile Yapılan Ticaret Sözleşmesi.....	112
2.3. Türkiye ile Romanya Arasında Ekonomik İlişkilerin Yeniden Başlaması.....	113
2.3.1. Türkiye-Romanya İkamet, Ticaret ve Seyrisafın Antlaşması (9.07.1929).....	115
2.3.2. 1929 Ekonomik Krizi ve Türk-Romen Ekonomik İlişkileri.....	122
2.4. 1935-1938 Yılları Arasında Türk-Romen Ekonomik İlişkileri.....	128
2.4.1. Türkiye ile Romanya Arasında Ticaret Mukavelesi ve Clearing Antlaşması.....	128
2.4.1.1. Türk-Romen Clearing'inin Ekonomik İlişkilere Etkileri.....	133
2.4.2. Türkiye-Romanya Ticaret ve Tediye Antlaşmaları (5 Ocak 1938).....	136
2.4.3. 1938 Ticaret ve Tediye Antlaşmalarından 1938 Yılı Sonuna Kadar Ekonomik İlişkiler.....	140
2.5. Türkiye-Romanya Arasında Dış Ticaret.....	154
2.5.1. Romanya'nın Genel İthalatında Türkiye'nin Yeri.....	157
2.5.2. Türkiye'nin Dünya Genelindeki İhracatında Romanya'nın Konumu.....	158
2.5.3. Türkiye'nin Dünya Genelindeki İthalatında Romanya'nın Konumu.....	160
2.5.4. Türkiye'nin Romanya'ya İhraç Ettiği Başlıca Mamuller.....	161
2.5.6. Türkiye'nin Romanya'dan İthal Ettiği Başlıca Mamuller.....	163
2.5.7. 1923-1938 Yılları Arasında Türk-Romen Ticaret Dengesi.....	163

2.6. Türkiye'nin Balkan Paktı Üyeleri ile Ticaretinde Romanya'nın Yeri.....	165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE ROMANYA TÜRKLERİ

3.1. Müslüman Romanya Türkleri.....	168
3.1.1. Dobruca Adı ve Bölgedeki Türk Tarihi.....	168
3.1.2. Romanya Türklerinde Kültürel Hayat.....	169
3.1.3. Eğitim.....	173
3.1.4. Romanya Türklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu.....	175
3.1.5. Romanya Türklerinde Dini Hayat.....	179
3.1.6. Atatürk İnkılâpları ve Romanya Türkleri.....	182
3.2. Romanya Türklerinin Türkiye'ye Göçü.....	185
3.2.1. Göçün Nedenleri.....	186
3.2.2. Göç Meselesinin Ortaya Çıkması ve Türkiye ile Romanya'nın İlk Tepkileri.....	189
3.2.2.1. Romen Basınında Göç Meselesine İlk Tepkiler.....	192
3.2.3. Türk Göçüne Karşı Romen Hükümetinin Aldığı Tedbirler.....	193
3.2.3.1. Silistre Valisi'nin Türkleri Korumak İçin Aldığı Tedbirler.....	196
3.2.3.2. Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey ile Romanya Kralı Arasında Türklerin Göçüne Dair Yapılan Görüşme.....	199
3.2.3.3. Türk Muhacirlerin Mallarının Romen Hükümeti Tarafından Satın Alınması Meselesi.....	200
3.2.3.4. Romanya Hükümeti ile Bükreş Elçisi Arasındaki Göçe Dair Görüşmeler.....	203
3.2.4. Göç Sözleşmesi İmzalanmadan Romanya'dan Göçlerin Başlaması Karşısında Türkiye'nin Yaşadığı Sıkıntılar.....	209
3.2.4.1. Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi'nin Göç İçin Aldığı Tedbirler.....	214
3.2.5. Türkiye-Romanya Arasında Göç Sözleşmesi	219
3.2.5.1. Göç Sözleşmesi İçin Yapılan Görüşmeler.....	219

3.2.5.2. Göç Sözleşmesinin İmzalanması.....	221
3.3. Gagauzlar (Ortodoks Türkler).....	225
3.3.1. Gagauzların Göç Meselesi	226
3.3.1.1. Köstence Konsolosluğu'nun Gagavuzlar Hakkındaki Raporu.....	227
3.3.1.2. Bükreş Elçiliği'nin Gagauzlar Hakkındaki Raporu.....	229
3.3.1.3. Varna Konsolosluğu'nun Gagavuzlar Hakkındaki Raporu...	234
3.3.1.4. Madrid Elçisi Tevfik Kamil Bey'in Gagauz Türklerinin Anayurda Göçmelerine Karşı Olumsuz Görüş Bildiren Raporu.....	236
3.3.1.5. Gagauzların Göç Meselesinin Neticesi.....	239
SONUÇ.....	242
KAYNAKÇA.....	248
EKLER.....	258
ÖZET.....	283
ABSTRACT.....	284

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.b.	: Adı geçen belge
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.M.A.E	.: Archivele Ministerul Afacerilor Externe
A.N.I.C.	: Archivele Nationale Istorice Centrale
A.Ü.H.F.D.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.C.A	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OBİV	: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

KAYNAK TAHLİLİ

Osmanlı Devletinin dağılmasından sonra Osmanlı Devletinin etki alanında hem Balkanlarda hem de Ortadoğu’da yeni ulusal devletler ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin büyük çoğunluğu ile ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde tarih alanında Türk-Romen ilişkileri üzerine yapılan özgün çalışma yok denecek kadar azdır. Bugüne kadar Türk-Romen ilişkilerini konu alan ne yüksek lisans ne de doktora tezi yapılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada Atatürk Dönemi Türk-Romen İlişkilerini, Türk ve Romen arşivlerini temel alarak ortaya koymaya çalıştık.

Türk-Romen ilişkileri hakkında ülkemizde yayınlanan ilk kitap, 1978 yılında G. Aktaş tarafından yazılmıştır. Aktaş’ın kitabı, ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Çavuşescu yönetimindeki Romanya ile Türkiye ilişkilerini ele almıştır. Ancak bu çalışmada dönemin siyasi münasebetleri, arşiv kaynaklarına dayanmaksızın anlatılmaktadır. Bu eserden sonra 1994 yılında Romanyalı Türk tarihçilerden Mehmet Ali Ekrem, İkinci Dünya Savaşı’nda Türk-Romen İlişkileri ismiyle bir eser yazmış fakat bu çalışmada Atatürk dönemine ait kısım özet şeklinde ele alınmıştır. Son olarak da 2006 yılında Genelkurmay Basımevi tarafından “*Tarihte Türk Romen İlişkileri*” isimli bir çalışma, kitap olarak yayınlanmıştır. Bu çalışma, ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti ile Romen prensliklerinin ilişkileri ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti-Romanya Krallığı ilişkilerini kapsamaktadır. Görüldüğü gibi, Atatürk dönemi Türk-Romen ilişkileri üzerine müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

Tez konumuzla ilgili olarak yapılan makale çalışmalarına bakıldığında; ağırlıklı olarak Türkiye ve Romanya’da düzenlenen konferans ve sempozyumlarda, Mihail Guboğlu ve Mustafa Memed gibi Romanyalı Türk tarihçilerin bildirileri mevcuttur. Bunların da büyük bir bölümü, Osmanlı-Romen ilişkilerini kapsayan döneme aittir. Türkiye’de yapılan makale ve bildiri çalışmaları ise ağırlıklı olarak Gagauzları işlemiştir. Türk-Romen ilişkilerine dair Türk ve Romen arşivlerini kullanarak herhangi bir makale ya da bildiri çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle tez çalışmamız sırasında özellikle

Türkiye'deki araştırmalarımızda arşive dayalı araştırma eserlerinin eksikliğini hissettik. Tezimizin üç ana bölümünde kullandığımız araştırma eser sayısı oldukça sınırlıdır. Türkiye'de bu konu arşiv belgelerine dayalı olarak çalışılmamıştır. Bu nedenle özgün bir doktora tezi ortaya koymak için tezimizin büyük bir bölümünde Türk ve Romen arşiv belgelerini kullandık.

Atatürk Dönemi Türk-Romen İlişkileri (1923-1938) başlıklı tezimizin iki ayaklı çalışma periyodu olmuştur. Çalışmamızın Türkiye ayağında, öncelikli olarak Türkiye'de bulunan arşiv ve kütüphanelerde tarama yapılmış, taslak bir plan ve kaynakça oluşturulmuştur. Türkiye'de araştırma yapılan kurumlara bakıldığında;

1- Arşivler

A-.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden kaynak taraması internet ortamında yapılmış, Romanya ile ilgili tüm belgelerin listesi çıkarılmıştır. Daha sonra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivine.(B.C.A.) gidilerek tespit edilen belgeler incelenmiştir. Burada yapılan çalışmalarda elde edilen belgelerin tasnifi şu şekildedir;

- 1- Bükreş'e atanan Türk elçilerinin atama kararlanameleri.
- 2- Bükreş Elçiliğinin Başbakanlık ve Türk Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporlar.
 - a) Türk Elçilerin Romen makamlara sunduğu güven mektupları.
 - b) Romen basınında Türkiye ile çıkan haberlerin Türkçe ve Fransızca tercümeleri.
 - c) Balkan Paktına dair Romanya ve diğer ülkelere ait raporlar.
 - d) Romanya Türkleri hakkında Türk elçiliğinin yaptığı faaliyetler.
 - e) Romanya Türklerinin göçüne dair Romen makamlarla yapılan görüşmelerin içerikleri.
 - f) Romanya'nın iç durumu hakkındaki gelişmeler.
 - g) Romanya-Sovyet Rusya arasında Besarabya sorununa dair Türkiye'nin arabuluculuk girişimleri.

- h) Balkan Paktı sonrası, uluslar arası arenada Türk-Romen işbirliğine dair bilgiler.
- ı) Türk-Romen Clearing Antlaşmasından kaynaklan sorunlar üzerine raporlar.
- j) Gagauzlar hakkında Romanya temsilciliklerinden gönderilen raporlar.

Türk Dışışleri Bakanlığı arşivinin henüz Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde tasnif edilerek araştırmaya açılmamış olması, Romen Dışışleri Bakanlığı arşivini bizim için önemli kılmıştır. B.C.A.'da Romanya Türklerinin göçüne dair yeterli belge bulunmuş fakat tezimizin ikinci bölümünü oluşturan ekonomik ilişkiler hakkında yeterli arşive belgesi bulunamamış ve bu eksiklik Romanya arşivlerinden yararlanarak giderilmiştir.

2- Kütüphaneler

A- Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde, yapılan taramalar sonucu elde edilen araştırma eserler ilgili bölüme göre tasnif edilip fişlenmiştir. Konumuzla ilgili resmi yayınlar bu kütüphanede taranmış özellikle Ayın Tarihi üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda tezimizle ilgili yeterli oranda malzeme bulunarak tezimizde kullanılmıştır. TTK Kütüphanesinde Atatürk dönemi basınının koleksiyonun 1932'den sonraki yılları mevcuttur. Bu nedenle Türk-Romen ilişkileri ile ilgili olarak Türk gazetelerinin 1932 yılından sonraki baskıları burada incelenmiştir.

B- Milli Kütüphane

TTK'da ulaşılamayan araştırma eserler için Milli Kütüphaneye başvurularak, eksikler burada tamamlanmıştır. Özellikle Atatürk Döneminde Romanya'nın siyasi ve iktisadi durumunu gösteren eserlere bu kütüphanede ulaşılabilmektedir. Bundan başka aynı dönemde Romanya Türklerine dair

Atatürk döneminde yapılan çalışmalar da burada yapılan inceleme ile elde edilmiştir.

C- T.B.M.M. Kütüphanesi

T.B.M.M. Kütüphanesine araştırma yapmak izin başvurulmuş ve burada 2007 Temmuz'da bir aylık yoğun bir çalışma yapılmıştır. Özellikle T.B.M.M. Meclis Zabıtları, Kavanin Mecmuası, Sicil-i Kavanin, Resmi Gazete ve 1930 öncesi Türk basınının incelenmesi burada tamamlanmıştır.

Tez çalışmamızın ikinci ayağını Romanya oluşturmaktadır. TİKA'ya 2008 yılında verilen proje kapsamında 5 Ocak 2009 – 5 Temmuz 2009 tarihleri arasında 6 ay süre ile Bükreş Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Türkiye Çalışmaları Merkezinde tez konumuzla ilgili araştırma yapılmıştır. Romen kaynaklarına hâkim olabilmek için bu süre içerisinde 6 ay boyunca Romence kursa gidilmiştir. Bu süre içerisinde Romence dilinin temeli oluşturulmuş aynı zamanda öncelikli olarak Türkiye Çalışmaları Merkezinde bibliyografya çalışması yapılmıştır. Daha sonra Romen Dışişleri Bakanlığı ile Romen Devlet Arşivlerinden çalışma izni alınmış ve bu arşivlerdeki dosyalar incelenmeye başlanmıştır.

Romanya'da iki dönem halinde çalışma yapılmıştır. 2009 yılı içerisinde TUBİTAK'a yurtdışı doktora araştırma bursu için başvuruda bulunulmuş ve 13 Mart 2010 – 13 Ocak 2011 tarihleri arasında 10 aylık bir süre için tekrar Romanya'da çalışma yapılmıştır. Bu süre içerisinde Romen arşivlerinde çalışmalara ağırlık verilmiş ve tezimizle ilgili tüm belgeler incelenmiştir. Arşivlerin dışında Romanya Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Köstence, Mecidiye gibi Dobruca bölgesinin önemli noktalarına gidilerek buralarda çalışmalar yapılmıştır. Romanya'da yapılan bütün çalışmaların ve gazetelerin toplandığı Bükreş'teki Romen Akademi Kütüphanesine özel izin ile girilmiş ve bir aylık çalışma sürecinde tüm Romanya basını taranmıştır. Özellikle Romanya Türklerinin çıkardığı gazetelerin tüm sayıları burada tek tek incelenmiştir.

Romanya’da yapılan 16 aylık çalışma döneminde araştırmada bulunan kurumları ve buralarda elde edilen bulguları şöyle tasnif edebiliriz;

1- Arşivler

A- Arhiva M. A. E. (Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi)

Türk-Romen ilişkilerinin 1923–1930 yılları arasındaki dönemi incelenirken Türkiye’deki malzemenin eksikliği tespit edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile kesilen Türk-Romen ilişkileri, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yeniden başlamıştır. Fakat Türkiye’de yaptığımız araştırma sonucunda Cumhuriyetin ilk yıllarındaki iki ülke ilişkileriyle ilgili yeterli kaynağa ulaşılamamıştır. Bu sebeple Romen Diplomatik Arşivinde 1923–1930 yılları arasındaki Türk-Romen siyasi ilişkileri ile ilgili arşiv malzemesine ulaşılarak bu sıkıntı giderilmiştir. Ayrıca 1930–1938 yılları arasındaki dönem de incelenerek Türk arşivlerinde bulunan malzemeyle karşılaştırılmıştır. Daha önceden yapılan ön araştırmalar sonucunda Romanya Diplomatik Arşivinde Türkiye fonuna ait 58, 59, 60 ve 65 numaralı dosyalarda çok sayıda arşiv belgesi olduğu saptanmıştır. Bu dosyaların tasnifi bakıldığında;

Fond Turcia, Volume. 58: 1923-1930 yılını dönemi kapsayan Türk-Romen ilişkilerine dair veriler.

Fond Turcia, Volume. 59: 1931-1935 yıllarına ait belgeler.

Fond Turcia, Volume. 60: 1936-1938 yıllarını kapsayan belgeler.

Fond Turcia, Volume. 65: Romanya Türklerinin göçüne dair raporlar.

Bu dosyalar incelenerek Atatürk dönemi Türk-Romen siyasi ilişkileri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ile uyumlu olarak tezimizin birinci ve üçüncü bölümleri, süreli yayınlar ve araştırma eserlerle de desteklenerek tamamlanmıştır.

B- A.M.A.E, Arhiva Economica (Romen Dışışleri Bakanlığı Ekonomi Arşivi)

Türkiye’de yapılan çalışmalarda Türk-Romen Ekonomik ilişkileri için yeterli malzemenin mevcut olmadığını daha önce belirtmiştik. Bu nedenle Romen Dışışleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Romen Ekonomi Arşivi, tezimiz için çok önem teşkil etmektedir. 1923, 1929, 1933, 1935 ve 1938 Türk-Romen ekonomik antlaşmalarının görüşmeler safhası için Romen Ekonomi Arşivi önemli bir eksikliği gidermiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde bu antlaşmaların uzatılması ve T.B.M.M’ de onaylanması ile ilgili malzeme mevcuttur. Fakat bu antlaşmaların yapılma süreci, iki ülke yetkililerinin yaptığı görüşmelerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, Romen Dışışleri Bakanlığı Arşivindeki Fond Turcia, vol. 58, 59, 60’la paralel olarak Romen Ekonomi Arşivinin 130 ve 137 numaralı dosyalarından ve Problema 41 fonuna ait belgelerden faydalanarak gerçekleştirilmiştir.

C- ANIC (Romanya Ulusal Arşivi)

Romanya’da bulunan Türk azınlığın siyasi, ekonomik ve sosyal durumu hakkında gerekli materyalin toplanabilmesi için Romanya İçişleri Bakanlığı, İstihbarat Teşkilatı raporları, Ekonomi Bakanlığının verileri incelenmiştir. Romanya hükümetlerinin Türk azınlık için izlediği politikalar, bakanlıkların sunmuş olduğu raporların ve Romanya parlamentosundan çıkmış kararların incelemesi yapılmıştır. Romanya’nın dış politikası ve diğer ülkelerle olan ilişkileri Romanya Dışışleri Bakanlığı Arşivinde bulunurken, Romanya’nın iç durumu, istihbarat, güvenlik, nüfus, çeşitli bakanlıklara ait raporlar, Romanya Ulusal Arşivinde bulunmaktadır. Bu arşivde, Köstence Emniyet Müdürlüğünün Romanya Türklerinin göçü hakkında Bükreş’e göndermiş olduğu istihbarat raporları incelenmiştir.

2- Kütüphaneler

A- Bükreş Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi Kütüphanesi

Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesine bağlı Turkish Studies Centre'de Türkiye ile ilgili kaynakların üzerinde inceleme yapılmıştır. Buradaki araştırmalar sonucunda, Romanya'da Türk-Romen ilişkileri ilgili olan çalışmalara ulaşılmıştır. Bu merkezde Romanya'da Türkiye hakkında yazılmış kitap ve makalelerin hemen hemen tamamı bulunmaktadır. Tezimizin arşiv ayağı dışındaki ikincil kaynakları kapsayan bölümü bu merkezde yapılmıştır. Romanya'da Turkish Studies Centre'de yapılan incelemelerden yola çıkılarak Bükreş Üniversitesi kütüphanesinde konumuzla ilgili eserlerden de faydalanılmıştır.

B- Romen Akademi Kütüphanesi

Romen Akademi Kütüphanesi, Türkiye'deki Milli Kütüphaneye benzemektedir. Romanya'da yayınlanan bütün eserler ve gazeteler, bu kütüphaneye gönderilmekte ve araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. Doktora tezimizi kapsayan döneme ait Romanya basınının tamamı, Romen Akademi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Özellikle Lozan Antlaşması süreci, Balkan Paktı, Romanya'dan Türkiye'ye göç meselesi, iki ülke arasında yapılan ekonomik antlaşmalar, Romanya'daki Türk azınlığın durumu hakkında Romen basını bu kütüphanede taranmıştır.

C- Nicolea Iorga Enstitüsü Kütüphanesi

Romen devlet adamı ve aynı zamanda Osmanlı tarihçisi Nicolea Iorga adına, Romanya Başbakanlık binasının yakınında bir enstitü kurulmuştur. Bu enstitüde Balkan coğrafyasındaki ülkelerle ilgili araştırma eserler bulunmaktadır. Özellikle bizim tezimizin dönemi olan iki savaş arası dönemde bölge ülkelerinin Romanya ile olan ilişkilerini ve Balkan Paktını konu alan eserlerin incelenmesi bu kütüphanede yapılmıştır. Bu enstitünün çıkarmış

olduğu Revista İstorica dergisinin tüm sayıları taranarak Türk-Romen ilişkilerine dair makaleler tezimizde kullanılmıştır.

Tezin Özgünlüğü

Tez çalışmalarımız sırasında öne çıkan konulara ve ortaya koymaya çalıştığımız yeniliklere bakıldığında öncelikli olarak Atatürk önderliğindeki Türkiye'nin Balkanların güvenliği için yapıcı bir dış politika geliştirdiği göze çarpmaktadır. Balkan Paktının oluşmasında Atatürk'ün ileri görüş ve bilge devlet adamlığı başta Romanya olmak üzere bütün Balkan devlet adamları üzerindeki derin etkisi Romen arşivlerinde ve gazetelerinde yapılan araştırma ile ortaya konulmuştur.

Atatürk döneminde Besarabya sorunu nedeniyle iki savaş arası dönemde gerilen Romanya-Sovyet Rusya ilişkilerinde Türkiye'nin arabulucu bir rol üstlendiği görülmektedir. Türkiye, Türk Kurtuluş Savaşından itibaren Sovyet Rusya ile yakın siyasi ve ekonomik işbirliği geliştirmiş aynı zamanda Balkan devletleri ile de eskiden kalan tüm sorunları çözme yoluna gitmiştir. Bununla birlikte Romanya, Besarabya sorunu nedeniyle soğuk savaş yaşadığı Sovyet Rusya ile Türkiye'nin yakın işbirliği yapması karşısında Türkiye'ye ilk dönemlerde kuşku ile bakmıştır. Fakat Türk ve Romen arşivlerine baktığımızda 1930'lu yılların başından itibaren bu kuşku yerini güvene bırakacak ve Balkan Paktının imzalanmasıyla müttefik ilişkisine dönüşecektir. Türkiye de hem Sovyet Rusya ile hem Romanya ile olan iyi ilişkilerini devam ettirmek için bu iki ülke arasındaki Besarabya sorunu için arabulucu rolü üstlenmiş ve ilişkilerin normalleşmesine yardımcı olmuştur.

Türk ve Romen arşivlerinde yapılan çalışmada sadece siyasi ilişkiler de değil aynı zamanda ekonomik ilişkilerde de yeni veriler ortaya konulmuştur. Birinci Dünya Savaşından ağır bedeller ödeyerek çıkan Türkiye'nin ekonomisi 1930'lu yıllara kadar ancak kendini toparlayabilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Romen ticaret dengesi Romenlerin lehine iken 1930'ların başından itibaren Türkiye dengeyi sağlamış ve 1938 yılında bariz şekilde ticari denge Türkiye'nin lehine doğru gelişmiştir.

Atatürk döneminde Türkiye dışında kalan Türklerle de yakından ilgilenilmiştir. Bu çalışma sırasında Türk ve Romen arşivlerinden elde ettiğimiz verilere göre, Romanya'daki Türklerinin sıkıntılarından yakından ilgilenen Türkiye, bu Türklerin haklarını korumuş, düzenli şekilde anavatana göçmelerini sağlamış ve Romanya'da bıraktıkları taşınmaz mallarının bedellerinin Romanya hükümeti tarafından ödenilmesi kararını aldırılmıştır. Romanya Türklerinin göçü hakkında burada dikkat çeken önemli bir nokta, öncelikli olarak Müslüman Türkler, Anadolu'ya göçmüş, Hristiyan Türklerin (Gagauzlar) göçü daha sonraya bırakılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Gagauzların göç ettirilme planı gerçekleştirilememiştir.

Türkiye ve Romanya'daki arşivlerde yapılan araştırmalar sonucunda Atatürk Dönemi Türkiye-Romanya ilişkileri hakkında özgün bir doktora tezi ortaya koymaya çalıştık. Daha önce konuyla ilgili arşiv belgelerine dayanarak her hangi bir çalışma yapılmamış olması sebebiyle, bu tez çalışmasının alanındaki önemli bir eksikliği dolduracağına inanmaktayız.

GİRİŞ

Günümüzde Romanya adıyla bilinen ve bir zamanlar Osmanlı Devletinin Eflak ve Boğdan Prenslüklerini oluşturan ülkenin ilk halkı, büyük *Thrak* ailesine mensup *Daklar-Cetler* olarak bilinmektedir. Dakların ve Cetlerin M.Ö. 1800'lü yıllardan itibaren Romen topraklarında yaşadıkları arkeolog ve antropologlar tarafından ortaya konulmuştur. Romen ulusunun oluşumu ise M.S. ikinci yüzyıldan başlayarak Romalı göçmenlerle yerli Dak-Get halkının kaynaşmaları neticesinde Karpat Dağları ile Tuna Nehri arasındaki Dakya'da gerçekleşmiştir.

Roma İmparatoru Trianan, M.S. 106 senesinde Dakya Krallığına son vererek, Dakya'yı bir Roma eyaleti haline getirmiştir. Trianan ile başlayarak Roma İmparatorları, Roma'dan getirdikleri göçmenleri Dakya bölgesine yerleştirerek yerli Dak halkını asimile etmeyi hedeflemişlerdir. Romalı göçmenlerin yerli Daklar ile etkileşimi, Romen ulusunun oluşumunun tarihi ilk halkasını teşkil etmiştir. Bu uluslaşma sürecinde gerek Türk göçebe toplulukları gerekse bölgedeki Slavlar, Romenlerin atalarıyla kaynaşmışlar ve Romen ulusunun oluşumuna Romalılara nazaran ikinci derecede katkıda bulunmuşlardır.¹

Roma İmparatorluğu, hâkimiyeti altındaki yerli Dak halkını. Romalılaştırırken, Latin dilinin Dakya'da yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Roma'dan getirilen göçmenler, yerli halka kendi dillerini benimsetmişler ve Dakyalılar kendi dillerini giderek daha az kullanmaya başlamışlardır. Bu nedenle Romen dili, Romanik diller ailesine mensup hale gelmiştir. Daha sonraları Romanya bölgesine gelen Türk kavimleri ve Slavlar, Romence'ye birçok kelime katmış olsalar da Romen dilinin esasında değişiklik yaşanmamıştır.²

Romen ulusu oluşumu itibariyle de anlaşılacağı üzere diğer Balkan uluslarından farklı bir yapıya sahiptirler. Bu farklılığın en başta geleni,

¹ Macid Güler, "Romen Ulusunun Menşei ve Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 6, İstanbul, 1976, s. 57-59.

² *Balkanlar'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1993, s. 133.

yüzyıllardır Slavlarla yan yana yaşamalarına rağmen Slavlaşmayıp kendi kültürel özelliklerini korumuş olmalarıdır. Romen halkı, Roma İmparatorluğu döneminden itibaren sahip oldukları Latin kimliğini her zaman korumayı bilmişlerdir. Yaşadıkları coğrafyanın stratejik önemi nedeniyle sürekli olarak yabancı akınlara maruz kalmışlar fakat Romen kültürünü yaşatmayı başarmışlardır. XIII. Yüzyılda Kril alfabesini kabul etmelerine rağmen, Romen ulusal hareketinin başlamasıyla beraber yüzyıllar sonra 1864'te tekrar Latin alfabesine dönüş yapmışlardır.³

Romenlerle-Türkler arasındaki ilişkilerin başlangıcı da en az Romen milletin oluşumu kadar eskiye dayanmaktadır. Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya ilk defa göç eden ve Trakya'da Daklarla çeşitli temaslarda bulunan Proto-Türklerdir. Bu Türk kavmi tarihte Scytsi ya da İskit (Romencesi Sciti) olarak tanınmıştır. İskitlerle Romenlerin atalarının ilişkisine dair ilk bilgi M.Ö. 514 yılına aittir. Bu tarihte Acem kralı Dara'nın Karadeniz kıyılarına sefer düzenlemiş ve İskitler ile Daklar, Dobruca bölgesinde Acem ordusuna karşı başarılı bir şekilde savaşmışlardır.

Karpat Dağları ile Tuna Nehri arasındaki Dakya bölgesi, birkaç asır (M.Ö. VII-VI) İskit hâkimiyetinde kalmıştır. Bu süreç içerisinde İskitler, Dakların yanına yerleşip kaynaşmışlardır. İskit ve Dakların karışmalarından Batı Karpatlarda Ağa'tırşii (Ağatırşlar) denilen yeni bir Dak boyu meydana gelmiştir.⁴

Arkeoloji ve tarih kaynaklarından edinilen bilgiler ışığında Karadeniz ve Tuna bölgelerinde bugünkü Romanya'nın Dobruca civarında İskit boylarının uzunca süre yaşadığı anlaşılmaktadır. Buradaki bazı yer isimleri, eski İskit krallarının isimleriyle örtüşmektedir. Ayrıca Romanya'da arkeolojik kazılarla ortaya çıkan bazı gümüş ve bakırdan kesilmiş paralardan Dobruca'da hüküm süren İskit krallığı hakkında bilgiye ulaşılmıştır.

İskitlerin uzunca bir süre Daklar üzerinde hâkimiyet kurduğu bir gerçektir fakat zamanla Daklar ve Roma İmparatorluğunun egemenliği

³ *Tarihte Türk-Romen İlişkileri*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 12.

⁴ Mihail Guboğlu, "Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri Hakkında", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (11-15 Ekim 1976)*, C: II, Ankara, TTK Yayınları, 1981, s. 753-755.

sırasında asimile olup yeni oluşan Romen ulusunun zengin bir parçası haline gelmişlerdir. Dobruca'da İskitlerden kalma *Kalabeus*, *Sampeus*, *Zaldapa* gibi yer ve nehir isimleri mevcuttur. M.S. ilk yüzyıldan başlayarak Roma devrinde ve daha sonraki evrelerde bugünkü Dobruca'ya Latince *Scythia Minor* = *Küçük İskitya* denilmekteydi. Bu bölgeye bu ismin verilmiş olması, Dakya'da birkaç asırdan fazla süren İskit hâkimiyetini doğrulamaktadır. Ortaçağda deniz ya da liman haritalarında Dobrucanın ismi "Küçük İskitia" olarak geçmiştir. Romenlerin ataları, demir ve diğer madenlerin işleme sanatını İskitlerden öğrenmişlerdir. İskitler, anavatanları olan Orta Asya'dan demir, altın, gümüş ve diğer madenlerin işleme sanatını Dakya'ya taşımışlar ve Romen ulusunun oluşumuna katkıda bulunmuşlardır.⁵

İskitlerden sonra Dakya-Romanya bölgesine akınlarda bulunan Türk kavmi Batı Hunlarıdır. Batı Hunları selefleri İskitler gibi Orta Asya'dan Altay Dağlarından Karadeniz'in kuzeyine göç etmişler, M.S. 375'te Dakya-Romanya'yı da içine alan geniş bir hâkimiyet alanına sahip olmuşlardır. Batı Hunlarının büyük hükümdarı Attilâ'nın 475'te ölümünden sonra Dakyalılar, Batı Hunlarını mağlup ederek, Dakya-Romanya'daki Hun hâkimiyetine son vermişlerdir. Dakya'daki Hun egemenliği 80 yıl kadar sürmüş ve Proto-Romenler üzerinde kalıcı etkiler bırakmamıştır.⁶

Batı Hunlarından sonra Dakya'da VI. Yüzyılda hanlar tarafından yönetilen bir başka Türk kavmi, Avarlar hâkimiyet sürmüşlerdir. Romanya topraklarında özellikle Transilvanya'da yapılan arkeolojik çalışmalarda Hunların ve bilhassa Avarların mevcudiyetini ispatlayan eserler ortaya çıkarılmıştır. Balkan Yarımadasında 587 yılında Avarların düzenledikleri bir seferde Avar ordusundaki bir askerin "Torna torna fratre (Dön-dön kardeşim)" diye bağırarak ilerlediğini Bizans eski kronikleri kaydetmiştir. Ünlü Bizantinoglar, dil bilimciler ve tarihçiler bu sözleri, Romen dilinin ilk yazılı kaydı olarak kabul etmektedirler. Dakya bölgesindeki Avar devletine 796 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatoru Charlemagne tarafından son

⁵ Guboğlu, a.g.m., s. 755-756.

⁶ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 14.

verilmiştir. Bölgedeki Avar kavmi, zaman içerisinde Romen, Bulgar ve Macarlarla karışmıştır.⁷

Diğer eski Türk kavimleri gibi Bulgarlar da Orta Asya'dan kopup Doğu Avrupa'ya doğru göç etmişlerdir. Dobruca ve Tuna bölgesinden geçerek Varna civarında bir hanlık (681-702) kurmuşlardır. Fakat Bulgar Türkleri, bu coğrafyada kültürel kimliklerini muhafaza edememişler ve Slavlar tarafından Hristiyanlaştırılmışlardır.

Romenlerin ataları, gerek Bulgar Türklerinden gerekse diğer Türk kavimlerinden Boyar (Romencesi: *Boier*) sözcüğünü ve müessesini almışlardır. Romen tarihinde Boyarlık, voyvodalıktan sonra en güçlü kurum haline gelmiştir. Boyarlar zaman içerisinde Romen halkı içinde imtiyazlı bir sınıf haline gelerek voyvodalık seçimlerinde ve ülke yönetiminde etkili bir konuma sahip olmuşlardır.

Dil bakımından Fin-Ugor ailesine mensup, eski Türk kavimleriyle akraba olan Macarlar da 889 yılından itibaren Karpat dağlarını aşarak Tuna civarına yerleşmişlerdir. Tuna bölgesinde Peşte⁸ civarını merkez kendilerine merkez yapan Macarlar, 1001 yılında Hristiyanlaşmışlar ve Transilvanya bölgesi için Romen voyvodaları ile çarpışmışlardır.⁹

Karpat-Tuna bölgeleri arasında oluşan Romen ulusu, IX. yüzyılın sonlarına doğru Peçenek, Kuman ve Oğuz Türklerinin akınlarına maruz kalmıştır. Peçenekler kendilerinden önce Romen ülkesine göç eden diğer Türk kavimleri gibi daima ova ve meralara yerleşmişlerdir. Peçenek Türkleri, Eflâk'ta Baragan ve Teleorman ile Boğdan'ın güneyinde Bucak (Romence: Bugeac)¹⁰ ve Burgaz denilen yerlere yerleşmişler ve buralarda uzun süre yaşamışlardır. Bu ovaların isimleri Peçeneklerden kalmıştır.

Eflak ve Boğdan bölgelerine yerleşen Peçenek Türklerinin içerisinde birçok Türk boyu yer almaktaydı. Bunlardan birisine de *Berindei* denilirdi.

⁷ Macid Güler, "Romen Ulusunun Menşei ve Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri II", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 8, İstanbul, 1976, s. 38.

⁸ Buda ve Peşte şehirleri daha sonra birleşerek günümüzde Macaristan'ın başkenti de olan Budapeşte adını almıştır.

⁹ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 14-15.

¹⁰ Baserabya'nın güney tarafına verilen Türkçe bir isimdir. Bkz. A. Decei, "Bucak", *İslam Ansiklopedisi* II (İstanbul 1944), s. 742-747.

Romen kaynaklarına göre Berindei yer ve şahıs isimlerine, Eflak Boğdan'ın dışında Transilvanya bölgesinde de çok sık rastlanmaktadır. Eflak ve Boğdan prensliklerinde Peçenek ile Kuman devrinden sonra Berindei isimli bir boyar sülalesi, yüzyıllarca önemli siyasi bir rol üstlenmiştir. Günümüzde dahi Romanya'da tanınmış Berindei aileleri vardır. Romanya'daki Peçenek izlerine yer adlarında da sıkça rastlanmaktadır. Dobruca'nın Tulca kazasında bir köyün ve Tuna nehrine akan iki çay isminin "*Peceneaga*" olduğu bilinmektedir. Ayrıca Romanya'nın Transilvanya ve Banat bölgelerinde Peçenuşca, Pişineaga, Peçinegu, Peçingine gibi Peçenek Türklerini anımsatan yer adları mevcuttur.¹¹

Romanya'da yer isimlerinde Uzul, Oituzul, Ozolimma ve Özi gibi yer adlarının bulunması Oğuz ya da Uz Türklerinin de geçmişte Romanya üzerinde etkili olduklarını göstermektedir.¹²

Romanya coğrafyasında Peçenek ve Oğuz Türklerinin yerini XI. Yüzyılda Kumanlar alacaktır. Kuman Türkleri, Karpat-Tuna bölgesinde büyük Moğol-Tatar istilasına kadar (1241) yaklaşık iki yüz yıl hâkimiyet sürmüşlerdir. Hâkimiyetlerinin sonuna doğru Kumanlar, Hristiyanlığa geçmişler ve 1227-1228 yıllarında Kumanlar için Boğdan'da bir piskoposluk oluşturulmuştur.

Kumanlar da Peçenek ve Oğuzlar gibi Romen ülkesinde birçok yer ve şahıs ismi bırakmışlardır. Bunlardan bazıları, Kara Eflâk'ta bir yerleşim yeri olan Karakal (Romence: Caracal), Karpat dağlarından birini oluşturan Karaiman (Romence: Caraiman), Vadul Cumanilor (Kumanların Geçidi), Valea Comanicii (Kuman Vadisi)'dir.¹³

Romen tarihine ait belge ve koleksiyonlarda eski Türk kavimlerinden kalma birçok Türkçe kelimeye ve Boyar isimlerine rastlanılmaktadır. Bunların başlıcaları; Ağa, Ağanan, Akbaş, Akuş, Aldomir, Aslan, Azgır, Balaban, Balak, Balık, Barak, Barkan, Bars, Belçir, Beldiman, Berendey, Berkiş, Bilik,

¹¹ Guboğlu, a.g.m., s. 765-768.

¹² Güler, a.g.m., s. 39.

¹³ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 16.

Boçok, Buçuk, Buğa, Buldur (Boldur, Buldır)¹⁴, Bulmaz, Bura, Buzdugan, Çafon, Çega, Çolpan, Çotran Çura, Çutur, Dorman, Edümen, Gramdan, Gaman, Goyan, Gurban, Orda, Ordubaşı, Ötemiş, Kara, Kaiman, Karakızıl, Kazan, Kuman, Payandur Soltan, Şişman, Tamıztaş, Taemas, Tabuk, Tuğrul Tolmaç, Tonaz, Tok, Tokmak, Toksala, Toronbay, Törtaba, Tut-Tarkan'dır.¹⁵

Anadolu Türklerinin Romen topraklarına görünmesi ise 1263-1264 yıllarında gerçekleşmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykâvus döneminde Sarı Saltuk¹⁶ önderliğindeki Anadolu Türkleri, İznik üzerinden Dobruca'ya geçmişlerdir. Sarı Saltuk ve maiyetindeki Anadolu Türkleri, Dobruca'da Babadağı Kasabasını (Romence: Babadag) yurt edinmişlerdir.

Romanya'nın Dobruca bölgesine XIII. Yüzyılın sonlarına doğru yerleşen Selçuklu Türkleri ile Hristiyanlaşmış Gagauz Türklerinin menşei arasındaki bağlantı, tarihçiler tarafından ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu konuda ilk defa 1912 yılında İstoyan Djansızov çalışma yapmıştır. Djansızov'a göre Gagauzlar, Romanya'ya yerleşmiş olan Selçuklu Türklerinin devamıdır.¹⁷

Bu konu hakkında Paul Wittek, Djansızov'a göre daha bilimsel temellere dayalı bir açılım geliştirmiştir. Yazıcıoğlu'nun Tevarih-i Ali Selçuk'unu kaynak alarak çalışma yapan Wittek'e göre Gagauzlar, Romanya'ya yerleşip Hristiyanlaşan Selçuklu Türklerinin halefleridir.¹⁸

Guboğluna göre ise Gagauzlar, Selçuklu Türklerinin devamı olmasına rağmen antropolojik ve linguistik bakımdan kuzeyden göç ederek Romanya ve Tuna bölgelerine göç eden Peçenek ve Kuman Türklerinden de içerisinde

¹⁴ Bu isme günümüz Romanya'sında da sıkça kullanılmaktadır. Örnek olarak Romanya'da öğretim üyesi Alexandru V. Boldur gösterilebilir. Bkz. Alexandru V. Boldur, "Plevne", *Tarih Dergisi*, no: 32, İstanbul, 1976, s. 679-688.

¹⁵ Guboğlu, a.g.m., s. 772.

¹⁶ Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velayeti ile bilinen bir Türk büyüğüdür. Gerçek adı Muhammed Buhârî olmasına rağmen Sarı Saltuk lakabıyla meşhur olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Yüce, *Saltuk-nâme'de Tarihi, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

¹⁷ İstoyan Djansızov, "Balkan Şibih Ceziresinde Türkler", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 17. Cüz, İstanbul 1331 (1913), s. 1076-1096.

¹⁸ Paul Wittek, "Yazıcıoğlu Ali on the Christian Türks of the Dobruğa", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C. XIV, London 1952, s. 639-668.

unsurlar bulundurmaktadır. Buna göre Gagauzlar; Selçuklular, Peçenekler ve Kumanların karışmasından meydana gelmiştir.¹⁹

IX. yüzyılın başlarında Anadolu'daki Türk beyliklerinden de Romanya ülkesiyle ilişkisi içinde bulunanlar olmuştur. Bunların en bilineni, Aydınoğlu Umur Bey'in Eflak seferidir. Umur Bey, 1337-1341 yılları arasında donanması ile Eflak üzerine seferler düzenlemiştir. Özellikle 300 gemisiyle Tuna'nın içlerine doğru giden Umur Bey, Kili Kalesini muhasara altına alarak, Eflâklılarla çetin savaşlar yapmıştır.²⁰

Osmanlı Devleti ile Romenlerin ilk ilişkileri ise, IX. Yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Osmanlıların Avrupa'ya ayak bastıkları ve Rumeli'de fetihlerde bulundukları sırada Tuna Nehrinin kuzeyinde Eflak (Ulahya) ile Boğdan (Moldova) iki Romen prenslik bulunmaktaydı. Osmanlılar Tuna'ya doğru genişledikleri sırada Eflak kendilerine daha yakın olduğu için ilk ilişkiler Eflâklılar ile başlamıştır.

Romenlerin (Eflak ve Transilvanya vilayetlerinin) Osmanlılarla ilk teması 1367-1368 yıllarında gerçekleşmiştir. Osmanlı Sultanı I. Murat'a bağlılığını bildiren Tırnovo Bulgar Çarı Ivan Alexsandr, Türklerin de yardımıyla Tuna üzerinde Eflak Prensi Vladislav'ın akrabası Kuzey Batı Bulgaristan Çarı Straçamir'e ait Vidin Kalesini fethetmek istemiştir. Fakat Eflak Prensi Vladislav ve Macar Kralı Layoş, Straçamir'e yardım ederek Türklerin bu fetih hareketini engellemişlerdir. Vidin Kalesi önündeki bu çarpışmalar, Osmanlılarla Romenler arasındaki ilk ilişki olarak kaydedilmiştir.²¹

Osmanlı ilerleyişine karşı 1388 yılında Balkan ulusları bir ittifak oluşturmuş ve Osmanlı kuvvetlerini bozguna uğratmışlardır. Bu Balkan ittifakında Eflâklılar da yer almışlardır. 1389 yılındaki I. Kosova Savaşında Eflak Prensi Mircea, Sırlara yardım için birlikler göndermiş fakat Sırların mağlubiyetini engelleyememiştir.

¹⁹ Guboğlu, a.g.m., s. 776.

²⁰ Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s. 243.

²¹ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 24-25.

1391'de ise Firuz Bey komutasındaki Türk birlikleri ilk kez Tuna'yı aşarak Eflak içlerine doğru akınlarda bulunmuşlardır. Bu akınlara karşılık olarak Mircea, Sultan I. Bayezid'in Anadolu'da bulunmasını fırsat bilerek Türklerin elinde bulunan Silistre'yi almak için bölgedeki Türk muhafızlarına saldırmıştır. Bunun üzerine Sultan I. Bayezid, Eflak üzerine sefere çıkmıştır. 1392 yılındaki bu seferde Eflak Prensi Mircea, Osmanlı ordusu karşısında tutunamayıp Transilvanya (Erdel) bölgesine doğru geri çekilmiştir. Sultan I. Beyazid, Mircea'nın yerine Vlad adında bir beyi, prensliğe tayin etmiş, Eflâk'ı vergiye bağlamış ve bölgeye Türk muhafızları yerleştirmiştir.²²

Macaristan'a sığınmış olan Mircea, 1395'de Macar Kralı Sigismund ile Türklere karşı bir ittifak yaptı. Sigismund, 1396'da Haçlı kuvvetleri oluşturarak Türklere karşı hareket ettiği sırada Osmanlı yanlısı Eflak Prensi Vlad'a da saldırmıştır. Vlad, Haçlı saldırıları karşısında mağlup olarak prenslikten indirilmiş yerine Mircea tekrar prens olmuştur. Fakat aynı yıl Niğbolu Savaşında Sultan I. Bayezid, Haçlı kuvvetlerine karşı kesin bir zafer elde etmiş ve bir yıl sonra Eflâk'a ikinci bir sefer düzenlemiştir. Osmanlı ordusu karşısında tutunamayan Mircea, iç ve dış işlerinde serbest kalmak, Eflak prenslerinin Osmanlı sultanınca atanmasını kabul etmek ve yıllık vergi vermek gibi şartları kabul ederek Osmanlı himayesini tanımıştır.

Eflak Prensi Mircea, 1402 Ankara Savaşından sonra Osmanlı Devletindeki siyasi kargaşadan yararlanmak istemiştir. Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadelede Rumeli'ye geçmiş olan Musa Çelebi'ye destek vermiştir. Sinop iskelesinden deniz yoluyla Musa Çelebi'yi Eflak diyarına getiren Mircea, kızını da Musa Çelebiyle evlendirmiştir. Taht mücadelesinde damadına destek veren Mircea, Musa Çelebi'nin kardeşi Süleyman Çelebiyi 1410'da mağlup ederek Musa Çelebi'nin Rumeli emiri olmasını sağlamıştır. Ayrıca Eflak Prensi Mircea, Musa Çelebinin Edirne'yi zapt etmesine de yardımcı olmuştur. Böylece Mehmet Çelebinin Çamurlu Ova mevkiinde

²² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar*, C. I, 7. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1998, s. 211-212.

kendisini mağlup edip öldürtmesine kadar, Musa Çelebi iki buçuk yıl boyunca Rumeli tahtını Eflak Prensi Mircea'nın güdümünde yönetmiştir.²³

Osmanlı Devletinin yaşadığı 11 yıllık fetret devrine son veren I. Mehmet (Çelebi), ülkesinin sıkıntılı olduğu dönemi fırsat bilerek Balkanlarda Osmanlı yönetimine son vermek isteyen Eflak Prensi Mircea'ya 1417 yılında sefer düzenlemiştir. Zira Romen Prens, sadece Musa Çelebiyi korumakla kalmamış, Düzmece Mustafa ile danışmanlarını da koruma altına alarak Osmanlı yönetimini sıkıntıya sokmuştur. Ayrıca Osmanlı düzenine isyan eden Şeyh Bedrettin ile birlik olup, Sultan I. Mehmet Selanik'i kuşatırken Silistre'ye saldırmış ve Bulgaristan'ın Deliorman bölgesini yağmalayarak ateşe vermişti.

Yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü Sultan I. Mehmet, Eflak Prensi üzerine yürümüş, bugünkü Babadağ yakınlarındaki Enisala'yı ve Dobruca'yı Osmanlı ülkesine katmıştır. Ayrıca Yergöğü Kalesini bir Türk yerleşimi haline getirilmiş, Eflak Prensi ait Severin Kalesi'nden Romenlerin üç asilzadesini Sultan'a rehin verilmiş ve Olti Nehri ötesindeki Romen topraklarının Osmanlıya tâbi olacağı ilan edilmiştir. Bundan başka Tuna sınırında Turahan Bey adında bir komutan, Vidin'e vali olarak tayin edildi, Eflâklılara karşı başarıda büyük katkısı olan Evrenos Bey'in oğulları İsa, Barak ve Ali'ye Eflak sınırında birer tımar verildi. Bu gelişmelerden birkaç ay sonra da Osmanlı Devleti ile uzun yıllar mücadele eden Eflak Prensi Mircea, Ocak 1418'de ölmüştür.²⁴

Mircea döneminde Eflak Prensi, tarihinin en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Onun döneminde Eflak; Severin Banat'ını, iki Transilvanya tımarını, Tuna deltasının kuzeyini ve Dobruca'nın tamamını kapsamaktaydı. Osmanlı Devleti, Mircea ile uzun yıllara mücadele etmesine rağmen, onu Hristiyan prensler içinde en cesur ve deneyimli olarak kabul etmiştir. Mircea uzun yıllar boyunca Osmanlı Devletinin iç karışıklarından yararlanarak siyaset geliştirmiş ve Eflak üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini geciktirmeyi

²³ Mihail Guboğlu, "Osmanlılarla Romen Ülkeleri Arasındaki İlk Devir İlişkileri (1368-1456) Hakkında Belirtmeler ve Doğrultmalar", *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. II, Ankara, TTK Basımevi, 1988, s. 833-834.

²⁴ Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1300-1451)*, C. I, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005, s. 331-332.

başarmıştır. Hatta Fetret Devrinde, Osmanlı baskısından kurtulduğu gibi birkaç Türk yerleşim yerine de yönetimini yaymıştır. Bununla birlikte iktidarını son döneminde hâkimiyetini tanıdığı Osmanlı Devletinde merkezi otoriteyi yeniden sağlayan I. Mehmet ile anlaşma yaparak, prensliğinin devamını sağlamayı da başarmıştır.²⁵

Mircea'nın 1418'de ölümünden sonra Eflak tarihinde karanlık bir dönem başlayacaktır. Eflak yıllarca sürecektir bir iç mücadeleye sahne olacaktır. Eflâk'taki bu taht mücadelelerinde voyvodaların bir kısmı Osmanlı Devletine bazıları ise Macar Krallığına bağlı olmuşlardır. Bu mücadele Mircea'nın oğlu Vlad Drakul'un soyundan gelenler ile Mircea'nın kardeşi Dan'ın soyundan gelenler arasında yaşanacaktır. Eflâk'taki voyvodalık mücadelesinden Macar Kralı Sigismund'un desteklediği Vlad Drakul galip çıkmıştır. Vlad Drakul, Macar Kralını Osmanlı üzerine kışkırtmasına rağmen, Varna Savaşında (1444) Osmanlı zaferinden sonra Sultan II. Murat'a bağlılığını bildirmiştir. Ayrıca Varna yenilgisinin etkilerini ortadan kaldırmak isteyen Macarlar, Eflak üzerinde nüfuz kurmuşlar ve bu prensliği 8000 askeriyle beraber Osmanlıya karşı bir ittifakın içine sokmaya zorlamışlardır. Fakat 17-20 Ekim 1448 tarihinde gerçekleşen II. Kosova Savaşında Eflak kuvvetleri, Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın bazı vaatleri karşılığında savaş alanını terk ederek Osmanlı zaferini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.²⁶

Eflak Prensliğinin tamamıyla Osmanlı Devletinin bir vilayeti haline gelmesi ise II. Mehmet (Fatih) döneminde gerçekleşmiştir. IV. Yüzyıl ortalarında Eflak Prensliğinin başında Osmanlıların himayesindeki II. Viladislav bulunmaktaydı. Vladislav'dan sonra yerine oğlu Vlad Çepeş voyvoda olmuştur. Tarihte "Kazıklı Voyvoda" olarak da bilinen Vlad, Osmanlı sarayında yetişmiştir. İlk zamanlarda devlete sadık bir prens görüntüsü çizen Vlad, her yıl vergisini bizzat kendisi padişaha getirmekte ve karşılığında da kendisine voyvodalık sembolü değerli hediyeler takdim edilerek ülkesine uğurlanmaktaydı. Fakat Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethetmek için

²⁵ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 31-32.

²⁶ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 33-34.

çıkıldığı karedeniz seferi sırasında Eflak prensi Vlad, Macarlarla gizliden anlaşarak Bulgaristan topraklarına saldırıda bulunmuştur.²⁷

Vlad Çepeş'in bu hareketi, Fatih Sultan Mehmet'in Eflak üzerine sefer düzenlemesine neden olmuştur. Bu esnada Eflak ile Boğdan prenslerinin arası açık olduğu için, Osmanlı sultanın Eflâk'a savaş açacağını öğrenen Boğdan prensi, padişaha yardımda bulunacağını bildirmiştir. 150.000 kişilik Osmanlı ordusu, Eflâk'a doğru harekete geçmiştir. Padişah ise 25 kadirga ve 150 gemi ile Karedeniz üzerinden Tuna'ya girdi ve Vidin'e kadar ilerledi. Eflak Prensi, Osmanlı ordusu karşısında çatışmaya girmeyip iç bölgelere çekilmiştir. Kuvvetlerini ikiye ayıran Eflak Prensi, ordusunun yarısını Osmanlıya yardım etme olasılığına karşı Boğdan sınırında tutmakta, diğer kısmını ise Fatih Sultan Mehmet'in karargâhına bir gece baskını yapmak için ayırmıştı. Sultanı öldürerek Osmanlı ordusunu dağıtmak isteyen Vlad, yaptığı baskında başarılı olamadı ve geri çekildi.

Osmanlı ordusu, Vlad'ın kuvvetlerini takip ederek 1000 civarında esir aldı. Ayrıca 200.000'e yakın at ve yük hayvanı Osmanlıların eline geçti. Vlad Tepeş'in Eflak'ı terk etmesinden sonra Fatih, voyvodalığa Vlad'ın küçük kardeşi Radul'u atadı. Radul da ağabeyi Vlad gibi Osmanlı sarayında yetişmişti. Radul her yıl Osmanlı Devletine 12.000 duka altın verecekti. Eflak Prenslığı, kendisini toplayıncaya kadar bir taarruza uğramaması için bölgenin muhafızlığına da Evrenuz oğlu Ali Bey tayin edildi.

I. Bayezid döneminden itibaren Osmanlı Devletine vergi vermeyi kabul etmiş olan Eflak Prenslığı, her fırsattan istifade ederek Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmayı hedeflemiştir. Bu konuda da özellikle Macar Krallığına dayalı politika izlemekteydi. Fakat Fatih Sultan Mehmet'in yaklaşık bir ay süren 1462 seferinden sonra Eflak, artık Osmanlı Devletinin imtiyazlı bir eyaleti konumuna gelmekteydi.²⁸

Boğdanlıların (Moldova) Osmanlı Devletiyle ilişkileri ise ancak XIV. Yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Boğdan Prenslığı, Transilvanya bölgesinde

²⁷ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara, TTK Basımevi, 1953, s. 161.

²⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, C. II. 8. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1998, s. 73-77.

oturan bir Ulah asilzade ailesinin 1359 yılında Macar kralı I. Layoş'a isyan ederek Maramureş şehrine yerleşmesiyle kurulmuştur. Prenslük adını kurucusu voyvoda Boğdan'dan almıştır. Türk kaynaklarında Moldova'ya Boğdan denilmesinin sebebi de voyvoda Boğdan'dan gelmektedir. Ayrıca Osmanlıca kaynaklarda bu bölge "Kara Boğdan" olarak ifade edilmektedir.²⁹

Osmanlı hâkimiyetine girmezden önce Boğdan voyvodaları, bir yandan Macar ve Polonya krallıklarının hâkimiyet iddiaları bir yandan da Altınordu devletinin ileri sürdüğü talepler karşısında denge politikası izleyerek prensliğin bağımsızlığını koruyabilmişlerdir. Buna karşılık Boğdan'ın güneyindeki Eflak Prensiği Osmanlı egemenliğine girmişti. Boğdan Prensiği, Osmanlılarla doğrudan münasebetlerde bulunmadan önce Osmanlı Devletine karşı yapılan Haçlı ittifaklarında yer almıştır. Boğdan voyvodası Alexsandr Cel Bun, 1412 yılında Macar ve Lehistan krallarıyla Lublin Antlaşmasını yaptı. Buna göre Macarlar ve Lehliler Osmanlılar tarafından bir saldırıya maruz kaldığında Boğdan Prensiği bu iki ülkeye yardım edecekti. Eğer yardım etmez ise Boğdan, Macar ve Lehistan krallıkları tarafından paylaşılacaktı.

Osmanlılar, I. Mehmet devrinde 1420'de daha öncede belirtildiği üzere Eflak Prensi Mihail'i mağlup ettikten sonra Dobruca'yı topraklarına katmıştı. Ayrıca bu seferde Osmanlı birlikleri ilk defa Boğdan'a da girip bu prensliğe ait bir liman kalesi olan Akkerman'ı kuşatmışlar fakat başarılı olamamışlardı. Boğdan Prensiği, daha önce Niğbolu Savaşında olduğu gibi 1426 yılında Lehliler ve Macarlarla bir haçlı ittifakı gerçekleştirmek istemiş ancak başarılı olamamıştır. 1431 yılında ise Eflak Prensinin de yardımıyla Boğdan ordusu, II. Murat'ın birliklerine karşı bir zafer kazanmıştır.³⁰

İstanbul'un 1453'de fethedilmesi, Osmanlı Devletinin Anadolu ve Balkanlar'da tamamen hâkimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır. 1455'de Tuna deltalarına kadar dayanmış Osmanlılar karşısında Boğdan Prensi Petru Aron, Osmanlı egemenliğini tanımak zorunda kalarak, yılda 2000 altın vermeyi de kabul etmiştir.

²⁹ *Resimli-Haritalı Osmanlı Mufassal Tarihi*, C. I, Şehir Matbaası, 1957, s. 542.

³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 216-217.

1457’de Boğdan Prensi olan Stephan Cel Mare, voyvodalığının ilk yıllarında Osmanlı Devletine bağlılığı sürdürerek yıllık ödemesi gereken vergiyi ödemekteydi. Fakat Osmanlıların denizde Venedikliler, karada Macar ve Arnavutlar ile savaşmakta olduğu dönemde vergisini ödemeyip bağımsızlık hareketi içinde bulunmuştur. Bunun için de özellikle Macar Krallığıyla birlik olup Osmanlıya saldırmayı hesaplamaktaydı. Osmanlı güçlerinin Cenevizlerin elinden Kefe’yi alması ve savaş sonrası gemilerle İstanbul’a sevk edilmekte olan bin beş yüz Cenevizliden yüz ellisinin bindikleri gemiyi zapt ederek Boğdan’ın Kilya (Kili) sahiline çıkarması ve ahali tarafından da hoş karşılanmaları, Osmanlı Devleti ile Boğdan Prensiği arasında gerginliğe neden olmuştur. Padişah, esir Cenevizlilerin iadesini istemiş ancak Boğdan prensinden ret cevabı almıştır. Bununla da kalmayan Boğdan voyvodası, Osmanlı himayesindeki Eflak prensi üzerine yürüyerek, onu memleketinden uzaklaştırmıştır. Bu gelişme üzerine Osmanlı Devleti, Boğdan Prensiğinden bir açıklama istemiş ayrıca tazminat da talep etmiştir. Osmanlı Devletinin bu isteğine karşılık Lehistan Kralı aracı olmak amacıyla Türk ve Leh temsilcilerden oluşan bir heyet oluşmasını istemiştir. Fakat Osmanlı Devleti, kendisine vergi vermekle yükümlü olan Boğdan Prensiğin iç işlerine Lehistan’ın müdahale etmesini kabul etmemiştir.³¹

Fatih Sultan Mehmet, Boğdan Prensi üzerine hadım Süleyman Paşa’yı 1475’de sefere göndermiş fakat Osmanlı kuvvetleri, Boğdan Prensi karşısında çok ağır bir yenilgi almıştır. Voyvoda Stefan’ın bu zaferi dolayısıyla Papa, Boğdan prensine “İsa’nın Pehlivanı” unvanını verecektir. Bu gelişme üzerine padişah bizzat 1476’da Boğdan üzerine sefere çıkacaktır. Yaklaşık on iki saat süren savaşta bu kez Boğdan kuvvetleri büyük kayıplar verdi. Osmanlı ordusu Boğdan’ın merkezi Suçiova şehrini yaktı fakat kalesini alamadı. Bu savaşta büyük hizmeti görülen Eflak prensine ganimet malından büyük bir hisse verildi. Boğdan voyvodası da padişaha bağlılığını bildirerek Osmanlı himayesini tanıdı.

³¹ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 38-39.

II. Mehmet döneminde yukarıda belirtildiği üzere Boğdan'a bir sefer yapılmışsa da bu prenslik tam olarak hâkimiyet altına alınamamıştı. Karadeniz'in ticaret yolları üzerinde bulunan Boğdan sahil kentlerinin alınması, Osmanlı'nın Karadeniz'deki hâkimiyetini tamamlayacak, Polonya yapılacak seferler için stratejik üsler elde edilecek ve nihayet Boğdan tamamen Osmanlı nüfuzu altına girecekti. Bu sebeplerle Sultan II. Bayezid, 1484 baharında Eflak prensinin 20.000 kişilik kuvvetinin de katılımıyla Boğdan üzerine sefere çıktı. Osmanlı ordusu önce Boğdan'ın Karadeniz'e çıkış kapısı olan Kili'yi fethetti. Daha sonra kuzeye doğru ilerleyip Baerabya bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Akkerman³² şehri alınmıştır.

Karadeniz'in anahtarı durumundaki Kili ve Akkerman'ın alınması, Boğdan Prensiğini askeri ve ticari açıdan çok zor durumda bırakmıştır. Bu kayıplar üzerine Boğdan prensi Stefan Çel Mare, Venedik Cumhuriyetine gönderdiği raporda; Akkerman ve Kili'nin tüm Moldova (Boğdan) anlamına geldiğini ayrıca Boğdan'ın güvenliğinin Macaristan ve Lehistan için de çok önemli olduğunu belirtmiştir.³³

Boğdan için hayati önem taşıyan Akkerman ve Kili'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi, Boğdan prensi tarafından kolay edilmez bir durum olmuştur. Bu nedenle Prens Stefan Çel Mare, Osmanlı ordusu döndükten sonra bu şehirleri geri almak üzere taarruz etmiştir. Bunu üzerine Padişah II. Bayezid, akıncı komutanlarından Bali Beyi, Boğdan prensine karşı görevlendirmiştir. Bali Bey kuvvetleriyle beraber Boğdan içlerine girerek Prens Stefan Çel Mare'yi mağlup etmiştir. Boğdan prensi, yıllık 4000 altına çıkarılan vergiyi de kabul ederek Osmanlı hâkimiyetini tanımıştır. Ayrıca Romen kaynaklarında Prens Stefan Çel Mare'nin 1504 yılında ölmeden önce oğlu Boğdan'a, bölgenin en güçlü devleti olan Osmanlı'nın hâkimiyetini tanımasını da vasiyet etmiştir.³⁴

Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar Eflak voyvodaları, Boyarlar ve Başpiskopos ile rahipler tarafından seçilir, Osmanlı yönetimi tarafından

³² Akkerman şehri, Prut nehrinin Karadeniz'e döküldüğü körfezin kıyısında bulunmaktadır.

³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 182–183.

³⁴ *Resimli-Haritalı Osmanlı Mufassal Tarihi*, C. II, Şehir Matbaası, 1957, s. 645–647.

onaylanırdı. Fakat Kanuni döneminde meydana gelen küçük isyanlardan dolayı, voyvodalar doğrudan padişah tarafından atanmaya başlamıştır. Ayrıca 1535’de Boğdan voyvodasının Osmanlı devletine karşı Avusturya-Macaristan ve Kutsal Roma Germen imparatorluklarıyla ittifak anlaşmaları yapması, Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan’a sefer yapmasına neden olmuştur. 1538 yılında Boğdan’a giren Osmanlı orduları voyvoda Petru Rareş’in kuvvetlerini mağlup ederek, Boğdan’ın başkenti Suçiova’yı ele geçirmişlerdir. Rareş’in yerine kardeşi Stephan Lacusta, Boğdan beyleri tarafından voyvoda seçilmiş ve padişah tarafından onaylanmıştır.³⁵

Romen prenslikleri Eflak ve Boğdan, her zaman büyük devletler tarafından çevrili olmalarına rağmen, öz devlet yapılarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Bu bağlamda Romen prenslikleri, Osmanlı himayesini daha sonra da Osmanlı hâkimiyetini kolay kabul etmemişlerdir. Birçok defa Romenler, ellerinden silahlarını bırakmayarak, siyasi yöntemleri de kullanarak Osmanlı ilerlemesini, Tuna’dan uzak tutmaya ve sonra da durdurmaya çalışmışlardır. Ancak Osmanlı’nın askeri gücü karşısında mecburen barış yoluna gitmişlerdir. Buna rağmen Romen prenslikleri, Osmanlı hâkimiyetini kendi çıkarları için kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Çünkü Romen prenslerinin Osmanlılarla yaptıkları barış, onları yalnız Osmanlı baskısından değil aynı zamanda Macar ve Lehistan saldırılarından da korumaktaydı. Aynı zamanda Romenler, Osmanlı hâkimiyetini kabul ederken, Macar ve Lehlerle de iyi ilişkilerini devam ettirmişlerdir. Bundaki amaçları bölgedeki bu üç büyük devlet arasında denge politikası güderek rekabet ortamı oluşturmaktır. Böylece Romen prenslikleri, bağımsızlıklarını kazanmak ya da hiç olmazsa siyasi özerkliklerini kazanmayı hedeflemekteydiler. Uzun vadede de bu amaçlarına ulaşmışlardır.

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında da, Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar Osmanlıların Romen prenslikleri ile ilgili tasarrufları, Tuna’nın Türk siyasetindeki önemine bağlanarak açıklanabilir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, Tuna’yı tabî bir hudut olarak görmekteydi. İstanbul’un

³⁵ Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan seferi hakkında bkz. Mihail Guboğlu, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan Seferi ve Zaferi”, *Belleten*, C. L/Sayı: 198, Ankara, 1996, s. 727–805.

fethinden sonra coğrafi, siyasi ve askeri nedenlerden dolayı Tuna üzerinde iskân politikası uygulanmıştı. Katolik istilasını durdurmak, Balkan yarımadası ile Karadeniz'deki Osmanlı çıkarlarını devam ettirmek ve nihayet İstanbul'un güvenliğini sağlamak için Tuna Nehri, Osmanlılar için büyük ehemmiyet taşımaktaydı. Bu nedenle Osmanlı yönetimi, Romen prenslerini hâkimiyeti altına alarak Katolik kuvvetlerini Tuna'dan uzak tutmayı hedeflemiştir. Böylece Romen prenslikleri İslam âlemiyle Katolikler arasında gerçek anlamda "tampon bölge" rolünü üstlenmişlerdir. Zaten bu durum Romenlerin siyasetine de uygun düşmekteydi. Romen prenslikleri, Macar ve Leh krallıklarının Balkan ve Tuna bölgelerine el atma gayretini taşıyan, Katolikleştirme baskılarına karşı Osmanlıların Katolikler aleyhine güttükleri siyaseti hoş görerek, bu durumu kendi çıkarları için kullanmışlardır. Ayrıca Romenler, Hristiyanlık adına hiçbir zaman kendi ulusal çıkarlarından ödün vermemişlerdir.³⁶

Eflak ve Boğdan prensliklerinin idari sistemi, Kanuni devrinden sonra II. Selim döneminde de aynen devam etmiştir. Bu dönemde Eflak voyvodası, Osmanlı devletine karşı idari ve mali yükümlülüklerini yerine getirirken Boğdan prensi yıllık 60.000 düka altın olan vergisini ödemek istemeyerek Osmanlı yönetimine isyan etmiş fakat 1574'de yakalanarak idam edilmiştir.

III. Murat dönemiyle birlikte Eflak ve Boğdan'ın vergilerinin arttırılması, voyvodalığa atanmada da rakiplerine göre Osmanlı devletine en çok para (hediye) verenin atanması, Romen prensliklerinde uzun sürecek isyanlar dönemini başlattı. Bu isyanlar III. Mehmet'in padişah olduğu dönemde daha da şiddetlenecektir. III. Mehmet, tahta oturduktan hemen sonra 1595 baharında Sadrazam Ferhat Paşa'yı Eflak üzerine sefere göndermiştir. Seferin başlamasından iki gün sonrada Osmanlı yönetimi, Eflak ve Boğdan için tarihi bir karar almıştır. Buna göre iki prenslik, imtiyazlı beylik statülerine son veriliyor, arazileri Osmanlı ülkesine ilhak edilerek merkeze bağlı valilik haline getiriliyordu. Fakat Eflak ile Boğdan'ın siyasi, idari, iktisadi, toplumsal

³⁶ Tahsin Cemil, "Romen-Osmanlı Münasebetlerine Dair Bazı Mülâhazalar", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (11-15 Ekim 1976)*, C. II, Ankara, TTK Basımevi, 1981, s. 1505-1506.

hayatında büyük değişikliklere neden olacak bu karar hiçbir zaman uygulanamamıştır. III. Mehmet döneminde Eflak büyük çapta bir isyan başlatan voyvodası Mihail Viteazul, bölgedeki Osmanlı akıncı kuvvetlerinin neredeyse tamamını imha etmiştir. Eflak voyvodası, üç Romen ülkesini (Eflak, Boğdan ve Transilvanya) birleştirme fikrini ilk kez ortaya atmıştır. Bu fikrini gerçekleştirmek için Osmanlı ordusunun doğrudan karşısına çıkamasa da Osmanlı yönetimine bağlı Romen şehirleri üzerine seferler yapmıştır. 1600 yılında Boğdan'ı zapt ederek kendisini Eflak, Boğdan ve Erdel'in hâkimi ilan etmiştir. Romanya'nın bağımsızlığa giden yolunda Eflak prensinin bu fikri ve başarıları, Tuna prensliklerine birleşik Romanya'nın kurulmasında ilham kaynağı olacaktır.³⁷

Osmanlı Devleti II. Viyana Kuşatmasında yaşadığı askeri bozgunun sonra 1699'da Karlofça Antlaşması ile Doğu Avrupa ve Balkanlarda ilk defa toprak kaybetmiştir. Fakat Boğdan'daki Osmanlı idaresinde bir süre daha bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren Boğdan'da Rusya'nın etkisi gittikçe artmaya başlayacaktır. Yine Karlofça Antlaşmasıyla Macaristan ve Erdel'i işgal eden Avusturya, Eflak prensliği üzerinde nüfuz kurma çabası içine girecektir. Rusya ile Avusturya'nın Romen prensliklerin iç işlerine müdahaleleri sonucunda bu prenslikler içersinde karışıklıklar meydana gelmeye başlayacaktır. Osmanlı hükümetinin bu karışıklıkları önlemeye çalışırken yaptığı uygulama Romen prensliklerinde hoşnutsuzluğu daha da arttıracaktır. Çünkü Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan'a yerli yönetici atamasından vazgeçip Osmanlı sarayında tercümanlık yapan Rum beylerini, bu prensliklere vali olarak görevlendirmiştir. Bu uygulama Romen halkında büyük infiale yol açmış ve Osmanlı hükümetinin amacına hizmet etmemiştir.³⁸

Osmanlı Devleti, Romen halkı üzerine Rum voyvodalar atarken, bu bölgedeki adaleti sağlamayı hesaplamıştır. Çünkü Rum voyvodalar üç yılda bir değiştirilecek, eğer mevcut vali halk ve saray tarafından beğenilirse, ilgili

³⁷ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 49-56.

³⁸ Stephen K. Batelden, "Metropolitan Gavriil and Greeek-Russian Conflict over Dedicated Monastic Estates, 1787-1812", *Church History*, Vol. 52/No. 4 (Dec., 1983), s. 468-478.

valinin görev süresi uzatılacaktı. Fakat teorik olarak olumlu görünen bu düşünce uygulamada başarılı olamamıştır. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devletinin yönetim mekanizmasında sürekli değişiklikler yaşanmış dolayısıyla her yeni gelen yönetim, voyvodaları da değiştirmiştir. Görevlerini devam ettirmek isteyen Rum valiler, Romen halkı üzerindeki vergileri sürekli arttırarak halkın tepkisine neden olmuştur. Osmanlı hükümeti, bölgedeki haksızlıkların giderilmesi konusunda Eflak ve Boğdan'a birçok kez ferman göndermişse de yaşanan adaletsizlikleri önleyememiştir.³⁹

1768 yılında Rusya'nın Balkanlardaki Osmanlı ülkelerinin iç işlerine müdahale edip, onları Osmanlıya karşı kışkırtması iki ülke arasında savaş çıkmasına neden olmuştur. Bu savaş için aylar öncesinden hazırlıklarını tamamlayan Rusya, Osmanlı Devleti karşında üstünlük sağlayarak Eflak ve Boğdan'ı 1770'de işgal etmiştir. Özellikle Boğdan halkı, Osmanlının atadığı Rum yöneticilerden kurtulmak için Ruslarla işbirliği içine girmişlerdir. Boğdan'ın Rum voyvodası Konstantin Movrokordato, Ruslar tarafından esir alınmış, Boğdan halkı Rus çariçesi II. Katerina'ya bağlılığını ilan etmiştir.⁴⁰

Osmanlı-Rus Savaşı 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermiştir. Antlaşmanın Eflak ve Boğdan'ı ilgilendiren maddeleri ise şunlardı:

- 1) Eflak ve Boğdan'da genel af ilan edilecek, birikmiş vergiler alınmayacak, iki yıl sonra da sadece Cizye (baş vergisi), Rikabiye (hediye) ile lydiye (bayram vergisi) alınacaktı.
- 2) Her iki prensliğin de din işlerine karışılmayacak ve din adamları imtiyaz sahibi olacaktı.
- 3) Eflak ve Boğdan'da Osmanlı Devletinin el koyduğu bütün araziler geri verilecekti.
- 4) Eflak ve Boğdan'ı terk etmek isteyen kişilere zorluk çıkarılmayacaktı.

Kaynarca Antlaşmasından sonra Ruslar, Eflak ve Boğdan halkına önemli kazançlar sağladıklarından dolayı, bu prensliklerin iç işlerine daha sık

³⁹ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 60.

⁴⁰ *a.g.e.*, s. 71.

müdahale eder duruma gelmişler ayrıca Balkanları da hızlı bir şekilde nüfuzları altına almışlardır.⁴¹

XIV. yüzyıldan 1877 Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasına kadar Osmanlı-Romen ilişkilerinin Balkanlardaki diğer ülkelere kıyasla özel bir statü içinde geliştiği söylenebilir. Önceleri bu ilişkiler "Ahidname" adı verilen antlaşmalara göre düzenlenirken, daha sonra Romen prenslikleri Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı Devletinde imtiyazlı eyaletler sınıfına girmesiyle bir takım Nizam Fermanları ve Hatt-ı Hümayunlarla gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devletinin gerileme dönemine girmesi ve Rusya ile Avusturya'nın da etkileriyle, Eflak ve Boğdan voyvodalıklarının imtiyazları giderek genişletilmiştir.⁴²

Bu prenslikler Osmanlı tarihinde "Memleketeyn" (iki memleket) olarak da bilinmekteydi. Eflak ile Boğdan'ın voyvodaları, Osmanlı hükümeti tarafından atanmaktaydı. Osmanlı Devleti, Avrupa coğrafyasında savaş halinde olduğunda Eflak ve Boğdan voyvodalarının askerleriyle beraber Osmanlı ordusuna katılması gerekmekteydi. Eflak ve Boğdan'ın dış saldırılara karşı korunması görevini Osmanlı hükümeti adına Kırım Hanı yerine getirmekteydi. Bunun karşılığında Eflak ve Boğdan prenslikleri, Kırım hanına yılda bir kez vergi göndermekteydiler. Ayrıca Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak atanan beyler, padişaha ve Enderun mektebine çeşitli hediyeler vermekteydiler.

Eflak ve Boğdan prenslikleri, Osmanlı devletine her yıl düzenli olarak Cizye başta olmak üzere, arazi, tuz madeni, gümrük, otlak ve meralardan toplanan vergileri gönderirlerdi. Eflak prensliğinin 1590 yılı itibariyle yıllık vergisi, 3000 duka altın, 30 kısarak ve 20 doğan'dı. Aynı dönem Boğdan'ın vergisi ise, 4000 duka altın, 40 kısarak ve 24 doğan idi.⁴³

19. yüzyıl başlarında diğer balkan milletlerinde olduğu gibi Romenler arasında da milliyetçi bir hareketlilik başlamıştır. Bu hareketin öncülüğünü de Roma'ya eğitim için giden öğrenciler yapmaktaydı. Bu gençler Romanya'ya

⁴¹ a.g.e., s. 74,83.

⁴² Mustafa A. Mehmet, "Romanya'da Yayımlanan Belgelere Göre 1877/78 Savaşından Önce Türk-Romen İlişkileri Hakkında Bazı Gözlemler", *Uluslar arası Mithat Paşa Semineri (Edirne, 8-10 Mayıs 1984)*, Ankara, TTK Basımevi, 1986, s. 71. (71-77)

⁴³ *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, s. 85-87.

döndüklerinde Transilvanya Okulunu kurmuşlar ve burada Dakya'nın geçmişini araştırıp okulda öğretmeye başladılar. Bu okulda yetişen Klein, 1780'de Romen gramerini yazdı ayrıca Pierre Major'un "Transilvanya Daklarının Menşei Tarihi" adlı kitabı Romen milliyetçiliğinin uyanmasında büyük etkisi oldu.

1821 yılı Romanya tarihi açısından büyük bir dönüm noktası olmuştur. XVIII. Yüzyılın başlarından itibaren Romanya'ya Osmanlı sarayının hizmetinde bulunan Rumlar Voyvoda atanmaktaydı. 1821 yılında Yunanistan'a bağımsızlık emeliyle Rumların Romanya'da isyan çıkarmaları Romen milliyetçilerini harekete geçirmiştir. Tudor Vlademirescu öncülüğündeki Romenler bir halk ayaklanması çıkarmıştır. Romanya'da ortaya çıkan bu hareket, bu Osmanlı devletini hareket geçirmiş ve isyan Osmanlı güçleri tarafından bastırılmıştır. Bu askeri müdahale Romen prenslikler için değil, onların topraklarında bulunan Rum isyancıları özellikle de bunların içindeki Etnik-i Eteryalıları cezalandırmak için yapılmıştır. Tudor Vlademirescu önderliğindeki Romen hareketinin en önemli sonucu, 1822 yılından itibaren Romanya topraklarında Rum beylerin idaresi son bulmuş ve yerli voyvodalar atanmaya başlamıştır.⁴⁴

1826 Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalan Akkerman Antlaşması ile Rusya'nın Romanya üzerindeki etkisi giderek artacaktır. Bu antlaşmaya Romenler için eklenen bir madde ile Voyvodalar, Romen boyarların oluşturacağı meclis tarafından seçilecek fakat seçimde sorun yaşandığında Osmanlı Devleti ile Rusya birlikte çözüm bulacaklardı. Bundan başka Romenler serbest ticaret yapma hakkına sahip olacaktı. Romenlerin kazandıkları bu haklar, 1828 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Edirne Antlaşması ile daha da genişleyecektir. Bu antlaşma ile seçilen Romen voyvodalar ömür boyu görevde kalacaklar, kendilerine ait küçük askeri birlikler de kurabileceklerdi.

⁴⁴ Valeriu Veliman, "Osmanlı Devleti ve Romen Prensliklerinde 1821 Senesi Olayları", *IX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (21-25 Eylül 1981)*, C. II, Ankara, 1988, s. 974-975; Orhan Koloğlu, "Osmanlılar Döneminde Balkanlar", *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 85.

1829'dan itibaren Rusya'nın koruyuculuğu altında Osmanlı Devletinin vassalları olan Eflak ve Boğdan prenslikleri, Fransa'da başlayan daha sonra diğer büyük devletlere de yayılan 1848 devriminden etkilenerek harekete geçeceklerdir. Romen ihtilalciler için asıl hedef Rusya'dır. Çünkü Romenleri koruması altına aldıktan sonra dayattığı "*Réglement Organique*"⁴⁵ ile Rusya, Romen halkını ekonomik açıdan çok zor durumda bırakmıştı. Batı'da eğitim görmüş orta tabaka ve genç boyarlar için Rusya'nın müdahaleleri ve *Réglement Organique*, Romen modernleşmesinin önünde en büyük engeldi.⁴⁶

Avrupa'da hızla yayılan 1848 Devriminden Osmanlı, Rusya ve Avusturya gibi çok uluslu imparatorluklar hoşnut değillerdi. İlk Romen devrimci hareketi 27-29 Mart 1848'de meydana geldi. Fakat bu hareket kısa sürede bastırıldı. Daha sonra Romen topraklarının her tarafına yayılan hareket karşısında Rusya, Osmanlı Devletine baskı yaparak isyanın sert bir şekilde bastırılmasını istedi. Osmanlı ve Rus orduları, Romen prensliklerine girerek isyanı bastırmış ve yakalanan eylemcilerin bir kısmı tutuklanmış bir kısmı ise İstanbul'a sürgüne gönderilmiştir.

Romenler, 1848 Devrimi sırasında yapmış oldukları açıklamalarda, amaçlarının Osmanlı Devletinin bütünlüğüne karşı olmadığını, sadece Rus baskısıyla kendi topraklarında azınlığın çoğunluğa uyguladığı baskı rejimini değiştirmek istediklerini belirtmişlerdir. 1848 Devrimi bastırılmış olmasına rağmen, Eflak, Boğdan ve Erdel için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu hareket sonunda Romen milleti tek bir devlet altında birleşme yolunda önemli bir adım atmıştır.⁴⁷

Romanya'nın bağımsızlığına giden yolda en önemli etkenlerden birisini de Kırım Savaşı sonunda 1856'da imzalan Paris Barış Antlaşması

⁴⁵ **Réglement Organique:** 1831 yılında Rusların baskıyla Romen Prensliklerinde *Réglement Organique* adı altında yayımlanan Angarya Kodeksi, Eflak köylülerine yılda 56 iş günü tutan angarya yüklemişti. Yasadışı angaryalarla birlikte Romen köylüsü, yılın yarısından fazlasını Boyarların hizmetinde geçirmekteydi.

⁴⁶ Dan Berindei, "Osmanlı Devleti ve Eflâk'taki 1848 İhtilali", *XII. Türk Tarih Kongresi, C. III – I. Kısım, Kongreye Sunulan Bildiriler (4-8 Ekim 1999)*, Ankara, 2002, s. 133-138.

⁴⁷ Vasile Maciu, "Les Relations Roumano-Turques Pendant la Revolution de 1848", *Belleten, C. XXXV, Sayı: 139*, TTK yayınları, Ankara, 1971, s. 404-407.

oluşturmaktadır. Paris Antlaşmasına bakıldığında antlaşma maddelerinin yarısından çoğunun Eflak ve Boğdan'a ilişkin düzenlemeler olduğu görülmektedir. Fransa öncülüğündeki Batı bloku, Eflak ve Boğdan'ın özerkleşmesinin önünü, 1856 Paris Antlaşması ile açmışlardır. 17 Şubat 1859'da daha önce Boğdan Prensi olarak seçilmiş olan Alexsandru Ion Cuza'yı Eflak meclisinin de seçmesiyle yeni bir krallığın tohumları atılıyor ve Eflak ile Boğdan tek bir çatı altında birleşiyorlardı.⁴⁸

Romenlerin fiili bağımsızlıklarının resmiyete dökülmesi için sadece bir adım kalmıştır. Bu adım da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile atılacaktır. Bu savaşta Rusya, Romenlerinin yardımına şiddetle ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü Osmanlı Devletini Balkanlarda vurmaya planlayan Rus ordusu ancak Romanya toprakları üzerinden geçebilecekti. Rusya bu yardımın karşılığında Romenlere bağımsızlık sözü vermiştir. Romanya ise bu savaşta mümkün olduğunca tarafsız kalmayı ve milli çıkarları hangi tarafı seçmelerini gerektiriyorsa ona göre bir seçim yapması hedefliyordu.⁴⁹

Romen topraklarından geçip İstanbul'a ulaşmayı hedefleyen Ruslar, beklemedikleri bir direnişle karşılaşmışlardır. Zor durumda kalan Rus çarı I. Nicolas, Romen Prensi Charles'e telgraf çekerek Türkler tarafından kuşatıldıklarını her koşul altında yardıma gelmelerini istemiştir. Otuz beş bin donanımlı Romen birliğinin Rusya'nın yanında mücadeleye girmesiyle savaşın seyri değişmiş ve Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. 93 harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Romanya bağımsızlığını kazanmıştır.⁵⁰

Ancak Romanya bağımsızlığını kazanmasına rağmen Berlin Antlaşması ile Romanya ile Rusya arasında toprak krizi çıkmıştır. Savaşın galibi Rusya, Kırım Savaşında kaybettiği verimli Baserabya bölgesini geri almak istemekteydi. Fakat 1856'da Osmanlı Devletine iade edilmiş olan

⁴⁸ Cezmi Karasu, "Bağımsızlıktan I. Dünya Savaşı'na Romanya" *Balkanlar El Kitabı*, der. Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, C. I, KaraMan Vadi yayınları, Ankara, 2006, s. 515-516.

⁴⁹ İ. Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus-Rumen Savaşı*, C. I, İstanbul, 1935, s. 135.

⁵⁰ Willem M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul: 1987, s. 104-105, Plevne Muharebeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Constantin Olteanu, "Plevne Muharebesinde Romen Ordusu", çev. Ahmet Onur, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı:10, Ankara, Ağustos-1980, s. 129-145.

Baserabya artık Romen prensliğininindir. Romanya ile Rusya savaş durumuna gelir. Bu kriz çok değerli Baserabya topraklarının Rusya'ya, Rus işgalinde olan verimsiz Dobruca bölgesinin de Romanya'ya katılmasıyla Romenlerin aleyhine sonuçlanır.⁵¹

Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra 10 Mayıs 1879 tarihinde Romanya Prensi Carol, I. Carol⁵² unvanı ile Romanya kralı ilan edilmiştir. Romanya krallığının kurulmasından sonra bölgede Romenler çoğunluğu oluştururken Türkler azınlık durumuna düşecektir. Romen devleti, Türklerin Dobruca'dan göç etmelerini menfaatlerine uygun bulmayarak göçü engellemeye çalışmasına rağmen göç eden Türklerin emlaklerine bir süre sonra el koymuştur.

Balkan savaşlarında Romanya'nın siyasetine bakıldığında tarihi Daçya Krallığı hedefiyle batıda Macaristan'dan Erdel'i, kuzeyde Rusya'nın aldığı Besarabya'yı ve güney de ise bazı Bulgar topraklarını almayı hedeflemekteydi. Komşu Balkan ülkeleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle Romanya, Osmanlı yenilgisiyle biten I. Balkan Savaşında tarafsız kalmıştır. Osmanlı topraklarını paylaşımı nedeniyle müttefiklerinin Bulgaristan'a saldırmasını fırsat bilen Romenler, II. Balkan Savaşında Dobruca'nın güneyini işgal ederek 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile bölgeyi resmen topraklarına katacaktır.⁵³

I. Dünya Savaşı öncesi Romanya'nın iki önemli davası vardı. Bunlardan ilki 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Rusya'nın yanında savaşa girip Rusları kurtarmasına rağmen çok değerli Besarabya'nın Ruslar tarafından elinden alınmış olması idi. Bu durum Ruslara karşı bir Romanya kamuoyunda bir kin oluşturmuş ve bu bölgenin mutlaka geri alınması başlıca hedef haline geldi. İkinci ise Transilvanya sorunu idi. Bu bölgede de çoğunluk Romen olmasına rağmen Transilvanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içindeydi.⁵⁴

⁵¹ Karasu, a.g.m., s. 517.

⁵² **I. Carol:** Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonraki ilk kralıdır. 1881 – 1914 yılları arasında yönettiği Romanya'nın modernleşmesinde büyük katkıları olmuştur.

⁵³ *Tarihte Türk-Romen İlişkileri*, s. 127-128.

⁵⁴ Y. Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, kısım IV, Ankara, TTK, 1983, s. 524.

I. Dünya Savaşı çıktığında Romanya, savaşa bulaşmamak ve elinden geldiğince tarafsızlığını korumak niyetindeydi. Romanya'nın bütün komşuları ile pürüzlü meseleleri, toprak talepleri ve savaşa girmek için silah ve donanım istekleri vardı. Savaşta tam iki sene kesin bir tarafsızlık politikası izleyen Romanya, 800.000 kişilik taze güç ve stratejik bir noktada bulunmasıyla da hangi tarafa katılırsa ona büyük bir yarar sağlayacak konumdaydı. Bunun bilincinde olan Romanya da en çok ödünü koparmaya ve savaşa yeterince hazırlık için zaman kazanmaya çalışıyordu.⁵⁵

Romanya'nın tarafsız olduğu süreç içerisinde hem ittifak hem de itilaf devletleri, Romanya'yı yanlarına çekmek için uzun süre çabalamışlardır. Almanlar, ihtiyacı olduğu petrolü Romenlerden talep etmiş fakat Romanlar bu talebin karşılığında değerinden çok fazla sıhhi malzeme ve cephane istemişlerdir. Almanya bu istekleri kabul etmeyince Romenler, petrollerinin büyük bir bölümünü İngilizlere sattılar. Bunun dışında Almanlar, Romanya üzerinden Osmanlı Devletine harb malzemesi göndermek istemiş fakat tarafsızlık politikası gereğince Romenler bu isteği de reddetmiştir. Bu gelişme üzerine Avusturya, Romanya sınırını kapatarak bölgeye asker yığmaya başlamıştır.

Avusturya'nın bu hareketi Romenleri, İtilaf devletlerine bir adım daha yaklaştırmıştır. İttifakların Romanya kazanma adına bundan başka kritik hataları da olmuştur. Örneğin Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda yaşayan Romen unsurların Romanya'ya katılması vaat edilmemiş sadece bunlara bazı siyasi haklar verilmiştir. Oysaki Romanya'nın bu savaşta ana hedefi, Romanya dışında yaşayan Romenleri de ana vatanlarına katmaktır. İttifakların bu gibi kaba ve haşiyene politikaları, Romanya'yı hızla İtilaflara yanaştıracaktır. İtilaf devletleri, ittifakların aksine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalandığında buradaki Romenlerin yaşadığı toprakları Romanya'ya vermeyi teklif ettiler. İtilaf devletleri, 1916 yazında Romanya'dan bütün kuvvetleri ile kendilerine katılmasını aksi halde büyük Romanya fikrinden ebediyen vazgeçmeleri yönünde ultimatö veriler. Savaşın

⁵⁵ Şefik Ertem, *Birinci Dünya Savaşında Avrupa'da Yüzbin Türk Askeri*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992, s. 201.

başından itibaren tarafsız kalmayı başaran Romanya, 17 Ağustos 1916'e İtilaf Devletleri ile bir antlaşma yapacak ve 27 Ağustos'ta da İttifak Devletlerine savaş ilan edecektir.⁵⁶

Romanya'nın savaşa katılmasından bir gün sonra Müttefik başkomutanları Romanya üzerine yapılacak harekâtın planını hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti hazırlanan plana göre 6. kolordusunu Romanya cephesine göndermiştir. Osmanlı Devletinin bu harekâta destek vermesinin başlıca sebebi, savaş sonrası düzenlenecek yeni Balkan haritasında Türkiye'nin söz sahibi olması ve Balkan Savaşlarında kaybedilen toprakları yeniden kazanmaktır. Bunun gerçekleşmesi için de Romanya'da mutlaka zafer kazanılması gerekmektedir.⁵⁷

Romanya cephesinde Osmanlı Devletinin 6. kolordusu, önemli başarılar kazanmıştır. Bulgaristan'ın 3. ordusuna destek vermek için 3 Ekim 1916'da yapılan harekâta, Rus-Romen birliklerine ağır kayıplar verdirilmiştir. Türkiye'nin 6. Kolordusunun Birinci Dünya Savaşı sırasında Romanya cephesinde harekât boyunca vermiş olduğu kayıplar; 1862 şehit, 7720 yaralı ve 2020 kayıp olmak üzere toplam 11.604 askerden oluşmaktadır.⁵⁸

Romanya Devleti, Birinci Dünya Savaşında, Osmanlı ve Bulgar orduları karşısında yenilgiye uğramış olsa da İtilaf devletlerinin savaştan galip ayrılması nedeniyle Birinci Dünya Savaşının kazanları arasında yerini almıştır. 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşından sonra bağımsızlığını kazanması karşılığında Rusya'ya bıraktığı Baserabya'yı (Moldova) geri alan Romanya, Avusturya-Macaristan da Transilvanya bölgesini alarak topraklarını genişletmeyi başarabilmiştir.

⁵⁶ A. Hristoff, *Büyük Harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki*, çev. M. Murat, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s. 194-195.

⁵⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s. 499.

⁵⁸ *Birinci Dünya Harbi, Avrupa Cepheleleri, Romanya Cephesi*, C. VII, 2. Kısım, Ankara, Genelkurmay Yayınları, 1967, s. 95.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-ROMEN SİYASİ İLİŞKİLERİ (1923-1938)

1.1. Lozan Barış Konferansı ve Romanya

Türk-Romen ilişkileri, Birinci Dünya Savaşında iki ülkenin farklı saflarda yer alması nedeniyle kesintiye uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Romanya, yüzyıllardır hayalini kurduğu büyük ve birleşik Romanya özlemini gerçekleştirmiştir. Türkiye, Birinci Dünya Savaşından sonra topraklarının itilaf devletlerince işgal edilmesi karşısında Türk Kurtuluş Savaşını vermiş ve bu mücadeleden başarı ile çıkarak Osmanlı Devletinin yerine Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Birinci Dünya Savaşında kesilen Türk-Romen ilişkileri, Lozan Barış Konferansı sırasında tekrar başlayacaktır.

Türk Kurtuluş Savaşında Yunanlılara karşı Türk ordusunun büyük zaferler elde etmesi ve İstanbul'a doğru ilerlemesi, Türk boğazlarının kendi kontrolünde tarafsız bir bölge olarak kalmasını isteyen İtilaf Devletlerini endişelendirmiştir. Bu nedenle İngiltere, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallıklarından Türkiye üzerine ortak bir askeri birlik göndermelerini, bu ülkelere gönderdiği bir ultimatomla talep etmiştir. Fakat Romanya, İngiltere'nin bu isteğini diplomatik bir dille reddetmiştir.¹

Romanya Dışişleri Bakanı Ion. George. Duca², Lozan Konferansı başlamadan önce Romanya'nın pozisyonunu Fransız basınına verdiği demeçte özetlemiştir. Duca'ya göre Sevr Antlaşmasında alınan kararlar Romanya'nın içinde olmadığı bir platformda görüşülmüş ve bazı konulardaki kararların da Romen görüşüne aykırı olduğu gözlemlenmiştir. Romanya başından beri Türk-Yunan savaşını kaygıyla izlemiş fakat bu savaş

¹ Mircea N. Popa, "Pozitia Romaniei fata de Turcia in perioada Conferintei de la Lausanne și in anii imediat urmatori", *Analele Universitatii București, Seria Științe Sociale, Istorie*, C. XVII, 1969, s. 141-150.

² **Ion George Duca:** Romen devlet adamı ve siyasetçisidir. 1922-1926 yıllarında Romen Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüş, 14 Kasım 1933 tarihinde Liberal Parti Genel Başkanı iken Romanya Kralı tarafından başbakanlık görevine atandıktan kısa bir süre sonra 30 Aralık 1933 günü Romanya'daki ırkçı bir grup tarafından suikast ile öldürülmüştür.

üzerindeki sorumluluğu batılı büyük devletlere bırakmış ve tarafsız kalmak istemiştir. Fakat Balkanları bütünüyle etkileyecek karışıklıklara ve bölgenin dengesini bozacak gelişmelere, Romanya'nın kayıtsız kalamayacağı, Romen Dışişleri Bakanı Duca tarafından ifade edilmiştir.³

Romen hükümeti, Balkanların geleceğini de etkileyecek Lozan Barış Konferansına Romanya'nın da katılmasını İtilaf devletlerine önermiş ve 21 Eylül 1922 tarihinde bu öneri kabul edilmiştir. Lozan Konferansında Romanya hükümetinin temsilcileri; Dışişleri Bakanı Duca, ortaelçi C. I. Diamandy, Tuna komisyonunda Romanya'yı temsil edecek olan C. Contescu ve Albay Toma Dimitrescu'dan oluşmaktaydı. Romen heyetinin başkanı Duca, konferansa 34 gün süre boyunca katılmış ve bu süreç içerisinde genel görüşmeler ile komisyonlarda beş konuşma, yabancı temsilciler ile de 55 görüşme yapmıştır. Duca, Lozan'dan ayrıldıktan sonra konferansın bitimine kadar Diamandy, Romen heyetine başkanlık edecektir.

Romen hükümetinin konferansta izleyeceği politikayı Duca şöyle ifade etmekteydi;

- Boğazlar uluslar arası bir denetim altında tutulmalıdır.
- Batı Trakya ve Edirne Türklere verilmelidir buna karşın Türkiye ile Bulgaristan arasında tarafsız bir bölge oluşturulmalıdır.
- Bulgaristan lehine hiçbir toprak artırımına gidilmemelidir.⁴

Duca ayrıldıktan sonra Lozan Konferansında Romen heyetinin başkanlığını yürüten Diamandy, 8 Ağustos 1923'de Romen gazetelerine verdiği demeçte, Türkiye de dâhil olmak üzere konferansa katılan tüm ülkeler ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan Romanya'nın, büyük devletlerle Türkiye arasında arabuluculuk görevini başarıyla yerine getirdiğini söylemiştir.⁵

³ *Viitorul*, 19 Eylül 1922.

⁴ Mihai Maxim, "Rumen Kaynakları ve Tarihçiliği Işığında Romanya'nın Lozan Konferansı'ndaki Yeri", *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslar arası Semineri*, Ankara, 1994, s. 46.

⁵ *Viitorul*, 8 Ağustos 1923.

1.1.1. Lozan Konferansında Boğazlar Meselesi ve Romanya'nın Görüşü

Boğazlarla ilgili genel görüşmeler sırasında 4 Aralık 1922'de Romen heyeti başkanı Duca, siyasal ve ekonomik yönlerden çok önemli olan boğazlar sorununda, Romanya'nın hangi nedenlerle görüşlerini belirttiğinin bilinmesinde yarar gördüğünü söylemiştir. Duca'ya göre Romanya'nın nüfusu 18 milyon olmakla birlikte ekonomisi tam bir gelişme içindedir ve büyük doğal kaynakları mevcuttur. Romanya'nın açık denizlere sadece bir çıkış noktası olan Türk boğazlarının kapanmaması, Romanya için hayati önem taşımaktadır. Kendi bağımsızlığı üzerinde titizlikle duran Romanya, öteki ülkelerin kaygılarını çok iyi anlamaktadır. Fakat bu kaygının başka devletlerin ulusal egemenliklerini sekteye uğratmayacak ölçülerde olması gerekliliği, Duca tarafından ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle boğazlar, çıkarları Romanya ile çatışabilecek başka bir devlet tarafından kapatılmamalıdır. Ayrıca Duca, boğazların kapatılması durumunda, Karadeniz'in de kapanacağını ve dolayısıyla dünya kamuoyunun uzun süredir uluslar arası serbestlik istediği Tuna Nehri'nin de uluslar arası ticaretinin sekteye uğrayacağını iddia etmekteydi. Boğazların serbestliğini isteyen Romanya, böylece Köstence ve Galati limanlarını sıkça kullanan Polonya ile Çekoslovakya'nın da çıkarlarını Lozan'da savunmuş oluyordu.⁶

Duca'ya göre bu koşullar altında Romanya'nın boğazlar için tam bir serbestlik rejimini ısrarla istemesi hayati bir zorunluluktur. Ayrıca Romanya, boğazların serbestliğinin sadece kâğıt üzerinde bir antlaşmadan ibaret olmamasını, uygulamada da tam bir serbestlik sağlanmasını, hiçbir devletin boğazların anahtarını eline bulundurmayacak bir boğazlar rejiminin kurulmasını istemiştir. Bu sebeple hiçbir kısıtlama olmadan boğazların, savaş ve ticari gemilerin geçişine açık olması gerekmekte ayrıca Ege Denizinden Karadeniz'e kadar boğazların kıyıları askerden arındırılmalıydı. Ayrıca M. Duca, Türk hükümetinin davranışını, gereğinden çok daha büyük ölçüde etkilemekte görünen bugünkü koşulların değişebileceğini söyleyerek, İsmet

⁶ Ilie Sefiuc – Iulian Cartana, *Romania și Problema Stramtorilor*, Bükreş, 1974, s. 161.

Paşanın dikkatini çekmek istemiştir. Yani daha ileriki süreçte Türkiye, boğazlar üzerinde kendi ulusal güvenliği için daha da güçlendirilmiş bir tam korunma aracı geliştirebilecektir.⁷

1.1.2. Lozan Konferansında Azınlıklar Meselesi ve Romanya

Konferansın 22 Aralık 1922 tarihli azınlıklarla ilgili oturumunda Romen temsilci M. Contzesco, ülkesinin görüşlerini açıklamıştır. Contzesco, Romanya'nın azınlıklar hakkında bir antlaşmaya taraf olmakla birlikte sadece azınlıklardan bir bölümü için değil tüm azınlıklar için bir anlaşma gerektiğini belirtmiştir. Örnek olarak da Dobruca bölgesinde yaşayan Müslüman azınlığın ülkesinde yaşayan diğer tüm halklar gibi eşit bir yaşam hakkına sahip olduğunu ifade etti. Romen hükümeti, Müslüman azınlıklar için okullar ve camiler yaptırmış, onların kişisel durumlarına ve dinsel yasalarına saygı göstermiştir. Romen diplomata göre bu koşullar içinde Romen Temsil Heyeti, yeni antlaşmaya, Romen ülkesinde oturan Müslüman azınlıklar için, başka temellere dayanan, yeni bir rejim kabul etme zorunluluğunda olduğu kanısını verebilecek karşılıklı olma ilkesinin konulmasını yersiz saymaktadır.

M. Contzesco, Milletler Cemiyetine karşı alınmış olan bu uluslar arası hükümler uyarınca, Romanya'nın verdiği garantilerin yeterli olduğunu ve Türk hükümetinin, özellikle Romen hükümetinden başka yükümlülükler altına girmesini istemesinin hiç de yerinde bir düşünce olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle Romen diplomat, ülkesinin bu isteği yersiz bulduğunu ve kesinlikle bunu kabul edemeyeceğini beyan etmiştir.⁸

1.1.3. Lozan Konferansında Romanya'daki Türk Mezarlığı

Lozan Konferansının 25 Ocak 1923 tarihli savaş tutsaklarıyla mezarlıklar konusunda antlaşmaya konulacak hükümleri incelemekle görevli

⁷ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, C. I, Kitap I, YKY, İstanbul, 1993, s. 137.

⁸ *a.g.e.*, s. 195.

alt-komisyonu, Romanya’da bulunan Türk askerlerinin mezarları hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun üçüncü maddesine göre; Romanya ülkesinde 30 Ekim 1914 tarihinden bu yana ölmüş Türk askerlerinin, denizcilerinin ve savaş tutsaklarının mezarları, mezarlıkları, kemikleri ve bu askerlerle denizcileri anmak için dikilmiş anıtların bakımı ile gözaltı edilmiş sivillere ilişkin olarak tüm yükümlülükler hakkında Romanya hükümeti ile Türk hükümeti arasında özel bir anlaşma yapılacağı kararı alınmıştır.⁹

1.1.4. Lozan Konferansında Patrikhane Sorunu ve Romanya

Lozan Konferansının 10 Ocak 1923 tarihli oturumunda Patrikhane konusu müzakere edilmiştir. Söz sırası Romanya’ya geldiğinde Romen heyeti adına Diamandy, Romanya kilisesinin bağımsız olduğunu ve kendi kendini yönettiğini bu nedenle Evrensel Patriklik ile sadece ruhani bağlarının olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Devamın da ise yüzyıllardır İstanbul’da bulunan Patrikliğe karşı bir oldu-bitti yoluna başvurulması durumunda bunun Romanya’nın dinsel duygularını yaralayacağını Türk Temsilci Heyetine dostça hatırlatmak istediğini söylemiştir. Zaten İsmet Paşa’nın konuyla ilgili yaptığı konuşmada Türk ulusunun, dinsel hoşgörüsünün çağlar boyunca kendini gösterdiğini ve Türklerin bu hoşgörüsünün bir gelenek haline geldiğini belirten görüşlerine atıfta bulunan Diamandy, çağdaş devletlere yakışan tavrın da bu yönde olacağını belirtmiştir.

Bundan başka Diamandy, konferansta temsil edilen Hıristiyan Devletlerle yeniden dostça ilişkiler kurmak üzere olduğu sırada, yüzyıllardır sürüp giden kurumları sarsmayarak dinsel duyguları incitmemekle, büyük bir İslam devleti olan Türkiye’nin pozitif bir siyasi tavır takınmış olacağını düşündüğünü belirtmiştir. Diamandy’e göre dinsel duyguların incitilmesi, uzak

⁹ a.g.e., s. 27-28.

bir geçmişe ilişkin olsa bile, uluslarda genellikle ortadan kaldırılması güç izler bırakacaktır.¹⁰

1.1.5. Lozan Konferansında Mali Sorunlar ve Romanya

Romanya Heyeti, konferansta mali sorunların ele alındığı 19 Aralık 1922 tarihli oturumda görüşlerini açıklamıştır. Romen Heyeti Başkanı Duca, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türklerin, Romanya'nın bir takım bölgelerini iki yıl boyunca işgal ettiklerini ve Türk askeri makamlarının önemli sayıda demiryolu ve fabrika malzemesine, işyerlerine, araç ve gereçlere, yiyecek maddelerine, hayvanlara el koyduklarını söylemiştir. Bu nedenle Duca, Romanya'dan alınmış malzemenin geri verilmesini ya da eşdeğerde tazminat ödenmesinin antlaşmada yer almasını talep etmiştir.

Buna karşın Türk heyetinden Hasan Bey, Almanya ile Romanya arasında yapılmış olan barış antlaşmasında Romanya'dan alınmış olan malların bu ülkeye geri verilmesini öngören bir maddenin konulmuş olması nedeniyle, Romen heyetinin bu isteğinin yersiz olduğunu ifade etmiştir. Buna cevap olarak Duca, Alman-Romen barış antlaşmasının hiçbir şekilde Romanya'nın Türkiye'den istemlerini etkilemeyeceğini savundu. Duca'ya göre bu tür antlaşmalar, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile de yapılmış ve yalnız bu devletleri doğrudan doğruya etkileyen konuları kapsamaktaydı. Bu nedenle Romen heyeti, Lozan Konferansı'nın iktisat ve mali sorunları alt-komisyonlarına Birinci Dünya Savaşından kalan zararların ödenmesi yönünde Romen tekliflerini sunmuştur.¹¹

1.1.6. Lozan Konferansında Ada-Kale'nin Romanya'ya Bırakılması Meselesi

Ada-Kale, Tuna Nehri'nin Macar ovalarından Eflak Ovasına çıktıktan sonra Transilvanya Alpleri ile Balkan Dağlarını bağlayan Banat Dağları

¹⁰ *a.g.e.*, s. 326-327.

¹¹ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. II, s. 221.

arasında açtığı Demirkapı Boğazının dörk km gerisinde, nehrin ormanlarla kaplı dik yamaçları arasında, Romanya'nın Orşova kenti doğusunda yer alan dikdörtgen biçiminde bir adadır.

1691 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçen Ada-Kale'nin, 1867'de Türk garnizonlarının Sırbistan topraklarından kesin olarak çekilmesi üzerine Türk toprakları ile bağlantısı kesilmiş fakat Ada-Kale fiilen Osmanlı yönetiminde kalmaya devam etmiştir. Ardından 1878 Ayastefanos Antlaşması ile adanın boşaltılmasına karar verilmiş fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Romanya ve Sırbistan krallıkları sınırlarının kilit noktasını teşkil eden adanın hangi devlette kalacağı netlik kazanmamıştır.¹²

Ayastefanos Antlaşmasının yerini alacak olan Berlin Kongresinde de Ada-Kale'nin geleceği gündeme gelmemiş ve Osmanlı Devleti, adaya bir bucak müdürü ve kadı atayarak buradaki egemenliğini sürdürmüştür. Doğrudan Osmanlı Devleti merkezine bağlı bir bölge olan Ada-Kale halkı, 1908'de ikinci seçmenlerini İstanbul'a göndererek seçimlere fiilen katılmışlardır. Ada-Kale, Birinci Dünya Savaşı sonrası 4 Haziran 1920 tarihli Trianon Antlaşması ile Avusturya-Macaristan'dan alınıp Romanya'ya verilmesine rağmen Türkiye Devleti bu durumu kabul etmemiştir. Çünkü Romanya'da halkı tümüyle Türklerden oluşan tek yerleşim birimi Ada-Kale idi.¹³

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış görüşmelerine çıkan taraflar arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle 4 Şubat 1923 tarihinde ara verilecektir. Lozan'da barış görüşmelerinin yapıldığı birinci turda, Ada-Kale konusu ciddi olarak gündeme gelmezken Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuyla ilgili ciddi tartışmalar yaşanmıştır.

Başvekil Hüseyin Rauf, 27 Kasım 1922 tarihinde Lozan Konferansı görüşmeleri devam ederken İsmet Paşaya Ada-Kale hakkında TBMM'nin kaygılarını yansıtan bir telgraf göndermiştir. Bu sırada mecliste Ada-Kale üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Hüseyin Rauf, Lozan'da barış

¹² Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühime-i Siyasiye*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, TTK yayınları, Ankara, 1987, s. 41.

¹³ Raşit Çavaş, "TBMM Gizli Oturum Tutanakları ve Lozan Konferansı Tutanaklarına Göre Adakale'nin Romanya'ya Verilmesi Tartışması", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 78 (Haziran-2000), s. 5.

görüşmeleri yapan İsmet Paşa'ya, Tuna Nehri üzerindeki Ada-Kale'nin Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devletine bırakıldığını ve ada üzerinde tamamen Türk nüfusun yaşadığını, bu nedenle buradaki Türk hâkimiyeti aleyhinde bir duruma meydan verilmemesini rica etmiştir.

Yine Rauf Bey, iki gün sonra 29 Kasım'da İsmet Paşa'ya Ada-Kale ile ilgili gönderdiği ikinci telgrafında, Amasya Mebusu Ömer Lütfi Beyle arkadaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Ada-Kale'nin durumunu içeren bir soru önergesi verdiklerini bildirmiştir. Buna göre Berlin Antlaşması ile Türkiye'ye bırakılan Ada-Kale'nin 600 kadar Türk nüfusu ve camisi gibi kültürel mirasları ile Türk yurdunun bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Devamında ise Tuna Nehrinin zengin sularında bu adacığın Türkiye için çok stratejik olduğu ve kesinlikle Lozan Konferansında bir oldu bittiğe getirilip Romanya'ya bırakılmaması İsmet Paşa'dan rica edilmiştir.¹⁴

Lozan'da birinci tur görüşmelerden sonra Türk Temsil Heyeti, Bükreş üzerinden Ankara'ya gelmiş ve TBMM'de Lozan Barış Antlaşması projesi hakkında yapılan görüşmelere katılmıştır. Ada-Kale konusunda Amasya Mebusu Ömer Lütfü Bey, İsmet Paşa'nın 2 Mart 1923 tarihli oturumda "hudutlarımız dışında kalan topraklardan feragat edeceğiz" sözlerine karşılık Ada-Kale'nin de hudutlar dışında olması nedeniyle "oradan da mı vazgeçeceğiz" diyerek İsmet Paşayı çok sert şekilde eleştirmiştir. Bundan başka 5 Marttaki oturumda İznik mebusu Sırrı Bey, Ada-Kale'nin kesinlikle bir Türk yurdu olduğunu ifade ederek, bölgenin kaderine terk edilemeyeceğini savunmuştur. 6 Marttaki oturumda Kütahya mebusu Cemil Bey, Ada-Kale ile ilgili bir teklif vermiştir. Buna göre, Lozan Barış Projesinde Türkiye'nin hudutları dışında kalıp da Türkiye ile birlikte olmak isteyen her hangi bir bölge halkının, bu hakka sahip olabilmesi için barış antlaşmasına özel bir madde konulmasının sağlanmasını istemiştir.¹⁵

¹⁴ *Lozan Telgrafları, Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı (Kasım 1922-Şubat 1923)*, C. I, haz. Bilal N. Şimşir, TTK Yayınları, Ankara, 1990, s. 135, 148.

¹⁵ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara, 1985, s. 70, 114, 187.

Lozan'da barış görüşmelerinin ikinci turu başlamadan önce İsmet Paşa, 8 Mart 1923'de Ada-Kale ile ilgili 16. maddeyi kapsayan Türk karşı teklifini konferansa sunmuştur. Buna göre Türkiye sınırları dışında kalan topraklar ya da adalar üzerinde (Türk egemenliği tanımış adalar haricinde) her türlü haklarından vazgeçmiş olduğunu bildirmiştir. Buna göre, Ada-Kale halkı Türk egemenliğini tanıdığını için bu ada, Türkiye'ye bağlı olarak kalmaya devam etmeliydi.¹⁶

Ayrıca 23 Nisan 1923'de başlayacak ikinci tur barış görüşmelerinden dört gün önce İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Orbay, İsmet Paşa'ya konuyla ilgili bir telgraf daha göndermiştir. Buna göre, Romanya heyeti ile Ada-Kale hususunda özel görüşmelerin başlatılması istenmiştir. Çünkü Birinci Dünya Savaşında Romanya ile karşılıklı ateşkes ilan edilmiş ve ateşkes sonrası Romanya, Ada-Kaleyi işgal etmemiştir. Bu nedenle adada fiili Türk egemenliği devam etmektedir.¹⁷

23 Nisan 1923'de açılan Lozan Konferansının ikinci tur görüşmelerinde Ada-Kale konusu ilk defa Türk Heyetinin teklifi üzerine gündeme gelmiştir. Konferansa katılan devletler, Türk Temsilci Heyetinin teklifine karşı olumsuz görüş bildirmişlerdir. Özellikle İngiliz temsilci Sir Horace Rumbold ile Romen temsilci Diamandy, konuyla ilgili uzun konuşmalar yapmışlardır. Romen Heyeti adına Diamandy şu bildiriye okumuştur:

“ Sizlere Ada-Kale adasından söz etmek için, konferansın önemli çalışmalarını kesintiye uğratmakla üzüntü duymaktayım. Bunu yapmak zorundayım, çünkü Kırmızı Kitap'ta bulunan Türk karşı teklifleri, bu adaya ilişkin bir Türk iddiasından söz etmektedir. Romanya hükümeti, önce bunun bir imla yanlışı olduğunu sanmıştır; ancak, açıkça Tuna üzerinde bulunan bir adanın söz konusu belirtildiğinden gerçekten Romanya'ya ait Ada-Kale'den söz edildiği sonucunu çıkartma zorunda olduğumuzu anladık. Açıklamam kısa olacaktır; fakat umarım ki, ancak Türk hükümetinin bu sorunun bütün

¹⁶ Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973, s. 40

¹⁷ Şimşir, *Lozan Telgrafları (Şubat-Ağustos 1923)*, C. II, s. 198.

unsurlarını elinde bulundurmaması yüzünden doğmuş olabilecek bir yanlış anlamının ortadan kalkmasına da yararı olacaktır...”

diyerek Ada-Kale'nin geçmişten Lozan Konferansına kadar olan tarihçesini anlatmış devamında ise Ada-Kale'nin neden Romanya'ya bırakılması gerektiğini ise şu şekilde izah etmeye çalışmıştır:

“Ada-Kale'ye ilişkin olarak öne sürülen iddianın Romanya'da yarattığı hayreti Türk Temsilci Heyetinden saklamayacağım; konferansın ilk döneminde, Lozan'da yapılan ve ülkesel sınırlamalara ilişkin görüşmeler sırasında ne genel oturumlarda ne de yarı resmi görüşmelerde adı bile söylenmemiş olan Ada-Kale söz konusu edilmediğinden, böyle bir hayret daha haklı olmuştur. Bükreş'ten geçişi sırasında, Dışişleri Bakanı Ekselans İsmet Paşa, günlerce Romanya'nın konuğu olmuştur; bizler de kendisini aramızda görmekle büyük mutluluk duymuştuk. İsmet Paşa, Romanya hükümeti temsilcileriyle görüşmelerde bulunmuş, bu görüşmelerde, barışa varmak ve Romanya ile dostça ve güvenilir ilişkiler kurmak konusunda çok büyük bir istek göstermiştir...Şu var ki bu görüşmelerin hiçbir anında, Türk Dışişleri Bakanı Ada-Kale'den söz etmemiştir. Mudanya'da ya da Lozan'da bu adadan söz etmemiş olduğu gibi. Ancak yurda döndükten sonradır ki, bu esinlenme olmuştur. Fakat, Romanya, kendisine hemen karşılık vermemiştir; çünkü o sırada Romanya hükümeti, Anayasada yapılan değişiklikler vesilesiyle ve İslam dininden olan Romanya uyruklularına özel bir yakınlık göstermek isteğiyle, Başbakanımızın isteği üzerine, İslam dininin Romanya'daki başına (reis-i ülemaya) eşit bir hak tanıyarak, Romanya senatosunda, bütün haklarıyla, üye olma hakkını kendiliğinden vermekteydi; böyle bir ayrıcalık daha önce tanınmış değildi ve bu arada Romanya'daki Müslüman uyrukluların sayısında da hiçbir artış olmamıştı...”

Türk devleti, Romanya sınırını çiğnemediği ada üzerinde egemenliğini nasıl kullanabilecektir? Böyle olunca Türk Temsilci Heyetinin, Ada-Kale'ye ilişkin iddialarını öne sürerken, hangi düşüncelerle davranmış olduğunu merak edip durmaktayız. Türkiye, bu iddiaları, Berlin Kongresinden önceki eski Osmanlı İmparatorluğunun ardılı (halefi) sıfatıyla öne süremez, çünkü

daha bu sabah, Türk Temsilci Heyetinin en yetkili iki üyesi, çünkü Osmanlı İmparatorluğunun ardılı olma sıfatını reddetmekteydiler. İnsan varsayımlar içinde kaybolup gitmektedir. Yoksa bu iddialar, adaları ele geçirme konusunda beliren bir istekle, Avrupa'da sömürge imparatorluğu kurmanın bir ilk adımı mıdır? Ya da bizim yanaşmadığımız bir ilkeden, nüfus (halkların) mübadelesinden, gönülden yana olan İsmet Paşa, adayı şüphesiz bize bırakırken, bunun karşılığında ada halkını bizden istemeyi mi kurmaktadır?

»¹⁸

diyerek sözlerini tamamlamıştır.

Diamandy'e cevap olarak İsmet Paşa; Ada-Kale üzerinde Türk egemenliğinin her zaman tanınmış olduğunu söyledi. İsmet Paşa'ya göre Berlin Antlaşması'nda Ada-Kale'nin statüsünün unutulmuş olduğu söylenemezdi. Bu ada, başka bir devlete hukuken verilmemiş ve ada üzerinde Tür egemenliği olduğu gibi devam etmiştir. İsmet Paşa, ikinci tur görüşmeler başlamadan birkaç hafta öncesinde Ada-Kale'ye Ankara Hükümeti'nin yeni bir memur görevlendirdiğini ve bunu yaparken de İstanbul'daki Romen temsilcisiyle işbirliğinde bulunulduğunu da ifade etmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin emperyalizm ve sömürgecilik gibi kavramlarla hiçbir şekilde ilişkisi olamayacağı İsmet Paşa tarafından deklare edilmiştir.

Bundan başka İsmet Paşa, birinci tur görüşmeleri sonunda Lozan'dan İstanbul'a dönerken Romanya'da yaptığı temaslara ilgili Diamandy'nin sözlerine de karşılık vermiştir. İsmet Paşa, Romanya'da yapmış olduğu temaslarda, Romen yetkililerle genel konularda görüşmeler yaptığını ifade etmiştir. Ada-Kale konusunun açılmamasının sebebini ise bu anlaşmazlığın Romanya ile var olan dostane ilişkileri bozabilecek mahiyette olamayacağını göstermiştir.¹⁹

Ada-Kale ile ilgili sonuç, konferansın 4 Haziran 1923 tarihli oturumunda antlaşma tasarısının Ada-Kale ile ilgili olan 16. madde üzerinde yapılan görüşmeler sırasında şekillenmiştir. Türk Heyetinin, Ada-Kale'nin Türkiye'ye ait olması yönündeki teklifinin katılımcı devletler tarafından destek görmemesi

¹⁸ Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar- Belgeler, İkinci Takım, C. I, Kitap I, s. 20-21.

¹⁹ a.g.e., s. 22.

üzerine, İsmet Paşa, Türk Temsilci Heyetinin barışın kurulabilmesi olanağını sağlamak üzere bir fedakârlıkta bulunmayı ve ada üzerindeki çekincesini geri almayı kabul ettiğini açıklamıştır. İsmet Paşa'nın bu sözleri üzerine, Diamandy, İsmet Paşanın bu bildirisini bir senet olarak kabul ettiklerini ifade etmiştir.²⁰ 4 Haziran 1923 tarihli oturumda Ada-Kale üzerindeki haklarından vazgeçen Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşmasının imzalanması ile de Ada-Kale'nin Romanya'ya ait olduğunu resmen kabul etmiş oluyordu.

Lozan Antlaşması ile Ada-Kale'nin Romanya'ya bırakılması, bölgenin yeni durumunda bazı küçük değişikliklere neden olmuştur. Ada-Kaledeki Türk nüfusu ile az sayıdaki yabancı adada kalıp eskisi gibi yaşamaya devam etmişlerdir. Romen devleti ise bir teğmenin komutasında Tuna'nın iki kıyısını tutan bir sınır muhafızı karakolu ile adada temsil edilmekteydi. Ada'da bulunan köyde Romen hükümetince atanmış bir naib, yörede bulunan Müslüman okulunda Türkçe öğreten bir hoca, bir imam ve müezzin bulunmaktaydı. Yöredeki eskiden kalma kayıklardan başka düzenli vapur seferleri ile özel motorlu teknelerde ada civarındaki trafiği arttıracaktır. Aşağı Tuna bölgesinde yüzyıllardır devam etmekte olan kayıkçılık, Romen hükümetinin de teşvik etmesi ile gelişmesini hızlandıracaktır. Bu faaliyet, nehrin iki kıyısındaki bağlantılarla aşağı ve yukarı yönde seyreden uluslar arası vapurları da içine alarak genişlemiştir.

Ada-Kale, vapurlarla Orşava kentine gelen turistleri çeken küçük bir şark cennetinin tablo gibi güzel manzarasını hiçbir zaman kaybetmeyecektir. Adada yaşayan Türk halkı Romen ordusunda zorunlu görevden 1938 yılına kadar muaf tutulmuştur. İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla Ada'da durum değişecek, Tuna Nehri üzerindeki seferler Almanya'nın gözetimine geçecek ve savaş yıllarında Ada-Kale turizme ve dış dünyaya tamamen kapatılacaktı.

Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşında yenilmesi, Balkan ülkelerinde de köklü değişiklikler meydana getirdi. Romanya'da bu gelişmelerden etkilendi ve komünist partinin iktidara gelmesi ile Romanya,

²⁰ a.g.e., s. 151-153.

Doğu Blokuna katıldı. Bu durum Ada-Kale'nin de geleceğini etkilemiştir. Romen hükümeti, 1968 yılında Ada-Kale'yi yeniden restore edip turizm merkezi haline getirmek için adadaki yaklaşık 600 kişilik nüfusu tahliye ederek Şimian Adasına nakletmek istemiştir. Adayı boşaltan Türkler, Şimian Adasına gitmeyi kabul etmeyip çoğunluğu Dobruca'ya geri kalanlar ise Türkiye'ye göç etmişlerdir.²¹

1.1.7. Lozan Barış Antlaşması'nın İmzalanması ve Romanya

Lozan Antlaşmasının imzalandığı 24 Temmuz 1923 günü, konferansa katılan ülkelerin temsilcileri birer kapanış konuşması yapmıştır. Romen heyeti adına M. Diamandy yaptığı konuşmada; Birinci Dünya Savaşı boyunca çekilen acılardan sonra huzur özleminde bulunan halkların ortak vicdanından gelen duyguların bu uzun barış görüşmeleri sonunda yeni bir dünya ortaya koyduğunu belirtti. Diamandy'e göre bu konferans, kılı kırık yarıcı bir diplomatik kuyumculuk yapıtı olmuştur. Romen diplomat, ülkesinin konferansta alçakgönüllü bir yardımla, eski düşmanları bugünkü dostları Türklerle karşı dürüstçe ve adilce bir barışın yapılabilmesi için ellerinden geldiğince katkıda bulunduğunu ifade etti.

Konuşmasının sonunda Diamandy, Lozan Konferansına eleştirenler ve yerenlerin olabileceğini ancak ileriki tarihlerde tarihçilerin bunu tam değeriyle tartacağını söylemiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra yapılmış konferanslardan sadece Lozan Konferansı'nda olumlu bir sonuca ulaşabilmiştir. Romen diplomata göre Lozan Konferansı, Avrupa'ya barışı getirmiş, devletlerarasındaki ilişkilere daha çok güvenle bakılmasını sağlamıştır. Son olarak da bu konferans vesilesiyle daha çok huzur ve barış temennileriyle sözlerini tamamlamıştır.²²

²¹ Eugenia Popescu-Judet, *Ada-Kale*, Çev. Aysun Kıran-Olcay Yıldırım, Pan yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 30-31.

²² *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, İkinci Takım, C. I, Kitap I, s. 130-131.

1.2. Türkiye ile Romanya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Başlaması

Türkiye ile Romanya arasında Birinci Dünya Savaşı Sırasında 20 Ağustos 1916'da dondurulan ilişkiler, Lozan Konferansı sırasında dolaylı olarak tekrar başlayacaktır. Lozan Antlaşması ile Türkiye ile Romanya'nın da aralarında bulunduğu diğer devletlerle barışın yapılması, Türk-Romen ilişkilerinin yeniden normale dönmesinde etkili olacaktır. Henüz Lozan görüşmeleri devam ederken, her iki ülkenin kamuoyunda olumlu mesajlar görülecektir.

2 Mayıs 1923 tarihli *İkdam* Gazetesinde; Romanya'da bulunan Türk azınlığa karşı Romen hükümetinin adaletli ve hoşgörüyeye dayanan bir yönetim sergilemesinin, Türk-Romen ilişkilerinin dostane bir havada gelişim göstereceğinin bir kanıtı olduğu yazmaktaydı.²³ Romen *Adevarul* Gazetesi de Lozan'da Türklerin çok parlak bir başarı yakaladıklarını ve bu zaferin Türklerin tarihine altın harflerle yazılacağını belirten, Türkiye'den övgüyle söz eden ifadelerle yer vermiştir.²⁴ İstanbul'daki Romen komiserliğinin 6 Eylül 1923'de Bükreş'e gönderdiği raporda da, Türkiye'nin Lozan'da çok başarılı bir barış antlaşmasına imza attığına vurgu yapılmıştır. Rapora göre Türkiye, ulusal kurtuluş savaşını diplomatik bir zaferle taçlandırmış ve Türkler kendi evinin sahibi olarak bir ulus devleti kurmuşlardır.²⁵

Türkiye'de 29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi de, Romen kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Romen gazeteleri Türkiye'de yönetim şeklinin Cumhuriyete dönüşmesini saygıyla takdir etmişler ve reformcu yeni Türkiye ile Mustafa Kemal Paşa hakkında geniş yazılar yazmışlardır. Özellikle *Universul* Gazetesi, Türkiye'nin yeni rejimi ve dinamik hükümeti ile dünya siyasetinde daimi olarak şerefli bir yer edineceğini sütunlarına taşımıştır.²⁶

²³ *İkdam*, 2 Mayıs 1923.

²⁴ *Adevarul*, 13 Temmuz 1923.

²⁵ *Archivele Nationale Istorice Centrale (A.N.I.C)*, Fond: Casa Regala, Dos. 15/1923, C. I, s. 85-86.

²⁶ *Universul*, 4 Kasım 1923.

1.2.1. Cevad Bey'in Bükreş'e İlk Elçi Olarak Gönderilmesi

Birinci Dünya Savaşı sırasında kesilen Türk-Romen diplomatik ilişkileri Lozan Konferansı sırasında yeniden normale dönme yolunda olumlu sinyaller vermiş ve iki ülke arasında yarı resmi temaslar başlamıştır. Bu temasların bir sonucu olarak Lozan görüşmeleri devam ederken, Türkiye, Mayıs 1923'de Cevad Bey'i Bükreş'e Türk Diplomatik Mümessili olarak göndermiştir.²⁷ İkdâm gazetesi, 6 Mayıs 1924 tarihli nüshasında Cevat Bey'in başlıca görevinin Türk-Romen dostluğunun sağlamlaştırmak olduğunun altını çizmiş ayrıca Romanya'da bulunan Türk azınlık ile de ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacağına değinmiştir.²⁸

Lozan sonrası Mustafa Kemal Paşa ile Romanya Kralı I. Ferdinand²⁹ arasındaki yazışmalar, iki ülke arasında doğrudan diplomatik temasların başlamasını sağlamıştır. Mayıs 1923'te temsilci olarak Bükreş'e gönderilen Cevad Bey'in görevi, Mart 1924'de elçilik düzeyine yükseltilmiş ve Türkiye Cumhuriyetinin resmi olarak Bükreş'e ilk elçisi atanmış oldu. Mustafa Kemal Paşa, Romen kralına 19 Mart 1924 tarihinde gönderdiği mektubunda, Cevad Bey'in orta elçi olarak Bükreş'e atandığını bildirmiştir.³⁰

Cevad Bey de, 24 Mayıs 1924 günü Bükreş'ten Hariciye Vekâletine gönderdiği telgrafta, Romanya Kralına güven mektubunu verdiğini şöyle ifade etmiştir:

T.C. Bükreş Elçiliğinden Hariciye Vekâletine
"Kral Hazretleri 21 Mayıs'ta Avrupa'ya seyahatinden Bükreş'e
avdetle ferdası günü âcizlerini kabul edeceğini bildirmesi üzerine
yevmi mezkûrda sureti mahsusada gönderilen saltanat saltanat
arabasile ve bir yaver refakatinde, diğer bir arabada Sefaret Heyeti
olduğu halde Saraya azimet olundu. Saraya muvasalatımızda
İstiklal Marşımız ve bir müfrezei askeriye resmi selâmı ifa etti ve
Saray Müşiri ve Nazırı da hazırıldılar. Reisicumhur Hazretleri

²⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.15..20.

²⁸ İkdâm, 6 Mayıs 1923.

²⁹ **I. Ferdinand:** Romanya'nın I. Carol'dan sonra tahta geçen ikinci kralıdır. 1914 – 1927 yılları arasında Romanya'yı yönetmiştir.

³⁰ Bilâl N. Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, Romanya-Yunanistan*, C. IV, Ankara, TTK yayınları, 2001, s. 5.

tarafından nezdi Haşmetanelerine Orta Elçi olarak tayin edildiğimi mübeyyin itimatnameyi yed-i Kralilerine tevdi etmekle mübahi bulunduğumu beyan ederek itimatnameyi takdim ettim ve bervechi âti ifadatta bulundum:

Reisicumhurumuzun itimad ve teveccühü ile deruhte etmiş olduğum vazifeyi âliyei lâıykile ifa edeceğimi ve Romanya ile Türkiye arasında revabıtı takviye hususunda vaki olacak mesaimin müntici muvaffakiyet olacağına Bükreş'te geçirdiğim bir senelik müddet zarfındaki tecrübe bir zamanı kavi teşkil etmektedir...

Kral Hazretleri bilmukabele "İtimatnamemi kemali haz ve sürur ile telakki ettiklerini beyan ve nezdlerine Fevkalade Murahhas ve Orta Elçi tayin edildiğim kendilerince bilhassa bâisi memnuniyet bulunduğunu" beyandan sonra " Romanya ile Türkiye arasındanki münasebetlerin daima dostane geçmiş olduğunu ve Harbi Umumi dolayısıyla muvakkat bir tevakkufa duçar olan bu münasebata muhadenetkâranenin fimabad eskisinden daha samimi bir surette takviyetpezir olacağına itimatları mevcut olduğunu ve iki memleket beyninde daimi ihtilaf bir mesele bulunmadığını ve menafimizin müşterek olduğunu" samimi kelemat ve tabirat ile ifade ve hakkı âcizanemde izharı teveccüh eylediler...

Bilvesile arzı ihtiram eylerim Efendim Hazretleri. 24 Mayıs 340."

*Bükreş Elçisi
CEVAD³¹*

Türkiye'nin Cevat Bey'i elçi olarak Bükreş'e göndermesinden yaklaşık bir ay sonra Başbakan İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra sadece Romanya'da Türk elçisinin dostça kabul edildiğini takdirle açıklayarak Türk-Romen ilişkilerinin önemine atıfta bulunmuştur.³²

1.2.2. Georges Filality'nin Romanya'nın Ankara Elçiliğine Tayini

Türkiye'nin Romanya'ya elçi atamasından beş gün sonra Romanya Kralı I. Ferdinand, 24 Mart 1924 tarihli Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı

³¹ *a.g.e.*, s. 10-11.

³² Tahsin Cemil, "Romen-Türk Dostluğunun Temelleri", *Yeni Türkiye*, Yıl 1/Sayı: 3, Ankara, 1995, s. 302-308.

mektupla Romanya'nın Ankara Elçiliğine Georges Filality'i atadığını bildirmiştir. Yine aynı gün G. Filality, Türkiye Cumhurbaşkanı M. Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur. Filality, güven mektubunu sunarken yaptığı konuşmada şu metni okumuştur:

“Reisicumhur Hazretleri,

Nezdi Riyasetpenahilerine Haşmetlu Romanya Kralı Hazretlerinin Fevkalade Murahhas Orta Elçisi sıfatile tayinimi mutazammın olan İtimatnameleri desti Riyasetpenahilerine tevdi etmekle iktisabı fahrü mübahat eylerim...

Vezaifi memuremi Türkiye Cumhuriyeti hakkında halisane ve samimi hissiyat ve Reisi zi-şerefi hakkında arnik bir hissi tebcil ile mütehassis olarak ifa edeceğim. Bu vazife ise yalnız memleketlerimiz arasındaki münasebatı resmiyeyi iadeye matuf olmakla kalmayıp bu münasebatı metin esaslar üzerine koyup her şeyin yekdiğerine takarrüb ettiği iki memleketin sulh ve mesalemet sayii ve faaliyet ve hürriyet ve istiklal mefkûrei aliyesini müştereken ve samimi bir dostluk dairesinde takip edebilmelerine hadim olabilecek bir derece samimiyete isal eylemek gayesini istihdaf etmektedir... Bütün kuvvetlerimi vakfeyleyeceğim vazifenin münteci muvaffakiyet olması için labit ve kıymettar olan muavenet ve itimadı Riyasetpenahilerine mazhar buyurulacağını ümidini izhara mücaseret eylerim.”

Romanya Elçisi Filality'nin okuduğu nutka karşılık Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa verdiği cevapta:

“Elçi Efendi,

Haşmetlu Romanya Kralı Hazretlerinin zatı alinizi nezdimde Fevkalade Murahhas Orta elçi tayin buyurduklarını mutazammın İtimatnameleri kemali memnuniyetle alıyorum. Memleketim ile onun geçirdiği inkılabat hakkında alakadan dolayı beyanı teşekkür ederim. Hakkımda perverde ettiğiniz ihtisasattan ayrıca mütehassısım. Her iki memleket arasında öteden beri cayigir olan muhadeneti halisanenin yeniden tesisini aynı derecede arzu eylediğim cihetle sulh ve müsalemet ve istiklal mefkûresinin müştereken kuvveden fiile isali emrinde gerek benim gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin halisane yardımla takviyetpezir olacak olan vezaifi memurenizin muvaffakiyeti tamme ile tetevvüc eyleyeceğinde hiç süphem yoktur.”³³

³³ a.g.e., s. 8-9.

diyerek Romanya ile diplomatik ilişkilerin yeniden düzene girmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.

1.2.3. Romanyalı Öğrencilerin İstanbul Ziyareti

Türkiye ile Romanya arasında ilk elçilerin karşılıklı olarak atanmasından sonra 5 Mayıs 1924'de Romanya'dan 50 kişilik bir öğrenci grubu İstanbul'a ziyarete gelmiştir. İstanbul Valiliği ve Belediyesi, Romanya'dan gelen bu öğrenci misafir grubuna yüksek düzeyde ilgi göstermişlerdir. Sadece öğrencilerden oluşan bir topluluk olmasına rağmen, Türkiye devletince bu ziyaret, ikili ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. İstanbul Valiliği, öğrenci misafirlerini en iyi şekilde ağırlamış ve onları Romanya Kralı'nın temsilcileri gibi addedip bir akşam yemeği tertip etmiştir. Romen misafirler, tarihi Galatasaray Lisesini ziyaret ederek bu okulda incelemelerde bulunmuşlardır. Bundan başka İstanbul'da boğaz turu olmak üzere şehrin tarihi yerlerinde de gezinti yaptıktan sonra ülkelerine dönmüşlerdir.³⁴

1.2.4. Hüseyin Ragıp Bey'in Bükreş Elçiliğine Atanması

Bükreş'e Türkiye'nin ilk elçisi olarak gönderilen Cevad Bey'in görevi yaklaşık bir yıl dolmadan sona erecektir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1925 tarihinde Romen Kralına yazdığı mektupta, Cevad Bey'in iki ülke arasında dostluk ilişkilerini geliştirmede üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirdiğini ve Romen devletinin de kendisine göstermiş olduğu itimattan çok müteşekkirdiklerini belirterek, Cevad Bey'in Ankara'ya geri çağrıldığını Romen Kralına duyurmuştur. Yine aynı gün Romen Kralı Ferdinand'a ikinci bir mektup yazan Mustafa Kemal Paşa; Türkiye'nin dost Romanya hükümeti ile her türlü ilişkilerinde köprü vazifesi görecek olan Hüseyin Ragıp Bey'in Bükreş'e yeni Türk elçisi olarak atandığını bildirmiştir.

³⁴ *Archivele Ministerul Afacerilor Externe (A.M.A.E.)*, Fond: Turcia, Vol. 58, s., 55-57.

15 Mart 1925'de Bükreş'e gelen Hüseyin Ragıp Bey hakkında, Romanya'nın Ankara Elçisi Filality, Bükreş'e gönderdiği raporda, Hüseyin Ragıp'ın son derece genç ve temsil gücü yüksek bir diplomat ve aynı zamanda sempatik bir kişiliğe sahip olduğunu söylemiştir. Ancak bununla birlikte Türk diplomatın hükümetssel bazda yapılan görüşmelerde vermiş olduğu cevapların üstü kapalı ve diplomatik bir dil olduğunu da ifade etmiştir.³⁵

1.3. 1926-1930 Yılları Arasında Türkiye-Romanya Siyasi İlişkileri

Türkiye milli mücadele yıllarından itibaren yakın siyasi ilişkiler kurduğu Sovyet Rusya ile bu yakın işbirliğini 1920'li yıllar boyunca devam ettirmiştir. Bu durum, Sovyet Rusya ile arasında Baserabya bölgesinden dolayı sorun bulunan Romanya'da kaygı ve kuşku ile takip edilmiştir. Balkanlarda barışın devam edebilmesi için karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde hemfikir olan Türkiye ve Romanya, 1920'li yıllarda çok etkin bir iletişimde bulunamamışlardır. Bu etkin iletişim yolları, 1930 yılından itibaren ivme kazanacaktır. Türkiye'nin başkentini Ankara olarak ilan etmesinden sonra İstanbul yerine Ankara'ya diplomat göndermede gönülsüz davranan ülkelerden birisi de Romanya idi. Bu sorun 24 Mart 1924'de George Fillality'nin Ankara Elçiliğine atanması ile sona ermiş fakat 1930 yılına kadar ikili ilişkiler istenilen seviye getirilememiştir.

Romen Elçi Filality, 25 Ocak 1926'da İstanbul'da Türkiye-Romanya arasında gerçekleştirilen diplomatik resepsiyonda Türk hükümetinin kendilerine yeterince ilgi göstermemesinden yakınmıştır. Filality, Bükreş'e gönderdiği raporda; 200 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen resepsiyonda Türk hükümetinin ileri gelenlerinin eksikliğinin göze çarptığını belirtmiş bunun yanında toplantıda oluşan atmosferin yabancı bir devlete verilen bir resepsiyon havasında olmadığını ifade etmiştir³⁶

³⁵ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 93-95.

³⁶ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 105-110.

Buna karşın Türkiye de ikili ilişkilerin istenilen seviyede olmamasını, iletişim eksikliğine bağlamış ve 5 Ağustos 1927'de Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in, Türk-Romen ilişkilerini canlandırmak için ilk adımı attığını belirtmiştir. Rüştü Bey, Fillality ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin Romanya ile yakın ilişkiler geliştirme hususunda ne kadar hevesli olduğunu anlatmıştır. Milletler Cemiyeti toplantısı için Cenevre'de bulunduğu dönemde tanıştığı Romen Dışişleri Bakanı Duca ile kişisel dostluklarından bahsederek, Romen meslektaşı ile Balkanlar ve Avrupa meseleleri hakkında hemfikir olduklarını beyan etmiştir. Ayrıca Türkiye ve Romanya'nın Balkanlar bölgesine ilişkin izlemiş oldukları barış ve işbirliği politikalarının önemine ve bu husustaki memnuniyetine dikkat çekmiştir.³⁷

Tevfik Rüştü'ye göre Duca'nın Romanya'nın Dışişleri Bakanlığına gelmesinden sonra Romanya'nın Türkiye'ye karşı izlediği tutumda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Rüştü Bey ile Duca'nın kişisel tanışıklığından dolayı Romanya, Türkiye'ye daha sıcak ilişkiler sergilemeye başlamıştır. Türkiye'nin Osmanlı Devletinden tamamen farklı bir yeni devlet anlayışı ile ortaya çıkması, Romanya kamuoyu tarafından gözlenmiş ve Türk-Romen ilişkileri de eski tarihsel problemlerden uzak yeni bir ivme kazanmıştır. Rüştü Bey, sözlerinin sonunda Romen diplomat Filality'e, günümüz Türkiye'sinin de Romanya ile samimiyet ve harmoni çerçevesinde ilişkiler geliştirmeye niyetli olduğunu söylemiştir.

Romanya'nın İstanbul Konsolosu V. Anastasiu, Türk Dışişleri Bakanı Rüştü Bey'in Türk-Romen ilişkileri hakkındaki izlenimlerine karşı verdiği cevapta; Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in belirttiği şeklide Romanya'nın dış politikasında herhangi bir değişiklik yaşanmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Romen dış politikasında Türkiye'ye karşı herhangi bir ikilem olması da söz konusu değildir. Anastasiu, Romen dış siyasetinin çizgisinin son derece net olduğunu belirttikten sonra Romanya'nın ayırım gözetmeksizin

³⁷ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 136-137.

bütün devletlerle iyi geliştirmeyi ana hedefleri olarak belirlediklerini açıklamıştır.³⁸

Bundan başka 5 Eylül 1927'de Konsolos Anastasiu, İstanbul'da İsmet Paşa'nın liderliğinde ikinci kez toplanan bakanlar kurulu toplantısına dair gözlemlerini Bükreş'e rapor etmiştir. Rüştü Bey ile yaptığı görüşmede Romen diplomat, İsmet Paşa ile Türk-Romen ilişkilerinin seyrine dair yaptığı temaslardan tatminkâr sonuçlar aldıklarını söylemiş, buna cevap olarak Rüştü Bey, Romanya'nın Türkiye ile ilişkilerini dostluk havasında tutmak isteğinden son derece mutlu olduklarını ifade etmiştir. Konsolos Anastasiu, raporunun devamında, Tefik Rüştü'nün Romanya'daki yeni kabinenin Türkiye'ye karşı siyasi ve ekonomik tutumunun olumlu yönde değişmesinden memnuniyet duyduğunu kendisine ifade ettiğini yazmıştır. Rüştü Bey'e göre Duca'nın Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemde Duca'nın bu görevden ayrılmasından sonra iki hükümet arasında özellikle işbirliği ve bilgilendirme zafiyeti yaşanmıştır. Ancak Romanya'da yeni kurulan Liberal hükümetin, Türkiye'ye bakış açısı ve Türkiye ile ilişkileri geliştirme isteği, Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Rüştü Bey, kendisi için de Romanya'nın yeni kabinesinin bu olumlu tavırları, bir önceki hükümetle aralarındaki en büyük farkı göstermekteydi. Özellikle Boğazlar Komisyonu'nun son durumu hakkında Romanya'dan politik destek istemiştir. Tefik Rüştü, Lozan'dan itibaren gemicilik ve Türk denizlerinin güvenliği konularının çok önemli hassasiyetler olduğunu diğer ülkelere olduğu gibi Romanya'ya da birçok defa gösterdiklerini ifade etmiştir. Ancak son dönemlerde Boğazlar Komisyonu'nun Lozan hükümleri dışında hareket etmesinin Türkiye için kesinlikle kabul edilemeyeceğini ve Türkiye'nin tam bağımsızlıktan ve ülke güvenliğinden ödün vermeyeceğini, Romen diplomata izah etmiştir.³⁹

Romanya'nın İstanbul Konsolosu V. Anastasiu, Tefik Rüştü Bey ile yaptığı görüşmeyi, raporunda özet olarak şu şekilde sunmuştur: Anastasiu'ya göre Tefik Rüştü, Romen yetkililere son derece sıcak davranmış ve her iki ülkenin ortak ilgi alanlarındaki mevcut problemler için çözüm önerileri

³⁸ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 138.

³⁹ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 143-144.

sunmuştur. Görüşmenin sonunda ise, Tevfik Rüştü, Romanya'nın Türkiye'ye karşı sıcak ve dostane tutumuna bir kez daha teşekkür etmiştir. Anastasiu, raporunun sonunda, Türk yetkililerle yapmış olduğu görüşmeler ve izlenimlerden Türkiye'nin Romanya'yı bölgede önemli bir dost ve müttefik olarak gördüğünü ve bu nedenle ikili ilişkilerin daha da kuvvetli hale getirilmesi için gerekli çabanın gösterilmesinin Romanya'nın Balkanlardaki çıkarları için faydalı olacağını ifade etmiştir.

Romanya'nın Ankara Elçisi Filality, 4 Kasım 1927'de Romen Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporda Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile yaptığı görüşmeyi aktarmıştır. Görüşmenin ana konusu Türkiye ile Sovyet Rusya'nın yakın diplomatik ilişkilerinin Romanya'ya olan etkisi idi. Filality, daha önce Romen Dışişleri Bakanı Titulescu'nun⁴⁰ da belirttiği şekilde Türkiye'nin Sovyet Rusya ile nasıl yakın ilişki geliştirirse geliştirsin, Türkiye ile Romanya dostluğuna hiçbir olumsuz etkisinin olamayacağını tekrarlamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı ile Türk Dışişleri Bakanı, her zaman Türkiye'nin yakın ya da uzak olsun tüm ülkelerle dostane ilişkiler geliştirmeyi dış politika hedefi olarak belirlediklerini hatırlatmıştır.⁴¹

17 Mayıs 1928'de Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Romanya Elçisi Filality ile bir görüşme yapmıştır. Türkiye ile Romanya arasındaki ilişkiler ve güncel konular üzerinde Romen Elçisi, Mustafa Kemal'e bilgi vermiştir. Görüşmenin olduğu tarihte Romanya Kraliçesi Maria da İstanbul'da olması nedeniyle Mustafa Kemal, Romen kraliçesinin İstanbul'da en iyi şekilde ağırlandığını Filality'e aktarmıştır. 29 Ekim 1928'de Türkiye'de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Romen-Türk Öğrenci Birliği, bir grup öğrenciyi Romanya'yı temsil etmesi amacıyla İstanbul'a göndermişlerdir. Ayrıca aynı öğrenci birliği, Mustafa Kemal'e bir tebrik telgrafı da göndermiştir.⁴²

⁴⁰ **Nicolea Titulescu:** Romen diplomat ve devlet adamı. 1927-1928, 1933-1936 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. 1930-1932 yılları arasında da Cemiyet-i Akvam'ın başkanlığını yürütmüştür.

⁴¹ Mehmet Ali Ekrem, "Relatiile Româno – Turce (1928-1934)", *Revista De Istorie*, Nr. 5, 1981, s. 883-898.

⁴² a.g.m, s. 886.

2 Mart 1929'da Romen elçisi Filality, Türk Dışışleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey onuruna 30 kişilik hem kahvaltı hem de öğle yemeği vermiştir. Ankara Palas Hotelde verilen yemeğe iki ülkenin elçileri, Türk Dışışleri Bakanlığında çalışan üst düzey bürokratlar ile Polonya ve Çekoslavakya elçileri ve eşleri de katılmışlardır.⁴³

12 Kasım 1929'da Romanya İstanbul Başkonsolosu Ionescu, Türk Dışışleri Bakanı Tevfik Rüştüye, Ankara'ya yeni bir diplomat delegasyonu göndermeyi planladıklarını anlatmıştır. Tevfik Rüştü, bu haberdan çok mutlu olduğunu belirterek uzun süredir ikili ilişkilerin istenilen seviyede olmamasından dolayı, Türk hükümetinin çok üzgün olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu iletişimsizlikten dolayı Romanya hükümeti, Türkiye'nin içinde bulunduğu gerçek durumdan tam anlamıyla haberdar olamamıştır.⁴⁴

Tevfik Rüştü ile Ionescu'nun Ankara'ya yeni elçinin gönderileceği üzerine yaptıkları görüşmeden kısa bir süre sonra 20 Nisan 1930'da Ion P. Carp, Ankara Elçiliğine atanmıştır. Carp'ın Türk Dışışleri Bakanı Tevfik Rüştü ile yaptığı görüşmede Tevfik Rüştü, Carp'un Ankara'ya elçi olarak atanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Romanya'nın 1929 yılının ikinci yarısında elçisini geri alması ve bu süre içerisinde yeni bir elçi göndermesi, Türk hükümetinde bir üzüntüye neden olmuştu. Tevfik Rüştü'ye göre Romanya, Türkiye'yi diplomatik ilişkide bulunulmayan diğer ülke kategorisinde görmeye başlamıştı. Fakat yeni elçinin Ankara'ya atanmasıyla birlikte bu çekincenin doğru olmadığı Türk hükümetince anlaşılmıştır. Bundan başka Tevfik Rüştü'ye göre Romanya'nın elçisini geri çekmesi şöyle bir risk de doğurmuştu. Diğer Balkan ülkelerinden de Romanya'yı örnek alarak böyle bir davranış beklenebilirdi. Özellikle Balkanlar'da başlatılan birlik çalışmalarına böyle bir hareket çok zarar verebilirdi. Türk Dışışleri Bakanı, Romanya'nın yeni elçisini Ankara'ya atayana kadar, Türkiye'nin de Bükreş Elçisine süresiz izin verdiğini de sözlerine eklemiştir. Çünkü Ankara'da Romen elçisi olmamasına rağmen Sabri Bey'in Bükreş elçiliğine devam etmesi hem Türkiye'nin onuruna hem de saygın bir diplomat ve devlet adamı

⁴³ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 171.

⁴⁴ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 177.

olan Sabri Bey'in kişilik haklarına haksızlık yapılmış olacaktı. Bu nedenle elçilik görevinde zorunlu izne ayrılmış olan Sabri Bey, daha önce yapmış olduğu mebusluk görevine tekrar seçilmiştir. Bütün bu istenilmeyen gelişmelere rağmen her iki ülke arasında bitmeyecek bir dostluk hüküm sürmeye devam edecektir. Tevfik Rüştü sözlerini Türkiye'nin her zaman Romanya ile yakın işbirliği kurmak için birçok defa atılımda bulunduğu maalesef yeterli karşılığı bulamadığını ifade ederek tamamlamıştır.⁴⁵

Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ile Romanya Ankara Elçisi Carp arasındaki bu görüşmeden yaklaşık üç ay sonra 25-30 Ağustos 1930 tarihleri arasında Romanya'dan bir grup parlamenter İstanbul'u ziyarette gelmiştir. Vapurla gelen Romen misafirleri, İstanbul valisi, Romen elçi Carp, Romanya'nın İstanbul Başkonsolosu karşılamıştır. Romen misafirlerin karşılanmasından sonra Romanya Senatosu Başkan Yardımcısı Clinciu, Elçi Carp ve İstanbul Valiliğine ve üçüncü ordu komutanlığına giderek temaslarda bulunmuştur. Planlan programa göre 25 Ağustos'ta Tur kulüpte bir bahçe partisi verilmiştir. İkinci gün ise Romanya İstanbul Başkonsolosluğunda çay toplantısı Romanya elçisi Carp tarafından tertip edilmiş ve bu toplantıya İstanbul Valisi, Üçüncü Ordu Komutanı, İstanbul mebusları, Osmanlı Bankası Genel Müdürü, İstanbul Defterdarı ile İstanbul basını davet edilmiştir. Çay toplantısından sonra Romanya Senatosu İkinci Başkanı Clinciu, Romanya elçisi Carp'tan Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkürlerini ileten bir telgraf göndermesini istemiştir. Türkiye'nin İstanbul mebusları, Romen parlamenterlerin ziyaretinin üçüncü gününde misafirlere bir kahvaltı vermişlerdir. Romen misafirler, Carp'ın Bükreş'e gönderdiği rapora göre Türk yetkililerin kendilerine göstermiş oldukları ilgiden çok memnun kalmışlardır. Bay Clinciu ve Romen vekil Zaharia, yapmış oldukları konuşmalarda Türkiye'nin ev sahipliğinden duydukları mutluluğu Türk parlamenterlerle paylaşmışlar ve Türk mebuslar da bu konuşmalara cevap olarak Romanya ve Kral Carol hakkında övücü cümleler ifade etmişlerdir. İstanbul'da temaslarını

⁴⁵ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 189.

tamamlayan Romen parlamenterler, 30 Ağustos 1930 günü Carol Vapuru ile Türkiye'den ayrılmışlardır.⁴⁶

1.3.1. Türkiye ile Romanya Arasında Mezarlıkların Muhafazasına Dair İtilâfname

Lozan Antlaşması'nın 126. maddesine göre, mezarlıkların muhafazasına dair Türkiye ile Romanya devletlerinin ileri bir dönemde ikili bir anlaşma yapmasına karar verilmişti. Bu nedenle taraflar bir araya gelerek 18 Eylül 1930 tarihinde Bükreş'te bir itilâfname imzalamışlardır. Görüşmelerde Türkiye'yi Bükreş Maslahatgüzarı Mehmet Tefik Ali Bey, Romanya'yı ise Dışişleri Bakanı Vekili A. Vaida Voevod temsil etmiştir.

İtilâfname, 13 maddeden oluşmaktaydı;

Madde 1: Taraflar, Lozan Antlaşmasının 126 maddesinin mevcut hükümleri korunmak ve mütekabiliyet esası üzerine, her iki memleketin 27 Ağustos 1916 tarihinden beri savaş meydanlarında ya da başka nedenlerle ölmüş bulunan kara ve deniz askerleriyle aynı tarihten itibaren esarete iken vefat etmiş olan savaş esirleri ile sivillerin mezarlıklarının muhafazasını tanzim konusunda bir itilâfa karar vermişlerdir.

Madde 2: Mezarlıkların ve abidelerle ilgili sorunların tespiti için ikisi Türk ikisi de Romen olmak üzere dört üyeden oluşacak bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon itilâfnamenin yürürlüğe girmesinden üç ay sonra göreve başlayacaklardır. Komisyonun başlıca görevleri ise;

- Ölmüş olan asker ve sivillerin defnedildiği ya da defnedilmiş olabileceği bölgeleri keşfetmek ve mevcut olan mezarlar ve abideleri tespit etmek.
- Gerekğinde mezarlıkların birleştirilmesine uygun şartları ortaya çıkarmak ve ilgili bölgelerinin sınırlarını belirlemek.
- Savaşta ya da esaret altında ölmüş asker ve sivillerin kimliklerinin ortaya çıkarılması ve bununla ilgili muntazam bir cetvel oluşturulması.

⁴⁶ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 196-197.

- Mezarlıklar ve tesis edilmiş ve ya edilecek abidelerinin kesin planlarını çıkararak ilgili hükümetlere tasdik ettirmek idi.

Madde 3: 27 Ağustos 1916 tarihinden itibaren Romanya'da ölmüş olan Türk askerlerinin mezarları, Türkiye tarafından talep edildiğinde Bükreş, İbrail, Kalas ve Mecidiye şehirlerinde veya bunların civarında tesis olunacak dört mezarlıkta birleştirilecektir.

Madde 4: Bükreşte oluşturulacak Türk mezarlığı, hali hazırda mevcut olan Müslüman mezarlığında tesis edilecektir. Türkiye'de defnedilmiş olan Romanyalıların mezarlıkları İstanbul'da birleştirilecektir.

Madde 5: Türkiye ve Romanya'da oluşturulacak mezarlık ve abidelerin arsaları üzerinde ilgili devletlerin süresiz olarak tasarruf hakkı olacaktır.

Madde 6: Türkiye ve Romanya, kendilerine süresiz olarak tahsis edilen bu arsaları, mezarlık ve abide yapımı dışında hiçbir şekilde kullanmamayı taahhüt etmişlerdir.

Madde 7: Taraflar kendilerine terk edilen arsaları, üzerinde mezarlıklar da dahil olduğu halde teftiş etme hakkına sahiptirler.

Madde 8: Türkiye ve Romanya, kendilerine ait mezarlıklarda kendi tebaalarından sivil bekçilerin görev alması hakkına sahip olacaklardır. Her mezarlıkta sadece bir bekçi görev alacak ve bu bekçiler, her iki ülke tarafından da tanınacaklardır.

Madde 9: Mezarlıklarda, tayin olunacak bekçiler için yapılacak meskenlerin haricinde hiçbir bina ya da inşaat yapılmasına izin verilmeyecektir.

Madde 10: Tarafların birbirlerine terk ve feragat ettikleri arsalar üzerinde hiçbir vergi ve kira bedeli alınmayacaktır. Ayrıca hem Türkiye hem de Romanya'da mezar ve abide ziyaretine gelecek kişilerden giriş ücreti de alınmayacaktır.

Madde 11: Türkiye ve Romanya devletleri bu itilâfnamenin eksiksiz bir şekilde uygulanması hususunda her türlü yardım ve kolaylığı göstereceklerdir.

Madde 12: Türkiye ve Romanya hükümetleri, mezarlıklar ve abideler üzerinde 2. maddede belirtilen komisyonun çalışmaları bittikten sonra en geç altı ay içerisinde uygulamaya geçilmesini onaylayacaklardır.

Madde 13: Bu itilâfname, imzaya konulduktan en kısa sürede ilgili taraf hükümetlerince tasdik edilecektir.⁴⁷

Türkiye ile Romanya arasında yapılan bu itilâfnameden 5 yıl sonra 6 Haziran 1935 tarihinde Birinci Dünya Savaşında Romanya topraklarında şehit olan Türk askerleri için Bükreş'te bir şehitliği açılacaktır.

1.4. 1931-1934 Yılları Arasında Türk-Romen Siyasi İlişkileri

1930 yılının sonundan itibaren Türkiye-Romanya ilişkilerinde, Romanya ile Sovyet Rusya arasında Birinci Dünya Savaşından kalan sorunların çözümüne yönelik diplomatik temaslar önem kazanmıştır. Türkiye, 1920'li yılların başından itibaren iyi ilişkiler geliştirdiği Sovyet Rusya ile Romanya'nın sorunlarını çözmesinin kendi güvenliği ve bölge barışı için çok önemli olduğunu savunmaktaydı. 1931 yılında Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Romen yetkililerle bu konuyu görüşmüş ve Boğazlar ve Karadeniz'in güvenliği için bölge ülkelerinin kendi aralarındaki sorunları barışçıl yollarla çözmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'ye göre Güney Doğu Avrupa ülkeleri, kendi aralarında bir saldırmazlık antlaşması yapmalı bundan başka Sovyet Rusya ile Romanya da ayrı bir saldırmazlık antlaşması yapmalıydı. Bölgede barışın kesin olarak sağlanması ve gelecekte yaşanabilecek bir sorunun önüne ancak bu şekilde geçilebilir ve barış kalıcı olarak sağlanabilirdi.

Türkiye, 1930'lu yılların başında dış politikasının temelini, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da barışın kesin olarak tesis edilmesine oturtmuştur. Özellikle Balkanlar da oluşabilecek bir pakt, tüm Avrupa'nın ve dolayısıyla Dünya'nın güvenliği için atılabilecek önemli bir adım olacaktı. Türkiye, bu amacın gerçekleşmesi için Balkan ülkeleri ve Sovyet Rusya başta olmak üzere, bütün ülkelerle diplomatik temaslarını sıklaştıracaktı. Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya, Balkan birliğinin kurulması için temaslarını 1930'lu yılların başından itibaren sıklaştıırken, Türkiye, Balkanlarda barışın

⁴⁷ TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: 3, İçtima: 4, C: 9, 1931, s. 104-106.

sağlanması için Sovyet Rusya ile Romanya'nın aralarındaki sorunları bitmesinin de çok önemli olduğuna inanmaktaydı. Balkanlar etrafındaki herhangi bir ülkenin muhtemel birlik üyesi bir devletle sorunun devam etmesi, Balkan Birliğinin temelini derinden sarsabilirdi. Bu nedenle Balkan Birliğinden önce Romanya ile Sovyet Rusya arasında bir pakt sağlanmalıydı.⁴⁸

1.4.1. Romanya Kraliçesi Maria'nın Türkiye Ziyareti

Romanya Kraliçesi Maria ve kızının 4 Mayıs 1932 günü İstanbul'a geleceği Bükreş Elçiliği tarafından Türk hükûmetine bildirilmiştir. Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı, Edirne Vilayetine gönderdiği talimat ile Kraliçe Maria, Türk sınırına ulaştığında kendisine gerekli saygının gösterilmesi ve beraberinde bir memur tayin edilerek kendisine İstanbul'a kadar refakat etmesi ve gümrükte herhangi bir muameleye tabi tutulmaması talimatı verilmiştir. İstanbul vilayetine verilen talimatta ise Cumhurbaşkanı Atatürk adına İstanbul'da bulundukları süre içerisinde Sakarya Motorunun, Kraliçe'nin emrine tahsis edilmesi, refakatlerine bir memurun tayini ve maiyetlerine iki bayanın kendilerine yardımcı olması için verilmesi tebliğ olunmuştur. İstanbul Vilayetinden Türk Dışişleri Bakanlığına 4 Mayıs 1932 tarihinde gönderilen telgrafta, Kraliçe Mari'nin saat 12'de İstanbul'a ulaştığı, kendilerine verilen talimatlara uygun hareket edildiği, misafirlerin Robert Kolejinde Prof. Huntington'un evinde misafir edildikleri bildirilmiştir.⁴⁹

Romanya Kraliçesi Maria'nın 10 Mayıs 1932'de İstanbul'dan Romanya'ya dönmek üzere ayrıldığı gün, İstanbul Vilayetinden gönderilen telgrafta; Kraliçeye, Türk sınırına kadar İstanbul Belediye Başkanı Ekrem Bey'in refakat ettiği ve Kraliçenin haklarında gösterilen misafirperverlikten ve ihtimamdan dolayı Türk hükûmetine teşekkürlerini şifahen Ekrem Bey

⁴⁸ Mircea Popa – Marin Florea, "Contributii privind relatiile romano-turce in perioada interbelica (1925-1935) in lumina unor documente de arhiva", *Analele Universitatii Bucuresti*, Anul: XVII, 1998, s. 130.

⁴⁹ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 246.667..2., s. 1.

aracılığıyla bildirdiği, ayrıca Romanya'nın Ankara Elçisini de Cumhurbaşkanı Atatürk'e teşekkürle memur etmiş oldukları belirtilmiştir.⁵⁰

1.4.2. 1932 Yılında Romanya Dış Siyasetindeki Değişimde Türkiye'nin Yeri

Bükreş Elçiliğinden 1932 yılı itibariyle gönderilen raporlarda, Romanya'nın dış siyasetinde keskin değişimler yaşandığı belirtilmiştir. Bu raporlardan 15 Temmuz 1932 tarihli 552/155 numaralı raporda; Romanya'da mevcut olan Fransız nüfuzunun oldukça azaldığı belirtilmiştir. Romanya'da milliyetçi partinin iktidara gelmesi, Almanya'da Hitler hareketinin yükselmesi ve Türkiye'nin Balkanlarda, Doğuda ve Avrupa siyasetinde sahip olduğu etkinin artması, Romanya devlet adamlarının düşüncelerinde yeni bir istikamet doğmasına neden olmuştur.

Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, yazmış olduğu bu raporda ayrıca Romen Dışişleri Bakanlığından Mösyö Gafenco⁵¹ ile yaptığı görüşmeye de yer vermiştir. Gafenco, ülkesinin Türkiye ile gerçek bir dostluk kurma niyetinde olduğunu ve Romanya'nın yönünün sadece Batıya çevrilmesinin kesinlikle yanlış bir politika olacağını söylemiştir. Romanya'nın Avrupa'da bulunmasının, aynı zamanda Doğu ve Akdeniz ile ilgili olmasını engellemeyeceğini belirten Gafenco, bu bağlamda hükümetinin Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmek istediğini ifade etmiştir.⁵²

1.4.2.1. Romanya ve Rusya Arasında Besarabya Sorunu ve Türkiye'nin Arbuluculuğu

Birinci Dünya Savaşından galip çıkan Romanya, savaştan topraklarını en fazla genişleterek çıkan devletlerden biri oldu. Romanya, Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı, Rusya'dan Besarabya'yı ve Macaristan'dan da

⁵⁰ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 246.667..2., s. 2.

⁵¹ **Grigore Gafencu:** Romen diplomat, devlet adamı ve gazeteci. 1938-1940 yılları arasında Romen Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

⁵² B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 246.667..6., s. 2-3.

Transilvanya'nın geniş bir bölümünü alarak topraklarına kattı. Bu durum ise Romanya'yı savaş sonrası dönemde statükocu bir dış politika takip etmeye itmişti. 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren Bulgaristan'ın Güney Dobruca ve Rusya'nın Besarabya talepleri karşısında yeni arayışlara yönelmiştir.

Romanya, Balkanlar ve Avrupa'da barışın korunması dolayısıyla Birinci Dünya Savaşında elde ettiği kazanımları da korumak adına dış siyasette aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bölge barışının korunması için hem uluslar arası kuruluşlar hem de bölge ülkeleri nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Romanya'nın bu dönemde halletmesi gereken konulardan birisi de Rusya ile yaşadığı Besarabya Sorunu idi. Türkiye'nin hem Balkanlarda kalıcı bir barış istemesi hem de Sovyet Rusya ile iyi ilişkilerinin olması, Romanya hükümetinde, bu sorunun çözülmesinde Türkiye'den arabulucu bir rol beklentisini doğurmuştur.

Bu bağlamda 13 Temmuz 1932 günü Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, Romen Diplomat Gafenco ile yaptığı görüşme ile ilgili olarak Türk Dışişleri Bakanlığına bir rapor göndermiştir. Gafenco bu görüşmede, Türkiye aracılığı ile Rusya ile aralarındaki sorunlara bir çözüm bulmak istediklerini söylemiştir. Romen diplomat, Türkiye aralarında hiçbir sorun olmadığını, Türk dış politikasında kendilerini endişeye sevk edecek hiçbir noktanın mevcut olmadığını ifade ederek, Türk-Rus dostluğunun da bölge barışının bir sonucu olması nedeniyle bu durumdan bir sıkıntı duymadıklarını dile getirmiştir. Romanya'nın Rusya ile sürekli olarak ihtilaflı bir durumda olmasının her iki ülkeye de hiçbir faydası olmadığını açık olduğunu belirten Gafenco, artık soruna bir çare bulmak için etkin bir diplomasinin başlatılması gerektiğini söylemiştir. Gafenco, son olarak, barışın korunmasını dış politikasında birincil hedef olarak saptayan Türkiye'den, Romanya ile Rusya arasında başlatılması muhtemel görüşmelerde tarafsız bir arabulucu olması konusunda görüşlerini istemiştir.⁵³

Gafenco'nun bu sözlerine karşılık olarak Hamdullah Suphi Bey, Romanya'nın Rusya ile görüşmelere başlaması durumunda Türkiye'nin

⁵³ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 43038, Yer No: 246.667..6., s. 3.

üzerine düşen görevi yapmaya her zaman hazır olduğunu ayrıca Bükreş'e son gelişinden önce Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti'nün Romanya hakkında Türkiye'nin dış siyaseti ile söylediği müspet fikirleri kendilerine iletmiştir. Hamdullah Suphi, Türkiye'nin Romanya ile Rusya arasındaki ihtilafın bir an önce sona ermesini arzu etmekte olduğunu ve Romanya'nın bu yönde bir adım atması durumunda, Türkiye'nin elinden gelen katkıyı yapacağını belirtmiştir. Eğer Romanya, Gafenco'nun belirttiği şekilde Rusya ile sorunları çözme adına yeni bir yola girdiği takdirde, Türkiye de buna paralel olarak harekete geçecektir. Buna karşılık Gafenco, kendilerinin bir seçim hükümeti olduklarını, seçimden sonra Romen Dışişleri Bakanı ve ekibinin hükümette kalmasa bile partisinin hükümette kalacağına inandığını belirterek, seçimden sonra bu konunun daha etraflıca görüşülebileceğini ifade etmiştir.⁵⁴

Romanya ve Rusya arasında gündeme gelen görüşmelerle ilgili olarak Türk Dışişleri Bakanlığı, Paris ve Londra Türk Büyük Elçiliklerine konuyla ilgili bilgi ve talimat göndermiştir. Buna göre Türkiye, Romanya ile Rusya arasındaki anlaşmazlıktan endişe duymakta ve bu sorunun bir an önce çözülmesini istemektedir. Türk devleti, hiçbir zaman iki devlet arasında taraf olmamış, her iki dost ülkeyi de rencide edecek bir davranışta bulunmaktan özenle kaçınmış ve taraflara her fırsatta sağlam bir bölge barışının kurulması için sorunların çözülmesi gerekliliği hatırlatılmıştır. Ocak 1932 yılına kadar olan süreçte Moskova hükümetinin duruşunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Şöyle ki ilk günden beri Moskova, Besarabya'nın dışarıda tutulması ve Romen hükümetinin bunu resmen kendilerine teklif etmeleri şartıyla Romanya ile görüşmelere başlayabileceklerini vurgulamıştır.⁵⁵

Buna karşılık Romanya'da ilgili döneme kadar iş başına geçen hükümetler ise bu konuda kesin bir politika geliştirememişlerdir. Liberaller, Sovyet Rusya ile daima anlaşmanın çaresini aramışlardır. Değişik zamanlarda bu fikirlerini Türkiye'nin Bükreş Elçileriyle de paylaşmışlardır. Romen liberallerinin Rusya'ya sunduğu en önemli teklif, Rusya'dan alacaklarından vazgeçip bunun karşılığında Besarabya'nın kendilerine ait

⁵⁴ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Dosya: 43038, Yer No: 246.667..6., s. 3-4.

⁵⁵ B.C.A. , Fon Kodu: 30..10.0.0., Dosya: 431222, Yer No: 248.667..2., s. 2.

olduğunu Sovyet Rusya'ya kabul ettirmek istemeleri olmuştur. Fakat bu teklifleri Sovyet hükümetinden olumlu tepki almamıştır. Türk Dışişleri Bakanlığına göre böyle bir teklifin Sovyet Rusya tarafından kabul edilmeyeceği çok açık bir durumdu. Türkiye, Romanya-Sovyet Rusya arasındaki ihtilafın çözülmesini kendisi için bir emel addedecek kadar konuya ilgi göstermekteydi. Çünkü Sovyet Rusya'nın kuruluşundan itibaren bu ülke ile Türkiye arasında dostça ilişkiler süre gelmekteydi. Bu sorunun çözülmesi durumunda, Romanya ile son yıllarda gelişen ilişkilerin, Balkan barışını tamamlayacak safhalara kadar gidebileceği ümit edilmekteydi. Romanya'da liberaller dışındaki bazı hükümetler, Sovyetler ile taktik amaçlı iletişim kurma gayesi gütmüşler, Türk Dışişleri bu girişimler karşısında tepkisiz kalmayı yeğlemiştir.⁵⁶

Türkiye'nin Romanya ile Sovyet Rusya arasında gizli arabuluculuk yaptığına dair Amerika'da Chicago Tribune gazetesinde haberler çıkması, Romanya kamuoyunu rahatsız etmiştir. 10 Mart 1932 tarihli Indépendance Roumaine Gazetesinde çıkan bir makalede, Türkiye'nin Doğu Avrupa ile Balkanlarda yapacak bir rolü olmadığı vurgulanmıştır. Makalede; tarihsel ve coğrafi şartlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Balkanlar ve Doğu Avrupa'da önemli bir rol oynayacak pozisyonda olmadığı belirtilmiş ve bölgede var olan sorunları, Romanya, Sovyet Rusya, Macaristan, Polonya gibi devletlerin diplomasi yoluyla pekâlâ çözebileceği ortaya konulmuştur.⁵⁷ Romanya basınında bu tür haberler yer alırken, Romanya'nın Türk Elçiliğinden gelen raporlarda belirtildiği üzere tam tersi bir durum söz konusu idi. Romen devlet adamları, Romanya ile Sovyet Rusya arasında mevcut olan sorunların çözümünde Türkiye'nin aktif olmasını ve çözüme katkıda bulunmasını istemekteydiler.

⁵⁶ B.C.A. , Fon Kodu: 30..10.0.0., Dosya: 431222, Yer No: 248.667..2., s. 3.

⁵⁷ B.C.A. , Fon Kodu: 30..10.0.0., Dosya:85129, Yer No: 83.550..27., s. 1-3.

1.4.3. Tecavüzün Tarifi Mukavelenamesinde Türkiye ve Romanya'nın Rolü (3-4.07.1933)

Türkiye ile Romanya, 1920'lerin sonundan itibaren dünya barışının korunmasında aktif rol almışlardır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ve Balkanlarda ortaya çıkan sorunların çözülmesi ve silahsızlanma konularında yapıcı siyaset izlemişlerdir. Türkiye ve Romanya, uluslar arası ilişkilerde kuvvet kullanarak savaşa başvurulmasını önlemek amacıyla oluşturulan Kellog Paktına⁵⁸ imza koyan devletlerdendi.

Milletler Cemiyeti Asamblesi 1927 yılı toplantısında tecavüz harbini men edici bir karar almıştı. Bu karar Paris Paktı da denilen 27 Ağustos 1928 tarihli Briand - Kellog Paktının vücut bulmasında ilk adımı teşkil etmiştir. Gerek Milletler Cemiyeti içinde, gerekse 1932 de toplanan Silâhsızlanma Konferansında Paris Paktı göz önünde tutularak tecavüzün tarifi, tecavüzün önlenmesi meseleleri hakkında birçok fikirler ve projeler ileri sürülmüştür. Fakat silahsızlanma konferansının başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle dünya emniyeti ve tecavüzün önlenmesi hususunda ortaya atılan fikirler hayata geçirilememiştir.⁵⁹

Milletler Cemiyetine üye olmadığı için orada, silahsızlanma ve tecavüzün tarifi hakkında görüş belirtemeyen Sovyet Rusya, 1933 Şubatında Londra'da gerçekleştirilen Silahsızlanma Konferansında, konuyla ilgili projelerini maddeler halinde sunmuş fakat olumlu bir sonuç alamamıştır. Fakat aynı yıl Londra'da yapılan Dünya İktisat Konferansında, Rusya

⁵⁸ **Briand-Kellog Paktı:** Savaşı ulusal politikanın bir aracı olmaktan çıkarmayı amaçlayan, 1928'de tamamlanıp daha sonra hemen hemen bütün ülkelerce imzalanan genel antlaşmadır. Paris Paktı olarak da bilinir ayrıca Amerika metinlerinde Kellog-Briand Paktı olarak da geçer. ABD Dışişleri Bakanı Frank B.Kellog ile Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın girişimleri sonucu hazırlanan pakt, Ağustos 1928'de ABD, Fransa, İngiltere, Fransa, Çekoslovakya, Almanya, Japonya, İtalya, Belçika ve Polonya tarafından imzalandı. Türkiye, bu pakta Ocak 1929'da katılacaktır. Briand-Kellog Paktı Birleşmiş Milletler öncesi dönemde barışı koruma konusundaki en önemli girişimlerden biridir. Paktın tarafları andlaşmayı çiğnemiş olsa da II. Dünya Savaşına kadar Pakt güvenilir bir belge olma özelliğini korumuştur ve savaş sonrası oluşturulan savaş suçları kavramına hukuksal temel olmuştur. Ayrıca Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri'nde Briand-Kellog Paktı'nı ihlal eden suçlardan dolayı da yargılamalar olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz., Wheeler Bennet – John Whe, *Information on the renunciation of war 1927-1928*, London, 1928.

⁵⁹ Zeki Mesut Alsan, "Tecavüz'ün Tarifi Problemi", *A.Ü.H.F.D.*, C. 11, Sayı: 1-2, 1954, s. 58-59.

tecavüzün tarifini yapan iki tane uluslar arası sözleşmenin yapılmasını Türkiye ve Romanya'nın da içinde olduğu komşu ülkeleriyle başarmıştır.

Londra'da 3 Temmuz 1933'de Rusya ve onun komşularını oluşturan Türkiye, Romanya, Estonya, Letonya, Polonya, İran ve Afganistan arasında Tecavüzün Tarifini yapan sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme dört maddeden oluşmaktaydı. Buna göre sözleşmeye imza koyan taraflar, tecavüzün tarifini şöyle yapmaktaydılar;

- Diğer bir devlete savaş ilan edilmesi
- Silahlı kuvvetler tarafından ilan edilmeden bile diğer bir devletin toprağının istilası
- Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri tarafından savaş ilan edilmesizin bile diğer bir devletin arazisine, gemilerine ve uçaklarına hücum edilmesi
- Diğer devletlerin sahil ve limanlarının abluka altına alınması
- Diğer bir devletin iç güvenliğini bozan silahlı çeteleri, kendi topraklarında barındırmak veya bu çetelerin ilgili devlet tarafından tutuklanması ve iade edilmesi talebi karşısında gerekenin yapılmaması durumunda sözleşmeyi imzalayan taraflarca, ilgili devlet mütecaviz olarak ilan edilecekti.⁶⁰

Bir gün sonra 4 Ekim 1933'de ise Küçük Antant'ı oluşturan Romanya, Çekoslovakya, Yugoslavya ile Sovyet Rusya ve Türkiye arasında bir gün önce yapılan ile aynı maddeleri kapsayan ikinci bir tecavüzün tarifi sözleşmesi yapılmıştır.

Bu sözleşmelerin yapılmasıyla Türkiye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Romanya ile Sovyet Rusya arasında cereyan eden gerginliğin azaltılmasında ve Balkanlarda barışın sürdürülmesi yönünde yapmış olduğu diplomatik çabaların olumlu sonuçlarını almaya başlamıştır. Türkiye, özellikle Sovyet Rusya ile Romanya arasındaki sorunların bir an önce bitmesini istemekte ve bu yönde girişimlerde bulunmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Sovyet Rusya ile dostane ilişkiler geliştirilirken

⁶⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: IV, İçtima: 3, 1934, s. 38-39.

Romanya ile de Balkanlarda da siyasi istikrarın sağlanması ve devam ettirilmesi yönünde ilişkiler gerçekleştirilmekteydi.⁶¹

1.4.4. Türkiye-Romanya Dostluk, Âdemi Tecavüz, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması (17.10.1933)

Türkiye ile Romanya, 3 Temmuz 1933'de Londra'da imzalanan "Tecavüzün Tarifi Sözleşmesi"nden yaklaşık üç ay sonra Ankara'da bir saldırmazlık antlaşması imzalayacaklardır. Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü ile Romanya Dışişleri Bakanı Nikolai Titulescu, uluslar arası barışın korunması yönünde atılan adımlarda birlikte hareket etmişler ve Balkan Paktının oluşmasında da diplomatik çaba harcamışlardır. 3 Temmuz 1933 tarihli Tecavüzün Tarifi Sözleşmesinin imzalanmasından sonra Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey, bu sözleşme ile ilgili görüşlerini belirtirken “ *bu sözleşmenin hazırlanmasında Romen Dışişleri Bakanı Titulescu'nun olumlu bir hizmeti olmuştur. Biz bu tarifi her zaman silahsızlanma fikrinin en uygun düsturu ve Briand-Kellog Misakının esaslı tamamlayıcısı gibi saymışızdır. Bu misakın altına koyduğumuz imzalar, aramızda büyük bir kaynaşma bağı teşkil ediyor*” diyerek iki ülke arasında gittikçe gelişen işbirliğini ifade etmekteydi.⁶²

1.4.4.1. Romanya Dışişleri Bakanı N. Titulescu'nun Türkiye Ziyareti (14-18 Ekim 1933)

Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu, uluslar arası arenada artan Türk-Romen ilişkilerinin bir yansıması olarak, iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalamak üzere 14-18 Ekim 1933 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. M. Titulescu, 14 Ekim'de Sofya'dan özel bir trenle İstanbul'a gelmiştir. Titulescu'ya bu ziyaretinde Türkiye'nin Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Beyle Romanya Dışişleri Bankalığına mensup dört bürokrat eşlik etmiştir.

⁶¹ Resmi Gazete, Sayı: 2590, Tarih: 28.12.1933.

⁶² Ulus, 14 Ekim 1933.

Türk basınında bu ziyaret günler öncesinden büyük heyecan yaratmıştır. Milliyet Gazetesi yazarı Ahmet Şükrü, Titulescu'nun Türkiye ziyareti öncesi yazdığı makalesinde Romen diplomatın Avrupa'nın en büyük devlet adamlarından birisi olduğuna vurgu yapıyor, Romanya'nın Birinci Dünya Savaşından en çok kazançlı çıkan devletlerden birisi olduğunu ve büyük Romanya'yı korumak için Romen devlet adamlarının çok akıllı politikalar izlediklerini belirterek bunların başında da şüphesiz Titulescu'nun geldiğini ifade ediyordu. Romanya'nın Orta Avrupa barışı için Küçük itilafa girdiğini sonra kuzey sınırları için Polonya ile misak yapıp Fransa ile de itilaf imzaladığını belirten Ahmet Şükrü, Romanya'nın nihai olarak bir Balkan-Karadeniz devleti olması nedeniyle, bu ziyaretin Balkanlarda barışı kalıcı hale getirmek için atılacak önemli adımlardan birisi olduğunu belirtiyordu. Şükrü ayrıca bu ziyaretin her gün daha doğru ve samimi gelişen Türk-Romen ilişkilerini daha da ileriye taşıyacağını ifade ederek makalesine son vermektedir.⁶³

Yunus Nadi de Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde **“bugünün en mühim iş harbin önüne geçmektir”** başlıklı yazısında Titulescunun ziyaretinin yalnız Balkanlar değil aynı zamanda Dünya barışının korunmasında da etkili olacağını vurgulamıştır. Sovyet Rusya, Polonya ve Romanya arasında oluşan barışçıl hava da Türkiye'nin büyük katkılarının olduğunu belirten Yunus Nadi, Titulescu'nun bu ziyareti ile barışın Doğu Avrupa'da daha sağlam bir şekilde yerleşeceğini ümit etmekteydi.⁶⁴

14 Ekim 1933 günü saat 11.10'da Sirkeci istasyonuna giriş yapan Titulescu, İstanbul'da törenle karşılanmış, İstasyon binası Türk ve Romen bayraklarıyla süslenmiştir. Titulescu, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey namına Dışişleri Özel Kalem Müdürü Refik Amir, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Bey ve yardımcısı, Romanya'nın Ankara Elçisi M. Karp, İstanbul Konsolosu M. Anastasiu, konsolosluk erkânı ve İstanbul'da bulunan Romanyalılar karşılamışlardır.⁶⁵

⁶³ Ahmet Şükrü, “M. Titulescu'nun Ziyareti”, *Milliyet*, 14 Ekim 1933.

⁶⁴ Yunus Nadi, “Bugünün En Mühim İş Harbin Önüne Geçmektir”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1933.

⁶⁵ *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1933.

Romen Dışışleri Bakanı, 15 Ekim sabah 10.00'da Ankara'ya gelmiş ve Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Ankara Valisi Nevzat bey tarafından törenle karşılanmıştır. Ankara Palas'ta bir süre dinlenen Titulescu, öğlen saatlerinde Başbakan İsmet Paşa ve Meclis Başkanı Kazım Paşayı ziyaret etmiştir. Saat 16.00'da ise Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Çankaya köşkünde Titulescu'yu kabul etmiştir. Bu görüşmeye Türk Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü Bey de katılmıştır.⁶⁶

Akşam ise Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü, Titulescu şerefine bir ziyafet vermiştir. Ziyafete Meclis Başkanı Kazım ve Başbakan İsmet Paşalar ile Cumhuriyet Halk Fırkasının üst düzey yöneticileri ve Romanya Elçisi ve erkânı katılmıştır. Ziyafetin sonlarında Tefik Rüştü Bey özetle şöyle bir nutukta bulunmuştur: Tefik Rüştü sözlerine Ekselans ve aziz dostum diye başlayarak Titulescu'nun Türkiye'de bulunmasından Türk Milletinin büyük bir mutluluk duyduğunu, bu ziyaretin dünya barışına büyük katkılar sağlayacağı sebebiyle hükümeti adına kendisine teşekkürlerini sunmuştur. Romanya'nın dünya barışının tahsis edilmesinde Türkiye ile beraber hareket ettiğini, mütecavizin tarifine dair olan antlaşmada Titulescu'nun oynadığı büyük role vurgu yapmış, Briand Kellog Misakına ortak imza koymalarının Türkiye ile Romanya arasında çok güzel bir kaynaşma bağı oluşturduğunu ifade etmiştir.

Tefik Rüştü, konuşmasının sonunu ise şu sözlerle bitirmektedir:

“Nazır Hazretleri, cumhuriyet hükümetinin zatı devletinizi izaz etmekte olduğu bu sofrada, samimi merbutiyetimizi göstermiş olduğunuz sulh davası için Türkiye ile Romanya arasında bu veçhile teessüs etmiş olan teşriki mesaiyi ihata eden sıcak havayı hissetmememiz mümkün değildir. Hürmete şayan ve sözü mesmu bir hükümet adamı meziyetlerini göstermek sureti ile beynelmilel içtimalarda temayüz etmiş olan yüksek şahsiyetinizi tevkir etmek isterim.

Türkiye'nin idare merkezini ziyaretinizin Türk-Rumen dostluğunun tarsinine hadim olacağına kani olduğum halde kadehimi Romanya Kralı II. Karol Hazretlerinin, zatı devletlerinin ve bu masada huzurları ile müşerref olamadığımızdan dolayı müteessir bulunduğumuz Madam

⁶⁶ Ulus, 16 Ekim 1933.

*Titulescunun sıhhatine kaldırır ve necip Rumen milletinin refahına içerim*⁶⁷

diyerek Romanya Dışişleri Bakanı Titulescuya sözü bırakmıştır. Titulescu da ayağa kalkarak bir konuşma yapmıştır.

Tevfik Rüştü'nün şahsı ve memleketi hakkındaki dostane sözlerine teşekkür ederek söze başlayan misafir dışişleri bakanı, Türk ve Romen milletlerinin Avrupa'nın tehlikeye en maruz bölgesinde barışı tesis etmek için büyük çaba içinde olmasının takdire şayan olduğunu belirtmiştir. Titulescu, Türk milletinin üç temel özelliğini **kuvvetli bir milli duyguya sahip, iyi niyetli ve şerefli** bir toplum olarak göstermiş ve bu saydığı özelliklerinin de aynen Romen milletinde de bulunduğunu söylemiştir. Türk ve Romen milletlerinin bu ortak özelliklerinin yeni yapılacak antlaşmaya olumlu yansıtacağını belirten Titulescu, yakın geçmişte yapılan antlaşmalarda Türkiye'nin oynadığı mühim rolden övgüyle bahsetmiştir.

Romen Dışişleri Bakanı sözlerine ise şu şekilde son vermektedir:

“Vekil beyefendi, teşriki mesaimizi ihata eden, hararetti hava içinde inkişaf etmekte olan Türk-Romen dostluğu, düsturu, hiçbir şey yalnız bizim için değil, olması lazım gelen daha birçok sulh eserlerini tahakkuk ettirecektir. Türkiye, milletler arasındaki bu teşriki mesai eserinde memleketine kıymetli dostluklar, cihanşümul bir sevgi ve mütemadiyen yükselen beynelmilel bir mevki kazandırmasını bilmiş olan bir hariciye vekiline sahip olmakla bahtiyardır.

*Türkiye'nin hükümet merkezine yapmış olduğum seyahatimdeki hüsnü kabulünüz sayesinde bende unutulmaz bir hatıra bırakacaktır. Türk-Romen dostluğuna hadim olacağı kanaati ile kadehimi, Gazi Mustafa Paşa Hazretlerinin sıhhatlerine, zati âlilerinin ve refikaları hanımefendinin sıhhatine kaldırır ve asil Türk milletinin refahına içerim*⁶⁸

diyerek sözlerini tamamlamıştır.

Tevfik Rüştü'nün Titulescu şerefine yemek verdiği günün sabahı Bayan Titulescu da Köstence'den Rejel Karol vapuru ile İstanbul'a gelmiştir. Protokol Genel Müdür Yardımcısı Münir İbrahim Bey, Bayan Titulescu'yu karşılamak üzere Ankara'dan İstanbul'a gelmiş ve saat 15.30'da İstanbul

⁶⁷ *Milliyet*, 16 Ekim 1933.

⁶⁸ *Milliyet*, 16 Ekim 1933.

Valisi ile birlikte misafirini karşılamıştır. Bayan Titulescu, İstanbul'da kısa bir gezinti yapmış, Topkapı Sarayını ve tarihi camileri ziyaret ettikten sonra Haydarpaşa Garından Ankara'ya hareket etmiş ve 16 Ekim sabahında Romen Dışişleri Bakanı Titulescu, Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi ve Romanya Elçilik erkânı tarafından Ankara Garında karşılanmıştır.

Bayan Titulescu'nun Ankara'ya gelmesine müteakip Başbakan İsmet Paşa, Titulescu onuruna öğle yemeği vermiştir. Yemekte Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi, Belgrat Elçisi Haydar Bey, Romanya Elçisi ve Titulescu'nun bürokratları hazır bulunmuştur. Öğle yemeğinden sonra Titulescu ve eşi, TBMM'de 1932 senesi Muvazene-i umumiye kanuna dair yapılan görüşmeleri takip etmiştir.⁶⁹

1.4.4.2. Türk-Romen Dostluk Antlaşmasının İmzalanması

Türk ve Romen yetkililer arasında Dünya ve Balkanlar'da barışı tesis etmek adına yapılan görüşmeler sonunda tam bir mutabakat sağlanmış ve 17 Ekim 1933 günü saat 16.30'da Dışişleri Bakanlığı kütüphane salonunda Türk-Romen dostluk, âdemi tecavüz ve uzlaşma antlaşması imzalanmıştır. İmza sırasında Bükreş elçisi Hamdullah Suphi ile Romanya'nın Ankara elçisi de hazır bulunmuşlardır.

Titulescu, antlaşmanın Türkiye'de kalacak nüshasının son sayfası yerine yanlışlıkla bir önceki sayfasını imzasını koymuş daha sonra protokole uygun olan yeri imzalamıştır. Tefik Rüştü Bey de bu çift imzanın iki memleket dostluğuna uğur getireceğine inandığını belirtmiş ve Türk arşivinde saklanacak bu evrakın ayrı bir kıymeti olacağını ifade etmiştir.

Ayrıca Antlaşma nüshaları mühürlenirken Titulescu, beraberinde getirdiği ve üzerinde 12 bayrak olan mührü çevresine gösterirken Türk heyetinden birisi, bu bayrakların neyi ifade ettiğini kendisine sormuş,

⁶⁹ *Milliyet*, 17 Ekim 1933.

Titulescu da üzerinde bu kadar bayrak olduğuna göre Milletler Cemiyeti diye karşılık vermiştir.⁷⁰

Türk-Romen Dostluk Antlaşması 22 maddeden oluşmaktaydı;

Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya krallığı arasında karşılıklı dostluk ve samimiyet anlayışına binaen ebedi bir dostluk mevcuttur ve ileride de mevcut olacaktır.

Madde 2: Her iki devlet milli siyasetlerinin bir vasıtası olarak birbirine karşı hiçbir şekilde savaşa müracaat etmemekle birlikte 3-4 Temmuz 1933'de imzalanan Tecavüzün Tarifi Sözleşmesinin yükümlülüklerine uymayı taahhüt etmişlerdir. Bundan başka taraflardan herhangi birine başka devletlerce yapılacak bir saldırıya iştirak etmemeyi ya da her iki memleketten birine karşı yapılacak bir saldırı antlaşmasını kabul etmemeyi taahhüt etmiş olurlar.

Madde 3: Taraflar aralarında çıkabilecek muhtelif anlaşmazlıklarda bu antlaşmaya binaen çözüm bulmaya çalışacaklar, aksi halde Uluslararası Daimi Adalet Divanı Nizamnamesinin 36. maddesine göre bir çözüm yoluna gideceklerdir.

Madde 4: Türkiye ve Romanya arasında daha önce yapılmış olan antlaşma ve sözleşmeler geçerliliğini koruyacak ve bu antlaşmalar ile ilgili sorunlar ilgili antlaşma mucibince değerlendirilecektir.

Madde 5: Her iki taraf, Hakem Mahkemesine ihtiyaç duyduklarında bir tahkim name hazırlayacaklardır. Taraflar, Uluslar arası ihtilâfların çözümünde 18 Ekim 1907 La Haye Sözleşmesine müracaat etmeyi tercih etmemeleri durumunda oluşturulacak tahkim namede hakemlerin seçimini ve takip olunacak usul ve kaideleri tespit edeceklerdir.

Madde 6: Türkiye ve Romanya devletleri, bir Hakem Mahkemesi kurulmasında mutabık iseler, yukarıdaki maddede belirtilmiş olan tahkim name hususunda veya hakemlerin tayininde uyuşamadıkları taktirde, üç ay önceden haber vermek koşuluyla, iki taraftan birinin veya diğeri doğrudan doğruya ihtilâfı, Uluslar arası Daimi Adalet Divanına sevk edebilir

⁷⁰ *Ulus*, 18 Ekim 1933.

Madde 7: Uluslar arası Daimi Adalet Divanının kararı veya Hakem Mahkemesinin hükmü, taraflarca iyi niyet çerçevesinde tatbik ve icra olunacaktır. Yukarıda belirtilen şekilde verilen Uluslar arası Daimi Adalet Divanı kararlarını veya Hakem Mahkemeleri hükümlerinin uygulanmasında ortaya çıkabilecek bir sorunda, taraflardan biri ya da diğerinin müracaatı üzerine, Uluslar arası Daimi Adalet Divanı soruna çözüm bulacaktır.

Madde 8: Yukarıda belirtilen olan şartlar altında hakem veya Uluslar arası Adalet Divanına başvurudan önce bu antlaşmanın kendilerine vermiş olduğu şartlar dâhilinde uzlaşma sağlayabilirler.

Madde 9: İki taraftan birisi diğerine bu hususta bir talepte bulunduğu üç ay içerisinde daimi bir uzlaşma komisyonu kurulacaktır.

Madde 10: Daimi Uzlaşma Komisyonu üç üyeden oluşacaktır. Türkiye ve Romanya, kendi milletleri arasından bir komiser tayin edeceklerdir. Bundan başka komisyona kendi tebaalarından olmayan, kendi topraklarında yaşamayan ve kendilerine hizmet etmeyen bir reis seçeceklerdir. Reisin seçimi, üç ay içerisinde gerçekleşmemesi durumunda tarafların birinin başvurusu üzerine bir devlet başkanı tarafından tayin edilecektir.

Komiserler, üç yıl için tayin olunacak ve yeniden tayinleri de mümkün olacaktır. Komiserler yerlerine başkaları tayin edilene kadar görevlerine devam edeceklerdir. Hakem usulüne veya Daimi Adalet Divanına müracaat olunmadıkça taraflardan her biri kendi komiserini azil ve ana bir halef tayin etme hakları olacak ve Reisin tayinine muvafakatini geri almaya da hakkı olacaktır. Görev süresinin sonu, azil, vefat ve istifa gibi durumlarda en kısa sürede tayinler için belirtilmiş kurallar çerçevesinde atama yapılacaktır.

Madde 11: Uzlaşma Komisyonuna müracaat, her iki tarafın ortak başvurusu ile ya da her bir taraf tarafından ayrı olarak da Uzlaşma Komisyonu Reisine yazılı olarak yapılacaktır. İhtilâf konusunu içeren talepname, komisyona iletilecektir. Eğer bu talep, tarafların sadece birisi tarafından ortaya konulmuşsa, talepte bulunan ülke, diğer tarafa da durumdan haberdar etmek durumundadır.

Madde 12: Taraflardan birinin bir ihtilâfı Uzlaşma Komisyonuna sevk ettiği tarihten itibaren on beş gün müddet zarfında iki taraftan her biri, ihtilafı

konunun incelenmesi için kendi Komiseri yerine, bu konuda uzman bir görevliyi atayabilir. Bu hakkı kullanacak taraf, hemen diğer tarafa bu durumu bildirecektir. Kendisine tebligat yapılan taraf, tebligatın yapıldığı tarihten itibaren on beş gün içinde diğer tarafın yaptığı değişikliğe sahip olacaktır.

Madde 13: Uzlaşma Komisyonu, taraflar arasında bir problem çıkarmadığı sürece, Reisin belirleyeceği tarihte toplanacaktır.

Madde 14: Uzlaşma Komisyonunun görevi, üzerinde uzlaşmazlık olan bir konuyu çözmek, bu konuda faydalı bilgiler toplamak ve tarafları uzlaşmaya gayret etmek olacaktır. Komisyon meseleyi inceledikten sonra bir raporla ihtilâfın çözümüne yönelik fikir ortaya koyacaktır.

Madde 15: Uzlaşma Komisyonu nezdinde takip edilecek usul, yüz yüze görüşme şeklinde olacaktır. Komisyon, ittifakla alınmış kararlar mevcut olmadıkça, takip edilecek usulü, 18 Ekim 1907 tarihli La Haye Sözleşmesinin 3 üncü maddesi göz önünde bulundurarak bizzat kendisi düzenleyecektir.

Madde 16: Uzlaşma Komisyonu görüşmeleri, Komisyonca taraflarla mutabık olarak karşı bir karar verilmezse, gizli olacaktır.

Madde 17: Taraflar, Komisyon nezdinde Komisyonla kendi aralarında aracılık edebilecek uzman ve danışmanlar ile şahitliğini faydalı gördükleri herhangi bir kişinin de bulundurulmasını talep edebileceklerdir. Diğer taraftan Komisyon da, her iki tarafa mensup danışmalardan kendi hükümetlerin de onayı ile toplantılara katılımını faydalı gördüğü her kişiden açıklama ve bilgi isteme hakkına sahiptir.

Madde 18: Taraflar, Uzlaşma Komisyonunun çalışmalarını kolaylaştırmayı, bilhassa mümkün olduğu kadar bütün belge ve faydalı bilgileri vermeyi, Komisyonun şahitleri ve uzmanları çağırma ve dinlemesine imkân vermek için kanunlarının kendilerine verdiği bütün araçları kullanmayı taahhüt etmişlerdir.

Madde 19: Uzlaşma Komisyonu, taraflar her hangi bir uzatma kararı almadığı takdirde, ihtilâfın kendisine arz edildiği tarihten itibaren dört ay içerisinde raporunu verecektir. Raporun bir nüshası tarafların her birine sunulacaktır. Rapor, ne olayları izah noktasından ne de hukuki gerekçeleri itibari ile bir hakem kararı mahiyetinde olmayacaktır.

Madde 20: Uzlaşma Komisyonunun kendi raporunda ortaya koyduğu teklifi hakkında, tarafların bir karara varması için en fazla üç ay sürecek bir inceleme süresi taraflara tanınacaktır.

Madde 21: Komiserlerden her birine çalışmalarının devamı müddetince, miktarı Türk ve Romen hükümetlerince belirlenecek bir tazminat ödenecek ayrıca komisyonun mesaisi sırasında ortaya çıkan masraflar da taraf ülkelerce karşılanılacaktır.

Madde 22: Bu antlaşma karşılıklı olarak her iki ülke tarafından onaylanacak ve bu onay tarihinden itibaren de yürürlüğe girecektir. Antlaşma, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on sene geçerli olacaktır. Bu sürenin bitmesinden altı ay önce feshedilmediği takdirde antlaşma, beş yıl daha onaylanmış olarak kabul edilecek ve ilerisi için de aynı usul geçerli olacaktır. Bu antlaşmanın süresi sonunda Uzlaşma Komisyonunca, Hakemce ya da Adlî Mahkemece devam etmekte olan bir konuda henüz sonuç alınmamış ise bu hususta yapılacak müracaatlar hakkında, taraflar başka bir yöntem üzerinde hemfikir olmadıkları takdirde, bu antlaşmanın hükümleri geçerli olacaktır.⁷¹

1.4.4.2.1. Türk ve Romen Basınında Antlaşmanın Yansımaları

Türk-Romen Antlaşmasının imzalanması Türk basınında coşkuyla karşılanmış, Türkiye ve dost Romanya'nın dünya siyasetinde aktif rol aldıkları ve barışın tesis edilmesinde önemli katkılarda bulundukları basında geniş olarak yer almıştır. Ayrıca bu antlaşmanın bütün maddeleri basında ayrıntılı olarak incelenmiş, antlaşmanın Briand-Kellog Paktına dayandırıldığı ve Cemiyet-i Akvam'da tescil edileceği de belirtilmiştir.

Siirt milletvekili Mahmut Bey, 16 ve 17 Ekimde Milliyet Gazetesindeki köşesinde bu antlaşmayla ilgili 2 makale yazmıştır. Mahmut Bey 16 Ekimdeki **Ankara'da Siyasi Hareketler ve Sulh Mesaisi** başlıklı yazısında Ankara'nın Balkan barışı için bir siyasi merkez haline geldiğini belirterek, konuk dışişleri

⁷¹ Resmi Gazete, Sayı: 2652, Tarih: 13.03.1934.

bakanının döneminin nadir yetişen diplomatlarından birisi olduğunu ifade ediyor ve bu ziyaretin Türk-Romen dostluğunun temelini sağlamlaştıracığını söylüyordu. Mahmut Bey yazısının devamında, Balkan barışı için sadece Türk-Yunan antlaşmasının yeterli olamayacağını, Romanya ile yapılacak antlaşmanın Balkanlarda güvenliği tamamlayan bir halka olacağını iddia etmekteydi. Makalesinin sonunda Avrupa'nın içinde bulunduğu durumun herkesi ümitsizliğe düşürdüğü bir dönemde Balkan milletleri arasında tam bir uzlaşma sağlanmasının Dünya barışı için büyük bir şans olduğunu belirtmekteydi.⁷²

Falih Rifkı, Ulus gazetesindeki köşesinde **Dünkü İmza** başlıklı makalesinde Türk-Romen antlaşmasının değerlendirmesini yapmıştır. Falih Rifkı, her zaman iyi ve dürüst şekilde süregelen Türk-Romen ilişkilerinin bu antlaşma ile resmiyete döküldüğünü ayrıca Balkanların güvenliğinin sağlanacağını ve Karadeniz'in bu iki komşusu arasında her türlü yardımlaşmanın artarak devam edeceğinden de emin olduğunu ifade etmiştir. Falih Rifkı yazısının devamında Balkanların her zaman savaş tehlikesi en yüksek bölge olduğunu, Sıtma hastalığının nasıl bataklıkta tutunmuşsa, uluslar arası krizlerin de tohumu daima Balkanların karışık ve puslu havalarında tazeliğini muhafaza ettiğini bunun da en yakın örneğinin Birinci Dünya Savaşı faciasının ilk kara bulutunun Balkan ufuklarından ortaya çıkmasını göstermiştir. Bu nedenle Balkanlarda yapılacak bir barışın kendi dar sahası içinde kalmayacağını ve Dünya barışına da çok büyük katkıları olacağını belirtmiştir. Yazısının sonunda da Titulescu'nun dost Romen milletine Türk milletinin selam ve sevgilerini götürmesini temenni ettiğini ve Romen devlet adamının Ankara ziyaretinin iki ülkenin daha sıkı bir işbirliğine gitmeleri yolunda güzel bir başlangıç teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁷³

Türk-Romen Antlaşması, Romen basınında da büyük bir sevinç ile karşılanmıştır. Dreptatea Gazetesi antlaşma ile ilgili olarak *“Türkiye, Mustafa Kemal'in azimli ve genç idaresi altında yeni bir yaratma ve terakki devresi yaşamaktadır. Eski zamanın hasta adamı bugün bir kudret kaynağı*

⁷² Siirt Meb'usu Mahmut, “Ankara’da Siyasi Hareketler ve Sulh Mesaisi”, *Milliyet*, 16 Ekim 1933.

⁷³ Falih Rifkı, “Dünkü İmza”, *Ulus*, 18 Ekim 1933.

olmuştur.”⁷⁴ derken, Curentul Gazetesi ise “Titulescu’nun şarkta giriştiği seyahatin ilk müspet neticesi, Salı günü Ankara’da Romanya ve Türkiye murahhaslarının Türk-Roman dostluğu ve ademi tecavüz misakinin altına imzalarını koymaları hadisesi ile husule geldi. Bu misak ile beraber Romanya için şark pazarı biraz daha genişleyecektir.”⁷⁵ demektedir.

Türk-Romen Antlaşmasının imzalanmasından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Bey, Ankara Halkevinde Titulescu onuruna çay ziyafeti vermiştir. Bu toplantıda TBMM Başkanı, milletvekilleri ve Ankara’nın ileri gelen eşrafı, Romen diplomatlarla Türk-Romen Antlaşmasını ve ikili ilişkiler hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Bu toplantıdan sonra Titulescu, saat 19’da Atina’ya gitmek üzere Ankara’dan İstanbul’a hareket etmiştir. Kendisi başta Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti olmak üzere geniş bir katılımlı bir törenle uğurlanmıştır.

Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu, Ankara’dan ayrılırken Anadolu Ajansına şu beyanatta bulunmuştur;

*“Ankara’yı çok kuvvetli ve tatlı bir heyecanla terk ediyorum. Heyecanım çok kuvvetlidir. Çünkü Türk milletinin bu son 10 sene zarfında tahakkuk ettirmiş olduğu müspet ve harikulade neticeler karşısında hayranlıkla meşbum. Çok tatlıdır, zira Türk zimamdarlarında Türkiye’nin dünyanın bütün milletlerine karşı takip etmekte olduğu muslihane siyaseti mükemmelen izah eden insaniyet zihniyetinin anlaşılmiş olduğunu gördüm. Yapmış olduğum görüşmelerde müzakere etmiş olduğumuz bütün meseleler hakkındaki noktai nazarlarımızda tam bir ahenk mevcut olduğunu gördüm. Romanya da Türkiye gibi yalnız bir şeyi görmek istiyor, bizatihi sulhun kendisini, yoksa sulhun hotbinane menfaatlerini değil. Bugün imza edilmiş olan antlaşmaya gelince, benim için bu antlaşma bütün memleketlerin bilaistisna bütün kuvvetleri ile çalışmaları lazım gelen sulhun tensiki sahasındaki halkaların birincisidir.”*⁷⁶

⁷⁴ Dreptatea, 19 Ekim 1933.

⁷⁵ Curentul, 19 Ekim 1933.

⁷⁶ Milliyet, 18 Ekim 1933.

diyerek yapılan Türk-Romen Antlaşması ve Türkiye gezisi hakkındaki izlenimlerini açıklamıştır. Ayrıca Titulescu, bu konuşmasının sonunda belirttiği yapılan antlaşmanın sulhun birinci halkasıdır sözü ile de Balkan Birliğini hedeflediği anlaşılmaktaydı.

Romen Dışişleri Bakanı 18 Ekim 1933 sabahı İstanbul'da da törenle karşılanmış ve ve 17.30'da Perapalas otelinde gazetecileri kabul ederek Türkiye gezisi hakkında beyanatta bulunmuştur. Titulescu, Ankara'dan çok kuvvetli intibalarla ayrıldığını çünkü Ankara'nın Türk enerji ve iradesinin az zamanda yapılması mümkün olmayan şeylerin başarıldığı bir merkez olduğunu ifade etmiştir. Türk hükümetinin Ankara'da Avrupa'nın en meşhur siyasi kulüpleriyle rekabet edebilecek bir diplomatik hava yarattığını ve evrensel barış için nezaketle çalıştıklarını takdir etmiştir. Ayrıca Ankara'nın sakin havasının diplomatik meselelerin görüşülmesine de olumlu katkıları olduğunu belirten Titulescu, Atatürk hakkındaki görüşlerini de şöyle ifade etmiştir: *“Gazi Paşa Hazretleri üzerimde büyük bir tesir bıraktı. Ondaki demir iradeyi görebilmek için kendilerine tekarrüp etmek kâfidir.”*⁷⁷

Bir gazetecinin Balkan devletleri arasındaki antlaşmalar hakkında ne düşünüyorsunuz şeklindeki sorusuna; Balkan ulusları arasında antlaşmanın temel bir ihtiyaç olduğunu belirten Titulescu, Balkan devletlerinin bölgede barışın tesis edilmesinde yüksek menfaatlerinin bulunduğuna inandığını söylemiştir.

Atina ziyareti ve Bulgaristan'la ilgili soruları da cevaplayan Titulescu, Romanya Türkleri'nin Türkiye'ye göçleri hakkında sorulan soruya cevap vermemiş fakat ülkesinde yaşayan Türklerin, Romanya'nın çok dürüst bir vatandaşı olduğunu ve kendileri ile olan münasebetlerden hükümet olarak çok hoşnut olduklarını ifade etmiştir.

Gazetecilere verdiği bu beyanattan sonra Titulescu, Yunanistan'la siyasi temaslarda bulunmak üzere Atina'ya hareket etmiştir. TBMM de Titulescu'nun İstanbul'dan Atina'ya hareket ettiği gün 18 Ekim'de toplanmış

⁷⁷ Milliyet, 19 Ekim 1933.

ve Başbakan İsmet Paşa, Türk-Romen Antlaşması ve ikili ilişkiler hakkında TBMM üyelerine bilgi vermiştir.⁷⁸

1.5. Balkan Paktı ve Türk Romen İlişkileri

1.5.1. Balkan Paktı Öncesinde Düzenlenen Konferanslar

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılından itibaren Atatürk'ün Türk dış politikasının merkezine Yurtta Sulh Cihanda Sulh anlayışını koymasıyla birlikte, öncelikle komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmeyi amaç edinmiş ve özellikle Balkan devletleriyle yapılan ikili anlaşmalarla bu devletlerle olan münasebetlerini düzeltmiştir. Ayrıca Balkan devletleri de 1930 yılına gelindiğinde Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşından kalan sorunları tamamen olmasa da büyük ölçüde çözmüşler ve gelişen ilişkiler sonucunda Balkanlarda bir birliğin kurulması için gereken şartları oluşturmuşlardır. Avrupa'daki büyük devletlerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra revizyonist ve anti-revizyonist olarak ikiye bölünmesi ve Dünya barışının giderek tekrar tehlikeye düşmesi, Balkan devletlerini de bir blok oluşturmaya yöneltmiştir. Balkan Paktı oluşturma fikri ilk kez Uluslar arası Barış Örgütü'nün, 6-12 Ekim 1929 tarihleri arasında düzenlediği Evrensel Barış Kongresinde ortaya atılmıştır. Bu bağlamda kongrede, Balkan devletleri arasında bir konferans toplanmasına karar verilmiştir.⁷⁹

1.5.1.1. Birinci Balkan Konferansı

Balkanlar'da bir birlik kurma amacıyla 5 Ekim 1930'da Atina'da toplanan ilk konferansa Türkiye, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk olmak üzere tüm Balkan devletleri katılmıştır. Tarih boyunca milli çıkarları ve dini sebeplerle birbirine düşmanlık hissi beslemiş ve

⁷⁸ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1933.

⁷⁹ Ahmet Emin Yalman, "The Inter-Balkan Pres League", *The Public Opinion Quarterly*, No: 4 (Ekim 1939), s. 688-693.

birçok savaşta bulunmuş milletler, bir masa etrafında toplanarak Orta ve Batı Avrupa'ya da örnek olabilecek bir birlik için bir araya gelmişlerdi. İlk konferanstaki amaç, çok geniş kapsamlı programları kapsamaktan öte kolayca çözülebilecek sorunların ele alınması idi. Bundan başka Balkan ülkelerinin bir araya gelebileceği ve bir işbirliği sonucuna ulaşılabilceği izlenimini tüm dünyaya vermektir.⁸⁰

Birinci Balkan Konferansına damgasını vuran olay, Bulgar ve Arnavut heyetlerinin ortaya attığı azınlıklar konusu olmuştur. Konferansın açılmasıyla birlikte Bulgaristan, azınlık sorunun günlük programa alınmasında ısrar etmiş fakat başkanlık divanı daha öncelikli konuların olduğunu gerekçe göstererek bu konunun daha ileri bir dönemde ele alınmasına karar vermiştir.⁸¹

Atina'daki Birinci Balkan Konferansına katılan devletlerin tutumları, genellikle kendi ülkelerinin dış politikalarını yansıtmaları sebebiyle farklılıklar göstermekteydi. Kendi arasındaki sorunları çözmüş olan Türkiye ve Yunanistan, konferansta paralel bir yol izliyorlar, öncelikli amaçlarının Balkan Birliğinin bir an önce kurulmasını istiyorlardı. Küçük İtilaftan birbirleriyle müttefik olan Romanya ve Yugoslavya da birlikte hareket etmekteydiler.

Arnavutluk heyet ise Balkanlarda ülkelerinin bulunduğu hassas duruma vurgu yapmıştır. Arnavutluk ve Bulgaristan konferansta birlikte hareket etmişlerdir. Yugoslavya sınırları içerisinde önemli bir Arnavut azınlığın bulunması ve Birinci Dünya Savaşından önemli topraklar kaybederek çıkan Bulgaristan'ın komşu ülkelerde bulunan Bulgar azınlığa karşı uluslar arası antlaşmalara uygun tavırlar sergilenmemesi, konferansta bu iki devletin önceliğini azınlıkların oluşturmasına neden olmuştur. Ayrıca Arnavutluğun, İtalya'nın güdümünde bir politika izlemesi, Yugoslavya'da tedirginlik yaratmış, bir Yugoslav delege konferansta, Arnavutluğun bağımsızlığının ancak Balkan devletleri ile yakın ilişki kurması durumunda

⁸⁰ Abdülhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, 2. Baskı, Ankara, 1991, s. 257-262.

⁸¹ *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1930.

daha garanti altında olacağını belirterek, Arnavut-İtalyan yakınlaşmasından duydukları tedirginliği dile getirmiştir.⁸²

Romanya'nın konferanstaki pozisyonuna ayrıca bakıldığında ise Romanya, kendisini Balkanlardan çok Orta Avrupa ülkesi olarak kabul eden fakat aynı zamanda Karadeniz'in güvenliği açısından Balkanlar'da hayati çıkarları olduğunun farkında olan bir görüntü çizmektedir. Konferansın açılış konuşmasında bu gerçekliği Romanya delegesi açıkça ifade etmiştir. Birinci Dünya Savaşının sonucunda kazandığı büyük toprakları koruma adına Romanya'nın böyle bir yol izlemesi ve Yugoslavya ile birlikte önceliği Orta Avrupa'nın güvenliğine vermesi gayet doğal bir durumdu. Romanya'yı ilgilendiren azınlıklar, Balkan sınırlarında değil Orta ve Doğu Avrupa içlerinde bulunmaktaydı. Bu nedenle Romanya, Bulgar ve Arnavutların büyük tartışmalara neden olan azınlıklar sorunu sakın bir şekilde karşılamış ve tartışmalardan uzak durmuştur.⁸³

Birinci Balkan Konferansının sonunda taraflar, bir Balkan Paktının hazırlanması, Balkan Milletleri arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda işbirliği geliştirilmesi için çaba sarf edilmesi gibi kararlar almış ve bir sonraki konferansın bir yıl içinde İstanbul'da toplanmasına karar vermişlerdir.

1.5.1.2. İkinci Balkan Konferansı

Atina'da ilki yapılan Balkan konferanslarının ikincisi 20 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanmıştır. Konferans toplanmadan önce Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar diplomasi sayesinde neredeyse tamamıyla sona erdirilmişti. Türkiye ve Yunanistan, Balkan Paktının oluşmasında en istekli ülkeler durumundaydılar. Atina'daki Birinci Balkan Konferansı, görüşmelerin başlangıcını teşkil etmiş, Balkan birliği için genel konular üzerinde çalışmalar

⁸² Metin Anahtarcıoğlu, *Türk Basınında Balkan Antantı (14 Eylül 1933- 9 Şubat 1934)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s. 23-24.

⁸³ A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol. 12, s. 290-291.

yapılmıştı. Fakat Dolmabahçe Sarayında başlayan ikinci konferansta artık esas sorunlar üzerinde durulmaya başlanmıştır.⁸⁴

İstanbul Konferansında, Romen heyetinin başkanlığını eski Romanya Millet Meclisi Başkanı Stefan Ciçopop yapıyordu. Heyette yer alan diğer üyeler de şunlardı; Meclis ikinci başkan V. Pella, eski bakanlardan ve milletvekili Radicanu, Ayan üyesi Miulesco, heyetin genel sekreteri ve Cenevre Uluslararası Çalışma Bürosu Romanya temsilcisi Viladesco-Rocoasa, Prens Ojka ve Romanya Kadın Birliği Başkanı Prenses Pantegüze, Üniversite profesörlerinden Ioan, Posta Umum Müdür Muavini V. İ. Pella, milletvekili Rocavitza, milletvekili Artzareanu, milletvekili G. Cantacuzine, Balkan Hükûmetleri Matbuat Cemiyeti Başkanı M. Clarnet, ve Romanya Kadınlar Cemiyeti üyesi Galipso Botez, Romanyayı İstanbul'da toplanan ikinci Balkan konferansında temsil etmekteydi.

İkinci Balkan Konferansı, İstanbul Dolmabahçe Sarayında Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün açılış konuşmasıyla başlamıştır. İnönü'nün konuşmasının ana teması, Balkanlarda çok kapsamlı bir işbirliği yapılabilmesi için Balkan milletlerinin kendi aralarındaki sorunları çözümlenmesi gerektiği vurgusuydu.⁸⁵ Devletlerin güvenliklerini sağlamak için tek başına hareket etmelerinin mümkün olmadığını, bölgesel işbirliğinin çok elzem bir hal aldığını ve ülkesinin bu konuda her türlü işbirliği fikrine açık olduğunu belirten Başbakan İnönü, konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

“Balkanlar arasında tesanüt ve iyi geçinme benim nazarımda iki esaslı prensibe istinat etmelidir; devletler arasında mutlak müsavat prensibi. Müsavat tabirinden kastettiğim mana yalnız daha ziyade nazarî bir mefhumdan ibaret olan hukukî, müsavat değil, fakat bütün devletlerin aynı derecede müstefit olmaları lazım gelen fiili müsavattır. İşte bu içtima münasebetiyle size ifade etmeyi faydalı gördüğüm bazı mülahazalar bundan ibarettir.

Efendiler tahakkuk ettirmek istediğiniz Yakınlaşma eserinin hususî konferansların tam bir istiklâl dairesinde sarfettikleri mesai sayesinde faydalı surette hazırlanacağına ve

⁸⁴ A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol. 11, s. 80.

⁸⁵ Cumhuriyet, 21 Ekim 1931.

*kolaylaşacağına eminim. İşte bu kanaatlerdir ki çoksamimî surette temenni ediyorum.*⁸⁶

Azınlıklar konusu, İstanbul Konferansına damgası vurmuş ve en büyük tartışmalar bu konu üzerinde yaşanmıştır. Daha konferans başlamadan diğer Balkan ülkelerindeki azınlık durumundaki soydaşlarının sıkıntılarından rahatsız olan Arnavut ve Bulgar delegeler konuyla ilgili olarak demeçler vermiştir. Romanya Heyeti adına bu soruna vurgu yapan Stefan Çicopop, Balkan ülkeleri arasındaki azınlıklar sorununun çözülmesi durumunda, Balkan birliğinin önünde başka bir engelin kalmayacağını ve kısa süre bir antlaşmanın yapılacağını açıklamıştır.⁸⁷

Balkan Konferansının kapanış oturumu Ankara'da T.B.M.M.'de yapılmış ve Atatürk katılımcılara hitaben Fransızca bir konuşma yapmıştır. Balkanlar'da siyasi ve ekonomik bir birliğin kurulması idealini ortaya koyan Atatürk, konuşmasının devamında Balkan ülkeleri delegeleri şöyle seslenmiştir:

“...İşte siz, saygıdeğer Balkan milletleri temsilcileri, geçmişin karışık duygu ve hesaplarının üstüne çıkarak derin kardeşlik temelleri kuracak ve geniş birlik ufukları açacaksınız. Gözardı edilmiş ve unutulmuş büyük gerçekleri ortaya koyacaksınız... Görüyorsunuz ki, Balkan milletleri yakın geçmişten çok, uzak ve derin geçmişin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâlâ bağlanabilir. Binbir türlü insanî isteklerle, dinî ayrılıklarla, bazı tarihi olayların bıraktığı dargın izlerle, geçmiş zamanlarda gevşetilmiş, hatta unutturulmuş olan gerçek bağların diriltilmesinin gerekli ve yararlı olduğu, yeni insanca devire girdik. Bir an için bütün bu geçmişe gömülmüş olan anılardan vazgeçsek bile, bugünün gerçekler Balkan milletlerinin, devrin saygıya ve uymaya zorunlu bıraktığı yepyeni durumlar ve kurallar geniş bir anlayış altında birleşmelerindeki yararın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve amacı, karşılıklı siyasal bağımsız varlığa saygı ile dikkat ederek iktisadî alanda, kültür ve uygarlık yolunda işbirliği yapmak olunca, böyle bir eserin bütün uygar insanlık tarafından övgüyle karşılanacağına şüphe edilemez... Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal

⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Teşrinivel 1931.

⁸⁷ *A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica*, vol. 11, s. 81.

*yolcularının çoğalması ve başarılı olmasına bağlıdır. Size tuttuğunuz şerefli insanlık yolunda, bağlılık örneği olacak, ciddi ve devamlı çalışma ve bu çalışmanızın başarılarla taçlanmasını dilerim. Temsil ettiğiniz Balkan milletlerine de geniş refah ve mutluluklar dilerim. Ve Balkan milletlerinin saygıdeğer devlet başkanları için sağlık ve mutluluklar dilerim... Milletlerinize, benden sıcak sevgiler, içten dostluklar götürünüz. Sizi ve sizin soylu milletlerinizi saygıyla bir kez daha selâmlarım.*⁸⁸

Birinci Dünya Savaşından kalan sorunların Avrupa'yı hızla yeni bir savaşa sürüklediği bir dönemde Atatürk önderliğindeki Türkiye, Balkan ülkeleri ile geçmişten kalan problemlerini kısa sürede çözmüş ve Balkanlarda birlik oluşturmak etkin diplomatik yolların açılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda İstanbul'da toplanan İkinci Balkan Konferansı, Balkan Paktına giden yolda önemli bir misyona sahip olacaktır.

1.5.1.3. Üçüncü Balkan Konferansı

Balkan Paktı yolunda Balkan devletlerinin organize ettiği konferansların üçüncüsü, 22-29 Ekim 1932 tarihleri arasında Romanya'nın başkenti Bükreş'te toplanmıştır. Konferansın açılış konuşmasını Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu yapmıştır. Titulescu, konuşmasında özellikle Balkan ülkelerinin barış için daha çok çaba sarf etmeleri gerektiğini, sadece iyi niyet göstergesi konuşmaların yeterli olmayacağını ve somut adımlar atılmasının zamanının geldiğine vurgu yapmıştır.⁸⁹

Diğer ilk iki konferansta olduğu gibi Bükreş'te de Bulgarlar ve Arnavutlar, azınlıklar konusundaki ısrarlarını sürdürmüşler ve bu konunun çözümünün birlik için olmazsa olmaz konulardan birisi olduğunu beyan etmişlerdir. Fakat Türkiye ile Yunanistan, bu konunun Balkan birliği için öncelikli konu olmadığını ve sorunun ilgili ülkeler arasında yapılacak ikili görüşmelerle daha etkin bir şekilde çözülebileceği yönünde görüş

⁸⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille), Haz. Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tural, Ankara, ATAM yayınları, 2006, s. 789-791.

⁸⁹ Curentul, 23 Ekim 1932.

bildirmişlerdir. Bulgar heyeti, bu fikre karşı çıksa da sonradan kabullenmek zorunda kaldılar ve konferans, Balkan Paktı için görüşmelere başlamıştır.⁹⁰

Bükreş'te doğrudan Balkan Paktı oluşturmak için görüşmelere geçilmesinden sonra ilgili komisyonlar oluşturulmuş ve paktın genel hatlarını ortaya koymuşlardır. Oluşturulacak muhtemel paktın, Cemiyet-i Akvam'dan bağımsız ayrı bir organizasyon olması, Balkan devletlerince prensip olarak kabul edilmiştir.⁹¹

Bükreş'te düzenlenen üçüncü konferanstan da Balkan devletlerini birleştirici net bir sonuç çıkmamasının gerçekte iki önemli nedeni vardı. Bunlardan ilki Birinci Dünya Savaşından ağır kayıplarla ayrılan Bulgaristan'ın bir türlü Neuilly Antlaşmasını kabul edememesi idi. Bununla beraber Bulgaristan, Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumları karşısında istemeyerek de olsa diğer Balkan devletlerine yanaşmak zorunda kalıyor bununla birlikte Birinci Dünya Savaşından kalma kendi aleyhine olan problemlerin çözülmesini istiyordu.

Diğer önemli bir sebep ise, gittikçe yaklaşan Almanya ve İtalya tehlikesi, Balkan devletlerini tedirgin etmiş ve ortak bir karar almalarını geciktirmiştir. Buna en güzel örnek Arnavutluk idi. İtalya, Balkan görüşmeleri sırasında Arnavutluğu üstü kapalı tehdit ederek böyle bir oluşuma katılmasını engellemeye çalışmıştır. Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan statükonun devamından yana politika izlemiş, Türkiye ise bu devletlerin siyasetine katılmakla birlikte, Bulgaristan ve Arnavutluğun çekincelerinin giderilerek Balkanlarda sağlam bir birliğin oluşturulması yönünde diplomasi yürütmüştür.⁹²

1.5.1.4. Dördüncü Balkan Konferansı

Selanik'te 5-11 Kasım 1933 tarihleri arasında yapılan Dördüncü Balkan Konferansında taraf ülkeler, Balkanlar'da her alanda geniş bir

⁹⁰ Cristian Popișteanu, *Romania și Antanta Balcanica, Momente și Semnificatii de Istoria Diplomatica*, Editura Politica, București, 1971, s. 90.

⁹¹ Ali Fuat, "Balkan Misakı'nın Esasları", *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1932.

⁹² Eliza Campus, *The Little Entente and The Balcan Alliance*, București, 1978, s. 62-63.

işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bu konferansı öncekilerden ayıran bir özellik de katılımcı ülkelerin, Balkan Paktına direkt ilgisi olan diğer bölge devletlerinin de görüşlerine açık olduklarını deklare etmeleri olmuştur.

Selanik'te yapılan Dördüncü Balkan Konferansının açılış gününde Yunan Dışişleri Bakanı Maximos, hükümetinin Balkan birliğinin kurulmasındaki inanç ve kararlılıklarının ilk günkü gibi devam ettiğini vurgulamıştır. Türkiye adına ise heyet başkanı Hasan Bey, Türkiye'nin Balkanlarda birliğin sağlanması için her türlü şartların zorlanması gerektiğini ve bütünleşmiş bir Balkan coğrafyasının dünya siyasetinde önemli bir konuma geleceğine inandıklarını belirtmiştir.⁹³

Diğer konferansta olduğu gibi Selanik'te de Bulgarlar, azınlık konusunun çözümlenmeden Balkan birliğinin kurulmasının zor olduğunu tartışmaya açmışlardır. Özellikle Yugoslavya'da Bulgar azınlığın bulunmasından dolayı Yugoslav heyeti, Bulgarların isteğine şiddetle karşı çıkmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın da azınlıklar konusundan ziyade Balkan Paktının kurulması için siyasi, ekonomik ve kültürel konular üzerinde çalışma yapılmasını istemesi üzerine, Bulgar heyeti azınlıklar konusunun bu konferansta da tartışılmasına fırsat bulamamıştır.⁹⁴

Selanik Konferansı, 11 Kasım 1933'de son görüşmelerin yapılmasıyla kapanmıştır. Balkan Paktına giden yolda gerçekleştirilen bu son konferansta, ilgili devletler Balkan birliğinin bölge barışı ve kalkınması için hayati derecede önemli olduğunun bir daha altını çizmişler ve daha önceki konferanslarda alınan kararları da onaylamışlardır. Bundan başka konferansın kapanışında bir sonuç bildirisi yayınlanmıştır. Buna göre Atina, İstanbul, Bükreş ve Selanik'te toplanan konferansların değerlendirmesi yapılmış, Balkan devletlerinin ikili görüşmelerle aralarındaki problemleri kısa sürede çözerek Balkan Paktının bir antlaşma ile resmiyet kazanması temennisinde bulunmuşlardır.⁹⁵

⁹³ *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1933.

⁹⁴ *Akşam*, 8 Kasım 1933.

⁹⁵ *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1933.

Selanik Konferansı öncesi ve sonrası Bulgaristan ve Arnavutluğun Balkan birliğine dâhil olması için başta Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye son diplomatik temaslarda bulunmuşlardır. Arnavutluk, İtalya baskısından dolayı birliğe girmeye çekinmiş Bulgaristan ise azınlıklar sorununun çözülmemesinden dolayı özellikle Yugoslavya ve Romanya'nın tüm ısrarlarına rağmen antlaşmaya yanaşmamıştır. Yugoslavya ve Romanya, Birinci Dünya Savaşından çok karlı çıkan iki devlet olmaları nedeniyle statükonun devamından yana idiler. Buna karşın Bulgaristan, savaştan önemli kayıplarla çıktığı için statükonun değişmesini istemekteydi. Bulgaristan'ın Balkan Birliğine girmek istememesi hatta engellemeye çalışmasındaki esas neden buydu. Hatta Belgrat'ta 4 Şubat 1934'te Balkan Paktının parafe edilmesinden hemen önce Bulgaristan'ın Balkan Paktı yerine Romanya ve Yugoslavya'ya özel antlaşmalar önerdiği bu ülkelerin kamuoyunda yer almış ve Bulgaristan'ın bu isteğinin her iki ülke tarafından kabul edilmediği basında yer almıştır.⁹⁶

1.5.2. Balkan Paktının İmzalanması (9 Şubat 1934)

Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras, 2 Şubat 1934 günü Belgrat'ta parafe edilecek Balkan Paktı görüşmeleri için ilk önce 30 Ocak 1934'de Romanya'nın Köstence Limanına gelmiştir. Buradan Bükreş'e hareket eden Aras, 31 Ocak'ta Romen Başbakanı Tatarescu⁹⁷ ve Titulescu ile görüşmüştür. 1 Şubat 1934 günü Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey ile birlikte Romanya Kralı II. Carol'un tarafından kabul edilmiş ve Balkan birliği için yaşanan son gelişmeler üzerinde görüş alışverişinde bulunmuşlardır.⁹⁸

Tefik Rüşdü'nün 2 Şubat'ta Belgrat'ta parafe edilecek Balkan Paktı görüşmeleri için direkt olarak Belgrat'a değil de öncelikli olarak Bükreş'e gelmesi, Romen kamuoyunca önemli bulunmuştur. Romen basınına göre, Tefik Rüşdü'nün Titulescu ile Belgrat'a beraber gitmeleri ve daha öncesinde

⁹⁶ *Hâkimiyet- Milliye*, 30 Ocak 1934.

⁹⁷ **Gheorge Tatarescu:** Romen devlet adamı ve siyasetçisidir. Liberal Parti'nin Genel Başkanlığı esnasında 1934-1937 ve 1939-1940 yılları arasında iki dönem başbakanlık yapmıştır.

⁹⁸ *Ayın Tarihi*, No: 2, Şubat 1934, s. 109-110.

ikili görüşme yapmaları, Balkan Paktı için beraber hareket ettiklerinin bir göstergesiydi. Ayrıca Tevfik Rüştü'nün gayri resmi bir ziyaret yapması da konunun önemini ortaya koymaktaydı. Bu konuya dikkat çeken *Universul Gazetesi*, Tevfik Rüştü Bey'in dışişleri bakanlığı döneminde daha önce hayal bile edilemeyen iki olaydan bahsetmiştir. Bunlar Türkiye'nin Yunanistan ve Sovyet Rusya ile gerçekleştirdiği dostane ilişkilerdir. Romen gazetesi, önderliğini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı Türkiye'nin komşu ülkelerle olan sorunları hızla çözüp bölgede barış havasının esmesinde en önemli aktörlerden birisi olduğunu sütunlarına taşımıştır.⁹⁹

2 Şubat 1934 günü, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya, Balkan Paktı Antlaşmasına son şeklini vermek üzere bir araya gelmişlerdir. Bulgaristan ve Arnavutluğu pakta dâhil etmek için yapılan son çağrılardan olumlu yanıt alamayan bu dört devlet, 4 Şubat 1934'de Balkan Paktını parafe etmişlerdir.¹⁰⁰

Belgrad'ta Balkan Paktı Antlaşmasını parafe eden ilgili devletlerin dışişleri bakanları, resmi antlaşmanın yapılması için 9 Şubat 1934'de Atina'da buluşmuşlar ve Balkan Paktı Antlaşmasını imzalamışlardır.

Balkan Paktı üç maddeden oluşmaktaydı;

1. Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan kendilerine ait Balkan sınırlarının emniyetini ortak garanti altına almışlardır.
2. Antlaşmaya imza koyan taraflar, ortak menfaatlerini tehdit edebilecek durumlar karşısında alınacak tedbirler için birbirleriyle görüşmeyi taahhüt ederler. Ayıca bu pakta imza koymamış herhangi bir Balkan devleti ile birbirine haber vermeksizin hiçbir siyasi harekette bulunmamayı kabul etmişlerdir.
3. Bu itilafname, bütün imzacı devletlerce imzalandığı andan itibaren yürürlüğe girecek ve mümkün olduğu kadar ilgili ülkelerin karar mercilerinde tasdik edilecektir. Bu itilafnamenin şartlarını kabul

⁹⁹ *Universul*, 31 Ocak 1934.

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1934.

etmeleri halinde diğer Balkan memleketleri de bu pakta ileride dâhil olabileceklerdir.¹⁰¹

1.5.2.1. Romanya Kamuoyunda Balkan Paktı'nın Yansımaları

Romanya gazeteleri, Balkan Paktnın imzalanmasından sonra coşkulu haberlere yer vermişler, bu başarının sağlanmasında Romen diplomasisinin önemli bir yere sahip olduğu vurgusunda bulunmuşlardır.

Universul gazetesi, 9 Şubat 1934 tarihli sayısında Balkan Paktnın iyi anlaşılması için bu coğrafyanın geçmişine iyi bakılması gerektiğini, geçmişte büyük devletlerin çıkarları için bu bölgede büyük savaşların yaşandığını ve gelecekte böyle acıların yaşanmaması için bu antlaşmanın çok hayati derecede önemli olduğunu sütunlarına taşımıştır. Romanya için Balkan Paktı, takip edilen barış politikasının bir zaferi ile birlikte Romen Dışişleri Bakanı Titulescu'nun uluslar arası arenada gösterdiği etkili diplomasinin bir sonucudur.¹⁰²

Dreptatea Gazetesi ise Balkan Paktna şüphe ile bakanların barış için olan düşüncelerinden şüphe duyulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu antlaşma ile birlikte Doğu Avrupa ve Balkanlarda mevcut olan barış ve huzurun daha da kuvvetlendiğini aktaran gazete, Bulgaristan'ın da bu pakta dâhil olmasının bölgenin güvenliğinin daha da sağlam temellere oturtulacağını yazmıştır.¹⁰³

11 Şubat 1934 tarihli Adeverul gazetesi, Balkan Paktı Antlaşmasının sadece üç madde ile Balkanların güvenliğini sağlayan mükemmel bir belge niteliği taşıdığını ve Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın sınırların güvenliği için ortak beyanda bulunduklarının altını çizmiştir.¹⁰⁴

Dimineatza gazetesi, Balkan ülkelerinin sınırlarının bu antlaşma ile garanti altına alındığını ve herhangi bir sorun karşısında ilgili devletlerin

¹⁰¹ *Ayın Tarihi*, No: 3, Mart 1934, s. 98.

¹⁰² *Universul*, 9 Şubat 1934.

¹⁰³ *Dreptatea*, 10 Şubat 1934.

¹⁰⁴ *Adeverul*, 11 Şubat 1934.

birbirine karşı diplomasiyi araç olarak kullanacaklarını beyan etmelerinin bölge barışını kalıcı kılacağına dikkat çekmiştir.¹⁰⁵

1.5.3. Tevfik Rüştü Aras'ın Romanya Ziyareti (11-13 Mayıs 1934)

Balkan Paktının imza edilmesinden yaklaşık iki ay sonra Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 11-13 Mayıs 1934 tarihleri arasında Romanya'yı ziyaret etmiştir. 11 Mayıs günü Tevfik Rüştü, Romen meslektaşı Titulescu ile bir görüşme yapmıştır. Taraflar Balkan Paktı yapıldıktan sonra yaşanan gelişmeleri, Bulgaristan'ın pakta niye dahil olmadığını, genel olarak Balkan Paktının durumu ve geleceği hakkında görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bundan başka, Türkiye ve Romanya arasında gelişmekte olan dostane ilişkilerin daha da nasıl geliştirilebileceği ve uluslar arası arenada birlikte hareket etmek için nasıl bir yol çizeceklerini konuşmuşlardır.

Titulescu, Tevfik Rüştü adına verdiği öğle yemeği davetinde Türkiye'nin Romanya için çok önemli bir müttefik ve dost bir ülke olduğunu ve ikili ilişkileri geliştirmek için daha da çok çalışmak zorunda olduklarını beyan etmiştir. Kendisinin 1933 Ekiminde Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında Türk misafirperverliğinden çok etkilendiğini ve yine bu ziyaret sırasında yapılan Türk-Romen Dostluk Antlaşmasının, Balkan Paktının oluşmasında önemli virajlardan birisi olduğunu belirterek, gelişen Türk-Romen dostluğuna işaret çekmiştir.¹⁰⁶

Tevfik Rüştü Aras ise Titulescu'nun sözlerine teşekkür ederek başladığı konuşmasında Türkiye ile Romanya'nın benzer geleneklere, yaşam tarzına sahip iyi komşular olduğuna vurgu yaparak Balkan ülkelerinin ortak bir paydada buluşarak uzun süreli bir barışa getirecek sıkı ilişkiler geliştirebileceğine inandığını söylemiştir. Tevfik Rüştü bu düşünceleri geçmişte Türkiye ile Romanya'nın yaptığı ya da ortağı olduğu antlaşmaları örnek göstererek daha da açmıştır. Tevfik Rüştü, Türkiye ile Romanya'nın Tecavüzün Tarifi Antlaşmasına ve Balkan Paktına ortak katkıda bulunduğunu

¹⁰⁵ *Dimineatza*, 5 Şubat 1934.

¹⁰⁶ *A.M.A.E.*, Fond: Turcia, vol. 59, s., 95.

ve 1933 Ekiminde ise ikili saldırmazlık antlaşması yaptıklarını belirtmiş ve bu ziyaret sırasında ikili ilişkilerin mükemmele yakın bir dönemde olduğunun altını çizmiştir. Tevfik Rüştü, bundan başka Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a girişinde Titulescu'nun vermiş olduğu desteği aktarmıştır. Titulescu'nun Türkiye hakkında çok yapıcı bir konuşma yaptığını hatırlatan Türk Dışişleri Bakanı, Türk milletinin meslektaşı Titulescu'nun Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a katılmasında olumlu katkılarda bulunduğunu belirterek ülkesi adına bir kez daha teşekkür etmiştir.¹⁰⁷

Tevfik Rüştü, 12 Mayıs'ta da Romen Başbakanı Tatarescu ile bir araya gelmiştir. Tevfik Rüştü Bey, Türkiye'nin Balkan Paktı ve Romanya ile ilgili dış siyasetini Romen başbakanına aktarmıştır. Tatarescu, Tevfik Rüştü'nün Romanya ziyareti ile ilgili olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Balkan barışının oluşmasında öncülük ettiğini, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşından sonra dünyada benzeri zor görülür bir mucize yarattığına vurgu yapmıştır.

Tevfik Rüştü Bey de Tatarescu'nun açıklamalarına ile gördüğü misafirperverliğe teşekkür ederek sözüne başlamış ve Dünya siyasetinin içinde bulunduğu buhrana dikkat çekmiştir. Barışın devam etmesi için bütün ülkelerin yeni politikalar üretmesi gerektiği belirten Tevfik Rüştü Bey, Balkan Paktını gerçekleştirilmesindeki katkıları nedeniyle Türkiye ve Romanya'nın üzerine düşen görevi yeterince getirdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁸

Tevfik Rüştü Bey'in Bükreş ziyareti Romanya gazetelerince yakinen takip edilmiştir. Dimineatza gazetesi, Romanya'nın dış politikasının temelini, Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan barışı korumak ve bu fikri destekleyen ülkelerin sayısını genişletmek olarak göstermiştir. Türkiye'nin var olan sınırların ve barışın korunmasında öncülük eden ülkelere birisi olduğunu belirten gazete, Romanya'nın Türkiye ile var olan dostane ilişkilerini devam ettirmesinin Balkanlarda barışının korunmasında önemli bir etkiye sahip olacağına vurgu yapmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 59, s., 101.

¹⁰⁸ *Ayın Tarihi*, No: 6, Haziran 1934, s. 161-163.

¹⁰⁹ *Dimineatza*, 11 Mayıs 1934.

Universul gazetesi de Tefvik Rüştü'nün Bükreş'te yaptığı temasların Balkanlardaki sulh havasına çok önemli katkılar yapacağını sütunlarına taşımıştır. Gazete, geçmişte iki ülkenin dostluğunu imtihana çeken gelişmeler yaşandığını fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Mustafa Kemal öncülüğündeki yeni Türk devletinin komşularıyla olan ilişkilerini kısa sürede düzelterip, bölge güvenliğinin korunmasında örnek ülke konumuna getirdiğini yazmıştır. Tecavüzün Tarifi Antlaşması, Silahsızlanma konferansları ve Balkan Paktına giden yolda Romen Dışişleri Bakanı Titulescu ile Türk Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Bey'in ortak siyaseti başarı ile yürüttükleri ve dünya barışına iki ülkenin ortak katkıda bulunduklarına da değinilmiştir.¹¹⁰

1.5.4. Eugen Filotti'nin Ankara Elçiliğine Atanması

Romanya, Balkan Paktı ile birlikte hızlı gelişim gösteren Türk-Romen ilişkilerini daha da etkin hale getirmek için Ankara'ya Carp'ın yerine Dışişleri Bankanlığının deneyimli diplomatı E. Filotti'yi elçi olarak tayin etmiştir. 6 Mayıs 1935 tarihinde yeni Romen elçisi, Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek güven mektubunu kendisine sunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Romen elçisi ile yaptığı görüşme sırasında Romanya ile ülkesinin son yıllarda geliştirdiği dostluğa vurgu yapmıştır. Filotti'nin Atatürk'le yaptığı görüşmeyi Bükreş'e aktaran telgrafında Mustafa Kemal'in yeni elçinin Ankara'ya gelmesinden ve Romanya Kralı'nın şükranlarını iletmesinden memnuniyet duyduğunu kendisine iletmiştir. Bundan başka Titulescu'nun Türkiye'ye yaptığı ziyarette geliştirilen dostluğun Balkan Paktı ile birlikte daha da sağlam temellere oturtulduğuna işaret etmiştir. Atatürk'ten sonra Başbakan İsmet İnönü ile görüşen Filotti, Türk başbakanın da kendisini Atatürk gibi çok sıcak karşıladığını ve Titulescu'nun Romanya Dışişleri Bakanı olarak uluslar arası

¹¹⁰ *Universul*, 12 Mayıs 1934.

arenada Türkiye'nin güçlü bir müttefiki olarak her zaman destek verdiğini belirtmiştir.¹¹¹

1.5.5. Bükreş'te Türk Mezarlığının Açılması

Birinci Dünya Savaşı ile kesilen Türk-Romen ilişkileri, Lozan Barış görüşmeleri esnasında tekrar başlamış ve 1930'lu yılların başından itibaren ivme kazanmıştı. 1934 yılında Balkan Paktının imzalanması ile iki devlet artık müttefik durumuna gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, Romen devlet adamlarıyla yaptığı temaslar sonucunda Romanya topraklarında Birinci Dünya Savaşında şehit düşen 2714 Türk askeri için Bükreş'te bir şehitlik yapılmasına vesile olmuştur.

6 Haziran 1935 tarihinde Bükreş Türk Şehitliği büyük bir törenle açılmıştır. Açılış, Bükreş Türk imamı Seyit Abdullah'ın dualarıyla başlamış daha sonra Romen ordusu adına General Vilco, Türk askerlerinin kahramanlıklarından bahseden bir konuşma yapmıştır. Son olarak da Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver bir nutuk söylemiştir. Tanrıöver, konuşmasının başında Birinci Dünya Savaşından yaklaşık 20 yılın geçtiğini, artık Türkiye ile Romanya'nın Balkan Paktı dolayısıyla müttefik olduklarını ve bu nedenle savaşın korkunç ve acılı günlerini unutmaları gerektiğini beyan etmiştir. Devamında ise Türk şehitlerinin bir kısmının anavatanında yatmasına rağmen bir kısmının da Romanya'da olduğu gibi yad ellerde düşüp kaldığını ifade ederek, şehitliğin açıldığı gün orada bulunanlara bu şehitlerini ailelerinin vekalet verdiği vurgu yapmış ve Romanya hükümetine de bu şehitliğin açılmasında yapmış olduğu yardımlardan dolayı teşekkür etmiştir.¹¹²

¹¹¹ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 59, s.. 141-142.

¹¹² Yıldırım, 12 Haziran 1935.

1.5.6. Montrö Boğazlar Konferansı ve Romanya'nın Tutumu

Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'da Türk boğazlarının güvenliği için dile getirdiği çekinciler, Romanya'nın da sıkıntı duymasına neden olmuştur. Titulescu, Romanya'nın Ankara büyükelçiliğine verdiği bilgide, Romanya ve müttefiklerinin gücünün giderek Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'ın hızla silahlanması karşısında zayıfladığını belirterek Türk hükümetinin konuyla ilgili olarak dikkatinin çekilmesini istemiştir. Romanya hükümeti, bu konuyla ilgili çekincelerini Mayıs 1936'da gerçekleşecek Balkan Paktının Belgrat toplantısı öncesi Türkiye'ye bildirmiştir. Romanya, Belgrat'taki toplantıya katılamayacağı için Türkiye'den Balkan Paktının genel dış politika prensiplerinin dışına çıkacak bireysel tutumlar sergilememesini istemiştir.

Türkiye'nin Boğazların güvenliği için uluslar arası kamuoyunu harekete geçirmeye çalıştığı süreçte Türkiye ile Romanya arasındaki Balkan işbirliğinden doğan dostane ilişkiler iki ülkenin ortak çıkarları için devam etmekteydi. Bu bağlamda Romanya, Cemiyet-i Akvam'da çok güçlü bir pozisyonda bulunan İngiltere'ye Balkanların ve Doğu Avrupa'nın güvenliği hakkındaki çekincelerini iletmiştir. İngiltere'nin Bükreş Elçiliği, Romen hükümetince konu hakkında bilgilendirilmiş, Türkiye'nin boğazlara asker çıkarmasının Almanların silahlanması kadar tehlikeli olmadığını ama yaşanan son gelişmelerin Romanya'yı oldukça rahatsız ettiğini belirtmiştir.¹¹³

Aynı zamanda Romanya ile Türkiye arasındaki Balkanların ve Boğazların güvenliği hakkında temaslar devam edecektir. Romen dışişleri bakanı Titulescu ile Türk dışişleri bakanı Numan Menencioğlu bir takım görüşmelerde bulunmuşlar, Romen hükümeti, Avrupa'da yaşanan hızlı silahlanmanın Romanya'da yarattığı sıkıntıları Türk tarafına iletmiştir. Türkiye ise kendi güvenliği ile birlikte Balkan Paktının çıkarları adına Boğazlarla ilgili çekincelerini Romen tarafına bildirip bu konuda destek istemiştir.

Türk hükümeti 11 Nisan 1936'da Romanya'ya gönderdiği notada, Balkan Paktı çerçevesinde barışçıl ilişkiler geliştirdiği Romanya'nın

¹¹³ Campus, *Intelegerea Balcanica*, 191-92.

güvenliğini tehlikeye atacak hiçbir girişimde bulunmayacağını deklare etmiştir. 29 Nisan'da Romanya hükümeti buna karşılık olarak, Türkiye'nin Romanya ile bir sınırı bulunmadığını ayrıca 3-4 Temmuz Londra imzalanan Tecavüzün Tarifi Antlaşması ile Türkiye'nin hiçbir şekilde silaha başvurmamayı kabul ettiğini ve barışçı yollardan çözüm istediğini bilmekten onur duyduğunu belirten bir nota ile cevap vermiştir.¹¹⁴

Balkan birliği ülkeleri de bu yönde destek vermeye başlamışlar ve Türkiye'nin sadece güvenliğini sağlamak amacıyla böyle bir istekte bulunduğunu deklare etmişlerdir. Çünkü Lozan antlaşmasının sınırlarla ilgili maddelerinde herhangi bir değişiklik olmayacak sadece Türkiye'nin güvenliğini artıracak önlemler alınacaktır. Haziran ayında Balkan Paktına üye ülkelerin basını, Türkiye'ye olan desteklerini arttırmışlardır. Montrö'deki konferansın ilk toplantısı öncesi, Balkan Paktı ve küçük itilaf üyelerinin basını, Türkiye'ye tam destek verdiklerini açıklayacaklardır. Yunan gazetesi "Kathimerini" Küçük Antant ve Balkan Antantı ülkelerinin Cemiyeti Akvamda el ele verip Türkiye için birlikte hareket edeceklerini açıklamıştır.¹¹⁵

13 Haziran 1936'da başlayan Balkan Paktı Basın Konferansı açılışında bir konuşma yapan Romen Dışişleri Bakanı Titulescu, Balkan Paktının, Küçük Antant gibi çok güçlü bir organizasyon olduğunu ve kendilerini ilgilendiren konularda her zaman söz sahibi olacaklarını ve barışın korunması için tüm barışçıl yolları deneyeceklerini açıklamıştır. Bundan başka Romen Devlet adamı, Tüm Balkan devletleri adına yaptığı konuşmasında, Balkan devletleri olarak, güç birliğinin devam edeceğini, Balkan Paktının prensiplerini asla terk etmeyeceklerini, bölgelerini ilgilendiren problemler hakkında kendi görüşlerinin sorulmadan alınacak herhangi bir kararı asla tanımayacaklarını deklare etmiştir.¹¹⁶

Bundan başka Numan Menemencioğlu, Belgrat ve Bükreş gezilerinde Balkan Paktı üyelerine, Türkiye'nin boğazlar konusundaki politikasını

¹¹⁴ a.g.e., s. 193.

¹¹⁵ A.M.A.E, Fond: Intelegerea Balcanica, vol: 7, Romanya'nın Atina Elçiliği'nin 8/6/1936 tarihli raporu.

¹¹⁶ Romanya'nın Möntrö Konferansındaki tutumu için bkz., Ilie Seftiuc-Iulian Cartana, *Romania și Problema Strimtorilor*, București, 1974; Paul Gogeanu, *Strimtorile Marii Negre de-a lungul istoriei*, București, 1966.

anlatmıştır. Türkiye'nin Balkan ülkelerine anlattığı bu tez, 22 Haziranda açılan Montrö Konferansına katılan tüm ülkeleri de olumlu yönde etkilemiştir.¹¹⁷

Türkiye'nin boğazların güvenliği için istediği önlemlerin hemen hemen aynısını Romanya da istemiştir. Özellikle konferansın ilk günü Titulescu yaptığı konuşmada; Türkiye'nin güvenliğine ne dokunursa, aynı şey Romanya'nın güvenliğini de tehlikeye atar, Karadeniz'i ilgilendiren her şey aynı zamanda Romanya'yı da ilgilendirir dolayısıyla Boğazların güvenliği, Karadeniz ve Romanya için hayati önem taşımaktadır demiştir. Titulescu, Türkiye'nin herhangi bir sınır değişikliği istemediğini sadece güvenliğini sağlama almayı hedeflediğini ve Ankara hükümetinin bu politikasının da Cemiyeti Akvamın genel amacına uygun olduğunu ifade etmiştir. Romen devlet adamı, Türkiye'nin boğazlar konusunda legal yolları denediğini, uluslar arası konferansta boğazlar için çekincelerini açıkladığını ve Türkiye'nin konuya yaklaşımından dolayı bu dost ülkeye şükran duyduğunu da konuşmasında belirtmiştir.¹¹⁸

Montrö Konferansının yapıldığı dönemde uluslar arası hukuka saygının gittikçe düştüğüne değinen Titulescu, Türkiye'nin sorunları çözmede hiçbir zaman diplomasiyi bırakmadığını ve devletlerarası hukuka sadık olmaya devam ettiğini vurgulamıştır. Daha önce yapılan antlaşmaların tek taraflı olarak yırtıldığı bir dönemde dahi Türkiye, ahde vefa örneği göstererek haklı ve meşru taleplerini müzakere ve anlaşma yolu ile gerçekleştirmek ve emri vakilerden uzak kalma kararını almıştır. Titulescu'ya göre, Türkiye'nin bu tutumu, antlaşmalara olan itimadı arttırmıştır. Romanya'ya göre her ülkenin Montrö Konferansında kendi çıkarlarını düşünmesi gayet normaldir. Fakat bütün ülkelerin göz önünde bulundurması gereken bir nokta vardır ki, Avrupa'da barışın devam etmesi için müsbet bir politaka izleyen Türkiye'nin boğazlar üzerindeki çekincelerinin herkes tarafından anlayış gösterilmesi gerekmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ Campus, *a.g.e.*, s. 194-197.

¹¹⁸ Nicolae Titulescu, *Documente Diplomatice*, Bucureşti, 1967, s. 180-182.

¹¹⁹ Mehmet Ali Ekrem, "Nikolaye Titulescu Gözüyle Atatürk", *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara, 1987, s. 1933-1937.

Montrö konferansından Türkiye ile Balkan Paktına üye olan ülkeler arasındaki yapıcı işbirliği daha da güçlenerek çıkmıştır. Romanya ve diğer Balkan ülkeleri, Türkiye'ye konferansta tam destek vermişlerdir. Türk Başbakanı, 31 Temmuzda yaptığı açıklamada, kendilerine verdiği destekten dolayı Romanya'ya çok teşekkür ederiz demiştir. Devamında ise Montrö Konferansı'nın Türk Romen ilişkilerine olumlu katkısından bahsettikten sonra Balkan Paktı üyelerinin Montrö'deki işbirliğinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.¹²⁰

1.5.7. Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'nun Türkiye Ziyareti (16-20 Mart 1937)

Türkiye ile Romanya arasındaki ikili ilişkiler Balkan Paktının imzalanması ile daha ileri boyutlara taşınmıştır. 1933 Ekiminde Romen Dışişleri Bakanı Titulescu, Ankara'yı ziyaret etmiş ve iki devlet arasında dostluk antlaşması imzalanmıştır. Balkan Paktının imzalanmasından iki ay sonra Mayıs 1934'de Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Bükreş'e giderek temaslarda bulunmuştu. Montrö Boğazlar Sözleşmesi yapılırken Romanya, Türkiye'ye çok açık bir şekilde destek vermiş ve iki ülke arasında var olan işbirliği, daha da sağlam temellere oturmuştur.

Bu olumlu hava içerisinde Romanya Dışişleri Bakanı Victor Antonescu¹²¹, 16 Mart 1937 tarihinde Türkiye'ye siyasi temaslarda bulunmak üzere gelmiştir. İlk önce İstanbul'a gelen Antonescu, burada bir gece kaldıktan sonra 17 Mart sabahı Ankara'ya gelmiş ve aynı gün içinde meslektaşları Tevfik Rüştü Aras ve Başbakan İsmet İnönü ile görüşmelerde bulunmuştur.¹²²

17 Mart akşamı Antonescu, Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Taraflar yaptıkları görüşmeden sonra basın mensuplarına açıklama yapmışlardır.

¹²⁰ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 31/06/1936 tarihli 1450 no'lu telgrafı.

¹²¹ **Victor Antonescu:** Romen siyasetçi ve devlet adamı. 1935-1936 yılları arasında Maliye Bakanlığı, 1936 – 1937 yılları arasında da Romanya Dışişleri Bakanlığı görevlerini yürütmüştür. II. Dünya Savaşı sonunda 1946 yılında Paris Barış Konferansında Romen heyetinin içinde yer almıştır.

¹²² *Ayın Tarihi*, Sayı: 40, Mart 1937, s. 61-62.

Atatürk, Romanya'dan söze başlarken Romen devletinin gittikçe artan gücünden dost ülke olarak gurur duyduklarını belirtmiştir. Romen dışişleri bakanın milletine karşı sorumluluk duygusu içinde olduğunu, derin görüşlü ve diplomasiyi iyi bilen bir devlet olarak olduğunu ifade etmiştir. Atatürk, milletleri antlaşmalardan çok derin hisler birbirine bağlar diyerek Türk-Romen dostluğunun önemine dikkat çekmiştir.¹²³

Atatürk'ün kendisi ve milleti için söyledikleri karşısında Antonescu, Türkiye'yi yeniden inşa eden büyük şahsiyetin kendisi ve ülkesine verdiği değerden çok müteşekkir olduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. Türk milletinin, önderine karşı olan bağlılığını ve saygısını bu görüşmede daha da iyi anladığını belirten Antonescu, Balkanlardaki müttefikleriyle olan bağlarının daha da sıkılaşıp güçleneceğine inandığını da sözlerinin sonuna eklemiştir.¹²⁴

Ankara'daki temaslarını 19 Mart 1937 akşamı tamamlayan Antonescu, 20 Mart sabahı İstanbul'a geçmiş ve aynı gün akşamı da Türkiye'yi terk etmiştir. Romen dışişleri bakanı, Ankara'dan ayrılmadan önce Türk basınına açıklamalarda bulunmuştur. Antonescu sözlerine, Türkiye'nin dost ve müttefikliğini bu ziyaret sırasında bir kez daha gösterdiğini belirterek başlamış, Atatürk'ün büyük meseleler karşısında aldığı tavır ve karakteri gördüğünde Türkiye'nin ne kadar büyük bir lidere sahip olduğunun bir kez daha farkına vardığını ifade etmiştir. Antonescu ayrıca Ankara için bir paragraf açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce küçük bir yerleşim birimiyken kısa sürede içinde Türkiye gibi büyük bir devlete yakışan, içinden medeniyet fışkıran bir merkez haline gelmesini de takdirle karşıladığını söylemiştir. Ankara'nın Türklerin son yıllardaki bütün başarılarının ve ilerlemesinin sembolü olduğunu belirten Antonescu, ülkesine dönerken Türk-Romen ilişkilerinin temellerinin çok sağlamalandığını görmekten mutluluk duyduğunu beyan etmiştir.¹²⁵

¹²³ A.M.A.E, Fond:Turcia, vol. 60, s., 101.

¹²⁴ *Tan*, 20 Mart 1937.

¹²⁵ *Cumhuriyet*, 20 Mart 1937.

Romanya Dışışleri Bakanı Antonescu'nun 16-20 Mart 1937 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaret nedeniyle 19 Mart 1937 günü Türk Dışışleri Bakanlığınca resmi bir tebliğ yayınlanmıştır. Tebliğde, Antonescu'nun Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İnönü ve Dışışleri Bakanı Aras ile görüşmeler yaptığı ve bu görüşmelerde uluslar arası son gelişmeler ile Atina'da yapılan Balkan Antantı Daimi Konseyi'nin son toplantısında alınan kararların sūratle uygulamaya geçilmesi için görüş birliğine varıldığı açıklanmıştır. Bundan başka iki müttefik devletin görüş ve dış politika karakterlerinde tam bir uyum halinin gözlemlendiği ifade edilmiştir.¹²⁶

1.5.8. Romanya Başbakanı Tatarescu'nun Türkiye Ziyareti (27-30 Ekim 1937)

Romanya Dışışleri Bakanı Antonescu'nun Türkiye ziyaretinden yaklaşık altı ay sonra Romanya Başbakanı Tatarescu, Türkiye'nin Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey ile birlikte 27 Ekim 1937 tarihinde diplomatik temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.

Romen Başbakanı, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhiddin Üstündağ başkanlığındaki heyet tarafından karşılanmıştır. Burada basına bir açıklama yapan Tatarescu, ülkesinin içinde bulunduğu siyasi buhrana rağmen Türkiye ile olan dostluklarının samimi ifadesini göstermek için bu ziyareti gerçekleştirdiğini söylemiştir. Bundan başka özellikle Türkiye'nin kurucusu Atatürk ile Balkanlar ve Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi konjonktür hakkında görüş alışverişinde bulunmak ve Türk-Romen dostluğunu geliştirmek istediklerini beyan etmiştir.¹²⁷

Romen Başbakanı Tatarescu, 28 Ekim 1937 günü İstanbul'dan Ankara'ya geçmiştir. Tatarescu'yu resmi karşılama töreninde başta Başbakan Celal Bayar ve Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü Aras olmak üzere devletin ileri gelen erkanı hazır bulunmuştur. Tatarescu, Türk Başbakanı Celal Bayar'ı,

¹²⁶ *Ayın Tarihi*, Sayı: 40, Mart 1937, s. 75-76.

¹²⁷ *Ayın Tarihi*, Sayı: 47, İlkteşrin 1937, s. 92.

TBMM Başkanı Abdülhaluk Renda'yı ve Türk Dışışleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras'ı ayrı ayrı makamlarında ziyaret edip görüşmelerde bulunmuştur. Aynı gün akşam 17.00'da Atatürk, Romen başbakanını kabul etmiştir. Görüşmede Türk Dışışleri Bakanı Aras, Romanya'nın Ankara elçisi Alexandru Telemaque ile Türkiye'nin Bükreş elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver de hazır bulunmuştur. Taraflar uzunca bir süre toplantı halinde kalmışlar ve ikili ilişkiler yanında Balkan Paktının durumu ve geleceği hakkında görüşmüşlerdir.¹²⁸

Türkiye'nin Cumhuriyet Bayramı etkinliklerine de katılan Tatarescu, 30 Ekim'de Ankara'daki temaslarını tamamlamış ve 31 Ekim 1937 günü İstanbul üzerinden ülkesine dönmüştür. Ankara'dan hareketinden önce Tatarescu, Türk basınına verdiği demeçte, Atatürk'ün derin tecrübelerinden faydalandığını açıkça ifade etmiş, Balkan Paktının oluşmasında Atatürk Türkiye'sinin başat rol oynadığının altını çizmiş ve sağlam temeller oturtulan Türk-Romen dostluğunun bölge barışının korunmasında yakın işbirliğine devam edeceğine inandığını belirtmiştir.¹²⁹

1.5.9. Hatay Meselesi ve Romanya Kamuoyu

Romanya hükümetleri, 1930'lu yılları boyunca Fransa ile sürekli diplomatik ve ekonomik ilişkilerini iyi tutmuşlardır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan edinilen kazanımların elde tutulması adına Fransa ve İngiltere ile çok yakın siyasi birliktelik hedeflenmiş ve statükonun korunması için en az İngiltere ve Fransa kadar çaba göstermişlerdir. Bu nedenle Romanya, Avrupa ve Dünya siyasetini ilgilendiren konularda genellikle bu iki devletle ters düşmemeye özen göstermiştir. Bu nedenle Türkiye ile Fransa arasında diplomatik krize neden olan ve 1937 yılında iyice alevlenmeye başlayan Hatay Meselesi hakkında Romen hükümetleri, tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Bir tarafta Balkan dolayısıyla Türkiye ile gelişen işbirliği bir tarafta ise Küçük İtilaf'ın baş destekçisi ve Birinci Dünya Savaşından Romanya'nın topraklarını çok büyüterek çıkmasına yardımcı olan Fransa devleti

¹²⁸ *Akşam*, 29 Ekim 1937.

¹²⁹ *Ayın Tarihi*, Sayı: 47, İlkteşrin 1937, s. 93-94.

bulunmaktaydı. Bu sebeplerden dolayı Romanya, Hatay Meselesi karşısında aktif bir politika üretmek yerine bekle ve gör stratejisini takip etmiştir.

Romen hükümeti, konu hakkında tarafsız kalmayı yeğlerken, Romen basını Hatay Meselesi hakkında Türkiye'nin haklılığını işaret eden yayınlar yapmıştır. Fransa Dışişleri Bakanı'nın Bükreş'i ziyaret ettiği esnada 12 Aralık 1937 tarihinde Romen *Le Moment* Gazetesi, " Sancağın İstiklali" başlıklı bir haber yapmıştır. Buna göre Hatay'da Milliyetler Cemiyeti, 29 Mayıs 1937'de aldığı kararla 29 Aralık 1937'den geçerli olmak üzere Hatay'ın kendine has bir yönetime sahip olacağını ilan etmişti. Böylece Hatay, istiklalini hukuken ve fiilen kazanmış olacaktı. Fakat Romen Gazetesine göre bu istiklal tam değildir ve daha üç safhadan geçmesi gerekecektir.¹³⁰

Romen gazetesine göre 29 Aralık 1937'de başlayacak birinci safha, Hatay'ın sahip olacağı müstakil rejimin bir basamağından ve Fransız manda rejiminin biteceği devreye kadar sürecek bir geçiş döneminden başka bir şey değildi.

15 Nisan 1938'de başlayacak ikinci safha ise, Hatay'da oluşturulacak milli idarenin, mandater rejimin şartlarına uyma mecburiyetini getirecek yani Milli hükümetin oluşturulmasına rağmen, Hatay tam bir istiklale kavuşamayacaktır.

Fakat Milletler Cemiyeti tarafından gönderilen komisyonlar, Hatay halkının sahip olacağı rejimi dilediği kullanmasına yardımcı olacaktır. Gazeteye göre Hatay Meselesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk dış politikasında en büyük mesele olarak görülmektedir. *Le Moment* Gazetesi ayrıca, Atatürk'ün 15 yıl önce matem içinde bulunan Hataylı Türk kızlara, bu davayı başarıyla bitirecekleri sözünü verdiğini de sütunlarına aktarmıştır.

Hatay Meselesi hakkındaki yazının sonunda, Fransız Dışişleri Bakanının da Bükreş'te bulunması dolayısıyla, Türk-Fransız ilişkileri hakkında bilgi verilmiş, iki ülkenin dostluğunun devam etmekte olduğu fakat

¹³⁰ *Le Moment*, 12 Aralık 1937.

Atatürk'ün Türk-Fransız münasebetlerinde Hatay Meselesinin bir etken olacağı gibi aynı zamanda bir kıstas olacağı sözü de hatırlatılmıştır.¹³¹

Hatay meselesi hakkında Romanya'nın Türk basınında da Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması gerektiğini belirten haberler yer almıştır. 15 İkinci Kanun 1937'de Tuna gazetesinde Sami Ergün'ün Romanya Türkleri ve Hatay başlıklı bir makalesi yayınlanmıştır. Ergün, içinde bulundukları dönemde uluslar arası bir kriz durumuna gelen Hatay'ın istiklalinin bütün dünya Türklerinin ortak sorunu olduğunu ifade etmiş ve tarihte ne zaman Türkler, bir istiklal mücadelesine girmiş ise her zaman başarıya ulaşmış olduğunu belirterek, bir gün mutlaka Hatay'ın Türkiye'ye katılacağına inandığını söylemiştir. Romanya Türklerinin, Hataylı kardeşlerini bütünüyle desteklediklere işaret eden Ergün, Atatürk'ün tek bir sözü ile bütün Romanya Türklerinin Hatay'ın istiklali için seve seve Anadolu'ya koşup bu uğurda savaşmaya hazır olduğuna vurgu yapmıştır.¹³²

Haksöz gazetesinde 27 Kanunsani 1937'de çıkan haberde, Hatay meselesinde Türkiye'nin kesinlikle haklı olduğu, 6-7 asırdır Türklerin kontrolünde olan bölgenin Fransızlara terk edilmesinin söz konusu olunamayacağı belirtilmiş, Hatay'da yaşananların ekseriyetinin öz oğuz soyundan geldikleri vurgusu yapılmıştır. Romanya Türklerinin, Türkiye'nin bu haklı davasında yanında olduklarının altını çizen gazete, Atatürk'ün derin bilgisi, öngörüsü ve cesaretine güvendiklerini ve Hatay'ın mutlaka Türkiye'ye koşulacağına inandıklarını beyan etmiştir.¹³³

1 Nisan 1937 tarihli Tuna gazetesi, Antakya'da Arapların Türk köylerine saldırdığı ve katliam yaptığı yönünde haberler aldıklarını Romanya Türklerine duyurmuştur. Haberin devamında Arapların, Ermenilere silah ve cephane dağıtıp Türkleri sindirme politikası izledikleri ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün vatanseverliğine vurgu yapan gazete, Atatürk'ün mutlaka Hatay'ı Anavatan'a dâhil edeceğinden şüpheleri olmadığını iddia etmiştir.¹³⁴

¹³¹ *Le Moment*, 12 Aralık 1937.

¹³² *Tuna*, 15 İkinci Kanun, 1937.

¹³³ *Haksöz*, 27 Kanunsani 1937.

¹³⁴ *Tuna*, 1 Nisan 1937.

1.5.10. Türkiye Sınırının Bulgaristan'ın Satın Aldığı Silahların Geçişine Kapatılmasına Dair Romanya'nın İsteği

Birinci Dünya Savaşından beklediği sonuçla ayrılamayan ve Neuilly Antlaşmasını imzalamak zorunda kalan Bulgaristan, Balkan Paktına katılmamış ve 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Anti-revizyonist ülkeler gibi hızla silahlanmaya başlamıştır. Bu durum özellikle Bulgaristan'ın toprak sorunu yaşadığı Romanya'da tedirginlik yaratmış ve Romen hükümeti, Bulgaristan'ın silahlanmasını dikkatle izlemeye başlayarak, çekincelerini Balkan Paktı ve Cemiyet-i Akvam nezdinde gündeme getirmiştir.

Özellikle 1937 yılı sonlarında Bulgaristan'ın üç tane denizaltı almak için Fransa ve Almanya ile görüşmelerde bulunması, Romanya'nın tedirginliğini arttırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Romanya'nın Ankara Elçiliği, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile bir görüşme yaparak bir nota vermiştir. Aras, Romen elçisi ile yaptığı görüşmeyi Türkiye Başbakanı Celal Bayar'a rapor etmiştir. Buna göre Bulgaristan, Fransa'dan her biri 350 ton olan üç denizaltı talebinde bulunmuş, eğer taleplerinin Fransız hükümetince kabul olunmaması durumunda, denizaltıların Almanya'dan tedarik edileceğini bildirmiştir. Bu nedenle Fransa, Bulgaristan'ın talebine olumlu cevap vermek istediklerini ve Romanya'nın bu kararlarını anlayışla karşılayacağını beklediğini Romen hükümetine iletmiştir.¹³⁵

Romanya tarafı, Bulgaristan isteğine karşı olumsuz cevap verilmesini Fransa'dan rica etmiş ve Romanya'nın bu silah satışını engellemek için her türlü diplomatik yolu deneyeceğini bildirirken, gerekçelerini de Fransız hükümetine iki başlık altında beyan etmiştir;

1- Uluslar arası hukuk açısından bakıldığında Bulgaristan'ın silah siparişi, Neuilly (Nöyyi) Antlaşmasının 86. maddesine aykırı bulunmaktadır.

2- Karadeniz'de Romanya'nın güvenliği açısından Romanya'nın sadece bir denizaltıya sahip olmasına karşın Bulgaristan'ın üç denizaltıya sahip olması, Romanya'yı zor durumda bırakacaktır. Bu nedenle Romanya

¹³⁵ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 43080, Yer No: 247.669..7., s. 1.

bu durumu kabul edemeyeceği gibi engel olmaya çalışacaktır. Romanya hükümeti, bu denizaltıların transitini yasaklamaları için Ankara, Belgrad ve Atina hükümetleri nezdinde teşebbüste bulunacaktır.

Belirtilen nedenlerden dolayı, Romanya'nın Karadeniz güvenliği ve Balkan Paktının da genel menfaati göz önüne alınarak Romanya Hükümeti, Türkiye hükümetinden gerek denizaltıların gerekse parçalarının transit geçişine izin vermeyeceğini Fransa hükümetine bildirmesini rica etmiştir.

Türk Dışişleri Bakanı Aras, raporunun devamında, Romanya elçisinin çekincelerini yerinde bulduğunu ancak hükümetinin konuya olan yaklaşımını ancak hükümetinin yapacağı toplantıdan sonra belli olacağını ve bu konuyla ilgili Türk tarafının yaklaşımını kendilerine iletteceğini bildirmiştir.

Tevfik Rüştü Aras, Başbakan Bayar'a sunduğu raporunun sonunda, müttefik Romanya'nın haklı şekilde tedirgin olduğu bir durum karşısında Türkiye'nin tarafsız kalması düşünülmemesi gerektiğini aktarmıştır. Aras'a göre daha önce Yugoslavya'ya aynı durum karşısında verilen desteğin müttefik Romanya'ya da verilmesi gerekmektedir. Romanya hükümetinin endişeleri göz önüne alındığında, bahsedilen endişe ve konsiderasyonların Türk Dışişleri tarafından haklı bulunduğu ifade edilmiştir. Romanya hükümetine, Türk görüşünün bu şekilde olduğunun Balkan Paktı üyelerinin de görüşü alınarak haber verilmesi ayrıca Fransa hükümetine de Türkiye ve Balkan Paktının, Bulgaristan'a satılacak denizaltılarının Türkiye'den geçişine izin verilmeyeceği kararının aktarılmasının yerinde olacağı rapor edilmiştir.¹³⁶

1.5.11. Romanya Kralı II. Carol'un İstanbul Ziyareti ve Atatürk ile Görüşmesi (19.06.1938)

Romanya Kralı II. Carol¹³⁷, daha önceden resmi bir program dâhilinde olmadan 18 Haziran 1938'de İstanbul'a gelmiştir. Türk ve Romen basınında

¹³⁶ B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 43080, Yer No: 247.669..7., s. 1-2

¹³⁷ **II. Carol:** Romanya'nın üçüncü kralıdır. 8 Haziran 1930 – 6 Eylül 1940 yılları arasında Romanya tahtında oturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Romanya topraklarının bir kısmının Sovyetler Birliği ve Mihver devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine, tahtını oğlu I. Mihai'ye bırakarak sürgüne gitmek zorunda kalmıştır.

II. Carol'un bu ziyareti, sadece hafta sonu tatili ve program dışı bir gezi olarak geçmesine rağmen Romanya kralı ile Atatürk, 19 Mart gecesi Atatürk'ün Savarona yatında uzun bir görüşme yapmışlar ayrıca 20 Haziran sabahı da iki lider, Dolmabahçe Sarayında üç saate yakın bir zaman geçirmişlerdir. Bu görüşmelerle ilgili resmi bir tebliğ beklenmesine rağmen, Atatürk-II. Carol görüşmesi gizli kalmış ve II. Carol, 20 Haziran akşamı kendisine ait yatıyla birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır.¹³⁸

Haziran 1938 itibariyle Avrupa'daki siyasi hava, II. Dünya Savaşının yaklaşmakta olduğunu işaret etmekteydi. Atatürk Türkiye'si dünya barışının devam etmesi için uluslar arası arenada diplomatik misyonunu başarıyla yerine getirmiştir. Romanya'nın Küçük Antantı oluşturan diğer iki müttefiki Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın Alman tehdidi altında olması, Balkan Paktını da sıkıntıya sokmuştu. Türk ve Romen basınına göre II. Carol'un Atatürk'ü ziyaretinin ana temasını Balkanların ve Doğu Avrupa'nın geleceği oluşturmuştu.

Bu ziyaret ile ilgili olarak Yeni Asır gazetesinden Hakkı Ocakoğlu, "Tehlikeler karşısında Balkanlılar saflarını biraz daha sıkılaştıracaklardır" başlıklı bir makale kaleme almıştır. Yazar, 1938 yılı itibariyle Balkan Paktını oluşturan devletler arasında (Türkiye, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya) herhangi bir sorun bulunmadığını ve Balkan Paktı'nın kurulduğu günkü gibi hala güçlü ve sağlam olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Avrupa'yı tehdit altında bulunduran tehlikelerin hala devam ettiğini ve tecavüze uğrayan devletlerin hakkını Cemiyet-i Akvam'ın koruyamadığına işaret etmiştir. Ocakoğluna göre, Avrupa'nın içinde bulunduğu bu sancılı dönemde Türk ve Romen liderlerinin görüşmesinin sadece bir hafta sonu tatili olması imkânsızdı. Daha önceki dönemlerde bir ateş tarlası görünümünde olan Balkanlarda 1930'lu yıllardan itibaren bir barış havası hüküm sürmektedir. Yazar, Balkan devletlerinin bölgelerindeki barış ve huzurun devam etmesi için her türlü önlemleri alacaklarına inanmaktaydı.¹³⁹

¹³⁸ *Ayın Tarihi*, Sayı: 55, Haziran 1938, s. 145.

¹³⁹ *Yeni Asır*, 21 Haziran 1938.

Almanya ve İtalya'nın statükoyu değiştirmeye yönelik politikalara izlediği bir dönemde Romanya Kralı'nın Atatürk ile görüşmeye gelmesi, Romen basını tarafından da dikkatle izlenmiştir. *Universul* gazetesi, II. Carol'un Türkiye'ye ziyareti ile ilgili olarak, uluslar arası havanın pek de berrak olmadığı günlerde Atatürk ile II. Carol'un görüşmesi çok önem arz etmekteydi. Her iki ülkenin Balkanlarda ve Dünya'da barışın devam etmesi yönünde ortak çıkarları olduğu gibi baş gösterebilecek muhtemel tehlikelerde de iki ülkenin ortak hareket etmesini gerektirmekteydi. Gazetede ayrıca Türklerle Romenlerin dostluğunun eskiye dayandığına değinilmekte ve Osmanlı Devleti zamanında Romenlere gösterilen hoşgöründen bahsedilmektedir. Devamında ise Romanya'da bulunan Türk azınlığının 1930'lu yılların sonundan itibaren anayurtlarına göçmesinin Romanya kamuoyunda üzüntüyle karşılandığına yer verilmiştir. Bununla birlikte Türk azınlığının Romanya'da sıkıntı yaşamaması ve Romanya Türklerinin Romen devletine her zaman sadakatle bağlı kalmış olmalarının bu göçün dostane bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Çünkü Romen devleti hiçbir zaman Türk azınlığının ülkelerini terk etmesini istememiş ve zorlayıcı politika izlememiştir.¹⁴⁰

Romania Gazetesi de Balkanlarda ve Avrupa oluşan barış ortamında Atatürk'ün Türkiye'de yaptığı inkılâpların etkisi oldukça fazla olduğuna vurgu yapmıştır. Bundan başka Atatürk'ün şekillendirdiği Türkiye Cumhuriyeti'nin, Doğu Avrupa'daki istikrarın sağlanmasında başat rol oynadığına dikkat çekilmiş, Türk-Romen dostluğunun Balkanlarda barışa direk olarak Avrupa barışına da dolaylı olarak hizmet ettiği belirtilmiştir.¹⁴¹

1.5.12. Atatürk'ün Vefatı ve Romanya'daki Akisleri

Türkiye'nin kurucusu ve Balkan Paktının mimarlarından olan Atatürk'ün ölümü, bütün dünyada olduğu gibi Balkan ülkelerinde ve özellikle de Romanya'da büyük etki ve matem yaratmıştır. Yüzyıllarca yıl savaşlara ve

¹⁴⁰ *Universul*, 22 Haziran 1938.

¹⁴¹ *Romania*, 23 Haziran 1938.

düşmanlıklara sahne olmuş Balkan coğrafyasında, Atatürk'ün uyguladığı barışçıl politika ve komşularıyla olan sorunlarını çözme eğilimi, kısa sürede etkisini göstermiştir. Uluslar arası diplomatik yolların kapanmaya başladığı ve İkinci Dünya Savaşı'nın hızlı bir şekilde yaklaştığı süreçte, Balkan ülkeleri aralarında bir pakt yapmayı başaramamışlardı. Almanya ve İtalya'nın barışı tehlikeye sokacak politikalar izlediği bir dönemde Atatürk'ün vefat etmiş olması, Balkan ülkelerinde ayrıca bir üzüntü yaratmıştır.

Romanya, Türkiye'nin matemini paylaşmış, gerek devlet yetkilerinden gerekse basından samimi açıklamalar gelmiştir. Atatürk'ün cenaze merasimi yapıldığı gün, bütün resmi binaların dışında özel binalarda da Türk ve Romen bayrakları asılarak Türkiye'nin üzüntüsü paylaşılmıştır. Romanya hükümeti, okulları bir gün tatil etmiş ve öğretmenler, Romen öğrencilere Atatürk hakkında konferanslar vermiştir.¹⁴²

Atatürk'ün vefatı Romanya'da duyulduğunda Kral adına başmabeyinci, hükümet adına da dışişleri bakanı Türk elçiliğine gelerek Romanya adına taziyelerini bildirmişlerdir. Başmabeyinci, Türk milletinin acı kaybının yarattığı üzüntüyü Romen milleti olarak paylaştıklarını belirtirken Dışişleri Bakanı Komnen ise sadece Dünya tarihine mal olmuş, Balkanlarda barışın oluşmasında önderlik yapmış büyük bir devlet adamını kaybetmediklerini aynı zamanda Romanya'nın çok samimi bir dostunu da yitirmiş olmalarının acısını yaşadıklarını ifade etmiştir.¹⁴³ Romanya'nın Ankara Elçisi Telemaque da Türk basınına verdiği demeçte; Türkiye'nin modernleşmesinde büyük atılımlar yapan dâhinin kaybının, Türkiye'nin müttefiki ve dostu olan Romanya'da derin üzüntü yarattığını söylemiştir.¹⁴⁴

Romen matbuatı da sayfalarında Atatürk'ün vefatına ilişkin geniş haberlere yer vermiştir. Curentul gazetesi, Türkiye'nin babasını kaybettiğini, Atatürk'ün bölgede ve Avrupa'da barışın korunması için elinden geleni yaptığını, Türk milletinin her alanda gelişmesi için büyük atılımlarda bulunduğunu ve Türkiye'nin her açıdan gösterdiği ilerlemeye Atatürk

¹⁴² *Ayın Tarihi*, Sayı: 60 Mükerrer, Kasım 1938, s. 76.

¹⁴³ *Cumhuriyet*, 12 İkinciteşrin 1938.

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, 13 İkinciteşrin 1938.

sayesinde ulaştığını okuyucularına duyurmuştur.¹⁴⁵ Romania gazetesi, Atatürk'ün askeri ve politik hayatıyla ilgili haber yapmış ve modern Türkiye'nin ortaya çıkmasında Atatürk'ün oynadığı mühim role işaret etmiştir.¹⁴⁶ Timpul gazetesi, Atatürk'ün yaptığı inkılapların çok kısa sürede bir mucize gibi Türkiye'nin yapısını değiştirdiğini ve Romanya'nın önünde hürmetle eğildiği bir müttefikini kaybettiğini sütunlarına aktarmıştır.¹⁴⁷ Atatürk'ün zamanın en büyük dahilerinden biri olduğuna işaret eden Universul gazetesi, Romen milletinin Atatürk'ün vefatı nedeniyle dost ve müttefik Türkiye'nin üzüntüsüne ortak olduğunu belirterek, Atatürk'ün yaptığı yenileşme hareketlerinden övgüyle bahsetmiştir.¹⁴⁸ Viitorul gazetesi de büyük bir dahi olan Atatürk'ün sadece Türkiye'nin modernleşmesi ve refahının artmasında önemli bir etken olmadığını aynı zamanda uluslar arası alan da Türkiye'nin etkin bir politika izlemesinde özellikle de Balkan Paktının kurulmasında önderlik eden zamanın ender dâhilerinden bir olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁴⁹

Atatürk'ün ölümü Romanya'daki Türklerinde de derin üzüntüye neden olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşının başlamasından itibaren yeni Türkiye'yi yakından takip eden Romanya Türkleri, modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün yaptığı inkılâp hareketlerini takip etmeye ve kendi yaşamlarında da tatbik etmeye çalışmışlardı. Atatürk'ün ölümü üzerine Türk basınında Atatürk'ün vefatının sadece Türkiye için değil barışa yapmış olduğu katkılardan dolayı tüm dünya siyaseti için de büyük kayıp olduğu yönünde haberlere yer verilmiştir.¹⁵⁰

Ünlü Osmanlı Tarihçisi ve Atatürk Döneminde Romanya'da Başbakanlık da yapmış olan Romen devlet adamı ve tarihçisi N. Iorga, Atatürk hakkında kaleme aldığı makalesinde; Her türlü zorluklar karşısında boyun eğmeden yeni bir ülkeyi baştan yaratan Mustafa Kemal'in bütün insanların bir gün mutlaka yaşacağı ölümle karşılaştığını ve Dünya'nın böyle

¹⁴⁵ *Curentul*, 12 Kasım 1938.

¹⁴⁶ *Romania*, 13 Kasım 1938.

¹⁴⁷ *Timpul*, 12 Kasım 1938.

¹⁴⁸ *Universul*, 12 Kasım 1938.

¹⁴⁹ *Viitorul*, 12 Kasım 1938.

¹⁵⁰ *Haksöz*, 20 Birinci Kanun 1938.

bir dâhiyi kaybetmesinin çok acı bir olay olduğunu ifade etmiştir. Türk milletinin selameti için Atatürk'ün her alanda yenilikler getirdiğine vurgu yapan Iorga, onun ortaya koyduğu eserin, Atatürk'ün ölümünden sonra yaşamaya devam edeceğinden emin olduğunu ifade etmiştir. Romen gazetecilerin Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonra N. Iorga'ya, Avrupa'daki Hitler ve Musolini gibi diktatörler hakkında görüşlerini sormaları karşısında, bu tür diktatörlerin silinip gideceğini fakat tarihin her zaman Atatürk'ü hatırlayacağı cevabını vermiştir.¹⁵¹

¹⁵¹ Mihail Guboğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Atatürk ve Zamanı Hakkında Nikolae Iorga'nın Görüşleri", *Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu*, İstanbul, 1975, s. 538-539.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-ROMANYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1923-1938)

2.1. 1923-1938 Yılları Arasında Romanya'nın Ekonomik Durumu

Romanya, 1919 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Doğu Avrupa'da savaştan en karlı çıkan devlet konuma gelmiş ve savaştan topraklarını genişleterek çıkmıştı. Yeni oluşan sınırlarla birlikte Romanya, üzerinde ziraat yapılabilecek çok geniş verimli ovalara sahip olmuş ayrıca başta petrol olmak üzere birçok yer altı zenginliklerine de kavuşmuştur.

Romanya'nın Transilvanya bölgesini oluşturan kuzey ve batı yörelerinde ziraat mahsulleri ve hayvancılık açısından oldukça verimli araziler mevcut idi. Bundan başka bu bölgede odun sanayisi ve maden sanayisi de faaliyette bulunmaktaydı.

Ülkenin doğu tarafında yer alan Dobruca bölgesi de hem tarım hem de Karadeniz ile Tuna Nehri nedeniyle ticari açıdan önem arz etmekteydi. Petrol bölgeleri ise Romanya'nın ortasında kalan Ploeşti şehri civarında yer almaktaydı. Ayrıca yine ülkenin batısında yer alan Banat bölgesinde ise değerli kömür yatakları bulunmaktaydı. Ülkenin dört bir yanının nehirlerle çevirili olması ve demiryolu ulaşımının etkin bir biçimde kullanılması Romanya ticaretini dolayısıyla ekonomisini olumlu şekilde etkilemiştir.

1919-1930 yılları arasında Romanya'nın gelirlerinin %60'ı tarım ve hayvancılık sektörlerinden sağlanmaktaydı. Romanya tarımının en büyük kalemini hububat oluşturmaktaydı. Hububatın dışında diğer önemli zirai ürünleri ise ayçiçeği, tütün, şeker pancarı ve mısır oluşturmaktaydı. Ekili-dikili alanların ancak %2'sini teşkil eden üzüm ve meyvecilik Romanya ihracatında ehemmiyet teşkil etmemektedir. Bununla beraber elma ve ceviz, Romanya'nın ihraç ettiği meyveler arasında yer almaktadır. Romanya'nın bu dönemdeki ziraatı Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan gibi diğer Balkan

lkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek kıymetli ürünlere dayanmayıp, hububat ve ucuz yemlik hububattan oluşmaktadır.¹⁵²

lke arazisinin büyük bölümü sulak ve yeşil arazilerden oluşmasına rağmen, Romanya, hayvancılık sektöründen istediği oranda verim sağlayamamıştır. Hayvan ihracatı, 1925 yılında genel ihracatın %14n oluştururken, 1930 yılında bu rakam %6,5'e kadar gerilemiştir. Bundan başka ormancılık sektörüne bakıldığında, ülkenin orman ve su bakımından zengin olması, odun sanayisinin gelişmesine ve buna paralel olarak ihracatta önemli bir yer tutmasına neden olmuştur. Fakat İskandinav lkelerinin odun ürünlerini, deniz yoluyla daha ucuza odun talep eden devletlere ulaştırması, Romanya'nın odun ihracatında İskandinav lkeleri ile rekabet edememesi sonucunu doğurmuştur. 1925 yılı itibariyle odun sanayisi, Romanya ihracatının %22'sini teşkil ederken bu oran 1930'da %16,5'e düşecektir.

Romanya sanayisine bakıldığında, en önemli maddenin başında petrol ve petrol ürünleri gelmekteydi. 1930 yılında tüm ihracatın 36,5'i ile petrol, ihracatın maddi kıymeti itibariyle en mühim kısmını oluşturmaktaydı. Kimya sanayi, petrol rafinerileri karşısında büyük bir rol oynayamamıştır. İthal edilen kimya ve ecza malzemeleri, boya ve vernik, genel ithalatın %4 kadardı. Deri sanayi, ülke içinde elde edilen hammadden yararlanarak gelişme göstermiştir. Romanya'nın dışarıdan ithal etmeye mecbur kaldığı sanayi ürünlerinin başında metal sanayi malzemeleri, elektro-teknik makineleri ve ince maden işçiliği ürünleri gelmektedir. Romanya genel ithalatının %19'unu maden ürünleri, %11'ini de makineler ve ilgili malzemeler teşkil etmekteydi. Dokuma sanayisi de Romanya ekonomisinde önem arz eden bir sektördür. Fakat yerli üretim, ülkenin ihtiyaçlarını tamamen karşılayamamakta bu nedenle pamuk ipliği, pamuk dokumları, pamuk çorabı ve kenevir çuvalları gibi ihtiyaçlar Türkiye'nin de içinde bulunduğu diğer ülkelerden ithal edilmekteydi.¹⁵³

¹⁵² Herman Gross, "Romanya'nın İktisaidi Bünyesi ve Beynelminel Bağlantıları", *Balkan İktisadiyatı*, İstanbul, 1930, s. 8-12.

¹⁵³ Gross, a.g.m., s. 13-17.

2.1.1. Romanya'nın Mali Yapısı

Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri harcamalarından ve topraklarının işgal altında bulunduğu sırada kaybedilen yer altı ve yer üstü kaynaklarından dolayı savaştan sonraki ilk yıllarda Romanya ekonomisi, zor koşullarla karşı karşıya kalmıştır. Birinci Dünya Savaşından topraklarını genişleterek çıkmasına rağmen 1918 yılı itibariyle dünyada genel olarak savaş öncesine göre yaşanan ekonomik sorunlar Romanya'yı da etkileyecektir. Savaş sonrası hemen hemen bütün ülkelerin üretimi düşmüş, taşımacılık sektörü sekteye uğramış, enflasyonun yükselmesi ekonomiyi etkilemiş ve devletlerin iç ve dış borçları giderek artmıştır. Ayrıca tarım sektörü de savaştan büyük yara alarak çıkmış ve üretimde büyük düşüşler yaşanmıştır.¹⁵⁴

Savaş sonrasında Romanya ekonomisinin düzeltilmesi için çok büyük gayret gösterilmiş ve 1924 yılına kadar bu çalışmalara devam edilmiştir. 1921-1922 yılları için ilk bütçe yapılmış ve 1922-1923 yıllarında bütçe denk hale getirilebilmiş ve 1923-1924 yıllarında ise Romanya bütçesi artıya geçmeyi başarabilmiştir. Bunun en büyük nedeni de Romanya'nın petrol ve gaz gibi değerli madenlerini ihraç etmesi idi. Bunun yanında birçok özel teşebbüsün üretimi arttırması ve ülke içinde sermaye birikiminin oluşması da Romanya'nın ekonomik açıdan yaralarını sarmasına yardımcı olmuştur. Böylece Romanya'da burjuvazi sınıfı güçlenmeye başlayarak sanayide ve finans sektöründe güç sahibi olacak ve ülkedeki yabancı sermayenin gücünü kıracaktır. 1918-1924 yıllarını kapsayan ekonomik toparlanma döneminden sonra Romanya ekonomisi, 1924-1929 yılları arasında çok hızlı bir gelişme dönemi içine girecektir.¹⁵⁵

1929 Dünya ekonomik bunalımının bir yansıması olarak 1930'lu yılların başında birçok devletin bütçesinde büyük açıklar ortaya çıkmıştır. Bu krizden etkilenen devletlerden birisi de Romanya olmuştur. Krizin ilk yıllarında

¹⁵⁴ Ioan Scurtu-Gheorghe Buzatu, *Istoria romanilor in secolul XX*, Editura Paideia, Bucureşti, 1999, s. 93.

¹⁵⁵ Ioan Scurtu-Gheorghe Buzatu, *a.g.e.*, s 94.

bütçe açıkları borçlanma vasıtasıyla kapanmaktaydı. Fakat dış borçlar zamanla öyle bir hale gelmiştir ki hükümet bunları ödemeyecek duruma gelmiş ve dış borç alamayacak duruma düşmüştür. Bu durum üzerine Romanya hükümeti, borçlarını ödeyemeyeceğini alacaklı devletlere bildirmiştir. Bunun üzerine İngiliz, Fransız ve Alman uzmanlardan oluşan bir heyet, Şubat 1934'te Bükreş'e giderek Romanya'nın mali durumunu inceleyerek bir rapor hazırlamışlardır. Bu rapora göre Romanya 1933-1934 mali yılında yaklaşık olarak 3 milyar Lei¹⁵⁶ civarında bir açık verecektir. Ayrıca Romanya'nın bir yıllık borcu 3.375.000.000 Lei olarak belirtilmekte ve bunun 2.570.000.000'lik kısmı da dış borçlara ait olduğu ifade edilmektedir.

1934-1935 mali senesinde takriben 4 milyar Lei tutan Romen iç ve dış borç taksitlerinin tamamen ödenmesinde imkân olmadığı rapordan anlaşılmıştır. Bütçenin denk hale getirilmesi, iç ve dış borçların hafifletilmesine bağlıdır. Bu bağlamda iç ve dış borç taksitleri 2.400 ile 2.900 milyon Lei'e indirilirse, 1934-1935 yılı bütçesinde 20 ile 21 milyar Lei arasında bir denklik mümkün olacaktır.¹⁵⁷

Romanya hükümeti ile Romanya bonolarını elinde bulunduran yabancılar adına Bükreş'te görüşme yapan heyet arasında bir anlaşmaya varılamamıştır. Heyet raporunda Romanya'nın ödeme gücünün tebliğ ettiğinden daha fazla olduğunu belirtmiş ve daha sonra borçların yapılandırılması için yapılacak görüşmelerde hazırladıkları raporun esas alınmasını istemişlerdir.

Romanya hükümetinin delegeleri ise ülkelerinde incelemede bulunan heyetin hazırladığı raporun önemini kabul etmekle beraber uzmanların kendilerine verilen süre içerisinde Romanya'nın ekonomik durumunu arzu ettikleri gibi inceleyemediklerini ve rapordaki tahminlerin şüpheli olduğunu iddia etmişlerdir. Ülkenin gelir kaynakları, dünyadaki ekonomik kriz ve özellikle buğday üretimindeki belirsizlikten dolayı Romanya delegeleri, 1934 mali yılı içerisinde bir milyar Lei'den fazla (1.250.000 İngiliz Lirası) dış borç

¹⁵⁶ **Lei:** Romanya'nın para birimidir. İncelenen dönemde 1 Türk Lirası, 82 Romen Lei'ne karşılık gelmekteydi.

¹⁵⁷ *Ayın Tarihi*, No: 5, Mayıs 1934, s. 380.

ödeyemeyeceklerini bildirmişlerdir. Buna karşın uzman heyet, bu miktara itiraz ederek Romanya'nın çok daha fazla ödeme yapabileceğini iddia ederek bir milyar Lei'lik rakamı kabul etmemiştir.¹⁵⁸

Yabancı Devletler adına Romanya'da incelemede bulunan heyet raporunda ayrıca Romanya tarımının geleneksel yöntemlerle yapıldığı ve çiftçilerin eğitimsiz olduklarına da yer vermiştir. Romanya'nın tarımdaki en önemli gelir kalemlerinden birisi şeker pancarı idi. Özellikle Besarabya bölgesinde binlerce hektar şeker pancarı dikilmekteydi. Besarabya gibi verimli bir bölgede ekim yapılmasına ve tohumların Almanya'dan ithal edilmesine karşın yetiştirilen şeker pancar kökünün şeker muhteviyatı ancak %1 oranında bulunmaktaydı. Hem yabancı heyete hem de Romen yetkililere göre bu başarısızlığın ana sebebi, toprağa iyi bakılmaması ve çiftçilerin cahil olmasıydı.¹⁵⁹

Romanya ile bu devletin borcu bulunduğu yabancı devletler arasında Mayıs 1934'de yapılan müzakereler, 25 Mayıs 1934 günü Paris'te yapılan bir itilafı sonuçlanmıştır. Yapılan bu itilaf mucibince üç sene üzerindeki borç ödemede Romanya lehine toplamda beş buçuk milyar Lei'e yakın durum oluşmuştur. Borç senetlerinin ödenmesi 1 Temmuz 1934 tarihinden itibaren altı ay zarfında her ay bir kısım olmak üzere icra edilecek ve ekim ayında geri kalan kuponların hepsinin ödemesi yapılacaktır. Bu itilafı Romanya hazinesi rahat bir nefes almış, 5 milyar Lei civarında bir para Romanya'da kalıp daha farklı alanlarda kullanılacaktı. Yeni bütçenin oluşturulmasına olumlu yansiyacak bu gelişme tüm ülkede sevinçle karşılanmış ayrıca Merkez Bankasının da yeni borçlanmalar için elini güçlendirmiştir. Ayrıca siyasi açıdan da Romanya'yı diğer Avrupa ülkeleriyle daha rahat çalışma imkânını beraberinde getirmiştir. Bu itilafın yeni bütçeye olan etkisine bakıldığında, yeni bütçenin 19 milyar Lei'e yükseleceği öngörülmektedir. Yeni yılda vergi ve maaşlarda indirimle gidilmeyecek fakat milli müdafaa bütçesine belli oranda bir zam yapılacaktır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ a.g.b., s. 381.

¹⁵⁹ a.g.b., s. 382.

¹⁶⁰ *L'Independance*, 26 Mayıs 1934.

Romanya Maliye Bakanının verdiği beyanata göre 1934 yılında Romanya'nın iç borçlanması 3 milyar 740 milyon Lei'e yükselmiştir. İç borçlanmadan gelen paralar 1935 yılı içerisinde şu şekilde taksim olunması kararlaştırılmıştır.

Ulusal Müdafaaya:	3 milyar Lei
Ziraata:	350 milyon Lei
Eğitime:	120 milyon Lei
Sağlık:	125 milyon Lei

Bunlardan başka devletin merkez bankasına olan borçlarının ödenmesi için 250 milyon Lei ayrılmıştır.¹⁶¹

1935 yılına gelindiğinde Romanya hükümeti dış ticaret açığını en aza indirmek ve mali vaziyeti düzeltmek adına bir takım tedbirler almayı kararlaştırmıştır. Bir milyar Lei'den fazla olan bütçe açığını kapatmak için vergilerden mümkün olduğunca usulünce yararlanılması kararlaştırılmıştır. Yeni maddi kaynaklar yaratmak için kanunlar çıkarmak ya da kanunlar üzerinde değişiklik yapmak da önemli diğer alınan kararlardı. Diğer taraftan Maliye Bakanlığı, Petrol ve Kahve satışından yeni gelirler elde etmek için özel sektörle görüşmeler yapmıştır. Hükümet, özellikle özel sektörün petrol üzerinden vergi kaçakçılığını önlemeyi hedeflemiş ve 1935 yılı içerisinde bu çabasının karşılığını almaya başlamıştır. Kahve için düşünülen tedbir de komisyoncuların fahiş oranda kazanç sağlamalarının önüne geçmek olmuştur.¹⁶²

2.1.2. Romanya'nın Harici Ticareti

1929 Dünya ekonomik bunalımına rağmen 1934 yılının ilk altı ayında ilk defa Romanya dış ticareti, 3.306.000 Lei açık vermiştir. Bundan önceki yıllarda 1931'de 6.400.000.000 Lei, 1932'de 4.700.000.000 ve 1933'de 2.400.000.000 Lei ile dış ticaret fazlası sahip olunması, ekonomik açıdan Romanya'nın lehine bir durum ortaya koymuştu.

¹⁶¹ *Ayın Tarihi*, No: 13, İkinci Kanun 1935, s. 413.

¹⁶² *Ayın Tarihi*, No: 14, Şubat 1935, s. 381.

Romanya; dış ticaretinin bu hassas vaziyeti nedeniyle, 1934 yılı itibariyle dış borçlarını ödeme konusunda zor duruma düşmüştür. Romanya ithal ettiği malların bedellerini üç ay içerisinde ödemesi gerekmesine rağmen, bu süre içerisinde geri ödeme yapamamıştır. Romanya'nın bu durumu karşısında ihracatçı ülkeler, para karşılığında bu ülkeden ekonomik değeri olan malları takas yapmaya başlamışlardır. Aynı zamanda Romanya'nın en önemli ihraç kalemi olan petrol fiyatlarında da şiddetli düşmeler görüldüğünden ülkenin ekonomik durumu bu açıdan da zor bir aşamaya gelmiştir. Örnek olarak 1934 yılı başında bir ton petrolün fiyatı 1.683 Lei iken bu miktar ağustos ayında 843 Lei'e düşmüştür. Diğer taraftan petrol ürünleri üzerinden alınan vergilerde hükümet bir indirim gitmemiş tam tersine vergileri yükseltmiştir. Ocak 1934'te bir ton petrolün vergisi petrol kıymetinin %26'sını teşkil ederken bu oran Ağustos 1934'de %41'e çıkmıştır. Petrol sanayisindeki özel sektör, hükümet nezdinde vergileri indirmek için teşebbüste bulunmuşlarsa da olumlu yanıt alamamışlardır.¹⁶³

1934 yılının ilk on ayı içerisinde Romanya, 4.825.699 ton petrol ihraç etmiştir. 1933 yılına nazaran bu oran 319.395 ton daha fazladır. Bu miktarın içinde 1.5 milyon ağır ve hafif benzin, 1.5 milyon mazot, 800.000'er ton gaz yağı ve motor yağı bulunmaktadır. Romanya petrollerinin ihracatının 4 milyon tondan fazla kısmı Köstence yolu ile, 500.000 tonu Tuna Nehri ile geriye kalan kısmı da demiryolu ile yapılmıştır.¹⁶⁴

Petrol işletmelerini elinde bulunduran özel sektör ihracatta büyük sorunlar yaşamıştır. Bu sorunların en büyüğü 1934 yılında petrol fiyatlarının dünya piyasasında çok düşük seyretmesidir. Ayrıca yabancı petrol şirketleri ve özellikle Amerika petrolü ile rekabet etmek Romen şirketlerini hayli güç durumda bırakmıştır. Romanya'da bulunan yabancı ortaklı şirketler diğer ülkelerde bulunan teşkilatları sayesinde istenilen oranda ihraç yapabilmiş buna karşın Romen yerli şirketleri güçlüğüle kendilerine pazar bulabilmiştir.

¹⁶³ *Ayın Tarihi*, No: 6, Haziran 1934, s. 415-416.

¹⁶⁴ *Ayın Tarihi*, No: 13, İkinci Kanun 1935, s. 413.

Fakat diğer sanayi dallarına göre petrol 1930'lu yılların başında ayakta durabilmiştir.¹⁶⁵

Romanya'nın diğer Balkan ülkeleriyle yaptığı ticarete bakıldığında, Romanya'nın 1929-1933 yılları arasında en çok ticaret yaptığı ülke Yunanistan'dır. Bu ülke ile yapılan ticaretin toplamı 4 milyar 244 milyon Lei, Yugoslavya ile 2 milyar 215 milyon Lei ve Türkiye ile 1 milyar 738 milyon Lei'e yakındır. Romanya'nın, bu üç Balkan ülkesiyle yapmış olduğu ticaret, aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

Ülkeler	Yıllar	İthalat (milyon lei)	İhracat (milyon lei)	Toplam (milyon lei)
Yunanistan	1929	240	1.004	1.244
	1930	201	696	897
	1931	152	633	785
	1932	131	749	880
	1933	115	323	438
Yugoslavya	1929	275	503	778
	1930	79	509	588
	1931	55	247	302
	1932	45	229	274
	1933	89	184	273
Türkiye	1929	297	425	722
	1930	184	147	381
	1931	157	118	275
	1932	111	61	172
	1933	90	98	188

Tabloya bakıldığında 1929 yılına nazaran 1933 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Romanya'ya ihracatında %70, Yunanistan'ın %58 ve Yugoslavya'nın %68 derecelerinde azalma yaşandığı görülmektedir. Aynı

¹⁶⁵ *Ayın Tarihi*, No: 14, Şubat 1935, s. 382.

şekilde ithalatta da 1929 Dünya ekonomik buhranının etkisiyle gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye'nin Romanya'ya olan ithalatında yaşanan düşüş %77, Yunanistan'ın %68, Yugoslavya'nın ise %64 dolayında azalmıştır.¹⁶⁶

2.1.2.1. Romanya'nın 1934'de Değişen İthalat Rejimi

Romanya hükümeti, ihracat ile ithalat arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla 1934 yılında yeni bir ithalat rejimi uygulamaya başlamıştır. Buna göre ihracat ile ithalat arasında bir denge oluşturulacak ve herhangi bir ithalattan önce, bu ithal edilecek eşyanın değeri mucibince döviz temin etmek için ihracat yapılması kararlaştırılmıştır. Her ithalatçı firma, kendisine gerekli olan döviz, serbest bir arz ve taleple temin edecektir. Sistemin esas prensibi, Romanya Merkez Bankası'nın döviz fiyatlarını sabitlemeyeceği ve ithal edilen eşyanın cinsine göre döviz fiyatlarının belirleneceğidir. İhracatçı, aldığı dövizleri merkez bankasına ciro etmeyecek ve elinde bulunan bütün dövizleri ithalatçı emrine verecektir. İthal olunacak eşya ehemmiyetine göre tasnif edilecek ve döviz fiyatları merkez bankasınca eşyaların önemine göre tespit edilecektir.

İhracat ve ithalat ise şu şekilde yapılacaktır; her ihracatçı, ihracatını yaparken, ihracat beyannamesi ile beraber gümrük dairesine bir de gümrük beyannamesi verecek ve döviz ticareti yapmaya yetkisi olan bir banka, ihracatçının dövizlerini ticaret emrine bırakacağını garanti edecektir. Böylece ihracattan elde edilen dövizlerin kaçmasına mani olunacak ve beyannameler üzerinde yapılacak kontrollerle de yanlış bilgi verilmesinin önüne geçilecektir. İthalatçı ise yapacağı ithalat için döviz bulmak üzere bir bankaya ya da doğrudan ihracatçıya başvuracak ve pazarlıkla döviz satın alacaktır. İthalatçı tarafından satın alınan döviz, bloke olmaktan kurtulacak ve yalnız ithalatı

¹⁶⁶ *Ayın Tarihi*, No: 9, Eylül 1934, s. 195-196.

ödemek için kullanılacaktır. Satın alınan dövizlerin bir kısmını, ithalatçı resmi fiyat üzerinden merkez bankasına yatıracaktır.¹⁶⁷

2.2. Lozan Konferansında Romanya ile Yapılan Ticaret Sözleşmesi

Lozan Antlaşmasının imzalandığı 24 Temmuz 1924 günü Türkiye ile konferansa katılan ülkelerden İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven devletleri arasında ekonomik ilişkileri devletler hukuku temeline dayalı olarak ticareti desteklemek ve alışverişleri kolaylaştırmak için bir ticari sözleşme de imza edilmiştir.

Bu ticaret sözleşmesi 19 maddeden oluşmaktaydı ve Romanya'yı diplomatlar Diamandy ile Contzesco temsil etmiştir. Türkiye ile diğer taraf ülkelerin ticari faaliyetlerini düzenleyecek olan sözleşmenin 18. maddesi, Türkiye ile Romanya'yı doğrudan ilgilendirmekle birlikte Türkiye-Romanya ekonomik ilişkilerinin de başlangıcını teşkil etmektedir.

Ticaret sözleşmesine giden yolda Lozan'da çok büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan Türk-Romen ekonomik ilişkilerini ilgilendiren meselelerin başında şunlar gelmekteydi. Romanya, Osmanlı ordusunun Birinci Dünya Savaşı sırasında Romanya topraklarından aldığı eşyaları geri vermesini ya da değerince tazminat ödemesini istemekteydi. Türkiye delegasyonu ise bu şartı ancak itilaf devletlerinin Türk topraklarında açmış olduğu zararları karşılaması durumunda kabul edebileceğini deklare etmiştir. Türkiye ve Romanya'nın istekleri kendileri açısından haklı olmasına rağmen büyük devletler ve Yunanistan, Türkiye'nin zararlarını karşılamaya yanaşmamışlardır. İtilaf devletleri, bu görüşmede kendi çıkarlarını ilgilendiren ekonomik konular üzerinde görüşme yapmak istediklerini Türkiye ve Romanya'ya kabul ettirerek bu konuyu ertelemiş ve çalışmalara devam etmişlerdir. Türk ve Romen delegeler kendi aralarında yaptıkları

¹⁶⁷ a.g.b., s. 417.

görüşmelerde Romanya'nın savaştan kalan zararlarının karşılanması konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁶⁸

Ticaret sözleşmesinin 18. maddesine göre sözleşme 5 yıllık bir süreyi kapsamaktaydı. Sözleşmenin birinci kesimine ilişkin olarak bir taraftan Türkiye ile Romanya, Yunanistan ve Sırp-Hırvat-Sloven devletleri, ticari alış-verişleri için daha kısa bir süre içinde yeni bir statü kurmak zorunluluğunu kabul etmişlerdir. Bu nedenle sözleşmenin otuz aylık ilk döneminin bitiminden sonra ilgili devletler, sözleşmeyi her an sona erdirmek hakkını karşılıklı olarak tanımakta görüş birliğine varmışlardır. Bu sözleşme. sona erdirilişinin bildirilmesinden altı ay sonra hükümsüz kalacaktır.

18. maddeye göre, bir yandan Türkiye ve diğer yandan öteki bağıtlı devletlerden her biri, sözleşmenin uygulanması hususunda yukarıda belirtilen süreler içinde kendilerine bir başvuru olması durumunda yeni ticaret antlaşmaları yapılabilmesi amacıyla bu sürelerin sona erişinden önce sonuç alabilmek amacıyla görüşmelere başlamayı da kabul etmiş sayılacaktır. Söz geçen görüşmeler belirtilen sürelerde sonuçlandırılmaması durumunda ise, sözleşmeye imza koyan taraflardan her biri, davranış özgürlüğünü yeniden elde etmiş olacaktır.¹⁶⁹

2.3. Türkiye ile Romanya Arasında Ekonomik İlişkilerin Yeniden Başlaması

Türkiye ile Romanya arasındaki ekonomik ilişkiler Lozan'da imzalanan ticaret sözleşmesiyle resmen yeniden başlamış bulunmaktaydı. Türk ve Romen basınlarında her iki ülkenin ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini cesaretlendirici yazılara yer verilmiştir. 25 Temmuz 1923 tarihli Viitorul gazetesinde Türkiye ile ilgili olarak; Romen ve. Türk halklarının birçok ortak çıkarları olduğuna vurgu yapılmıştır. Boğazların özgürleşmesi ile birlikte Türk ve Romen ekonomik ilişkileri garanti altına alınmıştı. İstanbul'un ihtiyacı olan

¹⁶⁸ Mircea Popa, "pozitia romaniei fata de turcia in perioada conferintei de la lausanne si in anii imediat urmatori", *Analele Universitatii București*, anul XVII, 1968, s. 142-154.

¹⁶⁹ *Lozan Barış Konferansı, Konferansta İmzalanan Senetler*, II. Takım, C. I, s. 72-81.

petrol ve gaz, Köstence limanından bu şehre getirilebilir ve buradan da Türkiye'nin her bölgesine aktarılabilirdi.¹⁷⁰ İkdâm gazetesi de Romanya'nın Türkiye açısından önemine dikkat çekmiş, Romanya'nın Türkiye için önemli olan petrol, hayvan, tahıl gibi ithalat kalemlerini karşıladığını, Türkiye'nin ise sebze-meyve, zeytin ve tekstil alanlarında Romanya'nın ihtiyaçlarına cevap verdiğini belirtmiştir.¹⁷¹ Bundan başka 27 Ağustos 1923 tarihli Vakit gazetesi, Romanya hükümetinin Türkiye ile ekonomik ilişkileri geliştirmek için kararlar aldığını ve bunun görüşmelerinin Ankara'da başladığını sütunlarına aktarmıştır.¹⁷²

Lozan Antlaşmasının imzalanmasından bir gün sonra, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğundan Aurelian, Adnan Beyi (Adıvar) tebrik ziyaretine gitmiştir. Romen diplomat, Türk ve Romen milletlerinin birçok alanda ortak çıkarları bulunduğunu ve ülkesinin Türkiye'nin Lozan'da elde ettiği başarıdan büyük mutluluk duyduğunu ifade etmiştir. İki ülkenin Karadeniz başta olmak üzere coğrafi nedenlerden dolayı ticari ilişkileri geliştirmek için bundan sonra daha çok işbirliği içinde bulunmalarının gerekliliğine dikkat çekerek, ekonomik alanda atılacak adımların Avrupa ekonomisinin canlanmasına da katkıda bulunacağına vurgu yapmıştır. Adnan Bey, Aurelian'ın fikirlerini çok yapıcı bulmakla birlikte iki ülkenin yeni dönemde yakın ekonomik işbirliği içerisinde bulunmasının her iki toplumun refahı açısından önemli olduğunu söylemiştir.¹⁷³

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'ndan Aurelian'ın Bükreş'e verdiği bilgiye göre 29 Ağustos 1923 günü İkdâm ve Tevhid-i Efkâr gazetelerinin editörleri kendisini ziyarete gelmişler, Romen delegelerinin Ankara'ya gideceği ve Türk-Romen ilişkilerinin normalleştirilmesi için temaslarda bulunacağı yönünde Ankara'dan haberler aldıklarını söylemişlerdir. Aurelian, Türk gazetecilere Romen delegelerin ne tür bir ilişki için Ankara'ya gideceklerini bilmediğini fakat ticari faaliyetler için zaten görüşmelerin başladığını söylemiştir. Fakat siyasi ilişkilerinin başlaması için kesinlikle

¹⁷⁰ *Viitorul*, 25 Temmuz 1923.

¹⁷¹ *İkdâm*, 25 Temmuz 1923.

¹⁷² *Vakit*, 27 Ağustos 1923.

¹⁷³ *A.M.A.E.*, Fond: Turcia, vol. 58, s., 29.

Lozan Antlaşmasının, Romen meclisinde onaylanmasından sonra gerçekleşebileceğini de sözlerine eklemiştir.¹⁷⁴

2.3.1. Türkiye-Romanya İkamet, Ticaret ve Seyrisafın Antlaşması (9.07.1929)

Lozan Antlaşmasının imzalandığı 24 Temmuz 1924 günü Türkiye ve Romanya'nın da aralarında bulunduğu diğer ülkeler arasında bir de ticaret sözleşmesi yapılmıştı. Taraflar sözleşmenin yapılış tarihinden ilk 30 ay sonra tek taraflı olarak sözleşmeyi iptal edebilecekler ve 5 yıllık süre dolduğunda altı ay içerisinde yenilenmediği takdirde sözleşme yürürlükten tamamen kalkacaktı. 15 Haziran 1927'de Türkiye hükümeti Lozan Ticaret Sözleşmesinin yerine geçecek yeni bir antlaşmayı, Romanya'ya önermiştir. Romanya hükümeti, Türkiye'nin isteğini olumlu bulmakla birlikte yeni gümrük tarifelerini yürürlüğe koyana kadar Türkiye'nin isteğine cevap vermemiştir. Bunun üzerine Türkiye, 11 Ağustos 1927'de Lozan Ticaret Sözleşmesini tek taraflı olarak sona erdirmiştir. Türkiye'nin bu kararından sonra Romanya, Türkiye'ye uyguladığı gümrük tarifelerini yeni sözleşme imzalanana kadar en düşük seviyede tutmayı kararlaştırmış ve altışar aylık periyotlarla iki defa bu kararı uygulamaya devam etmiştir.¹⁷⁵

Türkiye'nin Lozan Ticaret Sözleşmesini iptal etmesinden sonra her iki ülkenin devlet adamları arasında görüşmelere devam edilmiştir. Romanya'nın İstanbul Konsolosu V. Anastasiu, Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Bey ile yaptığı görüşmeyi 5 Eylül 1927'de Bükreş'e rapor etmiştir. Tefik Rüşdü, Romen diplomat ile yaptığı görüşmede kendisine, Türkiye'nin niçin Lozan Ticaret Sözleşmesini iptal ettiklerini açıklamıştır. Türkiye'nin Bükreş Elçisinin iki kez Romanya hükümetine yeni sözleşme için başvurduğunu fakat bir cevap alamadığını belirtmiş, ikinci bir sebep olarak da Duca'nın Dışişleri Bakanlığı'nın bitmesinden sonra Romanya ile yeterli bilgi alışverişinde

¹⁷⁴ A.M.A.E., Fond: Turcia, vol. 58, s., 39.

¹⁷⁵ Ahmet Özgiray, "Türkiye-Romanya Siyasi İlişkileri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: XXXIV / 1-2, Ankara, 1998, s. 119.

bulunamadıklarını ve isteklerine cevap alamadıklarını göstermiştir. Anastasiu, Romen Dışişleri Bakanlığına verdiği bilgide, Ankara'ya bir mektup yazdığını ve tek taraflı olarak Türkiye'nin Lozan Ticaret Sözleşmesini askıya almaması gerektiğini çünkü ülkesinin 11 Ağustos 1929'da yeni gümrük tarifesi parlamentoda kabul ettikten sonra Türkiye ile yeni sözleşme için görüşmelere başlayacaklarını bildirdiklerini ifade etmiştir.¹⁷⁶

Tevfik Rüştü Bey, Anastasiu'ya cevap olarak, ticaret sözleşmesinin iptalinden geri dönmelerinin mümkün olmadığı ve Romanya'nın yeni gümrük tarifesinin tamamlanmamış olmasının da yeni sözleşme görüşmelerinin başlamaması için bahane teşkil etmediğini söylemiştir. Türk Dışişleri Bakanına göre yeni sözleşme için temaslara Romanya'nın gümrük tarifesinden önce pekâlâ başlayabilirdi. Görüşmelerin yapılacağı altı ya da sekiz ay içerisinde önemli kararlar alınabilir ve Romanya'nın yeni gümrük siyaseti de bu sözleşmenin içine konulabilirdi. 11 Ağustos 1927'de tek taraflı olarak uygulamadan kaldırılan ticaret sözleşmesi 11 Şubat 1928'de tamamen geçerliliğini yitirecektir. Tevfik Rüştü Bey, 11 Ağustos 1927'den itibaren eski sözleşmenin 18. maddesine göre 6 ay içerisinde taraflar bir uzatma ya da yeni sözleşme imzalamadıkları takdirde 24 Temmuz 1924 tarihli Türk-Romen Ticaret Sözleşmesinin bir daha yapılamayacağını Romen diplomata bildirmiştir. Ayrıca bu süre içinde görüşmelere başlamaya ya da en azından yeni sözleşme yapılana kadar belli sürelerle uzatmaya yapmaya hazır olduklarını da deklare etmiştir.¹⁷⁷

Bu görüşmeden iki ay sonra taraflar konuyla ilgili görüşmelere devam etmişlerdir. Romanya'nın Ankara Elçisi G. Filality, 4 Kasım 1927'de Tevfik Rüştü Bey ile yaptığı temasta yeni gümrük tarifesi için çok yoğun çalışmalar yapmalarına karşın 11 Şubat 1928 tarihine kadar bu çalışmaların bitmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ise, Romanya'nın çok büyük bir sürprizle karşılaşmak istemiyorsa, yeni ticaret sözleşmesinin hazırlanması için delegasyon oluşturup Ankara'ya göndermesini ve Türkiye'nin oluşturacağı delegasyon ile görüşmelere

¹⁷⁶ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58, s., 143-144.

¹⁷⁷ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58, s., 144.

başlamasını belirtmiştir. Eski sözleşmeye göre son gün olan 11 Şubat 1928'e kadar bu görüşmeler başlamaz ise kesinlikle Lozan'da yapılan ticaret sözleşmesi tamamen ortadan kalkacaktır. Buna rağmen Tevfik Rüştü, Romen elçisine zaman kazanmak adına ara bir yol için teklifini yenilemiştir. Buna göre Türk ve Romen delegeler görüşmelere başlayacak ve bu süreç içerisinde Romanya'nın yeni gümrük tarifesi yürürlüğe girdiği takdirde sözleşmeye eklenecektir. Ya da bu süreç uzar ise 11 Şubat 1928 tarihine kadar Türkiye ve Romanya hükümetleri eski ticaret süresini altışar aylık periyotlarla yeni sözleşme yapılana kadar uzatma yoluna gidecektir. Ayrıca Tevfik Rüştü Bey, Bükreş hükümetinin en kısa sürede yazılı bir not ile resmi olarak delege listesini Ankara'ya göndermesini talep etmiştir.¹⁷⁸

Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in bu kararlı tutumu karşısında Romanya, 8 Mayıs 1929'da İstanbul'a yeni ticaret sözleşmesinin görüşmelerini yapmak üzere bir delegasyon göndermeyi kararlaştırmıştır. Romen Dışişleri Bakanlığı, Romen Ticaret Bakanlığı ile yaptığı görüşmeler sonunda başkanlığını Ankara Elçisi Filality'nin yaptığı, Ticaret Bakanlığı'ndan bürokrat I. Demetrescu ve N. Manescu'nun üyesi olduğu delegasyon 20 Mayıs 1929'da İstanbul'a gelmiş ve en kısa sürede Türk delegasyonu ile birlikte Ankara'ya geçeceğini Türk tarafına bildirmiştir.¹⁷⁹

Romanya hükümetinin Türkiye ile yeni ticari sözleşmeyi imzalamak için tayin ettiği heyetin Ankara'ya gelmesiyle birlikte taraflar görüşmelere başlamışlardır. Görüşmelerde Türkiye'yi TBMM Başkanı Zekai Bey, Burdur mebusu Mustafa Şeref Bey ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Numan Rıfat Bey temsil etmiştir. Yapılan temaslara sonucunda 11 Haziran 1929 tarihinde Türkiye ile Romanya arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi imzalanmıştır.¹⁸⁰

Türkiye ile Romanya arasında yapılan sözleşme 31 maddeden oluşmaktaydı. İlk sekiz madde ikamet ile ilgili, 9 maddeden 19. maddeye kadar olan kısım iki ülkenin ticari ilişkilerini düzenleyen maddeleri

¹⁷⁸ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58, s., 149.

¹⁷⁹ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58, s., 172.

¹⁸⁰ T.B.M.M Kavanin Mecmuası, Devre: 3, İçtima: 3, C. 8, Ankara, 1930, s. 687.

kapsamakta ve 19. maddeden 31. maddeye kadar olan kısım ise seyrisefain ile ilgili düzenlemeler getirmekteydi. Bu maddeler özet olarak incelendiğinde;

- Madde 1: Antlaşmaya imza koyan ülkelerin vatandaşları, her iki tarafın ülkesine, memleketin kanun ve düzenine riayet ederek serbestçe girebilecekler, ziyaret edebilecekler, yerleşebilecekler veya istedikleri zaman terk edebileceklerdir. Bununla beraber ilgili ülkelerin her biri göç konusunda yeni kanunlar çıkarmakta özgür iradelerini her zaman saklı tutacaklardır.
- Madde 2: Taraf ülkelerin her birisi, kanuni, ahlaki ve sıhhi sebeplerle diğer tarafın tebaasının memleketlerinde yerleşmesine izin vermeyebilir ya da memleketlerinden ihraç edebilir.
- Madde 3: Her iki ülkenin vatandaşları diğer ülkede gayrimenkul almak istediğinde ilgili ülkenin vatandaşları ile aynı hakka sahip olacak, alım-satım, varis tayin etme, bağışlama, değiştirme konularında eşit haklara sahip olduğu gibi vergilendirme konusunda da herhangi bir adaletsizliğe uğramayacaktır.
- Madde 4: Türkiye ve Romanya'nın vatandaşları ilgili ülkenin resmi kanunlarına tabii olmak kaydıyla her türlü mesleği icra etmede özgür olacaklardır.
- Madde 5: Bir önceki maddeye bağlantılı olarak diğer ülkede mesleğini icra eden hiçbir kimse, ilgili ülkenin vatandaşlarından farklı olarak vergiye tabi olmayacaktır.
- Madde 6: İlgili ülkelerin vatandaşları diğer ülkede barış zamanında olduğu gibi savaş zamanında da hiçbir şekilde silâh altına alınmayacak ve yaşadıkları ülke için milis kuvveti olarak görev yapmaya zorlanmayacaklardır.
- Madde 7: Taraflardan birinin tebaaları diğerinin ülkesinde haklarını arayabilmek için yerel halkın sahip olduğu şekilde mahkemelere başvurabileceklerdir.

- Madde 8: Her iki ülkede var olan ve bulunduğu ülkenin kanunlarına riayet eden şirketler, kanun dışı faaliyetlerde bulunmadığı takdirde diğer ülkeden gerekli izinler aldıktan sonra o ülkeye yerleşebilecekler, şube açabilecekler ve gerektiğinde haklarını aramak için ticari mahkemelere başvurabileceklerdir. Bu şirketler, ilgili ülkenin yerli şirketlerinden fazla bir vergilendirmeye tabi tutulmayacaktır.
- Madde 9: İlgili ülkelerden hiçbirisi, kendi vatandaşlarına diğer ülkenin vatandaşları karşısında avantaj sağlayacak ek düzenleme yapamayacaktır.
- Madde 10: Her iki ülkenin birbirine yapacağı ithalat ve ihracat mallarının gerekli evrakları bulunması kaydıyla taşınmasında herhangi bir kısıtlama yaşanmayacaktır.
- Madde 11: Menşei Türkiye olan ürünlerin Romanya'ya ithalatı sırasında Romanya'nın belirlemiş olduğu gümrük vergilerinden fazla olmayacaktır. Benzer şartlar, Romanya'dan Türkiye'ye yapılacak ihracat için de geçerli olacaktır.
- Madde 12: Türkiye'den yapılacak ihracattan Romanya'da ve Romanya'ya yapılacak ihracattan Türkiye'de uygulanan gümrük vergileri, aynı ürünün başka üçüncü ülkelerden ihracatı esnasında alınan vergilerden daha fazla olmayacaktır. Ayrıca üçüncü ülkelere yapılacak ihracat veya ithalatta transit geçme hakkı, ilgili ülkelerce aynı muameleye tutulacaktır.
- Madde 13: Üçüncü bir devletle yapılacak ticaretin gümrük vergisi şartları, ancak sınırların on beş kilometrelik alanları dâhilinde yapılması kaydıyla yukarıda bahsedilen şartlara sahip olacaktır.
- Madde 14: Akit taraflardan her biri, ithal edilen malların menşeiini tespit etmek için ihracatçı firmadan mallarının kendi ülkesinde üretildiğini gösteren bir belge isteyebilecektir. Bu

belgeler ilgili ülkenin gümrük idaresi, ilgili sanayi odası ya da ilgili ülkenin belirleyeceği başka bir kurumdan temin edilecektir.

- Madde 15: İthalat muamelesi, yüksek akit taraflarca ürünlerin nitelik, saflık ve sağlık gibi özellikler göz önünde bulundurularak özel bir sertifika ile gümrüklerden geçirilmesine karar verilmiştir.
- Madde 16: Hayvan ithalatı, transiti ve aktarması, her memleketin kendi baytarî ve sağlık kanunlarına göre tanzim edilecektir.
- Madde 17: Tarafların her birisinin ülkesinde; devlet, vilayetler, kazalar ve nahiyeler hesabına yapılacak bir ihracatta, diğer tarafça alınacak gümrük vergisi hiçbir şekilde diğer milletlerin verdiği oranlardan fazla olmayacaktır.
- Madde 18: Akit taraflardan her birinin ülkesinde ticaret yapmak için izin belgesi bulanan tüccarlar, diğer ülkedeki meslektaşları ile ortak ticaret yapabileceklerdir. Bu kişiler diğer ülkeden getireceği numune mallar için hiçbir gümrük vergisi ödemeyecektir.
- Madde 19: İlgili ülkeler, kendi topraklarından geçecek transitin serbest olmasına müteakiben hiçbir şekilde transit geçişler için gümrük vergisi almayacaklardır.
- Madde 20: Akit taraflardan birinin malları bir veya birkaç üçüncü ülkeden geçtikten sonra diğer tarafa geçtiğinde, doğrudan yapılmış ithalat vergisinden fazla bir meblağ alınmayacaktır
- Madde 21: Taraflar, tren tarifeleri ve vapur ücretleri hakkında her iki ülkenin vatandaşlarına eşitlik ilkesi mucibince ortak karar vereceklerdir. Yolcuların beraberinde getirdikleri eşya ve nakliye ücretlerinde farklı bir muamele yapılmayacaktır.
- Madde 22: İlgili ülkelerden birinin vatandaşları, diğer ülkenin panayır veya pazarlarında gittiğinde yanında bulundurduğu bu antlaşma dâhilinde elde edeceği sertifikayı gösterdiği takdirde,

içinde bulunduğu diğer ülke vatandaşları ile aynı muameleye tabi tutulacaktır.

- Madde 23: Akit taraflardan her birinin vatandaşı ya da şirketleri, diğer ülkede bulunduğu sırada ticaret izin belgeleri, fabrika markaları, ticari unvanları kanunlara uygun olması durumunda diğer ülke vatandaşları ve şirketleri ile aynı hakka sahiptir.
- Madde 24: Akit taraflardan her biri, diğer tarafın gemilerine, kendi limanlarında serbestçe girebilme, limandan yararlanma, yolcuların ticaret yapabilme haklarını mütekabiliyet esasına göre kabul eder.
- Madde 25: Her iki taraftan birinin sancağını taşıyan bir gemi, diğerinin limanına giriş yaptığında, diğer ülkelerden getirdikleri malların tahliyesini yaptığında ve ikmal ihtiyacını giderdiğinde ilgili ülkenin yerel tüccarlarından daha fazla bir vergi ödemeyeceklerdir.
- Madde 26: Her iki ülkenin ticari gemilerinde bulunan bütün görevlileri, diğer ülkenin karasularında ve şehirlerinde, o ülkenin yerlileriyle eşit şartlarda vergi ödeyeceklerdir.
- Madde 27: Eğer akit taraflardan birinin gemisi, diğer ülkeye teknik arıza ya da hava koşullarından dolayı zorunlu giriş yaptığında, ticari gemi sahibi ve personelinden ekstra harç ya da vergi alınmayacaktır.
- Madde 28: Akit taraflardan birisinin gemisi diğer ülkede karaya oturma ya da batma gibi durumlarla karşılaştığında, ilgili ülke kendi vatandaşlarına uyguladığı himaye ve yardımı, diğer ülkenin gemi ve mürettebatından esirgemeyecektir.
- Madde 29: İlgili ülkelerin birisinde diğer tarafın yardıma muhtaç gemileri, ilgili ülkede kaldıkları süre zarfında kendi ülkelerindeki vergi miktarları kadar vergilendirme ya da cezai işleme tabi tutulacaklardır.

- Madde 30: Akit taraflar 28. maddede belirtilen şartları yerine getirme konusunda kılavuzluk yapmak ya da sığ sulara gelen gemilere yardım etmek zorunluluğunu dışarıda tutmaktadır.
- Madde 31: Bu sözleşmenin içeriği, Türk gemileri hakkında herhangi farklı bir uygulamayı tanzim etmemek kaydı ile uluslar arası nehirlerde de geçerlidir.
- Madde 32: Bu sözleşme her iki ülkenin kabotaj hakkına hiçbir surette etki etmeyecektir.
- Madde 33: Bu sözleşme dâhili sularda ticaret yapan gemiler için uygulanmaz.
- Madde 34: Bu sözleşme Ankara'da 11 Haziran 1929 tarihinde iki nüsha olarak imzalanmıştır. Sözleşme, imza tarihinden 30 gün içinde yürürlüğe girecek ve iki yıl müddetince devam edecektir. Akit taraflardan birisi sözleşmenin bitiminden altı önce başvuruda bulunmadığı takdirde, iş bu sözleşme kendiliğinden yenilecektir.¹⁸¹

Lozan'da 24 Temmuz 1924'te yapılan Ticaret Sözleşmesinin yerini alacak bu antlaşma ile Türkiye, özellikle gümrük vergisinde yapmış olduğu değişiklikleri Romanya'ya kabul ettirmiş oluyordu. Bundan başka iki ülke arasındaki ticari ilişkiler, ikamet ve deniz ticaret yollarının serbestliği ile ilgili konularda da mutabakat sağlanmaktaydı.

2.3.2. 1929 Ekonomik Krizi ve Türk-Romen Ekonomik İlişkileri

1929 ekonomik krizi bütün dünyayı derinden sarstığı kadar Türk-Romen ekonomik ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte Romanya'nın iç ve dış ticareti krizde büyük yaralar almıştır. Romanya ekonomisi, her ne kadar ülkede petrol gibi değerli madenler bulunmasına rağmen çoğunlukla tarıma dayanmaktaydı. Endüstri sektörü de tarımdaki krizden etkilenmiş, Romen milletinin yaşam kalitesinde hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Yetiştirdikleri

¹⁸¹ TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: 3, İctima: 3, Ankara, 1930, s. 687-696.

ürünleri değerince satamayan köylülerin borçlarında artış görülmüş, yabancı sermayenin baskısı ülke içinde yükselmiş, ülkenin dış borçlarında artış meydana gelmiştir. Bundan başka Romanya; tahıl, hayvan gibi ucuz malları ihraç ederken bunların karşılığında fiyatları gittikçe artan pahalı sanayi ürünlerini ithal etmesi de krizin büyümesinde önemli bir etkidir. Krizin Romanya’da bu şekilde artması, banka ve ticari kuruluşların iflasına, çiftçilerin ürün fiyatlarının düşmesine ve ülke genelinde işsizlik oranının artmasına neden olmuştur.¹⁸²

Dünya ekonomik krizin başlamasıyla birlikte, sanayi ürünlerinin fiyatında da düşüş yaşanmıştır. Romanya’nın ihraç ettiği ürünlerin fiyatlarında çok büyük düşüş yaşanırken ithal ettiği ürünlerin fiyatlarında çok az düşüş yaşanması, ülkenin dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştur. Kriz öncesi 1925 yılı ve krizin başladığı 1929 yılı ile karşılaştırıldığında 1934 yılı Romanya için en zor yıl olmuştur. 1934 yılında 1 ton ithalat yapan Romanya, bu bir tonluk malın değerince döviz bulabilmek için 2 ya da 2,5 tonluk bir ihracat yapmak zorunda idi. Bundan başka Romanya, ekonomik kriz sırasında aldığı dış borçların geri ödemesinde bir önceki döneme göre iki kat faiz ödemek zorunda kalacaktır. Romanya dış borçlarını ödeyebilmek için ihracatı arttırmanın yollarını denerken aynı zamanda ithalata da bazı kısıtlamalar getirmiştir.

Romanya’nın kriz döneminde ihracat kalemlerini, tahıl, hayvancılık, odun ve kısmen petrol oluşturmaktaydı. Bu ürünler ağır sanayi maddeleri ile karşılaştırıldığında Romanya, ihracattan elde ettiği gelirlerin düşük seviyede kaldığı ve Romanya sanayisinin yeterli seviyeye ulaşamadığı görülmektedir. Teknoloji geliştiremeyen ve bu nedenle hammadde ihracatı yapan Romanya’ya sadece petrol ihracatı, bu kriz döneminde biraz nefes aldırabilmiştir. Maddi değer olarak 1934 yılında Romanya ihracatının %52’sini petrol karşılamaktaydı. Bu dönemin genel özelliği, Romanya’nın hammadde ihraç ederken ihraç ettiği bu maddeleri daha sonra işlenmiş olarak ithal eden geleneksel tarım ülkelerinden birisi konumunda olmasıdır.

¹⁸² Scurtu, Buzatu, *a.g.e.*, s. 96.

Bununla birlikte Romanya’da, gelişmekte olan sanayi ile bazı maddelerin ithalatında azalma gözlemlenmiştir. Pamuk ve deriyi sadece hammadde olarak ithal edip, Romanya işletmelerinde kullanıma hazır hale getirilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Romanya, demir ve çelik üretimine de geçecektir. Böylece Romanya, ihracat ile ithalat arasında gittikçe büyüyen farkı bir nebze olsun düşürmeye başlayacaktır.

12 Haziran 1929 tarihli *Adevarul* gazetesine göre Romanya’nın Türkiye’den ithal ettiği şeker oranında geçmişe göre bir azalma görülmemiştir. Gazete bu haberi verirken 1929 yılına ait istatistiğin henüz yayınlanmadığını ancak geçmiş yıllar ve 1929 yılının ilk altı ayı göz önünde bulundurulduğunda bu saptamanın doğru olduğunu iddia etmektedir. Fakat 1929 yılında Türkiye’nin şeker ihtiyacı 75.000 ton civarında olmasına rağmen Uşak şeker fabrikasında 5000 ton şeker üretimi yapılabilmıştır. 1 Haziran 1927’den 30 Mayıs 1929’a kadar olan süreçte Türkiye, 66.513 ton küp ve toz şeker, 1381 glikoz, 394 ton şekerleme ve toplamda 68.288 ton şeker ithal etmiştir. Türkiye’nin şeker ithal ettiği ülkeler, Çekoslovakya, Rusya, Romanya ve Hollanda idi.¹⁸³

Lozan’da yapılan ticaret sözleşmesinden sonra Türkiye, dış ticaretini korumak için önlemler almaya başlamış ve gümrük vergilerini yükseltmiştir. Ayrıca ithalatın artmasını önleyici tedbirler almaya başlamıştı. 1933 yılının başlarında Romanya hükümeti, yeni bir ekonomik sözleşme yapmak üzere bir öneride bulunmuşlardır. Romanya’nın bu önerisi Türkiye tarafından 5 Mart 1933’de kabul edilmiştir. Türkiye’nin gümrük vergilerinde arttırmaya gitmesi Romanya’yı böyle bir görüşme yapmaya itmişti. Romanya, 11 Haziran 1929’da yapılan yeni ticaret sözleşmesi üzerinde bazı değişiklikler yapılmasını ve o günün şartlarında yeni bir ticari rejimin iki ülke arasında oluşturulmasını istemekteydi. Ankara’da yapılan görüşmeler sonunda yeni bir ek sözleşme 17 Haziran 1933’de imzalanacaktır.

Romanya delegasyonunu oluşturan Ankara elçisi Carp ile ekonomik konsül N. Manescu, sözleşmenin imzalandığı gün Türk İçişleri Bakanı Şükrü

¹⁸³ *Adevarul*, 12 Haziran 1929.

Kaya'ya gönderdikleri tebrik mektubunda; Romanya hükümetin de Türkiye ile yaptıkları bu yeni ve adil ticari sözleşmeden memnuniyet duyduğunu, her iki ülkenin istediği ithalat rejiminin bu şekilde gerçekleşebileceğini ve 11 Haziran 1929'da imzalanan ticari sözleşmenin de yürürlükte kalacağını belirtmişlerdir. Bundan başka Romanya Ekonomi Bakanlığı ile Ankara'daki Romen delegasyonu her üç ayda bir Türkiye ile ithalat rejiminde oluşabilecek değişiklikler ve dengenin devam etmesi için iletişim halinde olacaklardır. İki ülke arasında oluşturacak ithalat dengesi rapor hazırlanacak ve bunun için her iki ülkenin ithalat istatistikleri temel alınacaktır. Hazırlanacak rapor ziraat ve endüstri ürünleri hakkında olacaktır. Sözleşme, imzalandığı tarihten itibaren altı ay süre ile geçerli olacak ve her altı ayda bir hükümetler ya da parlamentolar nezdinde görüşmelere gerek kalmaksızın kendiliğinden altışar aylık dönemlerle uzayacaktır.¹⁸⁴

8 Nisan 1932'de Romanya'nın Türkiye'de bulunan ekonomik konsülü N. Manescu, İstanbul'un İhracattan sorumlu müdürü Celal Bey ile Türkiye'nin ithalat üzerinde uygulamakta olduğu sınırlamalar hakkında görüşmeler yapmıştır. Celal Bey, Türkiye'nin karşılıklı ticari ilişkilerin yükseltilmesi için sadece Romanya ile değil diğer ülkelerle de özel görüşmeler yapmaya hazır olduğunu söylemiş ve bu bağlamda Budapeşte ve Varşova'ya delege göndereceklerini belirtmiştir. Celal Bey, Romanya ile daha önce olduğu gibi ticari görüşmeler yapabileceklerini belirtmesine rağmen, N. Manescu, yeni bir görüşme yapılsa dahi Türkiye'nin uyguladığı ithalattaki kısıtlamadan dolayı Romanya'nın her zaman kaybeden taraf olacağını dolayısı ile ithalat üzerindeki kısıtlamanın azaltılmasını talep etmiştir. Manescu, Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği en önemli ithal maddesinin petrol olduğunu ve Romanya'nın Türkiye'den ithal ettiği malların ise ekonomik değeri petrol kadar olmayan tarım ürünleri olması nedeniyle, Türkiye'nin uyguladığı ithalat üzerindeki kısıtlamanın Romanya aleyhine dengeyi bozduğunu ifade etmiştir. Manescu son olarak Türkiye'nin Romanya'ya daha çok miktarda tütün ihraç ederek ticari dengeyi sağlama isteğini anladıklarını fakat Romanya'nın ancak

¹⁸⁴ A.M.A.E, Fond: Archiva Economica, vol. 137, sayfa numarası yok.

ihtiyacı kadar tütün ithal edebileceğini, fakat Türkiye'nin petrol ihtiyacının hiçbir zaman az olamayacağını belirtmiştir.¹⁸⁵

Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatında düşme yaşanmasından sonra Ankara'da bulunan Romanya Delegasyonu, 20 Nisan 1932'de 21.947 numaralı raporu Bükreş'e göndermiştir. 1932 yılı itibarıyla Türkiye'nin ihracat-ithalat dengesi, 614.914 Lira olarak artı durumdadır. 1924 ile 1931 yılları arasına bakıldığında, 1924-1929 döneminde ithalat, ihracattan çok fazla olduğu için dış ticaret açığı bulunmakta bununla beraber 1930-1931 yıllarında dış ticaret dengesi sağlanarak artıya geçilmiştir. 1931 yılında dengenin sağlanmasında Türkiye'nin ihracatının çok artmasından kaynaklanmamaktadır. 15 Kasım – 1 Aralık 1931 tarihleri arasında ithalatın azaltılması ve ithalata bazı kısıtlamalar getirilmesi bu durumun yaşanmasında en önemli etkendi. Eğer 15 Kasım 1931'de Türkiye, ithalatı kısıtlayıcı sistemi çalıştırmamış olsaydı, 1931 yılında Türkiye'nin dış ticaret dengesinde düşüşler yaşanabilirdi. Romen delegasyonu, Türk arşivlerinden derlediği Türk-Romen ticaret dengesini şu şekilde göstermiştir.

Türkiye yapılan ihracat									
Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Milyon Lira	3.7	10.1	6.3	4.7	6.9	7.6	7.6	2.4	1.4
Türkiye'den yapılan İthalat									
Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Milyon Lira	0.7	1.9	1.3	1.0	1.3	1.5	1.7	1.2	1.0

Romanya delegasyonu, bu tabloya bakarak Romanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatın en az 700.000 Türk Lirası olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde en fazla ithalatın 1924 yılında 1.900.000 TL olarak gerçekleştiği de ifade edilmiştir. Delegasyon raporunun sonunda, Romanya'nın Türkiye'ye olan

¹⁸⁵ A.M.A.E, Fond: Problema 41, dosya numarası yok.

ihracatında yıldan yıla ve aydan aya yaşanan azalmaya dikkat çekmiştir. Bunun nedenlerinin bir tanesinin de Türkiye'nin giderek gelişmekte olan endüstrisi gösterilmiştir. Delegasyon, Romanya'nın Türkiye'ye gönderdiği ihraç mallarında değişikliğe gitmemesi durumunda bu ülkeye olan ihracatın durma noktasına geleceği uyarısında bulunmuştur. Yeni ihraç ürünleri olarak da zirai araç ve gereçleri, cam ve kâğıt gibi malları Romanya hükümetine tavsiye etmişlerdir.¹⁸⁶

Ankara'daki Romanya delegasyonu, 1 Mart 1932'de Türkiye-Romanya arasındaki ticaretin düşmesiyle ilgili başka bir rapor daha hazırlamıştır. Romen diplomatlar, Türk-Romen ticareti ile ilgili istatistikleri incelediklerinde iki ülke arasındaki ticaretin sürekli olarak bir düşüş yaşadığını ve bunun en önemli sebebinin de Türkiye'nin ithalatı kısıtlayıcı önlemler alması olarak göstermişlerdir. Bu düşüşün başka nedenleri olduğunu belirten Romen diplomatlar bunlardan bir tanesinin de Türkiye'de gittikçe güçlenen endüstri sektörünü göstermişler ve bu nedenle Türkiye'ye yapılan ihracatın azaldığını ifade etmişlerdir. Un, çimento ve odun endüstrisinin Türkiye'de gelişmesi Türkiye'nin bu ürünler için sınırlama koymasına neden olmuş özellikle çimento ve odun için ithalata yasak koyulması, Romanya'nın ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir.

Bununla birlikte Romanya'nın petrol ihracatında Sovyet Rusya'dan sonra Türkiye piyasasında ikinci sırada olduğu, petrolden üretilen maddelerin ticaretinde de üçüncü sırada yer aldığı raporda belirtilmiştir. Fakat raporda Türkiye'nin petrol ithalatını düşürmek için aldığı önlemlere de yer verilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı, benzin ithalatını azaltmak için bir çalışma yaptırmıştır. Buna göre petrol ürünleri ile alkolü karıştırarak ya da Zonguldak ve Ereğli'den elde edilen kömürü kullanarak benzin alımında tasarruf etmeyi hedeflemiştir. Romen diplomatlar, Türkiye'ye yapılan Romen ihracatının artırılması için yeni ürünler üzerine yoğunlaşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu maddelere örnek olarak da tarımsal makineler, kâğıt, cam ve şekeri vermişlerdir. Bununla birlikte Romanya'daki özel kâğıt fabrikalarının,

¹⁸⁶ A.M.A.E, Fond: Problema 41, dosya numarası yok.

Çekoslovakya ve Almanya kâğıt endüstrisi ile rekabet etmekten çekindikleri için Türkiye'ye ticaret yapmaya yanaşmadıklarından yakınmışlardır.

Bu konuyla ilgili olarak Romen delegasyonu, Ege ve Karadeniz'deki Türk limanlarına Romen limanlarının Çekoslovakya ve Almanya'ya göre daha yakın olduğuna ve böylece ulaşım nedeniyle daha ucuza ticaret yapılabileceğini, Romanya'nın yeterli hammaddeye ve ucuz işgücüne sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, Romen kâğıt sektörünün pekâlâ Çek ve Almanlarla rekabete girebileceğine inanmaktaydılar. Eğer paradan fedakârlık yapılmazsa kesinlikle "Pazar" oluşturulamazdı. Romen diplomatlar, 1931 yılında Macar temsilcilerin Ankara'da düzenlenen tarım fuarında büyük bir başarıya imza attığını ve birçok malın Türkiye'ye satılmasında bu fuarda yaptıkları reklamın etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda Romen işadamları da risk almalı, Türkiye'de yapılan uluslar arası fuarlarda reklam için ücretsiz ürünler dağıtmalı ayrıca tek başına Türkiye'nin limanlarının bulunduğu illerde sadece Romanya için stantlar açılmalıydı. Bundan başka Türkiye'ye ihraç edilen malların fiyatları diğer ülkelerin benzer malları ile karşılaştırılmalı ve maliyette bir miktar tasarrufta bulunarak Türkiye'ye diğer ülkelere nazaran daha ucuza satım yapılabilecektir. Son olarak Romen delegasyonu, Romanya'nın gerekli çabayı göstermemesi durumunda, 700.000 kilometrekare toprağı ve yaklaşık 16 milyon nüfusu olan Türkiye gibi büyük bir ülkede Pazar paylarının neredeyse yok olacağını rapor etmişlerdir.¹⁸⁷

2.4. 1935-1938 Yılları Arasında Türk-Romen Ekonomik İlişkileri

2.4.1. Türkiye ile Romanya Arasında Ticaret Mukavelesi ve Clearing Antlaşması

1935 yılını gelindiğinde Türkiye-Romanya ekonomik ilişkileri Romanya'nın aleyhine gelişmekteydi. Türkiye, 1930'lu yılların başından

¹⁸⁷ A.M.A.E, Fond: Problema 41, Romanya'nın Ankara Delegasyonunun 13.748 no'lu/01.03.1932 tarihli raporu.

itibaren sanayileşme alanında büyük yatırımlar yapmış, kendisi için çok önemli olan mallarda dışa bağımlılığını minimum seviye indirmeye başlamıştır. Türkiye'nin yerli sanayisinin gelişmesi aynı zamanda ithalatının belli bir oranda düşmesi anlamına gelmekteydi. Türkiye, Lozan'da yapılan ticaret sözleşmesinin süresinin dolmasından sonra, ithalatı azaltmak için bazı sınırlamalar getirmiş ve gümrük vergilerini de arttırmıştır. Bu durum Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatının 1920'li yıllara göre oldukça azalmasına neden olmuştur. 1935 yılının ilk yarısı itibariyle Türkiye'nin ithalata getirmiş olduğu sınırlamalar, Romanya için ekonomik kayıpları beraberinde getirmekteydi. Romanya için başka bir sorun da Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği bazı tarımsal hammaddeleri ile bunların sanayide işlenmiş ürünleri kendi fabrikalarında üretmeye başlaması idi.

Türkiye, ithalata getirmiş olduğu kısıtlamalara rağmen ihtiyaç duyduğu malların ithalatını sadece Clearing antlaşması yaptığı ülkelerden karşılamaya başlamıştır. Çünkü Clearing ile birlikte Türkiye, ithalat yaptığı ülkeye, aldığı ürünlerin maddi karşılığı kadar ihracat yapma imkânına sahip oluyordu. Bir nevi mal değişim antlaşması olan Clearing, Türkiye'ye ürettiği malları çok rahat bir şekilde pazarlama imkânı vermektedir. Bu nedenle Türkiye, ithal ettiği malların %80'ininden fazlası Clearing yaptığı ülkelere almaktaydı. Bu durum Türkiye'nin 1930'lu yıllarda dış ticaret politikasının eşit şartlarda değişim üzerine kurulu olduğunu göstermekteydi.

Romanya, 1934 yılında Türkiye'nin ithal ettiği gaz yağının %60'ını tek başına karşılarken 1935 yılına gelindiğinde Türkiye, gaz yağını sadece Clearing yaptığı ülkelere karşılamış ve Romen gaz yağı Türkiye'ye giriş yapamamıştır. Daha da önemlisi Romen petrolü, Türkiye'ye yapılan ihracatın en önemli bölümünü oluşturmaktaydı. Türkiye için de ulaşım ve nakliyenin kolay olması nedeniyle Romen petrolünü ithal etmek bazı avantajlar sağlamaktaydı. Fakat Türkiye'nin Clearing Antlaşması yaptığı ülkelere ithalat yapma politikası, her iki ülkeyi de yeni bir ticaret rejimi uygulamaya zorlamıştır. Bu nedenle Türkiye ile Romanya ticari ilişkilerini kolaylaştırmak

ve devam ettirilebilmek için 4 Ekim 1935'de hem Clearing Antlaşması hem de yeni bir ticaret sözleşmesi yapmışlardır.¹⁸⁸

Türkiye ile Romanya'nın 4 Ekim 1935 tarihli ticaret sözleşmesi, altı maddeden oluşmaktaydı;

1. Bu sözleşmenin ekinde bulunan bir numaralı liste mucibince, Romanya malları, belirlenen senelik kontenjan dâhilinde Türkiye'ye ihraç olunacaktır. Bundan başka Romanya, Türkiye'de mevcut olan ithalat rejiminden faydalanacaktır.
2. Bu sözleşmenin ekinde bulunan iki numaralı liste mucibince, Türk malları, belirlenen senelik kontenjan dâhilinde Romanya'ya ihraç olunacaktır. Bundan başka Türkiye, Romanya'da mevcut olan ithalat rejiminden faydalanacaktır.
3. Bu sözleşmenin ekinde bulunan üç numaralı liste mucibince, Türk ürünleri bu sözleşme devam ettikçe belirlenen her bir ürünün gümrük vergisinde herhangi bir artışla karşılaşmayacaktır.
4. İş bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra taraf ülkelerden diğerine ihraç edilecek bilumum mallara, ihracatta bulunan ülkenin sanayi ve ticaret odası tarafından ve ithalatçı ülkenin konsolosluğu tarafından onaylanmış iki nüsha menşe sertifikası verilecektir. Bu sertifikaların ikinci nüshası, ithalatın yapıldığı gümrük tarafından onaylandıktan sonra mezkûr idare tarafından bugün imzalanan Türk-Romen Clearing Antlaşmasına binaen ödeme yapılabilmesi için ithalatçı ülkenin merkez bankasına gönderilecektir.
5. Akit memleketlerden birinden diğerine yapılacak ihracatın doğacak alacaklar, bu sözleşme ile Clearing antlaşmasının hükümlerine göre tedarik edilecektir.
6. Bu sözleşme imzalandığı tarihten on beş gün sonra yürürlüğe girecek ve 9 aylık bir dönemi kapsayacaktır. Bu sürenin bitmesinden iki ay önce taraflardan birisi sözleşmeyi feshedebilecektir. Eğer bu

¹⁸⁸ Nicolae Manescu, *Turcia de Astazi*, Bucureşti, 1939, s. 289.

yapılmadığı takdirde sözleşme kendiliğinden bir dönem daha uzamış olacaktır.¹⁸⁹

Türkiye ile Romanya arasında, 4 Ekim 1935 tarihli Türk-Romen Ticaret Sözleşmesi'nin tamamlayıcısı olarak aynı gün Türk-Romen Clearing Antlaşması da yapılmıştır. Buna göre;

1. Türkiye'ye ihraç olunan bilcümle Romen mallarının bedelleri ile Romanya'nın Türkiye'deki konsolosluklarına ait hâsılat, Türkiye Merkez Bankasına yatırılacak, Merkez Bankasınca Romen Milli Bankası namına açılacak TL hesabına faizsiz kaydolunacaktır.
2. Romanya Milli Bankası, bu suretle teşekkül eden mevduatı, Türkiye'den Romanya'ya ihraç olunacak mallara karşılık ödeme yapacaktır.
3. Türkiye Merkez Bankası, yapacağı tahsilâtı günü gününe Romanya Milli Bankasının hesabına geçecektir. Diğer taraftan Romanya'da yapılan ödemeleri, Romanya Milli Bankası, diğer bankaya günü gününe aktaracaktır.
4. Romanya Milli Bankası, Türk ihracatçısının faturasında görülen para birimini olduğu gibi Türk Merkez Bankasına gönderecek, bu paranın Türk parası ile değeri Paris Borsasının malum bulunan en son değeri üzerinden hesaplanarak Merkez Bankasınca hak sahiplerine ödenecektir. Romanya'dan Türkiye'ye ihraç olunan malların değeri de aynı şekilde TL baz alınarak Romanya Milli Bankasının hesabına kaydedilecektir.
5. Her iki tarafça ihraç olunan malların değeri FOB fiyatı üzerinden hesaplanacaktır.
6. Romen Milli Bankasından yapılacak ödemeler, halen yürürlükte bulunan Romen Dış Ticaret Genel Rejimine göre yapılacaktır.
7. Her iki taraftan ihraç olunan mallara, bugün imza edilen ticaret sözleşmesinin 4. maddesi uyarınca kararlaştırılan menşe sertifikaları eklenecektir.

¹⁸⁹ *Sicili Kavanin*, C. : 15, 14 Teşrinievvel 1935, s. 562-563.

8. Türk Merkez Bankasının tahsil ibranameleri ile Romen Milli Bankasının ödeme emirleri, hak sahiplerine ödeme yapabilmek için tüm şartları ihtiva edecektir.
9. Şurası kesindir ki bu Clearing antlaşmasının hükümleri, her iki ülkenin vergileri ödenmiş ihraç malları için geçerlidir.
10. Her iki banka, bu Clearing antlaşmasının tatbiki için gerekli olan bütün tedbirleri, ittifak içinde alacaklardır.
11. İş bu Clearing Antlaşması, 4 teşrinievvel 1935 tarihinde imzalanan Ticaret Sözleşmesinin tamamlayıcı durumunda olup, adı geçen sözleşmenin geçerlilik ve fesih şartlarına aynen sahiptir.¹⁹⁰

Türkiye – Romanya arasında imzalanan Clearing Antlaşması, Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına uygun olduğu görülürken Romanya için böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Çünkü bu antlaşma ile Türkiye, Romanya'dan ithal ettiği ürün bedeli kadar bu ülkeye ihracat yapma şansını eline geçirmiş oluyordu. Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca maddenin petrol ve Türkiye'den ithal ettiği malların da tarımsal ürünler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bu antlaşmadan kazançlı çıktığı açıkça görülmektedir. Petrol ve ağır sanayi ürünleri, Türkiye'nin dışa bağımlı olduğu en önemli ithalat kalemleri idi. Karedeniz üzerinden Romen petrolünün Türkiye'ye ulaşım mesafesi oldukça kısa ve daha az masraflıydı. Bu nedenle Türkiye için Romen petrolünü tercih etmek çok mantıklı idi. Fakat Romanya'nın ihraç ettiği petrole karşılık aynı maddi değerde Türkiye'den tarımsal ithalat yapmak zorunda olması, Romanya'yı sıkıntıya sokacaktır. Clearing Antlaşmasından sonraki dönemde Romanya ihtiyaç duyduğundan fazla Türk pamuğu, tütünü ya da diğer tarımsal ürünleri Türkiye'den ithal etmek zorunda kalacaktır.

¹⁹⁰ *Sicili Kavanin*, C. 15, 14 Teşrinievvel 1935, s. 571-572.

2.4.1.1. Türk-Romen Clearing'inin Ekonomik İlişkilere Etkileri

Romanya Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Romanya arasındaki Clearing Antlaşması ile ilgili bir rapor hazırlamışlardır. Buna göre Türkiye ve Romanya arasındaki Clearing Antlaşmasının sonuçlarına, Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatının izlediği gelişim açısından bakıldığında, Romen petrollerinin önemine dikkat çekilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak da şöyle bir açıklama yapılmıştır. Romanya'da Birinci Dünya Savaşından sonra büyük bir bolluk yaşanmış ve Türkiye'ye olan ihracat yıldan yıla artmıştır. Özellikle odun, şeker, petrol ve kömür gibi ürünler Türkiye'ye ihraç edilmiştir. Fakat 1931 yılından itibaren Türkiye endüstrisinin gelişmesi ve Türkiye'nin ithalata bazı kısıtlamalar getirmesi, bu tarihten itibaren Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatının büyük bir bölümünün sadece petrol ile kısıtlı kalmasına neden olmuştur.

1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı ihraç ve ithalatta denge sağlama politikası, Clearing Antlaşması ile bu politikanın uygulanmasında Türkiye'ye çok avantaj sağlamaktaydı. Çünkü Türkiye, ithal ettiği ürün karşılığında ilgili ülkeye ihracat yapma eğilimindeydi ve bu antlaşma ile Türkiye'nin ticari ilişkide bulunduğu ülkelerle arasında büyük ithalat-ihracat farkı yaşanmayacaktı. Bununla birlikte raporda Türkiye'nin Ekim 1935'e kadar Clearing Antlaşmasını Romanya ile yapmadığı belirtilmiş bunun nedeni olarak da Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği ürünlerin maddi değerinin çok önemli olmaması olarak gösterilmiştir. Romanya, Nisan 1935'e kadar Türkiye'nin ithalata koyduğu sınırlama getirmesinden dolayı ancak izin verilen miktarda ihracat yapabilmiştir. Bu ihracatın da önemli kısmını Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktaydı.¹⁹¹

5 Şubat 1937'de Romen Dışişleri Bakanlığı, Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği petrol ve ödeme koşulları ile Clearing Antlaşmasından kalan sorunların çözümü ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Romanya'nın Ankara Elçisi Telamaque, Tefik Rüştü Aras ve Numan Menemencioğlu ile Türk-

¹⁹¹ A.M.A.E, Fond: Problema 41, Romanya Türkiye Arasındaki Clearing Antlaşmasının Sonuçları Hakkında Rapor, Ekim 1935.

Romen ilişkileri hakkında konuşurken benzin ihracatı ile ilgili sorunları da görüşmüş ve Romen Dışişleri Bakanlığına rapor sunmuştur. Romen diplomat, Türk yetkililerin ithal ettikleri Romen benzininin ödemesini Romen firmaların talep ettiği şekilde döviz olarak ödeme yapamayacaklarını kendisine ilettiklerini rapor etmiştir. Telemaque, Türkiye’den ödemelerin nasıl yapılacağı üzerinde uzlaşma sağlamak için Bükreş’e delege göndermesini talep etmiş fakat kesin cevap alamamıştır. Romen Dışişleri Bakanlığı, Telemaqua’nın Türk yetkililerle daha sonra yaptığı görüşmelerde, Türkiye’nin Bükreş’e delege göndermede isteksiz davrandığını çünkü Türkiye’nin daha önce Romen hükûmetine bildirdiği üzere ithal ettiği benzinin ödemesini döviz üzerinden ödemek istemediğini ve bu yönde Romanya’dan öncelikle bir söz beklediği yönünde bilgi aldığını rapor etmiştir. Romen Dışişlerine göre Türkiye ancak Romanya’dan döviz ile ödeme yapmama konusunda garanti alması durumunda Bükreş’e delege gönderecektir.¹⁹²

Romanya Dışişleri Bakanlığı, 4 Ekim 1935’te Türkiye ile Romanya’nın ikili ticaret antlaşması imzaladığı gün Clearing Antlaşmasını da yaptığını belirtmiş ve Clearing’e göre ikili ticarete 100/100 yani eşit değerde karşılıklı olarak ihracat yapılması gündeme gelmiştir. Romen Dışişleri Bakanlığına göre bu durum Romanya’nın aleyhine Türkiye’nin de oldukça lehine bir durum yaratmaktaydı. Çünkü Romanya’nın Türkiye’ye ihraç ettiği ürünler uzun ömürlü ve çok geniş kitleler tarafından kullanılmaktaydı. Buna karşın Türkiye’nin Romanya’ya ihraç ettiği ürünler ise belli kesimlerce tüketilen ve uzun ömürlü olmayan genellikle zirai sebze ve meyveler idi. Romen firmalar Türkiye’ye ürün göndermekte ve karşılığında Türkiye’den alınan malların Romanya içinde satışından elde edilen para, Türkiye’ye ihraç edilen malların değerini bulmamaktaydı. Romen Dışişleri Bakanlığına göre Romanya, bu açığı kapatmak için Türkiye’den olması gerekenden fazla ithalat yapmış ve bu durumu Romanya ekonomisinin karşılayabilmesi daha uzun süre düşünülemezdi. Bu nedenle Romanya kendisi için dezavantajlı bu durumu düzeltmek için Türkiye ile mutlaka masaya oturmalıydı.

¹⁹² A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 60, s., 22.

Türkiye'nin Bükreş Elçiliği, Romanya Merkez Bankasına bir mektup göndererek, Türkiye'nin Romanya'nın endişelerini anladığını belirtmiş, 14 Ekim 1935 tarihli Türk-Romen Ekonomik Antlaşmasının devamından yana olduklarını ve istenildiği durumda bazı değişiklikleri karşılıklı görüşmelerle yapabileceklerini iletmiştir. Türk elçiliği, özellikle Romanya'nın sıkıntılı olduğu ihraç ettiği petrolün geri ödemesinin dövizle yapılması konusunda, hükümetinin gerekli anlayışı göstereceğini de ifade etmiştir. Türk elçiliği, 1935 yılında Türkiye'nin ihraç ettiği petrolünün %80'ini ve 1936 yılı içinde yapılan ihracatın %65'ini de döviz olarak ileri dönemde ödemeyi taahhüt etmiştir.

Romanya Dışişleri Bakanlığı raporunun sonunda, 4 Ekim 1935 tarihli Clearing Antlaşmasından Romanya aleyhine gelişen sonuçları çözümlemek için Türkiye'den Bükreş'e delege göndermesini bir daha istemenin doğru olacağı tavsiyesinde bulunmuştur. Romen dışişlerine göre, yapılacak ikili görüşmelerle Türkiye'nin de istekleri de göz önünde bulundurularak soruna bir çare bulunabilirdi fakat Romanya'nın ihraç ettiği petrolün maddi değerini döviz dışında kabul etmesinin Romanya ekonomisi için zor durumları beraberinde getireceği vurgusu yapılmıştır. Türkiye hükümeti, Romanya'nın içinde bulunduğu durumu ve Romanya'nın antlaşmadan kaynaklanan sorunları bildiğini belirten Romen Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin de soruna çözüm bulmak için iyi niyet gösterisinde bulunacağına inandığını belirtmiştir.¹⁹³

12 Şubat 1937'de bu konuyla ilgili bir rapor daha hazırlanmış ve eğer Romanya, Türkiye ile yaptığı Clearing Antlaşması üzerinde değişiklik yapmak için beklediği her gün ekonomik açıdan zarar etmeye devam edecektir. İhraç edilen petrolün döviz olarak geri ödemesinin bekletilmesi ve Türkiye'de olası bir devalüasyon Romanya'nın ekonomisini daha da kötüye götürebilirdi. Bu nedenle Romen Dışişleri Bakanlığı, Clearing Antlaşmasının iptalinin bile düşünülmesi gerektiğini rapor etmiştir. Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği mallardan kaynaklanan 160.000.000 lei (1.400.000 TL) alacağı bulunmakta ve bu paranın karşılığı olarak Türkiye'den yeterli ithalat yapılamamasının

¹⁹³ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 60, s., 22.

riskleri, Romen dışişleri tarafından Romen hükümetine aktarılmıştır. Sanayi Bakanlığından alınan bilgiye göre, Clearing Antlaşmasının imzalandığı 4 Ekim 1935'ten 1937 yılına kadar Romanya çok zarar etmiş ve acilen bu antlaşmanın iptali gerekmektedir. Eğer antlaşma iptal edilirse Romanya'nın zararlarını telafi etmesi üç yıl kadar bir zamanı bulabilecekti. Bu bağlamda Romen dışişlerine göre, Türk-Romen Clearing Antlaşması, kesinlikle Romanya'nın başarısızlığı ile sonuçlanmıştır. Bu Antlaşma, özellikle petrol göz önüne alındığında Romanya'nın ticari realitesi ile ters düşmekte ve Romanya ekonomisini günden güne zayıf düşürmektedir.

Bununla birlikte Romen Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Romanya'nın ihracatında çok önemli yer tutan ve düzenli olarak Romen mallarını ithal eden bir ülke konumunda olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin petrol ihracatını kesmesi halinde bile Romanya'nın Türkiye'de bulunan parayı ithalat olarak geri almasının da zor olacağı belirtilmiştir. Çünkü Türkiye'nin petrol karşılığında Romanya'ya gönderdiği malların Romen özel sektörünce pahalı bulunduğu ve bu şirketlerin diğer ülkelerden daha ucuz fiyata ithal edilen mallara rağbet gösterdiği ifade edilmiştir. Fakat Türkiye'nin düzenli olarak Romanya'dan ihraç yapmasının önemi de Romen hükümetince göz önünde bulundurulmalıydı. Sonuç olarak Romanya, ihraç ettiği petrol karşılığında Türkiye'den ithalat yapmak istememekte bununla beraber Türkiye'nin iyi bir pazar olmasından dolayı, Türkiye'ye olan ihracatı devam ettirme niyetindeydi. Sadece Clearing Antlaşmasından dolayı ortaya çıkan karşılıklı olarak ihracat-ithalat dengesinin Romanya'nın aleyhine işlemekteydi ve bu soruna en kısa zamanda bir çare bulunmalıydı.¹⁹⁴

2.4.2. Türkiye-Romanya Ticaret ve Tediye Antlaşmaları (5 Ocak 1938)

Romanya'nın Türkiye ile yaptığı Clearing Antlaşmasından memnun olmaması ve ülke ekonomisinin gittikçe zarara uğradığını her fırsatta Türkiye'ye bildirmesi üzerine taraflar arasında yapılan görüşmelere hız

¹⁹⁴ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 60, s., 31-32.

verilmiştir. Bu bağlamda yeni bir ticari antlaşma yapmak üzere, 1 Ocak 1938'de Türkiye'den başkanlığını Deniz Ticareti Müdürü Müfit Bey'in yaptığı bir heyet Bükreş'e gelmiştir. Bükreş'te toplanacak konferansta her iki ülkenin delegeleri, Türkiye ile Romanya arasındaki ihracat-ithalat dengesini yeniden gözden geçirecekler, her iki tarafı sıkıntıya düşüren maddeler üzerinde orta bir yol bulmaya çalışacaklardır. Türk heyeti, daha önceden kullanılan İstanbul-Köstence ticari hattından başka Türkiye Karadeniz'i ile Köstence arasında başka limanların da aktif olarak kullanılmasını Romen yetkililere iletmiştir. Özellikle Trabzon limanı, iki ülke arasındaki ticarete etkin bir yol olarak kullanılabilir. Trabzon'a kadar kara yoluyla İran gibi diğer çevre ülkelerden getirilen mallar Trabzon-Köstence arasında vapur yoluyla taşınabilir ve Köstence'den de diğer bölgelere aktarılabilir. İstanbul dışında Trabzon'unun da ihracat-ithalatta kullanılması, Romanya'nın ticareti için faydalı bir yol olarak gözükmekteydi. Öncelikli olarak Romanya, ticari açıdan transit yollara sahip önemli bir ülke konumunda olacak, diğer deniz ülkeleri ile rekabet içine girebilecek ve maddi açıdan da gelir sağlayacaktı. Bundan başka, Romanya'nın özel sektöründe de bir canlanma yaşanmasına sebep olacak, deniz trafiği için Romanya'da yeni yatırımlar ortaya çıkacaktır.¹⁹⁵

Bükreş'te Türk ve Romen temsilcilerin yaptıkları görüşmeler sonunda 5 Ocak 1938 tarihinde Türk-Romen Ticaret ve Tediye Antlaşmaları imzalanmıştır. İlk önce 1929 Türk-Romen Ticaret ve Seyrisefain Ticaret Antlaşmasının hükümlerine helal gelmeksizin yeni bir ticaret antlaşması yapılmıştır. Bu yeni antlaşma, 6 maddeden oluşmaktaydı;

- Madde 1: Antlaşma metninde belirtilen 1. liste mucibince Türk malları, tespit edilen kontenjanlar dâhilinde Romanya'ya ihraç edilecek ve 2. listede belirlenen Romen malları da aynı şekilde Türkiye'ye ihraç olunacaktı.
- Madde 2: Türk ve Romen hükümetleri, belirlenen bu kontenjanların ülkelerine bilfiil girmelerine müsaade edeceklerdir.

¹⁹⁵ *Universul*, 1 Ocak 1938.

- Madde 3: Bu antlaşma mucibince 3 numaralı listede yazılı olan Romanya'ya ihraç edilecek Türk mahsulleri, gümrük vergisi indiriminden bu antlaşma devam ettiği sürece faydalanacaktır.
- Madde 4: Bu antlaşma yürürlüğe konulduktan sonra sevk olunacak mallara, her iki hükümet makamlarınca iki nüsha halinde bir mahsul şahadetnamesi verilecektir. Bu belgelerin bir tanesi her iki ülkenin ihracat gümrük bürosu tarafından damgalanacak ve bu bürolar aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile Romanya Milli Bankasına ulaştırılacaktır.
- Madde 5: Her iki ülkenin ihracat talepleri, bu antlaşmanın tamamlayıcısı olan tediye antlaşması hükümlerine uygun olarak tamamlanacaktır.
- Madde 6: Bu antlaşma, 12 Ocak 1938 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek ve bir yıl müddetince geçerli olacak ve yürürlüğünün bitiminden iki ay önce fesih edilmediği takdirde her dört ayda bir otomatik olarak yenilenecektir.

Türkiye ve Romanya ticaret antlaşmasının imzalandığı gün iki memleket arasında ticari mübadelelerden kaynaklanan alacakların teminini kolaylaştırmak için bir de 13 maddeden oluşan tediye antlaşması yapmışlardır. Antlaşmanın birinci maddesinde Türkiye ve Romanya arasındaki alacaklarının Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile Romanya Milli Bankası aracılığıyla icra edileceği ifade edilmiş ve son maddeye kadar olan diğer maddelerinde de bu konunun teknik detayları verilmiştir. Tediye antlaşmasının 13. ve son maddesinde ise 4 Ekim 1935 tarihli Clearing Antlaşmasının yerine geçecek bu tediye antlaşması, aynı gün imza edilen ticaret antlaşması ile benzer geçerlilik şartlarına sahip olacağı ifade edilmiştir.¹⁹⁶

Romanya Ticaret ve Sanayi Bakanlığında yapılan görüşmelerden sonra Türk-Romen ticari antlaşması imzalandığı gibi, Türkiye'nin

¹⁹⁶ T.B.M.M Kavanin Mecmuası, Devre: V, İçtima: 3, C. 8, Ankara, 1938, s. 216-225.

Romanya'dan ihraç ettiği mallara karşılık yapacağı ödemelere ilişkin her iki tarafı da memnun eden bir sonuç ortaya çıkmıştır.

12 Ocak 1938 tarihinde Romanya Merkez Bankası, Romen basınına bir açıklama göndererek Türkiye ile yaptıkları ödeme antlaşması ile ilgili bilgi vermiştir. Buna göre;

1. Türkiye'ye ihraç edilen malların geri ödemesi ilgili antlaşma 12 Ocak 1938'den itibaren uygulamaya girecektir.
2. Bu antlaşma ile Türk Lirası üzerindeki tartışmalar sona ermiştir. İhracattan elde edilen Türk parası, Romen Merkez Bankasında toplanacak, 82 Romen Lei, 1 TL'ye denk gelecek şekilde ilgili bankalara işlem yapılmak üzere aktarılacaktır.
3. Romanya'dan Türkiye'ye ihraçta bulunan özel sektör, Türkiye'den aynı miktarda ithalatta bulunması şartı ile Clearing Antlaşmasının da şartlarına uygun olarak Romen Merkez Bankasına başvuruda bulunacaklar ve yukarıda belirtilen Lei-TL değişim şartınca kendilerine kredi açılacaktır.
4. Türk Lirasının Romanya'da değişim oranı 82 Lei olarak sabitlenmiştir.
5. Bu antlaşma ile birlikte Romanya, Türkiye'den ithalat yapılmaya devam etmekle birlikte pirinç gibi diğer ürünleri de yapılan antlaşma gereği transit olarak geçirebilecektir.¹⁹⁷

Türkiye ile Romanya arasında 1838 yılında yapılan ticaret ve tediye antlaşmaları ile birlikte Romanya'nın 1935 tarihli Türk-Romen Clearing'inden kaynaklanan sıkıntılarının bir kısmı giderilmiş olmaktaydı. Türkiye, Clearing Antlaşmasından elde ettiği hakları korumakla beraber, Balkan Paktından müttefiki ve komşusu olan Romanya'nın Türk - Romen ticari ilişkilerinde karşılaştığı sorunları da çözmesine yardımcı oluyordu. Bu antlaşma ile birlikte 1 TL'nin 82' Romen leyine sabitlenmesi, Romanya'daki özel sektörün Türkiye pazarına olan güvenini arttırmıştır. Köstence ile Türkiye'nin Karadeniz limanları arasında transit yollar açılması, Romen dış ticaretinin gelişmesine neden olacaktı.

¹⁹⁷ *Curentul*, 12 Ocak 1938.

2.4.3. 1938 Ticaret ve Tediye Antlaşmalarından 1938 Yılı Sonuna Kadar Ekonomik İlişkiler

1938 yılı itibariyle Türk-Romen ekonomik ilişkilerin nasıl seyrettiğini dair, Romanya'nın İstanbul'daki ekonomik konsülü N. Manescu bir rapor hazırlamıştır. Buna göre 1937 yılıyla 1938 yılı karşılaştırıldığında Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatında 100.000 TL'ye yakın bir düşüş yaşanırken, ithalatta ise 2.000.000 TL'ye varan bir artış gözlenmiştir. Türkiye'nin Romanya'ya olan ihracatında böyle bir artışın yaşanmasında Türkiye'nin Romanya'ya geçmiş yıllara göre büyük oranda pamuk ihraç etmesidir. Romen yetkililere göre bunun nedeni, ikili antlaşmalar gereği ihracat-ithalatta denge sağlanması için Türkiye'nin gereğinden fazla malı Romanya'ya göndermesi olarak açıklanmaktaydı. Türkiye'nin 900.000 TL değerindeki pamuk ihracatı genel toplamdan düşüldüğünde Türkiye'nin Romanya'ya yaptığı satış yaklaşık 500.000 TL civarında olduğu ve bunun da iki ülke arasındaki ticari dengeye yaklaşık olduğu Romen diplomat tarafından rapor edilmiştir.¹⁹⁸

Türk Lirasının 82 lei olarak sabitlenmesi, Türkiye'nin Romanya'ya olan ihracatında Türkiye'nin lehine bir durum ortaya çıkarmışken Romanya'nın ihracatında ise aleyhte bir hal ortaya koymuştur. N. Manescu göre Romanya'nın aleyhine olan ticari denge, ileriki yıllarda normale dönecekti. Çünkü Türkiye, her yıl aldığı petrol ürünlerine karşı büyük oranda pamuk ihraç etmeye devam edemezdi. Romanya'nın Türkiye 1938 yılı itibariyle ihracatı iki kalemden oluşmaktadır. Bunlardan ilki petrol ürünleri, 36.346 ton ve 955.970 TL, ikincisi ise 420.440 TL değerindeki odun sanayisidir. Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği bu iki ürünün değeri 1.461.274 TL değerinde olması ve bunun 1.376.413 TL'sini petrol ve kerestenin oluşturması, diğer ihraç ürünlerinin çok değersiz olduğunu göstermektedir.

¹⁹⁸ Liliana Boscan, *Hamdullah Suphy Tanrıöver: Un Diplomat Turc la Bucureşti (1931-1944). Relatiile Politico-Diplomatice şi Economice Româno-Turce*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bükreş, 2010, s. 207-208.

N. Manescu, daha önce verdiği rapora atıfta bulunarak Türkiye'nin Romanya'nın sanayi ürünleri için çok iyi bir Pazar olduğunu fakat Romen ihracatçıların, Türkiye'den yaptıkları ihracata karşılık ithalat yapmakta tereddüt ettiklerini bunun da en büyük nedeninin 1 TL'nin 82 Lei'e karşılık satın alınmasını göstermiştir. Romen diplomata göre, Romanya'ya gelen Türk malları, TL-Lei dengesizliğinden dolayı, çok düşük kâr ile satılabiliyor ve diğer ülkelerden de ihracat yapıldığı için Türk malları daha yüksek fiyatla da satılamıyordu. Bununla birlikte Lei'in TL karşısında güçsüz olması da özel sektörün Türkiye'ye yaptığı ihracatta fazla bir gelir bırakmıyordu. Tüm bunlara rağmen Manescu'ya göre Türkiye, Romanya için vazgeçilemeyecek bir ticari partnerdi. N. Manescu, bu durumu Romen özel sektörüne defalarca anlatmasına rağmen bir türlü Türkiye'nin önemini onlara benimsetememesinden yakınmaktaydı.

Manescu'ya göre pamuğun petrol ya da diğer sanayi ürünleri gibi belirgin bir gücü olan ticari mal olmaması nedeniyle(ikili antlaşma gereğince Romanya'nın yaptığı ihracata karşılık Türkiye'den ithalat yapması gerekmektedir), Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatında en büyük problem olmamalıydı. Çünkü pamuk üretimi, doğal nedenlerle düşebilir ya da artabilirdi. Ayrıca Türkiye pamuğunun başlıca müşterileri Almanya ile İtalya olması, Romen diplomatın vurgu yaptığı başka bir nedendi. Bununla birlikte Manescu, Türk pamuğunun Mısır pamuğu ile karşılaştırıldığında %30-40 oranında daha pahalı olduğunu ve Türkiye'den pamuk ithalatının kısıtlanması durumunda petrol ihracatına karşılık daha iyi bir denge oluşturulacak ürünlerin araştırılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.¹⁹⁹

Bundan başka, Türkiye'den ithal edilen pamuğun maddi değerini, Türkiye'ye ihraç edilen petrolün karşıladığını belirten Romen diplomat, kereste ve diğer önemli ihraç kalemlerinin Türkiye'ye olan sevkiyatının durdurulabileceğini ifade etmiştir. Fakat böyle bir yola başvurma Romanya'nın lehine olmayacağını da sözlerine eklemiştir. Romanya için en iyi yolun Türkiye ile arada herhangi bir kısıtlama olmaması, iki ülkenin ticari

¹⁹⁹ Boscan, *a. g. t.*, s. 209.

ilişkilerinin sadece bir iki ürünün karşılıklı değişiminden ibaret kalmaması ve Romanya'nın istediği kadar malı Türkiye'ye satabilmesidir. Romanya için bu problemi çözenin tek yolu, Türkiye'ye ihraç edilen petrolün değerinin para olarak karşılanması olarak gösteren Manescu, bu durumun Türkiye'nin de lehine olacağını ve Türkiye'nin Romen petrolünü daha ucuza temin edebileceğini rapor etmiştir.

Manescu, Türk-Romen ticaretinin sekteye uğramaması için her türlü olasılığı hükümetine sunmuştur. Bunlardan bir tanesi de Türkiye'nin aldığı mallar karşısında Romanya'nın ithalat yapması için uyguladığı bloke yolunun da aşılması gerektiğidir. Her iki taraf da serbestçe kendi çıkarları doğrultusunda ihracat-ithalat yapmalıydı. Türkiye'den ithal edilen pamuk, maden, deri gibi ürünler Romanya için diğer ülkelere nazaran uygun fiyatta olduğu takdirde hiçbir kısıtlama yapılmamalıydı. Aynı durum Türkiye'nin ihraç ettiği Romen petrolü için geçerliydi. Uygun fiyat ve maliyetle alınan Romen petrolü, Türkiye için cazip olanaklar sunmaya devam edecekti. Bu nedenle petrol, Türkiye için hayati önem taşıdığı için diğer ürünlerle karşılaştırılmamalı ve iki ülke diğer ürünler üzerinde anlaşma sağlayarak karşılık alışverişine devam etmeliydi.

Manescu, raporunun devamında 1938 yılında Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatını 1937 yılının rakamlarını da göz önünde bulundurarak değerlendirmeye almıştır.²⁰⁰

Ürünler	1938		1937		Fark	
	Ton	TL	Ton	TL	Ton	TL
Kereste	7.543	420.440	5.691	180.674	+1.852	+239.766
Endüstri	61	31.017	35	8.998	+26	+22.019
Petrol	36.346	955.973	50.003	1.344.788	-13.657	-388.815
Kimyasal	610	38.718	-	-	+610	-38.718
Diğerleri	35	16.126	180	22.290	-145	-6.164

²⁰⁰ Boscan, a. g. t., s. 210.

TOPLAM	44.595	1.461.272	55.909	1.556.750	-11.314	-95.476

Manescu, vermiş olduğu tablodan çıkardığı sonuçlarının analizini de yapmıştır. Buna göre, 1938 yılında tabloda da görüldüğü üzere Türkiye'nin Romanya'dan ithalatında 11.314 tonluk ve para değeri olarak 95.476 TL'lik bir azalma görülmüştür. Fakat Türkiye, Romanya'dan aldığı kereste miktarını arttırarak, dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Manescu'ya göre Türkiye'nin 1938 yılında ithal ettiği 7.543 ton ve 420.000 TL değerindeki kereste miktarı, Türkiye'nin ihtiyaçlarının küçük bir bölümünü kapsamaktadır.

Manescu, Romanya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracattaki zorlukları da şu şekilde açıklamıştır;

- 1 Türk Lirasının 82 Romen Ley'ine sabitlenmesi, Romen mallarının fiyatını yükseltmiş ve 1938 yılının son ayı itibariyle Rusya ve Polonya malları karşısında daha pahalı duruma gelmiştir.
- Türkiye'den gelecek paranın gecikmesi, Romen özel sektörünün Türkiye'ye ihraç yapmasında çekincelere neden olmuştur.

Manescu, Türkiye'nin diğer ülkelerden ihraç ettiği kereste miktarını ve değerini karşılaştıran bir tablo ortaya koymuştur. Ocak – Aralık 1938 yılını kapsayan bu tabloya göre Romanya, Türkiye'nin kereste ithalatında %34'lük bir paya sahip olmakla birlikte, Sovyet Rusya gibi büyük bir yüz ölçüme ve geniş ormanlık arazilere sahip olan bir ülkenin önünde yer alabilmeyi başaramamıştır.

Türkiye'ye Kereste İhraç eden Ülkeler ve Pazar Payları

Ülkeler	TL Değeri	%
Romanya	420.440	34
Sovyet Rusya	234.100	19
Polonya	320.200	25
Diğer Ülkeler	259.970	22

TOPLAM	1.234.710	100

Manescu, Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği petrol miktarının düzenli olarak azaldığını da raporuna eklemiştir. 1937 yılına göre 1938 yılında 13.657 ton ve 388.815 TL değerinde bir düşüş yaşanmış ve bu oran 1933-1938 yılları arasında ulaşılan en düşük petrol ithalatı anlamını taşımaktaydı. Ayrıca Türkiye'nin 1938 yılında genel ithalatında artış olmasına rağmen Romanya'dan yaptığı petrol ithalatının düşmüş olması, Romen diplomatın endişeye kapılmasına neden olmuştur. Manescu, Romanya'nın Türkiye'deki petrol pazarındaki yerini göstermek için aşağıdaki tabloyu vermiştir;²⁰¹

Ülkeler	1938			1937		
	Ton	TL	%	Ton	TL	%
Romanya	36.364	955.973	25,1	50.003	1.344.788	41,8
ABD	69.357	2.740.999	48,0	46.871	1.668.907	39,1
Sovyet Rusya	32.507	933.996	22,5	18.999	560.507	15,9
Diğer Ülkeler	6.389	338.571	4,4	3.781	203.592	3,2
TOPLAM	214.617	4.969.539	100	119.654	3.777.794	100

Bu tabloya bakıldığında Türkiye'nin petrol ithalatında 1937'ye göre 1938 yılında artış görülmüş fakat Romanya'nın ihracatında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 1937 yılı itibariyle Türkiye'deki petrol pazarında lider bulunan Romanya, 1938 yılında liderliği ABD'ye kaptırmıştır.

Manescu'ya göre Romanya'nın petrol ihracatındaki düşüşün başlıca nedeni, petrol rafinerilerin Türkiye'ye gönderdikleri işlenmiş petrol ürünlerinin geri ödemesinin 45 gün içinde yapılacağına dair garanti istemeleri olmuştur. Romen petrol rafinerileri, bu garantiyi göremedikleri için 1938 yılında Türkiye'ye petrol göndermekte tereddüt etmişler ve petrol ihracatında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Diğer bir neden olarak da Romanya, Nisan – Eylül ayları arasında petrol ihraç ederken, Türkiye'nin Romanya'ya ve diğer

²⁰¹ Boscan, a. g. t., s. 212.

ülkelere ihracatını Eylül ayında (tarımsal ürünler nedeni ile) başlatmasıdır. Türkiye, ihracat yaptığı eylül-kasım ayları arasında ithalat yaptığı ülkelere ödeme yapmaktaydı. Romen rafinerileri, 1938 Eylül-Kasım döneminde yaptığı ihracatın parasını Türkiye'den almıştır.

Daha öncede belirtildiği üzere Türkiye ile Romanya'nın Clearing Antlaşması ile karşılıklı ihracat-ithalat dengesi kurması gerekmekteydi. Romen ihracatçıları, Türkiye'ye sattıkları malın karşılığında Türkiye'den Romanya'ya ithalat yapmak zorunda idiler. Bu ticaret de iki ülkenin merkez bankalarının garantisi altındaydı.

Manescu, Romen ihracatçıların içinde bulunduğu bu zor durumun, her iki ülke arasında yapılabilecek görüşmelerle çözüme kavuşabileceğine inanmaktaydı. Bundan başka Romen diplomat, 1 TL'nin 82 Lei'e karşılık olarak sabitlenmesinden Romen ihracatının ne denli etkilendiğinin bir daha altını çizmiş ve A.B.D. ile Romanya'nın Türkiye'ye sattığı petrol ürünlerinin karşılaştırmasını yapmıştır;

Ürün	Romanya	ABD
	TL/1 Ton	TL/1 Ton
Gaz Yağı	27,85	22,00
Benzin	39,00	26,50
Motorin	26,75	19,00

Manescu, Romanya'nın Türkiye'den 1938 yılında yaptığı ithalatı da 1937 yılı ile karşılaştırmalı olarak vermiştir;

Yıllar	Ton	TL
1938	21.296	2.834.161
1937	14.519	839.973
Fark	+6.777	+1.944.188

Türkiye'nin 1938 yılı ihracat geliri, 1937 yılına göre üç kat artmıştır. Bunun başlıca sebebi olarak, 1 TL'nin 82'ye karşılık sabitlenmesi ve Türkiye Merkez Bankası'nın bloke olarak tuttuğu parayı, Romanya ihracatçıların Türkiye'den ithalat yapması için kullanıma açmış olmasıdır.²⁰²

Bundan başka Manescu, Türkiye'nin Romanya'ya gönderdiği ürünlerin miktarı, parasal karşılığı ve 1937 yılı ile karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yapmıştır;

Ürünler	1938		1937		Fark	
	Ton	TL	Ton	TL	Ton	TL
Balık	144	69.843	144	45.881		+17.562
Balmumu	69	56.680	32	28.057	+37	+28.623
Koyun, Keçi Derisi	28	20.400	171	103.582	-143	-83.181
Yün	26	16.468	-	-	+26	+16.468
Susam	1.273	231.202	1.056	184.043	+216	+47.159
Kuru Yemiş	420	242.022	542	181.842	-122	-60.180
Zeytin	767	159.182	13	6.282	+754	+152.900
Tütün	39	89.372	105	187.043	-66	-93.523
Dericilik Malzemeleri	4.690	69.900	31	10.434	+4.659	+55.321
Pamuk	743	1.890.516	205	34.051	+558	+1.880.082
Kömür	13.082	69.400	12.183	51.073	+899	+18.327
Diğer	46	21.406	36	7.185	+10	+14.221
TOPLAM	21.296	2.834.171	14.519	839.973	+6.77	+1.994.188

Tabloya bakıldığında Türkiye'nin Romanya'ya olan ihracatında 1938 yılı itibariyle deri, kuru yemiş ve tütün dışında artış göze çarpmaktadır. Yükselişte olmayan ürünler için de Türkiye'nin üretim düşüklüğü değil,

²⁰² Boscan, a. g. t., s. 211.

Almanya ve Sovyet Rusya'nın da Türkiye'den oldukça bol miktarda bu ürünleri almak istemesidir.

Türkiye'nin ihracatını yükselten ürünlere bakıldığında ise, bunların başında zeytin gelmektedir. 1938 yılında zeytin ihracatında elde edilen gelirin büyük olmasının nedeni Clearing antlaşmasından sonra 1 TL'nin 82 Lei'e sabitlenmesi, daha öncede belirtildiği üzere Türkiye'den Romanya'ya daha çok ihracat yapılmasına neden olmasıdır. Türkiye, 1937 yılında 13 ton ve 6.282 TL'lik zeytin ihracatı yaparken bu rakam 1938 yılında 767 ton ve 159.182 TL'lik ihracat yapmıştır.

Artışta olan diğer ihraç ürünü ise 4.690 ton ve 1.890.516 TL değerindeki pamuktur. 1938 yılında Türkiye'nin Romanya'ya ihracatı 3.000.000 TL'yi bulmuştu. Bu rakam son 15 yıl içinde bir rekordu. Manescu'ya göre pamuk, Türk-Romen ticaretinde Romanya'nın Türkiye'den ithal ettiği en önemli ürün durumuna gelmişti. Fakat bu durum Romanya'yı çok fazla karamsarlığa itmemeliydi. Türk ihracatının artmasının nedeni 5 Ocak 1938'de 1 Türk Lirasının 82 Lei'e sabitlenmiş olmasından kaynaklanmakta fakat aynı zamanda Romanya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracatın parasının Türk Merkez Bankasınca bloke edilmeyip Romen ihracatçıların Türkiye'den mal alıp Romanya'da satmasıyla, Romanya ekonomisine geri dönmesini sağlamaktaydı.²⁰³

Manescu'nun raporundan başka Romen-Türk Ticaret Odası da 1938 yılında, Türk-Romen ticaretinin 1938 yılında nasıl seyrettiğini ve daha sonra hangi gelişmelerin yaşanabileceğine dair bir bülten hazırlamıştır. Buna göre 1938'deki antlaşmadan sonra Romen ihracatçıları daha dikkatli olmuşlar fakat daha sonraki dönemde Clearing Antlaşmasından kaynaklanan benzer hataları yine tekrarlamışlardır. Özellikle Türkiye'nin ödeme yapamayacağı Mayıs-Eylül tarihleri arasında büyük miktarda petrol ihracatı yapılmıştır. Bunların tutarı yaklaşık olarak 900.000 TL civarındaydı ve Türk Merkez Bankası, bu parayı Romenler Türkiye'den ithalat yapıncaya kadar antlaşma gereğince bloke etmekteydi.

²⁰³ Boscan, *a. g. t.*, s. 212-213.

1938 yılının ilk aylarında Türkiye'nin Romanya'dan fazlaca petrol ithal etmesinin bazı sebepleri vardı;

- Türk petrol şirketleri, istediği oranda petrolü ABD'den ithal etmekte bazı sorunlar yaşamaktaydı.
- Köstence'den Türkiye'ye petrol daha kısa sürede ulaşabilmekteydi. Bundan başka kısa süreli bir taşımacılık yapıldığı için küçük tankerle Köstence'den petrol istenildiği zaman İstanbul ya da diğer limanlara taşınabilmekteydi. Buna karşın ABD'den gelecek petrol büyük tankerele depolanmak zorunda olduğu için uzun zamana ihtiyaç duyulmaktaydı.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, Amerikan petrolü Romen petrolünden daha ucuz olmasına rağmen Türkiye'yi Romanya'dan ithalat yapmaya zorlamaktaydı.

Raporda, petrol ve keresteden başka önemli bir maddenin de 1938 yılında Romanya'dan Türkiye'ye ihraç olduğuna dikkat çekilmiştir. Solway firması, Türkiye'ye büyük miktarda kimyasal madde ihraç etmiştir. Bu firmadan alınan bilgiye göre Türkiye'nin ihraç ettiği kimyasal maddelerin değeri yıllık 300.000 TL civarındaydı.

Romanya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat, ithalat ile karşılaştırıldığında Romanya için sevindirici bir gelişme yaşanmaktadır. Türkiye'den yapılan ithalatın en büyük kısmını oluşturan pamuk, 1938 yılı itibariyle Romanya pazarında değer görmüş ve Romen ihracatçılar bu durumdan memnun kalmışlardır. Raporda, Romanya'da ile ticaret yapan Türk ihracatçıların sayısındaki artıştan da söz edilmiş ve sadece İzmir'den 5000 balya ve 400.000 TL değerinde pamuğun Romanya'ya gönderildiği bilgisine yer verilmiştir. Türk ihracatçılardaki artışın önemli bir nedeni de 1 TL'nin 82 Lei'e sabitlenmiş olmasıydı. Bu durum Türk girişimcileri oldukça cesaretlendirmekteydi. 1938 Eylül'ünde açılacak Türk ihracatının, sezon sonuna kadar 1.000.000 TL civarında Romanya'ya satışta bulunması tahmin edilmekteydi.

Romen-Türk Ticaret Odası raporunun devamında, Türk İstatistik Kurumunun hazırlamış olduğu bültene göre, Türkiye-Romanya ticaret

dengeinde Türkiye'nin 1938 Ocak-Ağustos döneminde 483.000 TL'lik bir fazlalığa sahip olduğunu bildirmekteydi. Bununla birlikte Türkiye'de yayınlanan bültende Türkiye'nin yaptığı ihracata karşılık Romenlerin ithalat yapıncaya kadar Merkez Bankasında bloke ettiği paranın yer almadığı raporda belirtilmiştir.

Raporda bir önceki yıla ait değerlendirme de yapılmıştır. 1937 yılında Türkiye'ye yapılan ihracatın %97'sini petrol ve kerestenin oluşturduğunu ve diğer ihraç ürünlerinin önemli bir değer teşkil etmediği aktarılmıştır. Buna rağmen 1929 ekonomik bunalımına kadar, petrol ve keresteden başka birçok ürünün de Türk pazarlarında rağbet gördüğü bunların başında da tahıl, mısır, şeker, cam gibi maddeler olduğu anlatılmıştır. Fakat 1929 yılından sonra Türkiye, kendi ekonomisi koruma altına almak için diğer ülkelere karşı ihracatta sınırlama getirmiştir. Buna paralel olarak Türkiye, kendi kendine yeten bir ekonomi olmak için projeler geliştirmiştir. Özellikle tarım ve sanayide çok önemli olan ürünler için fabrikalar kurulmuş şeker ve çimento gibi ürünlerin ihracatı durdurulmuş, Türkiye'de üretime başlanılmıştır. Bunun sonucu olarak da Romanya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracatın çeşitliğinde gözle görülür bir azalma yaşanmış ve ihracatı büyük oranda petrol ve kereste ile sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte 1930'lu yıllarda Türkiye, birçok sanayi malları için diğer ülkelerden ihracat yapma ihtiyacı duymaya devam edecekti. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu bu ürünleri Romen ihracatçıları da diğer ülkelerle rekabete girip en iyi şartlarda Türkiye'ye ihraç edebilirlerdi.

1930'lu yıllarda Romanya şirketleri, Türkiye'ye ürün satabilmek için büyük çaba sarf etmişlerdir. Fakat Almanya ve İngiltere'nin sunmuş olduğu düşük fiyat fırsatları karşısında bu ülkelerle Türkiye pazarında rekabet edememişlerdir. Almanya, sanayi ürünleri için Türkiye'ye en iyi fırsatları sunan ülke durumunda olması nedeniyle, Türkiye'ye sanayi ürünleri satan en önemli ihracatçı ülke durumundaydı. 1931'den önceki yıllara bakıldığında Romanya da Türkiye'ye tren yolları için küçük miktarda metal göndermiştir. Romen şirketleri, Türkiye'ye sattığı tren yolu malzemelerini 20 yıllık kredi ve ödemesini de Clearing Antlaşması şartlarına göre vermiştir. Fakat daha

sonraki yıllarda Almanya ve Çekoslovakya ile rekabet edemeyen Romen metal sanayisi, Türkiye'ye ihracat yapamaz hale gelmiştir.

Raporun sonunda özet olarak Romanya'nın Türkiye'ye ihracat yapmak için çok büyük potansiyeli olduğu fakat bazı nedenlerden dolayı bunun gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Bu nedenler de iki başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki, Romanya'nın diğer ülkelerle giriştiği rekabette başarılı olamaması, ikincisi ise Türk-Romen ticaretinin ödeme rejiminin Romanya'ya yönelik dezavantajlı durumu olarak gösterilmiştir.²⁰⁴

1935-1938 yılları arasında Türk-Romen ekonomik antlaşmalarından kaynaklanan sıkıntıları Romen diplomatlar raporlarında üst makamlara sundukları gibi Türk tarafı da konuyla ilgili olarak rapor hazırlamıştır. İktisat Vekâleti, 20 Temmuz 1938 tarihinde Romanya ile olan ticari münasebetler hakkında Başbakanlığa bilgilendirme yapmıştır. Buna göre Temmuz 1938 itibari ile Clearing Antlaşması mucibince Türk pamuğunun alınması için Romen Merkez Bankasınca açılacak kredinin yükümlülüklerini Romen hükümetinin yerine getirememesi karşısında, alınabilecek muhtemel tedbirler Başbakanlığa bildirilmiştir.²⁰⁵

İktisat Bakanı, Başbakanlığa sunduğu raporda konuyu, dört başlık altında özetlemiştir. Buna göre;

1- Clearing Antlaşması mucibince Romenlerin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasındaki alacaklı bakiyesi 9 Temmuz 1938 tarihi itibarıyla 879.400 Lira'dır. Bu bakiye 31 Ocak 1938 tarihinde 1.784.935 Lira idi. Merkez Bankasının son gönderdiği bilgiye göre 16 Temmuz 1938 tarihi itibarıyla bu miktar, tekrar yükselişe geçerek 1.026.800 Liraya ulaşmıştır. Clearing Antlaşmasına göre Türkiye'nin Romanya'dan yaptığı ithalata karşılık Romen tarafı da aynı maddi değerde Türkiye'den ithalat yapması gerekmektedir.

2- Romanya'ya ihraç edilen üzüm ve incir karşılığında kendisine 1937 yılında Romanya'dan kereste ithal etme yetkisi verilen İzmir Üzüm Kurumuna, 1938 yılı için kereste ihtiyacının karşılanıp karşılanamayacağı

²⁰⁴ Boscan, *a. g. t.*, s. 213-215.

²⁰⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 162.134..9, s. 1.

sorulmuştur. İlgili kurumun genel müdürü, ellerindeki mahsul durumunun kereste ihtiyacına denk gelecek kadar yeterli olduğunu ve diğer ihracatçıların da talepte bulunduğunu ayrıca Romanya'dan başka Polonya ve Yugoslavya'daki kereste satışları ile ilgilenildiğini ve bu ülkelerle de kereste değişimi için teklifte bulunduklarını fakat henüz bir sonuca ulaşamadıkları Ticaret Vekâletine bildirmiştir.²⁰⁶

3- Romanya'ya karşı alınması gereken tedbirler için Bükreş Elçiliği vasıtasıyla 9 Temmuz 1938 tarihinde sorunun çözümü adına Romen makamlarına bilgi verilmiş ve Romen hükümeti, pamuk kredisi hakkındaki cevabını Türkiye'ye iletmiş bulunmaktadır. Türk Dışişleri Bakanlığının 14 Temmuz 1938 tarih ve 15107/709 sayılı tezkeresi ile İktisat Bakanlığına gönderdiği Romen cevabı notası şunları içermektedir;

A-) Kredinin açılması hususunda Romen Maliye Bakanlığı bazı sorunlarla karşılaşmış olduğundan Romen İktisat Bakanlığının müdahalesi üzerine Romen Merkez Bankası, Türk hükümetine hoş görünmek için Türkiye'nin Bükreş Elçiliğince gösterilecek Romen ihracatçılara yürürlükte olan Türk-Romen antlaşmaları hükümlerinin dışında ödeme yapmaya rıza göstermiştir.

B-) Romanya'ya gönderilen nota tarihine kadar ithal edilmiş olan pamukların kıymeti 41.800.000 Lei'dir. Bunun %70'i 29.500.000 Lei etmektedir. Bu miktarda pamuk bedeli de Merkez Bankasına yatmış bulunmaktadır. Açılması taahhüt edilmiş olan kredi 45.920.000 Lei'den ibaret olduğuna göre bankaya yatırılmış olan para ile bu 45.920.000 Lei arasındaki farkı teşkil eden yaklaşık 16.5 milyon Lei'in (A) fıkrasındaki şart dâhilinde derhal ödenmesi halinde Türk hükümetinin isteği yerine getirilmiş olacaktır.

²⁰⁶ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 162.134..9, s. 2.

C-) Bu itibarla adı geçen 16.000.000 Lei miktarınca Türk Merkez Bankasında açılacak özel hesaba Türk Elçiliğinin seçeceği Romen ihracatçılara derhal ödeme yapılacaktır.²⁰⁷

4- Pamuk kredisi bakımından Romen hükümetinin açık şekilde düşüncesi öğrenilmiş durumdadır. Kendileri tarafından açıkça ifade edildiği üzere adı geçen kredi açılamamıştır ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik zorluklardan dolayı açılamayacaktır. Buna karşın Romen tarafının teklif ettiği şartlar ise hiçbir şekilde daha önce taahhüt ettiği kredinin yerini tutamayacaktır. İleri sürülen dâhili sıkıntının iki devlet arasında imzalanmış bir protokolün uygulamasını mazur gösteremeyeceği açıktır.

İktisat Bakanlığı raporunun devamında Romanya'nın Türkiye'nin müttefiki olmasına rağmen ticari bile olsa attığı imzayı tanımaması ve bu durumun ilk defa olmaması hasebiyle sadece ticari değil aynı zamanda siyasi olarak da tedbirlerin alınması gerektiğini başbakanlık makamına iletmıştır. Bununla birlikte İktisat Bakanlığı, Clearing yolu ile petrol ve kereste gibi elzem maddelerin Romanya'dan sıkıntılar yaşansa da tedarik edilebildiğini ve döviz sıkıntısı yaşanan bir dönemde Romanya'dan karşılıklı değişimin yapılabildiğini bildirmiştir. Ayrıca Romanya ile var olan ticari antlaşmaların feshedilmesi durumunda ne gibi zorluklarla karşı karşıya kalılabileceğinin bilinmediği için yeni bir anlaşmaya varılincaya kadar Türk-Romen ticari ilişkilerin aşılması zor durumlarla kalma ihtimalleri göz önünde bulundurulması gerektiğinin de altını çizmiştir. Bu nedenle var olan antlaşmaların iptali yerine Romen hükümetinin imza koydukları belgelere bağlılıklarını sağlamak amacıyla Romanya'dan yapılacak ithalata kısıtlamalar getirme yoluyla Romen hükümetine cevap verilebileceği ayrıca alınacak tedbirler için son karar verilmeden önce Romanya'dan gelecek maslahatgüzarın sunacağı bilgilerin de göz önünde bulundurulmasının önemi de vurgulanmıştır.²⁰⁸

İktisat Bakanlığı, Başkanlığa sunduğu bu raporun dışında, Türk Dışişleri Bakanlığına da 19 Temmuz 1938 tarihinde Romen teklifinin hangi

²⁰⁷ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 162.134..9, s. 3.

²⁰⁸ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 162.134..9, s. 4-5.

nedenlerle kabul edilemez olduğunu belirten bir rapor göndermiştir. İktisat Bakanlığı beş başlık altında Dışişleri Bakanlığını bilgilendirmiştir;

1-) Romenlerce bazı iç sıkıntılar nedeniyle yedi aya yakın bir zamandan beri bir türlü açılmayan pamuk kredisi yerine teklif olunan yeni kredinin, daha önce düşünülen faydaları sağlayamayacağı ve pamuk satıcısının altına girmiş olduğu faiz yükü de düşünüldüğünde çok açıktır. Çünkü bu yeni teklif sadece 16 milyon Lei dâhilinde bir finansmandan oluşmaktadır.

2-) Romen notasının baş tarafında Ekonomi Bakanlığının, Merkez Bankası nezdinde yaptığı teşebbüs üzerine bankanın, bahsi geçen işi 5 Ocak 1938 tarihli Türk-Romen antlaşmalarının haricine çıkarmaya razı olduğu yazılmaktadır. Romenlerce belirlenmiş miktar pamuğun Türkiye'den satın alınması ayrı bir protokol gerektireceğinden Clearing Antlaşmasının dışına çıkılacağı zorunludur. Bu nedenle bu girişimin Türkiye'nin hoşuna gidecek bir davranış olarak gösterilmesi mantıklı değildir.

3-) Romanya hükümetine bu esaslar dairesinde cevap verilerek son tekliflerinin kabule lüzum görülmediği bildirilmesi ve kredinin açılmamasından dolayı doğmuş olan zararların telafisi için Türk tarafının görüşmelerde bulunması hakkının saklı tutulduğunun bildirilmesi gerekmektedir.

4-) Romen Merkez Bankasında Türk Elçiliği namına bloke edilmiş bulunan meblağdan 200.000 TL tekabül eden kısmının Türk Sıhhat ve İçtimai Bakanlığınca imzalanmış olan 16 Mayıs 1938 tarihli kereste mukavelesi hükümleri uyarınca kullanılacağı ve pamuk satışlarından tahsil edilmiş ve edilecek leylerin ne şekilde kullanılacağı hakkının gizli olduğunun da Romen tarafına bildirmekte fayda vardır.

5-) Bükreş Ticaret Ataşesinden alınan bilgiye göre Romanya'ya ihraç olunacak bazı mallar için 5 Ocak 1938 tarihli Türk-Romen Ticaret Antlaşmasının gizli imza protokolü hükümleri uyarınca verilmesi gereken izinlerin her istendiğinde Romen makamlarınca verilmediği ve Ataşelikçe

yapılan teşebbüslerden istenen neticelerin elde edilemediği anlaşılmaktadır. Romen hükümetinin bu noktaya da dikkatinin çekilmesi isabet olacaktır.²⁰⁹

2.5. Türkiye-Romanya Dış Ticaret

Türkiye ile Romanya arasındaki ticaret verilerine bakılığında Birinci Dünya Savaşından önceki vaziyet, daima Türkiye'nin lehine ithalat farkı yaratmaktaydı. Romanya'nın savaştan önce Türkiye'den aldığı malların başında tuzlu ve taze balıklar, göl balıkları, İzmir'in kuru ve taze meyveler gelmekteydi. Romanya'nın 1914 yılında ithal ettiği bir buçuk milyon kilodan fazla fındığın yarısından fazlası Türkiye'den getirilmekteydi. Birinci Dünya Savaşı öncesi meyvecilik sektörü 1930'lu yıllarla kıyaslandığında oldukça geri durumdaydı. Romanya vapurları İstanbul'la iletişim kurmadan doğrudan İzmir'den taze üzümleri satın alıp Romanya'ya götürmekteydi. Yukarıda belirtilen ürünlerin dışında enginar, bakla, kabak, salatalık gibi sebzeler de Türkiye'den ithal edilirdi. Buna karşın o dönemde Türkiye de Romanya'dan un, tahta, gaz, hayvan ithal etmekteydi. Romanya'nın tarım ve deniz ürünlerindeki ihtiyaçlarının büyük çoğunluğu Türkiye tarafından karşılanmaktaydı. Fakat Birinci Dünya Savaşının çıkması, Romanya ile sadece siyasi değil ekonomik ilişkilerin kesilmesine neden oldu. Savaşın son yıllarına doğru Romanya'nın Almanlar tarafından işgal edilmesi, ticaretin gayri resmi yollardan küçük takalarla tekrar başlamasına neden olmuş fakat önceki kadar büyük hacme ulaşamamıştır.²¹⁰

Lozan Barışı ile Türkiye'nin yeni bir devlet olarak ortaya çıkması ile Romanya ile ticaret yeniden başlamıştır. 1930 yılına gelinceye kadar Türk-Romen ticaretinde denge Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi yine Türkiye'nin lehine gelişmeye devam etmiştir. Fakat 1930 yılının sonundan itibaren Türkiye'nin Romanya'ya sattığı mal miktarında giderek bir azalma görülmüştür. 1927 yılına göre 1930 yılında Romanya'nın Türkiye'den ithalatında %50'ye varan bir azalma meydana gelmiştir. Bunun en büyük

²⁰⁹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 162.134..9, s. 6-7.

²¹⁰ *Ayın Tarihi*, No: 13, İkinci Kanun 1935, s. 128.

sebebi de Birinci Dünya Savaşından sonra bütün devletlerin aldığı karar gereğince her yıl düzenli olarak gümrük vergilerine getirilen zamlar olmuştur.²¹¹

1919-1923 yılları arasında Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği malların başında hububat, petrol, tahta gelirken Romanya'ya ihraç ettiği ürünler ise şeker, sebze-meyve, balık ve kömürden oluşmaktaydı. 1923-1929 yıllarını kapsayan dönemde Türk-Romen ticareti Lozan Antlaşmasında yapılan ticaret sözleşmesine göre şekillenmiştir. Bu dönemde taraflar, Türkiye'nin isteği üzerine ile Lozan'daki bu sözleşmenin bazı kısımlarının değiştirilerek yenilenmesi üzerine görüşmeler yapmışlardır. Fakat Türkiye, Lozan'da imzalanan sözleşmenin şartlarına sadık kalmış ve gümrük vergilerini sözleşmenin bitim tarihine kadar yükseltmemiştir. Türk-Romen ticaretinin 1923-1929 yılları arasındaki gelişimi şöyledir:²¹²

Yıllar	Türkiye'nin Romanya'dan İthalatı	Türkiye'nin Romanya'ya İhracatı
	TL (Milyon)	
1923.....	3.800	728
1924.....	10.165	1.984
1925.....	6.377	1.353
1926.....	4.754	1.036
1927.....	6.966	1.343
1928.....	7.683	1.553
1929.....	5.211	1.762

Bu tabloya bakıldığında, 1923-1929 yılları arasında iki ülke arasındaki ticari dengenin Romanya'nın lehine olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ekonomisi, Birinci Dünya Savaşı ve önceki diğer savaşlardan dolayı bu dönemde oldukça olumsuz etkilenmiştir. Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca mallar; tahıl, kereste, petrol, şeker, cam ve çimento idi. Bu dönemin Romanya için en önemli özelliği, Türkiye'ye yapılan şeker ve tahıl ihracatında Romanya diğer ülkelerin önünde ilk sırada yer almaktaydı.

²¹¹ *a.g.b.*, s. 128.

²¹² Manescu, *a.g.e.*, s. 285-286.

1929-1936 yılları arasındaki dönemin en belirgin karakteristik özelliği, Lozan Antlaşmasındaki ticaret sözleşmesinin geçerlilik tarihinin sonra ermesinden sonra, Türkiye'nin tamamen bağımsız bir ekonomik politika izlemesidir. 1929 yılından itibaren Türkiye, gümrük vergilerini istediği gibi arttırmış ayrıca ithalata da kendi ekonomisini korumak için önemli sınırlamalar getirmiştir. Türkiye'nin aldığı bu önlemler, Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatını çok olumsuz etkilemiştir. Romanya bu durumdan ciddi şekilde zarar görürken, Türkiye'de pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye, özellikle tarımsal ve endüstri alanlarında kendisi için hayati olan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tesisler geliştirmiştir. Buna en iyi örnek şeker endüstrisinde yaşanan gelişmeler gösterilebilir. Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatı, Türkiye'nin ithalatı azaltmak için aldığı önlemler dolayısıyla 1929-1936 yılları arasında sürekli bir düşüş yaşamıştır. Bu dönemde Romanya'nın yaptığı ihracatın değeri 1.500 .000 ile 2.000.000 TL arasında değişmekteydi.

Yıllar	Türkiye'nin Romanya'ya İhracatı	Türkiye'nin Romanya'dan İthalatı
	TL (Milyon)	
1930.....	1.200	2.492
1931.....	1.083	1.447
1932.....	815	915
1933.....	927	1.240
1934.....	495	1.450
1935.....	297	1.967
1936.....	520	1.508

Türk-Romen ticaretini gelecekte bekleyen en büyük tehlike, her iki ülkenin ekonomisinin de tarıma dayalı olması ve benzer ürünler yetiştirmeleri olmuştur. Bununla birlikte Türkiye, tahıl gibi tarımsal ürünler dışında kereste ile endüstriyel ürünler için hala Romanya için iyi bir pazar durumunda olmaya devam edecektir. Çünkü bu ürünler Türkiye içinde ihtiyaç duyulan ve fazlaca tüketilen mallardır.²¹³

²¹³ Manescu, *a.g.e.*, s. 287.

2.5.1. Romanya'nın Dış Ticaretinde Türkiye'nin Yeri

Romanya'nın ithalat yaptığı ülkelerin içinde en büyük paya Almanya sahipti. Dünya ekonomik buhranının etkisini ağır bir şekilde devam ettirdiği 1933 yılında Almanya, Romanya'nın dışarıdan ithal ettiği eşyanın %18'ini karşılamaktaydı. Almanya'yı %14,8'lik payla İngiltere izlemekteydi. Türkiye ise Romanya'nın ithalatında ancak %0,77'lik bir yer bulabilmiştir. Romanya'nın ekonomik kriz döneminde dünya ülkeleriyle yaptığı ticaret aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Ülkeler	İthalat %		İhracat %	
	1929	1933	1929	1933
Almanya	24,0	18,0	27,6	10,6
İngiltere	7,3	14,8	6,4	15,4
Fransa	5,5	10,5	4,5	12,3
İtalya	6,8	10,5	7,7	9,2
Çekoslovakya	13,5	9,8	6,2	4,8
Avusturya	12,5	9,1	9,4	6,6
Belçika	3,1	4,1	1,5	0,9
Polonya	5,0	3,1	2,0	1,7
Amerika	6,1	3,0	-	-
Macaristan	5,0	3,0	11,0	4,0
İsviçre	2,1	2,9	-	-
Yunanistan	0,8	1,0	3,4	2,3
Türkiye	1,0	0,8	1,5	0,7
Yugoslavya	0,9	0,8	1,7	1,8

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ekonomik buhranın doğal şartları içerisinde, Romanya'nın ithalatı, kendisiyle ihracatı artıran ülkelerle dengeli olarak artmıştır. 1929 yılında Romanya ithalatının ¼'ini Almanya karşılamaktaydı. Buna mukabil Almanya, Romanya ihracatının %27,6'sını

çekmekteydi. 1933 yılında Almanya, Romanya'dan yaptığı ithalatı %10'lara düşürünce Romanya da Almanya'dan ithalatını azaltmıştır. İngiltere, Fransa ve İtalya, 1933 yılında Romanya'dan ithalatını arttırdıkları için bu ülkeye yaptıkları ihracatı yukarı seviyeye çekmeyi başaramışlardır.²¹⁴

2.5.2. Türkiye'nin Dünya Genelindeki İhracatında Romanya'nın Konumu

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin ihracatta bulunduğu ülkelerin listesi ve Türkiye ihracatındaki sahip oldukları yüzdelik oranları ile Romanya'nın bu listedeki vaziyeti gösterilmektedir.²¹⁵

ÜLKELER	YILLAR							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
	%							
Almanya	10.72	13.55	18.95	37.34	40.88	51.00	36.53	42.95
ABD	9.96	11.94	10.47	10.27	10.06	11.14	13.92	12.26
İngiltere	8.54	9.84	8.94	5.72	5.42	5.40	7.08	3.41
İtalya	24.16	16.14	13.49	11.19	9.90	3.69	5.27	10.05
Çekoslovakya	2.41	1.23	3.82	0.74	3.17	3.41	4.42	3.45
Rusya	3.68	5.37	4.65	3.94	4.38	3.37	4.72	3.55
Fransa	9.56	7.72	6.43	3.05	8.17	3.25	3.81	3.27
Yunanistan	7.90	5.02	3.59	3.70	2.28	1.72	1.42	1.96
İsveç	0.56	1.10	1.47	1.01	1.63	1.41	1.39	1.23
Belçika	2.85	3.41	2.66	3.10	3.20	1.41	4.82	1.78
Suriye	3.64	3.95	4.76	3.19	1.70	1.39	1.63	0.81
Avusturya	0.86	1.54	1.03	1.63	1.86	1.25	2.03	1.18
Japonya	0.03	0.27	1.52	1.30	0.60	1.25	0.55	0.61
Hollanda	3.95	4.22	2.43	1.99	2.07	1.12	1.21	1.49

²¹⁴ *Ayın Tarihi*, No: 9, Eylül 1934, s. 196.

²¹⁵ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *Türkiye Harici Ticaretinin Milletler Arası Ticaretile Tahlil ve Mukayesesi*, Neşriyat No: 190, Ankara, 1942, s. 12-13.

İsviçre	0.71	0.21	0.09	0.82	0.90	0.98	1.57	1.13
Hindistan	0.00	0.01	0.01	0.05	0.06	0.96	0.59	0.12
Mısır	3.55	2.99	3.33	2.20	2.03	0.89	1.05	0.87
İspanya	1.83	3.78	4.37	1.23	0.65	0.88	0.00	0.00
Polonya	0.06	0.12	0.12	0.03	0.24	0.79	1.64	1.52
Filistin	0.38	1.02	2.48	3.10	1.85	0.51	0.47	0.15
Romanya	0.85	0.81	0.96	0.58	0.31	0.44	0.74	2.27
Macaristan	0.48	0.32	0.08	0.30	0.66	0.44	0.40	0.72
Norveç	0.02	0.04	0.07	0.26	0.35	0.30	0.37	0.49
Finlandiya	0.01	0.05	0.05	0.09	0.18	0.30	0.55	0.48
Yugoslavya	0.20	0.09	0.02	0.05	0.09	0.27	0.27	0.15
Bulgaristan	0.78	0.61	0.32	0.35	0.21	0.10	0.12	0.31
Danimarka	0.22	0.19	0.20	0.83	0.14	0.10	0.09	0.60
Irak	0.09	0.10	0.05	0.08	0.09	0.04	0.02	0.11
Diğer Ülkeler	2.80	4.56	3.36	2.21	2.02	2.19	3.32	3.16
TOPLAM	%100							

Türkiye'nin ihracatında 1931-1938 yılları arasında ilk sırayı Almanya almaktaydı. İtalya, ABD ve İngiltere gibi diğer büyük devletler de Türkiye'den önemli miktarda ithalat yapmaktaydılar. Romanya, Türkiye'nin genel ihracatında %1 civarında bir orana sahipti. Türkiye'nin Balkanlardaki diğer komşularına bakıldığında ise Romanya, Yunanistan'dan daha az bir paya sahipken, Bulgaristan ve Yugoslavya'ya oranla Türkiye'den daha fazla ihracat yaptığı görülmektedir.

2.5.3. Türkiye'nin Dünya Genelindeki İthalatında Romanya'nın Konumu

Türkiye İstatistik Kurumun verilerine göre Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler ve Romanya'nın bu ülkeler içerisinde yüzdelik olarak aldığı pay aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.²¹⁶

ÜLKELER	YILLAR							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
	%							
Almanya	21.85	23.24	25.51	33.82	39.98	45.11	42.08	46.99
ABD	3.25	2.64	3.15	4.33	6.96	9.72	15.12	10.46
İngiltere	11.34	12.58	13.48	9.87	9.77	6.60	6.23	11.20
Rusya	5.72	6.01	5.23	4.51	4.87	5.44	6.20	3.93
Çekoslovakya	4.70	4.34	4.64	5.36	4.84	3.92	2.63	3.85
Avusturya	2.25	1.91	1.93	2.46	3.28	2.80	1.62	0.52
Fransa	10.10	8.76	6.56	7.42	4.71	2.52	1.08	1.32
İsviçre	0.98	0.98	1.03	2.11	1.68	2.23	0.69	0.68
İsveç	1.67	1.35	1.44	1.16	1.73	2.22	1.88	1.54
İtalya	14.57	12.58	11.44	8.52	6.38	2.19	5.32	4.75
Brezilya	0.95	1.46	1.86	2.08	1.61	1.74	1.75	1.20
Romanya	1.14	1.06	1.66	1.83	2.21	1.63	1.38	1.15
Japonya	4.39	4.62	4.33	1.81	1.91	1.59	0.82	0.65
Finlandiya	0.04	0.09	0.33	0.44	0.78	1.58	0.93	0.40
İspanya	0.28	0.24	1.89	0.65	0.84	1.34	0.16	0.02
Mısır	2.10	1.64	1.34	0.77	0.77	1.23	2.14	0.69
Hollanda	2.27	1.98	1.99	2.16	1.63	1.01	1.24	1.20
Norveç	0.23	0.58	0.37	0.35	0.35	0.93	0.59	0.44
Macaristan	0.88	0.45	0.42	0.89	0.92	0.70	0.91	0.97
Suriye	1.05	1.52	0.85	0.65	0.61	0.64	0.73	0.42

²¹⁶ D.İ.E., a.g.b., s. 312-313.

Hindistan	1.63	1.60	1.95	1.63	0.79	0.62	1.78	1.49
Yunanistan	0.29	0.32	0.76	0.67	0.73	0.62	0.51	0.50
Bulgaristan	0.56	0.51	0.24	0.58	0.27	0.55	0.42	0.32
Polonya	0.18	0.14	0.16	0.23	0.26	0.47	0.32	1.77
Yugoslavya	0.78	0.11	0.10	0.20	0.63	0.30	0.35	0.28
Belçika	6.41	7.58	6.69	4.18	0.97	0.27	1.15	1.62
Diğer Ülkeler	1.61	1.16	0.65	1.29	1.02	2.02	1.97	1.64
TOPLAM	%100							

Türkiye'nin ihracatında olduğu ithalatında da Almanya, Türkiye'nin dış ticaretinde ilk sırayı almaktaydı. Almanya'yı sırasıyla İtalya, İngiltere ve Fransa izlemekteydi. Romanya'nın Türkiye'ye ithalatı ise 1930'lu yıllar boyunca ortalama %1.5 bandında bulunmaktaydı. Buna rağmen Balkan ülkeleri içinde Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke Romanya olmuştur.

2.5.4. Türkiye'nin Romanya'ya İhraç Ettiği Başlıca Mamuller

Türkiye'nin 1931-1938 yılları arasında Romanya'ya ihraç ettiği başlıca ürünler ve TL cinsinden kıymetlerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir.²¹⁷

Eşya İsimleri	YILLAR							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
	Kıymet TL							
Balıklar	123.736	79.099	59.686	45.243	15.783	15.523	48.008	67.867
Deri	2.490	31.186	93.377	57.181	9.321	8.873	103.582	20.401
Hububat	171.478	109.856	173.936-	92.405	44.582	157.083	222.603	277.118

²¹⁷ D.İ.E., *İktisadî ve İçtimai Türkiye*, C. I, yayın no: 208, Ankara, 1944, s. 104-105.

Meyveler	299.473	249.634	167.187	116.046	57.445	109.597	216.496	275.995
Baharat	101	452	3.062	1.225	3.208	435	1.673	644
Tütün	81.914	87.120	103.655	58.907	92.891	41.289	187.880	98.182
Çiçek Fidan	3.569	5.917	2.911	1.589	3.807	4.915	9.551	10.421
Bitki Ürünleri	60.343	58.937	91.022	47.705	5.769	37.464	59.164	107.828
Kâğıt	3.975	2.340	902	636	4.709	1.210	-	800
Demir- Çelik	1.410	257	5.859	23.766	14.581	33.352	-	-
Madeni Yağlar	244.545	151.897	210.754	71.810	40.508	71.045	61.410	69.905
Yün-Kıl	-	-	-	-	-	-	-	16.468
Pamuk	5.721	3.330	3.600	4.870	1.500	5.804	60.834	2.168.716
Diğer Fasıllar	84.201	34.973	10.893	17.392	2.755	33.183	53.753	178.549
TOPLAM	1.082.806	815.048	926.844	538.805	296.949	519.723	1.024.901	3.292.894

Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması nedeniyle Türkiye'den Romanya'ya yapılan ihracatta, tarım ürünleri önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin özellikle deniz yolu ile Romanya'nın Köstence Limanına tarım ürünlerini kısa sürede ve daha az maliyetle ulaştırması, Romanya'nın Türkiye'ye olan ilgisini artırmıştır. 1938 yılında pamuk ihracatının neredeyse tüm ihracatın 2/3'ünü oluşturmasının nedeni, Clearing Antlaşması gereğince, Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği petrol ve keresteye karşılık aynı meblağ oranında Romanya'nın da Türkiye'den ithalat yapmak zorunluluğunda olmasıydı.

2.5.6. Türkiye'nin Romanya'dan İthal Ettiği Başlıca Mamuller

Türkiye'nin Romanya'dan başlıca ithal ettiği ürünleri ve TL cinsinden kıymetini gösteren tablo da aşağıda verilmiştir.²¹⁸

Eşya İsimleri	YILLAR							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
	Kıymet TL							
İşlenmiş Deri	13.722	835	-	-	120.056	39.089	-	-
Hububat	131	359	-	-	4.963	148.795	178	-
Kereste	35.161	25.933	67.787	15.787	969.310	212.957	181.621	446.025
Petrol Ürünleri	1.070.444	723.604	1.097.548	1.448.740	860.522	1.068.258	1.361.984	1.138.292
Diğer Fasıllar	818.791	164.169	74.805	120.058	12.250	37.992	32.042	136.078
Toplam	1.447.260	914.920	1.239.635	1.554.585	1.967.131	1.507.191	1.575.825	1.720.395

Yukarıda tabloya bakıldığında Türkiye'nin Romanya'dan ithalatının büyük bir kısmını petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. Kereste de petrolden sonra önemli bir oranı teşkil etmektedir. Özellikle 1935 tarihli Clearing Antlaşmasından sonra kereste ithalatında önemli bir artış gözlemlenmektedir.

2.5.7. 1923-1938 Yılları Arasında Türk-Romen Ticaret Dengesi

Türk İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Atatürk Döneminde Türkiye'nin Romanya ile yaptığı ticaretin, ton-TL değeri ve ithalat-ihracat arasındaki fark aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.²¹⁹

²¹⁸ D.İ.E., a.g.b., s. 102-103.

Yıllar	İthalat		İhracat		İthalatla İhracat Arasındaki Fark	
	Ton	Lira	Ton	Lira	Ton	Lira
1923	30.531	3.799.529	10.120	728.170	-20.411	-3.071.359
1924	97.555	10.165.171	54.661	1.983.696	-42.894	-8.181.475
1925	52.573	6.376.927	31.807	1.352.799	-20.766	-5.024.128
1926	46.241	4.753.512	16.218	1.035.832	-30.023	-3.717.680
1927	63.001	6.975.707	15.506	1.034.878	-47.495	-5.940.829
1928	71.062	7.683.586	6.816	11.552.724	-64.246	-6.130.862
1929	60.197	5.211.125	20.395	1.761.633	-39.802	-3.449.492
1930	36.455	2.492.491	5.387	1.220.824	-31.068	-1.271.667
1931	27.918	1.447.260	4.130	1.082.986	-23.788	-364.274
1932	24.849	914.920	3.644	815.048	-21.205	-99.872
1933	42.661	1.239.635	4.662	926.844	-37.999	-312.791
1934	60.102	1.584.585	4.769	538.805	-55.338	-1.045.780
1935	44.183	1.967.131	1.943	296.949	-42.240	-1.670.182
1936	64.967	1.507.101	4.628	519.723	-60.339	-987.378

²¹⁹ D.İ.E., *İktisadî ve İçtimai Türkiye*, s. 101.

1937	56.608	1.575.825	3.130	1.024.901	-53.478	-550.924
1938	51.849	1.720.395	9.650	3.292.894	-42.199	+1.572.499

Atatürk döneminde Türk-Romen ticaret dengesine bakıldığında, 1920'li yıllarda dengenin Romanya'nın lehine olduğu görülmektedir. Türkiye'nin önce Birinci Dünya Savaşı ardından Milli Mücadele sırasında yıpranmış olması, ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Savaşların etkisini silmek ve ülkeyi tekrar kalkındırmak için uzunca bir zamana ihtiyaç duyulmuştur. Buna karşın Romanya, Birinci Dünya Savaşının sonuna doğru İtilaf Devletlerinin safına katılmış ve büyük yıkıntılara uğramadan savaştan galip çıkanların arasında olmayı başararak topraklarını ve ekonomisini genişletmiştir.

1923-1931 yılları arasında Türkiye'nin Romanya ile yaptığı ticarete ihracat ile ithalat arasında, ihracat aleyhinde büyük farklar dikkat çekmektedir. 1931 yılının sonundan itibaren Türkiye'nin gümrüklerini koruyucu tedbirler alması, ithalat yaptığı ülkelere, kendisinden ihracat yapılması gibi şartlar ortaya koyması, ticari dengenin sağlanmasında önemli etkenlerdir. 1938 yılına gelindiğinde alınan tüm bu tedbirler ve Türkiye'nin savaşların izini her alanda silmeye başlamasıyla birlikte, Türk-Romen ticaret dengesi belirgin bir şekilde Türkiye'nin lehine dönmüştür.

2.6. Türkiye'nin Balkan Paktı Üyeleri ile Ticaretinde Romanya'nın Yeri

Türkiye'nin Balkan Paktnın imzalandığı 1934 yılı itibariyle Balkan Paktna üye ülkelerle yaptığı üç yıllık ticareti gösteren tablo aşağıdadır:²²⁰

Ülkeler	Yıllar	1934	1935	1936
Yunanistan	Türkiye'ye İthalat	583.005	619.300	574.027
	Türkiye'den İhracat	3.407.793	2.135.750	2.026.208
	Türkiye İçin Denge	+2.824.793	+1.486.750	+1.452.181

²²⁰ Manescu, *a.g.e.*, s. 262.

Romanya	Türkiye'ye İthalat	1.584.585	1.967.131	1.507.101
	Türkiye'den İhracat	538.805	296.949	519.723
	Türkiye İçin Denge	-1.045.780	-1.670.182	-987.378
Yugoslavya	Türkiye'ye İthalat	171.336	556.677	278.444
	Türkiye'den İhracat	47.662	70.037	120.079
	Türkiye İçin Denge	-123.674	-486.640	-158.365

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Balkan Paktı üyeleri arasında Türkiye ile yapılan ticaretten en kârlı görülen ülke Romanya'dır. Türkiye'ye diğer ülkelere göre çok daha fazla ihracat yapan Romanya olmakla birlikte Türkiye'den en çok ithalat yapan ülke ise Yunanistan'dır. Romanya'nın bu avantaja sahip olmasındaki en önemli ihraç kalemini petrol oluşturmaktadır. Türkiye için her yıl düzenli olarak ithal edilmesi gereken petrol, Romanya'nın deniz yolu ile Türkiye'ye ihracatını kısa sürede ulaştırması ve Türkiye için taşımacılık maliyetinin düşük olması, Romen petrolünü her zaman Türkiye için öncelikli kılmıştır. Yugoslavya'nın Türkiye ile yaptığı ticaret, Yunanistan ve Romanya'ya göre çok düşük seviyelerde kalmıştır.

Aşağıdaki tabloda da Türkiye'nin Balkan ülkelerine yaptığı toplam ticaret gösterilmektedir;²²¹

Açıklamalar	1934	1935	1936
	Türk Lirası		
Türkiye'nin Balkan Ülkelerinden İthalatı	2.338.920	3.173.108	2.359.572
Türkiye'nin Balkan Ülkelerine İhracatı	3.994.260	2.522.736	2.666.000
Türkiye için Denge	+1.655.331	-650.372	-306.428
Toplam Ticaret	6.333.186	5.695.844	5.025.572

²²¹ Manescu, *a.g.e.*, s. 262.

Tabloya göre 1934 yılında Türkiye'nin ihracat-ithalat dengesi, Türkiye'nin lehine seyretmiştir. Bunda Türkiye'nin Yunanistan'a 3.milyon TL'den fazla ihracat yapması çok etkili olmuştur. 1935 ve 1936 yıllarında ihracat-ithalat dengesi Türkiye'nin aleyhine dönmüştür. Bu durumun başlıca iki nedeni ise; Yunanistan'a yapılan ihracatın 1/3 oranında azalması ve Romanya'dan petrol ithalatında artış olmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE ROMANYA TÜRKLERİ

Atatürk Döneminde Romanya Türkleri, bu çalışmada iki grup halinde incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Romanya'da hüküm sürdüğü dönemde bu bölgeye yerleşen Anadolu Türkleri ile Kırım'dan Romanya'ya göçen Müslüman Türkler ve Tatarlar, Müslüman Romanya Türklerini oluşturmaktadır. Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara inen Peçenek, Uz, Kuman Türk kavimleri ile Anadolu'dan bu bölgeye göçen Selçuklu Türkleri, Bizans'ın etkisiyle Hristiyanlaşmışlardır. Gagavuzlar olarak bilinen bu topluluk da, Hristiyan Romanya Türkleri olarak adlandırılmıştır.

3.1. Müslüman Romanya Türkleri

3.1.1. Dobruca Adı ve Bölgedeki Türk Tarihi

İsmi Kuman asıllı Dobrotiç'ten aldığı tahmin edilen ve Rumencede Dobregea, Bulgarcada Dobrudja ismiyle anılan Dobruca, Karadeniz ile Tuna Nehri arasında kalan ve Bulgaristan sınırlarına kadar uzanan toprakların adıdır. Günümüzde Dobruca bölgesi, Romanya'da 14.492 km², Bulgaristan'da 7.780 km² ve toplamda 23.626 km²'lik bir alandan oluşmaktadır.²²²

Türklerin Dobruca'ya ilk yerleşimleri M.Ö. VII. yüzyılda İskitlerin bölgeye gelmeleriyle başlamıştır. İskitler, o dönemde bölgede yaşayan Romenlerin ataları olan Traklar ile bağlantı kurmuşlar ve ismi İskit döneminden kalan Mangalya civarında bazı Romen boylarını idaresi altına almışlardır. İskitlerden sonra M.Ö. 375 yılında Batı Hun Türkleri, VI. yüzyılda

²²² M. Naci Önal, “Romanya Türklerine Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 93, Ankara, 1994, s. 177-178.

Kıpçaklar, IX.-X. yüzyılda Peçenekler ve İtil Bulgarları ve XI. yüzyılda ise Uzlar ve Kumanlar, bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.²²³

Dobruca'nın İslamiyet'le tanışması ise 1263-1264 yıllarında Sarı Saltuk'un Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. İzzettin Keykavus döneminde 12.000 Türk ile birlikte bölgeye gelmesiyle başlamıştır.²²⁴ Osmanlı Devletinin Dobruca'da hâkimiyet kurması Yıldırım Beyazıt döneminde başlamıştır. Eflak Voyvodası, 1392 yılında Osmanlıya vergi vermeyi kabul etmiş ve 1396 Niğbolu Savaşından sonra da bölge Türk egemenliğine geçmiştir. Fakat Dobruca'da Türk iskânı, 1444 Varna Savaşından sonra başlamıştır. Anadolu'nun ve Kırım'ın muhtelif bölgelerinden getirilen Türkler, Dobruca'ya yerleştirilmiştir. Daha önce bölgede Roma ve Bizans İmparatorluklarının yaptığı gibi Osmanlı Devleti de yeni kasaba ve köyler kurarak, Dobruca'nın Türkleşmesini sağlamıştır.²²⁵

Dobruca bölgesi, XVIII. yüzyıldan itibaren Rusya'nın sıcak denizlere inmek için Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlarda büyük yıkıntılar yaşamıştır. Osmanlı-Rus mücadeleleri genellikle Dobruca ve Besarabya topraklarında gerçekleşmiş ve bu savaşlar sırasında bölgede yaşayan Türkler çok zor şartlara maruz kalmışlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus-Romen savaşı sonucunda Dobruca, bağımsızlığını kazanan Romanya Krallığına bırakılmıştır. Romanya'nın Dobruca'yı ilhak etmesinden sonra bu bölgeden Anadolu'ya büyük kitleler halinde göç başlamış ve Dobruca'daki Türk nüfusu giderek azalmıştır.²²⁶

3.1.2. Romanya Türklerinde Kültürel Hayat

Dobruca'nın Romanya'nın hâkimiyetine geçmesiyle birlikte Romanya Türkleri, kültürel varlıklarını koruyabilmek için bir takım kültürel teşkilatlar

²²³ Adrian Radulescu, Ion Bitoleanu, *Istorie Dobregei*, Constanta, 1998, s. 190-193.

²²⁴ Zeki Vlidi Toğan, "Dobruca Türklüğü Hakkında Yeni Nazariyeler", *Sesler*, C: 4/Sayı: 12, Ankara, 1943, s. 1-3.

²²⁵ Osman Horata, "Romanya Türkleri", *Yeni Türkiye*, yıl: 3, Sayı: 16, Ankara, 1997, s. 1862.

²²⁶ Müstecip Ülküsal, "Romanya Türkleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976, s. 1082-1083.

kurmuşlar ve çıkardıkları gazete ile dergiler aracılığıyla benliklerini korumaya çalışmışlar, Türk toplumu içinde birlik beraberliği sağlamaya çalışmışlardır.

Dobruca bölgesinde Türklerin oluşturdukları ilk kültürel teşkilat, şair Mehmet Niyazi'nin de üyesi olduğu ve çoğunluğunu Dobruca Jön Türklerinin oluşturduğu *Dobruca Tamim-i Maarif Cemiyeti*'dir. 1909 yılında açılan ve yaklaşık 250 üyesi olan bu cemiyetin Mecidiye ve Hırşova'da şubeleri vardı. Teşkilat üyeleri arasında tam birlik sağlanamadığı için teşkilat sadece on sekiz ay varlığını sürdürebilmiştir.

1911 yılında kurulan ikinci bir teşkilat ise *Mecidiye Müslüman Seminarı Mezunları Derneği* idi. Bu derneğin tüzüğünde kuruluş amacı olarak; Mecidiye Seminarından mezun olanların haklarını savunmak, Dobruca'da yaşayan Türklerin uyanışını sağlamak ve kültür varlıklarının korunarak daha da ilerlemesini sağlamak amacıyla gazete, dergi ve kitaplar çıkarmak, Türk halkının bilinçlenmesini için konferanslar verilmesi yazmaktaydı. Bu teşkilatın üyeleri başlıca üyeleri müftüler ve seminar mezunları idi. Yaklaşık 200'e kadar üyesi olan teşkilata öğretmenler arasında üye olanlar da vardı.²²⁷

Romanya Türklerinin önde gelen aydınlarından Müstecip Hacı Fazıl (Ülküsal) tarafından 1923 yılında Bükreş Üniversitesinde *Azaplar Tonguç Cemiyeti* kurulmuştur. Teşkilat özellikle Noel ve Paskalya tatillerinde köylü Müslüman Türkleri bilinçlendirmek için faaliyetlerde bulunmuş ve 1929 yılında dağılmıştır. Fakat Müstecip Hacı Fazıl, 1930 Emel dergisinin faaliyete geçmesiyle birlikte tekrar teşkilatlanmaya başlamış ve 1933 yılında *Dobruca Türk Kültür Birliği Teşkilatı*'nı kurmuştur. Dobruca'nın her bölgesinde şubeleri bulunan teşkilat, Romanya Türklerinin kültür hayatına büyük hizmetlerde bulunmuştur. Kuruluş amacında da belirtildiği gibi Dobruca Türk Kültür Birliği, Türk halkının dini inancını ve bilincini geliştirmeye, toplumun milli ideali etrafında birlik ve beraberliğini sağlamaya ve Türk toplumunun siyasi partilerin oyunlarına alet edilmesinin engellenmesine çalışmıştır.

Diğer önemli bir teşkilat da 1929'da kurulan *Üniversite Türk Talebe Cemiyetidir*. Dobruca Türklerini, bütün Romanya genelinde tanıtmak

²²⁷ Aksu, a.g.m., s. 15-16.

amacıyla faaliyet göstermiştir. Bükreş radyosunda konuşmalar yapan üyeler ayrıca Türk kültürünü tanııcı konserler de vermiştir. Bunların dışında 1916'da *Azaplar Maarif Cemiyeti* ile *Mülazım Evvel Kazım Abdülhakim Kültür ve Spor Cemiyeti*, 1915'de *Seminar Talebe Cemiyeti* ve 1938 yılında *Mehmet Niyazi Kültür Cemiyeti*, kültür ve spor alanlarında faaliyet gösteren diğer önemli teşkilatlardır.²²⁸

Dobruca Türklerinin günlük haberleri öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını korumak, istek ve şikâyetlerini ilgili makamlara iletmek için Romanya Türkleri birçok gazete ve dergi çıkarmıştır. Romanya'da çıkarılan ilk Türkçe gazete, 1888 yılında "*Dobruca*" ismiyle yayın hayatına başlamıştır. 10 Nisan 1894'e kadar çıkmaya devam eden gazetenin hedefleri, ilk sayısında Türkçe ve Romence olarak anlatılmıştır. Yapılan yayınlara bakıldığında bu gazetenin Romen hükümeti tarafından Türklerin sevgi ve güvenlerini kazanmak için çıkarıldığı anlaşılmaktadır. 1896 yılında Bükreş'te İbrahim Temo tarafından taş basma olarak "*Hareket*" adıyla bir gazete çıkarılmıştır. İbrahim Temo, 1898'de yine Bükreş'te "*Sedayı Millet*" adında yeni bir gazete çıkarmış yine aynı yıl Bükreş'te "*Şark*" adıyla bir başka gazete yayın hayatına başlamıştır. 1897 yılında "*Sadakat*", 1909'da Çolpan ve Tonguç, 1910 yılında "*Dobruca Sadası*" ve "*Teşvik*", 1914'de ise "*Işık*" gazeteleri yayın hayatlarına başlamışlardır.²²⁹

Mektep ve Aile Mecmuası, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915 yılında Mehmet Niyazi Bey'in editörlüğünde aylık Osmanlıca olarak çıkarılan bir dergidir. Birinci Dünya Savaşının zor koşullarında 18 ay süreyle yayın hayatına devam eden "*Mektep ve Aile Mecmuası*", Dobruca'da yaşayan Türklerin tarihine her yönüyle ışık tutması bakımından oldukça önemlidir.²³⁰

Atatürk Döneminde Romanya'da çıkarılan gazete ve dergilere bakıldığında; Pazarcık Müftüsü ve aynı zamanda Mecidiye Semineri hocalarından olan Halil Fehim Efendi tarafından 17 Aralık 1919 tarihinde

²²⁸ Yusuf Uruğiray, "Romanya'da Türk ve İslam Kültürü", *Doğu Dilleri*, C: II, Sayı: 4, Ankara, 1981, s. 326-327.

²²⁹ Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, Ankara, 1966, s. 155-159.

²³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Aksu, "Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Aile ve Mektep Mecmuası", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX/1, Sivas, 2005.

çıkmaya başlayan “*Dobruca*” gazetesi, Türk Kurtuluş Savaşı bakımından oldukça önemli bir gazetedir. 1923 yılı sonuna kadar yayın hayatına devam eden gazete, Türk-Yunan Savaşını gün ve gün Romanya’daki Türklere aktarmıştır. Bundan başka Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Lozan Konferansı sırasındaki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

1921 yılında “*Hayat*” ve “*Tan*” dergileri yayınlanmaya başlasa da on kez basılamadan kapanmışlardır. Aynı şekilde 19 Ağustos 1922’de yayın hayatına giren “*Haber*” gazetesi de kısa sürede baskısına son vermiştir. “*Romanya*” gazetesi, 1921-1928 yılları arasında düzensiz olarak yayın hayatına devam etmiştir. 1925 yılı martında Mecidiye Müslüman Semineri öğretmenlerinden İbrahim Kadri Efendi tarafından Silistre’de çıkarılmaya başlanan *Tuna*, uzunca süre okuyucular tarafından takip edilmiş fakat bu gazete de idari ve mali eksiklikler yüzünden kapanmak zorunda kalmıştır. Silistre’de çıkarılan bir başka gazete de “*Haksöz*”dür. 22 Mayıs 1929’da Osmanlıca olarak çıkmaya başlayan gazete, daha sonra Latin alfabesi ile basılmaya başlanmıştır. 1941 yılına kadar devam eden sayıları itibarıyla Atatürk döneminde Dobruca’nın en uzun ömürlü Türk gazetesi unvanına sahip olmuştur.²³¹

Romen avukat Octavian Moşescu tarafından 1928’de Romence, Türkçe ve Bulgarca olarak Balçık’ta “*Gümüş Sahil*” gazetesi çıkmıştır. Gazetenin Türkçe kısmını öğretmen Süleyman Faik yazmış ve turistik propaganda yapan gazete, yaklaşık yirmi sayı kadar basılabilmektedir. Yine yirmi sayı civarında baskı yapan “*Bizim Sözümüz*” gazetesi, 22 Mayıs 1929’da yayın hayatına başlamıştır. *Türk Birliği* gazetesi, 1930 çıkmaya başlamış ve Türk Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından da desteklenmiştir. Pazarcık Türk Gençler Derneği tarafından Latince olarak çıkarılan gazete, İkinci Dünya Savaşının başlamasından hemen önce imkânsızlıklar nedeniyle kapanmıştır.

Emel Mecmuası, Avukat Müstecip Hacı Fazıl’ın (Ülküsal) idaresi altında bir grup Dobruca aydını tarafından 1 Ocak 1932’den itibaren

²³¹ Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, s. 160-161.

çıkarılmaya başlanmıştır. 1930 ve 1931 yıllarında on beş günde bir kez, 1932 yılından itibaren ayda bir kez olmak üzere, 40 sayfa olarak düzenli bir şekilde yayın hayatını sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanların Romanya'yı işgali ve Sovyet Rusya'ya savaş hazırlığına başlaması üzerine Avukat Müstecip Bey, İstanbul'a göçmüş ve dergi 1940 yılında kapanmıştır. 1936 yılında Emel mecmuasının mahalli ihtiyaçlar çıkardığı "*Halk*" gazetesi, 16 sayı çıkarılabilmiş ve bir sayfa Türkçe bir sayfa Romence olarak hazırlanmıştır.

1937 yılında iki gazete çıkarılmıştır. Bunlardan "*Çardak*", Türk köylüsünün haklarını koruyucu gazete olarak göç sırasında Türklere yapılan haksızlıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Diğer bir gazete "*Deliorman*" ise Silistre'de özellikle göç sorunlarını ele alan yazılarıyla dikkat çekmiştir. 1 Mart 1938'de Bükreş'te çıkarılan "*Bora*" ise Kırım Türklerinin kurtuluş davasını konu alan yayınlar yapmış fakat 9 sayı çıkabilmiştir.²³²

3.1.3. Eğitim

Osmanlı idaresi zamanında Dobruca Türklerinde eğitim üç kademedен oluşmaktaydı; mekteb-i sübyan, rüştiye ve medrese. Dobrucalı Türk çocuklar için ilköğretim (mekteb-i sübyan), mecburi ve parasızdı. Her baba altı yaşını doldurmuş çocuğunu bu okullara yazdırmak mecburiyetindeydi. Her caminin yanında biri büyük diğeri küçük iki odalı bir bina bulunurdu. Bu bina okul vazifesi görmekteydi. Okul binalarının camilerin yanında olmasının sebebi, dini görevlerinin yanında öğretmenlik de yapan hocalara kolaylık olması için değil, aynı zamanda dini derslerin tatbikata elverişli olmasından da kaynaklanmaktaydı. Erkek çocuklar, okula 7 yaşında başlarlar, 15-16 yaşında bırakırlardı. Kızlar da 7 yaşında eğitimlerine başlarlar, 12-13 yaşında ilköğretimi bitirirlerdi. Kız ve erkek çocuklar aynı oda içinde eğitim görürler

²³² Ülküsal, a.g.e., s. 162-163.

fakat birbirlerinde ayrı otururlardı. Okullar eylül ayında başlar ve mayıs ayında tatile girerdi.²³³

Üç senelik ortaokul eğitimi; Köstence, Mecidiye, Pazarcık, Silistre ve Tulça gibi büyük şehirlerdeki Rüstiye okullarında yapılmaktaydı. Bu okullardaki öğretmenlerin maaşlarını Osmanlı hükümeti ödemekteydi. Rüştîyelerde okutulan dersler ise Kuran-Kerim, İlm-i hal, Arapça, Farsça, Matematik, Coğrafya, Osmanlı ve İslam Tarihi, İmla, Musiki, Ahlak, Hüsnü-hat (Güzel Yazı), Vazaifi Etfal (Çocukların Görevleri), Resim ve Jimnastikten oluşmaktaydı. Köstence, Silistre ve Pazarcık şehirlerindeki rüştîye okulları, Birinci Dünya Savaşından sonra kapatılmış, yerlerine ise 7 yıldan oluşan ilköğretim okulları açılmıştır. Romen hükümeti 1932 yılında, Dobruca'daki Türk ilkokullarını düzenlemek ve denetlemek amacıyla Türkçe İlk Tedrisat Müfettişliğini kurmuştur.

Dobruca Türklerinde, rüştîye okullarının üstünde modern okullar yoktu, bu nedenle Türk gençleri, sadece medreselerde dini eğitime devam edebiliyorlardı. Köstence, Pazarcık, Mecidiye, Silistre, Tulça, Mangalya şehir ve kasabalarında değişen derecelerde medreseler bulunmaktaydı. Bu medreseler, Dobruca'nın Romanya'ya bağlanmasından sonra da eğitime devam etmişler, fakat Birinci Dünya Savaşına kadar bu medreselerin tamamı kapanmıştır. Sadece Babadağ'daki Medrese, 1880'de Müslüman Seminarı (okul) olarak değiştirilmiş ve 1901 yılında da Mecidiye'ye taşınmıştır. 9 Mart 1880'de yayınlanan Dobruca Anayasasının 21. maddesine göre, Müslüman dininin esaslarını öğretmek ve camilerde görev yapmak için gerekli unsurların yetiştirilmesi amacıyla Babadağ'da bir Müslüman Seminarı açılmasına ve idaresinin Romen hükümetince yapılmasına karar verilmişti. 1899 yılında birçok Müslüman'ın Türkiye'ye göçmesi ve öğrenci sayısının azalması nedeniyle Seminar, 1901 yılında Mecidiye'ye nakledilmiştir.

Mecidiye Öğretmen Okulu olarak da bilinen Seminarda, Türk dili dersi ilk kez 1907 yılında okutulmuştur. 1904 yılında 36 maddelik yönetmeliği hazırlanan Mecidiye Öğretmen Okulu, 8 sınıftan oluşmakta ve programında

²³³ Uralgiray, a.g.m., s. 316.

Osmanlı tarihi, dini ilimler dışında Romence, Romen tarihi ve coğrafyası, hukuk, fen bilimleri, matematik ve sağlık dersleri de yer almaktaydı. 1908 yılından itibaren öğrenciler yatılı olarak eğitime devam etmişler, 1927 yılında bu okulda ilk kez üniversite mezunu iki Romen öğretmen görev almıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra bazı Arapça dersler, Türkçe okutulmaya başlanmış, 1926 yılına kadar cübbe ve sarıktan oluşan okulun üniforması bu tarihten itibaren fes ile cekete dönüşmüştür. Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1935 sonbaharında Seminarı ziyaret etmiş, öğrencilerin fes yerine şapka giymesini ayrıca Arap harflerinin Latin alfabesi ile değiştirilmesini teklif etmiş ve okul yönetimi bu istekleri yerinde bularak uygulamaya geçirmiştir.²³⁴

3.1.4. Romanya Türklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu

Dobruca Türklerinin %85'i köylerde ikamet etmekte ve çiftçilik yapmaktaydı. Bu köylerde yaşayan Türklerin büyük çoğunluğu 1921 Romen Toprak Reformu nedeniyle çok fakir hale gelmişti. Osmanlı döneminden büyük ve verimli arazilere sahip olan Dobruca çiftçileri, gerek Makedonya'dan gelen Romen göçmenlerle topraklarını paylaşmak zorunda kalmaları gerekse 1921'de yapılan toprak reformu ile birlikte zor duruma düşmüşlerdir. Topraksız Türk çiftçiler, ya ırgatlık yapmakta ya da toprak kiralayıp ortaklık usulü ile yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Köstence civarındaki köylüler, her türlü sebze ve meyve üretimini yapmakta ve Romanya'nın ihtiyaçlarının büyük kısmını karşılamaktaydılar. Güney Dobruca'da bulunan Silistre ve Babadağ yöreleri, üzümçülükle meşhur olmuşlar, Deli-Orman Türkleri de tütüncülükle geçimini sağlamışlardır.

Dobruca çiftçileri, tarımsal faaliyetlerin yanında Türk çiftçiliğinin vazgeçilmez kolu olan hayvancılıkla da geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır. Koyun, keçi gibi küçükbaş hayvancılığın yanında büyükbaş hayvancılık da gelişmiş durumdaydı. At yetiştiriciliği, eski Türk kültüründen kalma bir

²³⁴ Ülküsal, *a.g.e.*, s. 112-115.

gelenektir. Maddi durumu iyi olan bir Türk ailesi, sadece sosyal faaliyetlerinde kullanmak amacıyla iyi yetiştirilmiş bir çift ata sahip olmayı bir prestij olarak görmekteydi. Romanya Türkleri, çiftçilik ve hayvancılıkta Romanya'daki diğer köylülere göre ileri durumdaydılar. Hatta Dobruca'ya Makedonya'dan getirilip yerleştirilen Ulahlara at besiciliğini ve çiftçilikte kullandıkları teknikleri öğretmişlerdir.²³⁵

Romanya'daki şehir ve kasabalarda yaşayan Türkler, ticaret ve el sanatları ile uğraşmaktaydı. Türklerin yaptığı başlıca ticaret kalemleri; bakkalcılık, dericilik, kasaplık, kerestecilik, zahirecilik ve manifaturacılıktı. Birinci Dünya Savaşından sonra Türklerin yaşadığı her köyde bir Türk dükkânı açılmıştır. Bu dükkânlar küçük sermayelerle çalışmasına rağmen köylerdeki Türklerin manevi olarak güçlü olmasına destek vermiştir. Dobruca Türklerinin ticaretle çok başarılı olamamaları ya da büyük işletmeler haline gelememelerin başlıca sebebi, kendilerine ait bir bankaları olmamaları ve diğer etnik unsurlarla eşit koşullarda rekabet edememeleridir. Romanya Türklerinin uğraştıkları başlıca el sanatları ise; terzilik, kunduracılık, tenekecilik, demircilik, marangozluk, araba ustalığı, kürkçülük, aşçılık, kahvecilik, saraçlık, nalbantlık gibi küçük tarzda esnaflıktan ibaretti.²³⁶

Dobruca Türklerinin büyük bir çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı. Orman bölgelerindeki köylülerin evleri genellikle bahçeler içinde ve birbirinden uzak mesafede bulunmaktaydı. Bu köyler diğer Türk köylerine göre sayıca az olmakla birlikte su yönünden sıkıntı duymayan, güzel görüntüye sahip olan köylerdi. Köylerin her mahallesinin bir adı, ağası, hocası, camisi, hocası, okulu, öğretmeni ve odası vardı. Özellikle Deli-orman ve Babadağ civarında bu tarza köyler bulunmaktaydı.

Ovalarda bulunan köyler, kuru ve ağaçsız Orta Asya steplerini andırmaktaydı. Buralarda su, ancak yaklaşık 70 metre derinlikteki kuyular

²³⁵ Müstecip Ülküsal, *Dobruca'dan*, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yayınları, İstanbul, 2007, s. 57-59.

²³⁶ Urulgiray, a.g.m., s. 310.

vasıtasıyla elde edilmekteydi. Bu köylerin evleri çoğunlukla basık ve üstleri toprakla örtülü olduklarından uzak mesafelerden pek seçilemezdi. Evler bir plan üzerine yapılmamış, karışık, sık ve hayvan ahırları ile yan yana inşa edilmişlerdir. Hemen her köyün orta yerinde bir küçük meydan vardır ki buna “Tuvar Çatlak” denilmekteydi. Her sabah bu meydana köyün bütün hayvanları toplanır ve köyün sığırtaçları idaresi altında otlağa götürülürdü.²³⁷

Dobruca Türklerinin adetlerine göre ailenin reisi, en yaşlı ihtiyar erkek ya da kadındı. Ailenin en yaşlı üyesi hayatta oldukça otorite sahibi idi. Evlenip yeni yuva kuran çiftler, anne-babaları hayatta ise aileden ayrılmazlardı. Aileye bağlılık, dayanışma ve ekonomik menfaatler için önemli bir faktördü. Çünkü toprakların ve hayvanların bölünmemesi, ailenin maddi ve manevi gücünün devamı anlamına gelmekteydi.²³⁸

Dobruca Türklerinin nesilden nesile devam ettirdikleri bazı gelenekler vardır. Bunların başında da Nevruz şenliği gelmektedir. İlkbahar geldiğinde kutlanan Nevruz gününde, 10-18 yaşları arasındaki çocuklar, gruplar halinde toplanıp bir ağaç dalının ince çubuklarına baharda yetişen akbardak çiçeklerini takıp toplu halde köydeki evleri gezip, şiirler okurlardı. Evleri gezip Nevruzu hatırlatan bu çocuklara, ev sahipleri tarafından türlü hediyeler verilmekteydi.

Her yılın mayıs ayının ilk Cuma günü, “*Tepreş*” denilen şenlik yapılmaktaydı. O gün geldiğinde köylerin genç kızları ve erkekleri temiz ve yeni kıyafetlerini giyerek, köye yakın bir çayırılıkta, tepede ya da orman alanında toplanırlardı. Genç kızlar bir öncesinden hazırladıkları ve Dobruca yöresine has ve buğdaydan yapılan bir yiyecek olan “*Maylı Kalakay*”ı orada bulunanlara dağıtırlardı. Bu şenlik sırasında at yarışları da düzenlenmekteydi. Tepreş günü, köylerde sadece yaşlı kadın ve erkler kalmaktaydı. Köyün yaşlı erkekleri, kadınlar tarafından kendilerine gönderilen Maylı Kalakay’ı Cuma

²³⁷ Ülküsal, *Dobruca ve Türkler.*, s. 71-73.

²³⁸ Urulgiray, a.g.m., s. 312.

namazını kıldıktan sonra camide yerler, yaz mevsiminin bereketli, ekmek ve yağın bol olması için dua ederlerdi.²³⁹

Ramazın ayı boyunca da dua ve ibadetin dışında çeşitli şenlikler düzenlenmekteydi. Gençler teravih namazından çıktıktan sonra gruplar halinde evlerin bahçelerini ziyaret ederler, kapı ve pencerelerin önlerinde ilahiler ve türküler söylerlerdi.

Hristiyanların Paskalya bayramından bir önceki Cumaya rastlayan günde de genç kızlar, “Yavuryüzü” adı verilen şenliğe çıkarlardı. Köy kenarında yeşillik bir alanda toplanan genç kızlar, çeşitli oyunlar oynarlardı. Şenliğin sonunda çimenliğin üzerinde yuvarlanarak şu sözleri söylerlerdi: Avurluğum yavurga, cengilliğim özüme. Bunun anlamı ise “Hafifliğim kendime, ağırlığım Gâvura” idi.²⁴⁰

Dobruca Türklerinde, düğüne “toy” denilmekteydi. Evlenecek gençler birbirini seçemezlerdi. Evlenecek çiftlerin evlilik kararlarını babaları verirdi. Kız çocuğu evleneceği genç erkeği seçemez, onunla görüşemezdi. Anne-babası evlenmesine izin verirse gelin gider yoksa aile büyükleri hiçbir şekilde gücendirilemez, sözlerine karşılık verilemezdi. Erkek anneleri genellikle düğünlerde oğullarına kız beğenirlerdi. Komünizm öncesi dönemde Dobruca Türkleri arasında ağalık sistemi olduğu için, bir ağanın kızı ile ancak bir ağanın oğlu evlenebilmekteydi. Köylerde yapılan düğünlerde bütün köy halkı yemeğe davet edilir, düğünler Cuma günü başlar Pazar günü gelinin damat evine gelmesiyle son bulmaktaydı. Gelin yeni evine geldiği ilk gün, bir çocuk oklava ile gelinin yüzünü açardı. Aynı çocuk, oklava ile gelinin sırtına da hafifçe vururdu. Bu gelenek gelinin çocuk sahibi olması temennisinin sembolü idi.²⁴¹

Dobruca Türklerinde doğum, 1950’ye kadar genellikle evlerde ebeler tarafından yaptırılırdı. Köylerde devletin tayin ettiği resmi ebeler olmasına rağmen, Müslümanlar resmi görevli sağlıkçıların yerine köylerde ebe-ana dedikleri yaşlı ve tecrübeli kadınları tercih ederlerdi. Bunun sebebi ise

²³⁹ Ülküsal, *Dobruca’dan*, s. 79-81.

²⁴⁰ Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, s. 89-90.

²⁴¹ I. Dimitrescu, “Inseamnari despre tatarii din Pervelia”, *Analele Dobrogei*, No:1, Yıl: 2, 1921, s. 122.

çocuğun Müslüman bir elde doğması düşüncesi idi. Resmi ebe doğum sırasında evde bulursa bile ona müsaade etmek istemezlerdi.²⁴²

3.1.5. Romanya Türklerinde Dini Hayat

Romanya'nın Silistre, Pazarcık, Köstence ve Tulça şehirlerinde yoğun olarak yaşayan Müslüman Türkler, dini hayatlarını organize etmek için Müslüman cemaat örgütleri kurmuşlardır. Bu örgütler, yardımsever Türklerin bıraktıkları vakıfların gelirleri ile şehirlerdeki camileri ve okulları tamir etmişler, gerektiğinde ise yenilerini inşa etmişlerdir. Ayrıca camilerde görev yapan imam, hatip, müezzin ve vaiz gibi din görevlilerinin maaşlarını da ödemişlerdir. Sadece camiler değil aynı zamanda Türk öğrencilerin eğitim gördüğü okulların ihtiyaçları da bu örgütler tarafından karşılanmıştır. Her şehirdeki Müslüman Cemiyeti, kendisinin düzenlediği ve kendisine özel yazılı ve şehrin Müslümanları tarafından seçimle onaylanarak kabul edilmiş yönetmeliğe göre idare edilmekteydi. Her örgüt, yönetmelik gereğince 9 ya da 11 üyeden oluşan yönetim kuruluna sahiptir. Bu kurul, iki ya da dört yılda bir yapılan seçimle gizli oyla seçilmekteydiler. Köylerde şehirlerdeki gibi vakıflar bulunmadığı için yönetmeliğe bağlı kurullar yerine sade ve yönetmeliksiz, birkaç kişiden oluşan heyetler mevcuttu. Bu heyetleri, köy ahalisi seçmekte, il müftüsü atamakta ve kontrol etmekteydi.²⁴³

Dobruca Bölgesinde toplam 419 cami bulunmaktaydı. Bunların Dobruca'nın dört iline göre dağılımı şu şekildeydi;

- Köstence'de 122
- Tulça'da 29
- Kulyakra'da (Pazarcık) 157
- Durustor'da (Silistre) 111

Bu camilerin içerisinde Osmanlı döneminin mimarisini izlerini taşıyan birkaç yüzyıllık tarihe sahip olan büyük camiler de vardır. Mimar Sinan'ın

²⁴² M. Naci Önal, *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1998, s. 39.

²⁴³ Ülküsal, a.g.e., s. 131-132.

Silistre’de yaptığı Bayraklı, Pazarcık’ta Çarşı, Babadağı’nda Gazi Ali Paşa ve Mecidiye’deki Sultan Mecit camileri bunların başında gelmektedir.²⁴⁴

Romanya’daki Türklerin müftülükleri ile kadılıkları 1923 yılına kadar Romen Mezhepler Bakanlığına bağlı iken, Romen hükümetinin Dobruca bölgesinde tayin ettiği müftüler, Türkiye makamlarınca da onaylanmaktaydı. Bu müftüler, hem Romanya’dan hem de Türkiye Evkaf Vekâletinden maaş almaktaydı. Bu durum, Türkiye’nin halifeliği ve şeyhülislamılığı kaldırmasına kadar devam etmiştir. Mart 1923’de çıkarılan Romen Anayasasının 72. maddesi hükmünce Romanya Krallığında yaşayan Müslümanların dini temsilcisi, Romen Parlamentosunun tabii bir üyesi durumuna gelmiştir. Romanya Müslüman Türklerinin bu hakkı, 1928’de yürürlüğe giren Mezheplerin Genel Rejimi Hakkındaki Kanun ile bir kez daha sağlamlaştırılmıştır. Fakat Romanya Müslüman Türkleri ve onların temsilcileri olan müftüler aralarında anlaşıp bir kişiyi Romanya Parlamentosuna gönderememişler ve Romen idaresi de bu konuya fazla ilgi göstermemiştir. Romen hükümeti, 27 Şubat 1937’de Tulça Müftüsü Ethem Kuntmolla’yı Romanya Türklerinin Baş müftüsü olarak atamıştır. Fakat baş müftünün yetkileri ve görevi ne bir kanun ne de bir yönetmelikle belirlenmiştir. Böylece Müslüman Türklerin, Romen hükümeti nezdinde haklarını savunacak gücü etkisizleştirilmiştir.²⁴⁵

Romanya Krallığı, 30 Mart 1886 tarihinde yayınlanmış olduğu Dobruca Mahkemeleri Kanununun 39. maddesi gereğince Tulça ve Köstence şehirlerinde birer sancak kadılığı kurmuştur. Bu kadılar, sancak müftülüğünün tavsiyesi üzerine Adliye Bakanlığınca tayin olunuyorlardı. Davaların görülmesi sırasında davalı ile davacı birer hakem getirebiliyorlardı. Bu hakemlerin görevi davalıları barıştırmaktı. Hakemlerin çabaları bir sonuç getirmezse, kadı davayı görür, tarafları ve hakemleri dinleyip karara varırdı. Kadıların kararları Romence yazılmakta ve zabıt kâtibi olarak Adliye Bakanlığı tarafından Türkçe ve Romence bilen birisi atanmaktaydı. Kadılıklarda görülen davalar, Müslümanlar arasındaki evlenme, boşanma,

²⁴⁴ Ülküsal, *a.g.e.*, s. 134.

²⁴⁵ Urulgiray, *a.g.m.*, s. 320-321.

veraset ve miras konularından oluşmaktaydı. Romanya, Birinci Dünya Savaşından sonra Güney Dobruca'yı da topraklarına kattıktan sonra 26 Temmuz 1921 tarihli Mahkemeler Teşkilatı Kanununun 95. maddesi gereğince Silistre, Tutrakan, Ak-kadınlar, Kurt-pınar, Pazarcık ve Balçık şehirlerinin sulh hukuk mahkemelerin yanına birer de kadılık oluşturmuştur.²⁴⁶

Kadılar, ilçelerde Romen sulh hâkiminin, illerde asliye hukuk mahkemesi başkanının kontrolü altındaydı. Bütün yazışmalar, zabıtlar ve kararlar sadece Romen diliyle yazılabilmekteydi. Romen hâkimlerin bağlı bulundukları şartlara sahip olan kadılar, onlarla aynı derecede maaş alıyorlardı. Romanya'da Müslümanların kurumları arasında politikacılara diğerleri kadar alet olmayan ve bağımsızlıklarını koruyabilen kurum, kadılık makamı olmuştur. Müslüman memurlar arasında en yüksek maaşa ve kariyere de kadılar sahip olmuştur. Kadılıklarda yürütülen mahkeme usulü, Romen hukuk mahkemelerinde yürütülen sistemle aynıydı. Romen hükümeti, işlerin azlığını bahane sürerek önce Ak-kadınlar ile Kurt-pınar daha sonra da Balçık ve Tutrakan kadılıklarını kapatmıştır.

3 Nisan 1935 tarihinde Adli Teşkilat Kanununun Bazı Maddelerini Tadil ve İlga Etmek İçin Kanun'un 3. maddesi gereğince Şeriat hükümlerinin, gayri meşru olarak doğmuş Müslüman çocukların durumlarına ve karı-koca arasındaki miras meselelerine ilişkin olanlar yürürlükte kalmak kaydıyla diğer bütün hükümleri yürürlükten kaldırılmış ayrıca bütün kadılıklar da ilga edilmiştir. Aynı kanunun 10. maddesine göre kadılıkların kaldırıldığı tarihte vazife görmekte olan Silistre, Köstence, Pazarcık ve Tulça kadıları, maaş derecelerini koruyarak bu dört il merkezindeki asliye hukuk mahkemelerinde Müslümanlara ait yetim çocuklar ve karı-koca miras davalarında bilir-kişilik yapmaya devam etmişlerdir.²⁴⁷

²⁴⁶ Ülküsal, *a.g.e.*, s. 140.

²⁴⁷ Ülküsal, *a.g.e.*, s. 142.

3.1.6. Atatürk İnkılâpları ve Romanya Türkleri

Romanya Türkleri arasında Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gerek Türk Kurtuluş Savaşındaki önderliği gerekse Türk toplumu için gerçekleştirdiği inkılâplar, diğer Balkan Türklerinde olduğu gibi Romanya Türkleri tarafından dikkatle izlenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla başlayan Türk Kurtuluş Savaşı, Dobregia gazetesinde günü gününe takip edilmiş ve Romanya Türkleri, "En Son Haberler", "Anadolu Haberleri" başlıkları altında bu gazete aracılığıyla Türk Kurtuluş Savaşının gidişatından haberdar olabilmişlerdir. Türkiye'nin milli mücadelesi ve daha sonra yaptığı reformlar, Romanya'daki Türk-İslam cemaati tarafından dikkatle izlenmiş ve Anadolu Türklerine derin sevgi beslenmiştir.²⁴⁸

9 Eylül 1922'de Türk ordularının İzmir'e girmesi Romanya Türklerinde coşkuyla karşılanmıştır. Anavatanlarının düşman işgalinden kurtulması ve Mustafa Kemal Paşa'nın başarısı, Romanya'da bulunan Türkler arasında sevinçle kutlanmıştır.²⁴⁹

Lozan görüşmelerinin tıkanması üzerine Türkiye'yi temsil eden heyetin başkanlığını yapan İsmet Paşa'nın Türkiye'ye dönerken Bükreş'e uğraması ve Romen yetkililerle görüşmeler yapması, Romanya Türkleri tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Dobregia gazetesi, İsmet Paşa'nın Romen Dışişleri Bakanı Duca ile yaptığı görüşmeyi okurlarına aktarırken, Duca'nın Türkiye'den barış için çaba göstermesi temennisinde bulunduğu dikkat çekmiştir.²⁵⁰ Lozan barış görüşmelerinin ikinci safhası da Romanya Türkleri tarafından günü gününe takip edilmiştir. 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşmasının imzalanması Romanya Türklerinde büyük sevinç yaratmış ve Lütfi 2 Ağustos 1923 tarihli Dobregia gazetesinde Mustafa Lütfi "Türkler En Nihayetinde Kesin İstiklal Etti" başlıklı makalede Lozan görüşmeleri ve sonuçları hakkında derinlemesine analiz yapmıştır. Mustafa Lütfi, 1900'lü

²⁴⁸ Mustafa Memed, "Atatürk ve İnkılâplarının Romanya Türk Basınındaki Yankıları", *Türk Kültürü*, Sayı: 247, yıl: XXI, Ankara, 1983, s.

²⁴⁹ *Dobregia*, 12 Eylül 1922.

²⁵⁰ *Dobregia*, 17 Şubat 1923.

yılların başında tüm Avrupa’da Türklerin son günlerini yaşadığına dair kesin kanaatin olduğunu daha dün gibi hatırladığına vurgu yaparak, altı asır devam eden devasa Osmanlı İmparatorluğunun Balkan Savaşları ve hemen ardından Birinci Dünya Savaşı ile birlikte çok hızlı bir şekilde dağıldığına dikkat çekmiştir. Yazısının devamında Birinci Dünya Savaşının sonunda Anadolu’nun başına gelen istila felaketine değinmiş, bir zamanlar dört kıtaya hükmeden milletin kendi öz vatanını kaybetme tehlikesiyle karşılaştığını anlatmıştır. Böyle zor bir zamanda Türk milletinin kendi içinden büyük bir önder çıkarmayı başardığını, Anadolu’nun kesinlikle bir Türk yurdu olduğunun Türk Kurtuluş Savaşı ile ispat edildiğini ve Lozan Barış Antlaşması ile bunun resmiyete döküldüğüne işaret etmiştir.²⁵¹

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen Milli Mücadele hareketinin Romanya Türk Basını’nda yarattığı heyecan, Lozan Antlaşması’nın imzalanmasıyla başlayan Türkiye’nin yenileşme ve modernleşme sürecinde de devam etmiştir. Mustafa Kemal’in Türkiye’de uygulamaya koyduğu inkılâpların Romanya Türk-İslâm cemaatini etkilemesi kaçınılmazdı. Romanya Türkleri, Anadolu’da yaşamakta olan soydaşları ile birlikte Osmanlı Devleti’nin gerileme ve dağılma döneminden beri modernleşme ile ilgili olarak ortak sorunlara sahipti. Romanya Hükümeti’nin Türkiye’deki inkılâpları destekleyici tavrı Romen Türklerinin işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Böylece Romanya Türkleri, Anadolu’da yapılan inkılâpları örnek alarak, bu yenilikleri Romanya hükümetinin desteğini de alarak kendi yaşadığı topraklarda da uygulamaya koyma şansına sahip olacaktı. Romanya hükümetinin Türk modernleşmesine saygı ve hoşgörü ile yaklaşması, Romanya’daki Türkçe gazetelerin, Türkiye’deki yenileşme sürecine ilişkin haberlere daha geniş yer vermesine ve Romanya Türkleri arasında Atatürk inkılâplarının yerleşmesine katkıda bulunmuştur.²⁵²

Türkiye’de cumhuriyetin ilanı, Romanya Türkleri arasında heyecan ve coşkuyla karşılanmıştır. Türk Kurtuluş Savaşının ardından Lozan Barış

²⁵¹ Dobregea, 2 Ağustos 1923.

²⁵² Emine Kısıklı, “Romanya Türklerinin Atatürk ve Devrimlerine Bakışı”, *13-15 Mayıs 2010 Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu*, Manisa, 2010, s. 100.

Antlaşması ile uluslararası arenada Türkiye'nin milli bir devlet olarak tanınması ve sonrasında cumhuriyet rejimine geçilmesi, Romanya'da yaşayan Türkler için büyük gurur kaynağı olmuştur. Avrupa'da hala krallıkla yönetilen ülkeler mevcut iken Atatürk önderliğindeki Türkiye'nin hızlı bir modernleşme hareketine girişmesi, Romanya Türkleri tarafından desteklenmiş, gazeteler aracılığıyla Türkiye'de cumhuriyetin ilanı Romanya Türk kamuoyuna duyurulmuştur.²⁵³

Halifeliğin kaldırılması sırasında Romanya Türk kamuoyu, Romanya'daki Müslümanların olumsuz yönde etkilenmemesi amacıyla bilgilendirici açıklamalar yapmışlar, gazeteler aracılığıyla Halifelik makamının niçin kaldırıldığını halka anlatmaya çalışmışlardır.²⁵⁴

Türkiye'de Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, Romanya Türkleri tarafından da desteklenmiştir. Konu ile ilgili olarak Tuna gazetesinde baş sayfada çıkan Sami Ergün'ün makalesinde; bütün Türk-İslam toplumlarının Batı karşısında geri kalmasında tekke ve zaviye türü kurumların etkisinin büyük olduğuna vurgu yapılmıştır. Ergün yazısının devamında Şeyh Sait isyanından sonra Atatürk Türkiye'sinin tekke ve zaviyeleri bir daha açılmamak üzere ortadan kaldırdığını belirtmiştir.²⁵⁵

Latin alfabesine geçilmesi Romanya Türkleri tarafından olumlu karşılanmış fakat Romanya'daki Türklerin, gazeteleri ve diğer yayınları okumalarında sorunlarla karşılaşmamak için bir süre daha Arap harfleri kullanılmaya devam edilmiştir. 1934 yılına kadar Arap alfabesinin kullanımına devam edilmiş, bazı gazeteler hem Latin alfabesini hem de eski alfabeyi de kullanmışlardır. Yıldırım gazetesi, Romanya Türklerinin geneline hitap edebilmek için Arap alfabesini mecburen kullandığını fakat Latin alfabesini kullanmak için biraz daha zamana ihtiyaçları olduğunu kamuoyuna duyurmuştur²⁵⁶. Yeni Türk alfabesinin kabulü, Deliorman Türklerinin gazetesinde de sevinçle karşılanmış ve Hasan Kılıç konu ile ilgili olarak bir makale kaleme almıştır. Yüzyıllarca Anadolu'daki Türklerin okuma yazma

²⁵³ *Dobregea*, 3 Kasım 1923.

²⁵⁴ *Dobregea*, 11 Mart 1924.

²⁵⁵ *Tuna*, 24 Mart 1937.

²⁵⁶ *Yıldırım*, 15 Birinci Kanun 1934.

oranının çok düşük olduğuna dikkat çeken Kılıç, Atatürk'ün yeni alfabe inkılâbı ile birlikte Anadolu Türklerinin okuryazar oranının çok kısa sürede hızlı bir yükseliş göstermesinin Romanya Türklerinde sevinçle karşılandığını ifade etmiştir.²⁵⁷

Türkiye'de kılık kıyafette yapılan düzenlemeler de Romanya Türkleri tarafından desteklenmiştir. Fes, peçe, çarşaf gibi kıyafetlerin Türklerin Avrupa'da yanlış tanınmasına neden olacağına inan Romanya Türkleri, bu konuda yapılan inkılâpları kolayca benimsemiştir.²⁵⁸

Cumhuriyet rejimine ve kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip bir Türkiye'de kadın hakları ve medeni kanun konusunda yaşanan gelişmeler, krallıkla yönetilen bir Avrupa ülkesinde yaşayan Romanya Türkleri için sevinç ve gurur kaynağı olmuştur. Afet inan ve Sabiha Gökçen'in başarıları, Romanya Türklerinde iyi bir örnek teşkil etmiş ve basında bu Türk kadınlarının hayatlarını anlatan makaleler yazılmıştır.²⁵⁹

3.2. Romanya Türklerinin Türkiye'ye Göçü

Romanya'da Dobruca ve Baserabya bölgelerinde bulunan Türklerin büyük bir bölümü, 1877-1878 Osmanlı-Rus-Romen Savaşından sonra Anadolu'ya göçmeye başlamış ve 1910 yılından sonra göç neredeyse durma seviyesine gelmiştir. Fakat 1920'lerden itibaren Romanya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerde, yeniden bir hareketlilik yaşanmıştır. 1923-1940 yılları arasında Romanya'dan 120.116 göçmen gelmiştir. Romen hükümetinin göçü bir sorun olarak 1932 yılından itibaren kabul etmesiyle Türk ve Romen hükümetleri arasında göç sorununa çözüm bulmak için uzun görüşmeler yapılmıştır. Bu sorun ancak 4 Eylül 1936'da taraflar arasında bir göçmen sözleşmesinin imzalanması ile çözüme kavuşmuştur.

²⁵⁷ *Deliorman*, 3 Birinci Teşrin 1937.

²⁵⁸ *Yıldırım*, 13 Nisan 1935.

²⁵⁹ *Çardak*, 18 Haziran 1938; *Hak-Söz*, 6 Temmuz 1938; *Yıldırım*, 15 Eylül 1937.

3.2.1. Göçün Nedenleri

Birinci Dünya Savaşı sırasında Romanya Kralı Ferdinand, savaş sırasında askerlerinden maksimum verimi alabilmek için onlara savaş kazanmaları halinde toprak reformu yapacağını vaat etmişti. Ferdinand bu sözünü 1923'te gerçekleştirdi ve toprak sahibi olan herkesin elindeki arazinin 1/3'ü alındı. Fakat Dobruca Bölgesindeki Türklerin toprakları, kanunda belirlenen ölçütlerin dışına çıkılarak fazla oranlarda ellerinden alındı. Bu durum Türklerde büyük infial yarattı ve Türkler mahkemelere başvursalar da sonuç değişmedi.²⁶⁰ Ayrıca Birinci Dünya Savaşında Romen ordusunda savaşan Türklerin neredeyse tamamı, kral tarafından kendilerine tanınan bu toprak reformundan yararlanamadılar. Bu durum da Türkler arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.²⁶¹

Romanya Devleti, Birinci Dünya Savaşının ardından Bulgarların Dobruca bölgesinden çekilmesinden sonra bölgede çoğunluğu elde etmek amacıyla, Dobruca'yı hızla Romenleştirme hareketine girişmiştir. Çünkü Dobruca'da yaşayan Romen nüfusu hem Türklerden hem de Bulgarlardan daha az bulunmaktaydı. Bu duruma çare olması için Romen hükümeti, Makedonya'dan getirdiği Ulahları (Romen muhacirler) genellikle Türklerin evlerine yerleştirmiş ve Türkleri evlerini bu muhacirlerle paylaşmaya zorlamıştır. Türklerin mahallelerine, köylerine ve evlerine yerleşen Romen göçmenlerle Türkler arasında sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. İki toplum arasında yaşanan tartışmalar bazen cinayetle sonuçlanmış ve Romen makamları, Romen göçmenleri Türklere karşı korumuş hatta bazı cinayet işleyen kişiler bir gün sonra serbest kalmıştır. Dobruca bölgesine gelen Romen göçmenler, Türklerin dini duygularına hakaret ederek onları göçe zorlamışlardır. Türklerin evlerinin bahçelerine domuz bırakmışlar, camilere hakaret içeren davranışta bulunmuşlardır. Bundan başka sınır boylarındaki Romen devlet görevlileri, Türklere karşı haksız tutumlar sergilemişlerdir. Sınır

²⁶⁰ Abdula İrsel, *Türkiye ve Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 61.

²⁶¹ *Revista Muslimanilor Dobregeni*, No: 3, 23 Kasım 1928, s. 3.

köylerinde oturan köylüler, jandarmaların ve karakolların tüm ihtiyaçlarını para almadan görmüşler, ellerindeki yiyecek ve vasıtaları bunların emirlerine vermeye zorlanmışlardır.²⁶²

Birinci Balkan Savaşında tarafsız kalan Romanya, diğer Balkan devletlerinin Bulgaristan'a savaş açtığı İkinci Balkan Savaşında nüfusun önemli bir kısmının Bulgar olduğu Güney Dobruca'yı eline geçirmişti. Bu durumu hiçbir şekilde kabullenemeyen Bulgaristan, bölgedeki Bulgar azınlığı örgütlemiş ve her türlü yardımda da bulunmuştur.²⁶³

Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a bağlamak için Dobruca adında bir siyasi ve askeri örgüt kuran Bulgarlar, zaman içerisinde bölgede kendileri gibi önemli bir azınlığı oluşturan Türklere karşı da harekete geçmişlerdir. Çeteler kurarak Türk köylerine 1923-1933 yılları arasında sayısız saldırılar gerçekleştiren Bulgar komitaları, Türklerin bölgedeki huzurunu kaçırmayı başarmışlardır. Romanya, bu komitacıları etkisiz hale getirmek için Makedonya'dan getirdiği Romenlere toprak ve hayvan vererek bölgeye yerleştirmek istemişse de geldikleri yerlerde daha çok ticaretle uğraşan bu topluluk, bölgenin Romenleşmesini de Bulgar komitacıların gücünü kırmayı da başaramamıştır. Hatta daha sonra Bulgarlarla birleşen Romen göçmenler, Türklere yapılan zulme ortak olmaya başlamış ve Türkler için bölge daha da yaşanılmaz hale gelmiştir.²⁶⁴

Birinci Dünya Savaşından kısa bir süre sonra 1929'da Dünya'da ekonomik bir buhran baş göstermiş ve Romanya'da bu buhrandan en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Romanya'nın tarım ülkesi olması doğal olarak en çok tarım sektörünü yıpratmıştır. Romanya Türklerinin çoğunluğu çiftçilik ile uğraşmaktaydı. Türkler, normal zamanlarda dahi Romen çiftçilerle rekabet edemezken, bu buhranla birlikte iyice zor durumda kalmışlardır. Bundan başka 1921 Romen Toprak Kanunu ile birlikte topraklarının önemli bir kısmı ellerinden alınmıştı. Ayrıca Romen vergi memurları, Türklerden vergi toplanırken onlara biraz fazla yük bindirmişler, Romence bilmeyen bazı

²⁶² B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116..810.13, s. 6-8.

²⁶³ A. N. I. C, Fond: Directiunea Sigurantei și Sigurantei Generale (DPSG), dosar, 36/1927, s. 4.

²⁶⁴ Alexaandru Spanu, "Comitagi", *Magazin Istoric*, No: 453, Decembrie-2004, s. 20-23.

köylülerin birkaç defa aynı vergiyi verdikleri de görülmüş ve bütün bu olumsuzluklar, büyük ekonomik buhranla birlikte Türkleri, ekonomik açıdan bitirme noktasına getirmiştir.²⁶⁵

Türkiye'nin diğer ülkelerde yaşayan ırkdaşlarını, Anavatana daha rahat bir şekilde göç etmelerini sağlamak üzere 1934 yılında İskân Muafiyetleri Nizamnamesi adı altında bir yeni bir uygulamayı yürürlüğe koyması, yurt dışındaki Türklerde büyük bir heyecan yaratmıştır. Üstelik bu metnin üçüncü maddesinde Türk ırkından olanların çok kolay bir şekilde vize alabileceği ve Anadolu'ya göçebileceğinin açıklanması, göç etmeyi düşünen Türkleri harekete geçirmiştir.²⁶⁶

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yapılan inkılâplar, Romanya kamuoyunda ilgiyle izlenmiş özellikle Dobruca'da çıkan yerel gazeteler, Türkiye'deki değişimi yakından takip etmiştir. Bu gazeteler Türkiye'yi, verimli toprakları ve çiftçilerin daha iyi imkânlarla sahip olması nedeniyle Anadolu Serabı olarak adlandırmışlardır. Ayrıca Türkiye'ye göçmeleri durumunda çocuklarının da iyi eğitim alacakları inancı, Romanya Türkleri arasında yaygın bir görüş haline gelmiştir.²⁶⁷

Hamdullah Suphi Bey'in 20.05.1931 tarihli bakanlar kurulu kararıyla Bükreş'e 1. sınıf elçi olarak atanması²⁶⁸ Romanya Türklerinin kaderinin değişmesinde önemli bir yere sahiptir. 12 Temmuz 1932'de Romanya'nın Köstence şehrine vapurla gelen Hamdullah Suphi, göreve başlar başlamaz Türklerin yoğun olarak yaşadığı Dobruca ve Besarabya bölgelerine kapsamlı bir geziye çıkmıştır. Romanya Türklerinin yaşadığı bütün şehir, kasaba ve köyleri gezmiş, bölgede yaşayan Türklerin evlerini, yaşam şartlarını yerinde kontrol etmiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ İrsel, a. g. t., s. 64.

²⁶⁶ Soner Çağatay, "Population Resettlement and Immigration Policies Interwar Turkey: A Study of Turkish Nationalism", *The Turkish Studies Association Bulletin*, Sayı: 25, 2002, s. 19.

²⁶⁷ İrsel, a. g. t., s. 67.

²⁶⁸ B.C.A., Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.30..8.

²⁶⁹ Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul, Menteşe Matbaası, 1968, s. 156-157.

3.2.2. Göç Meselesinin Ortaya Çıkması ve Türkiye ile Romanya'nın İlk Tepkileri

Romanya'daki Türklerin sıkıntı içerisinde oldukları ve Türkiye'ye göç etme hususunun Türk-Romen ilişkileri için bir sorun olduğu, 1932 yılında Romen hükümeti tarafından ilk kez anlaşılmıştır. Romanya'nın Ankara Elçiliği, Romanya Türklerinin göç eğiliminde olduklarının öğrenilmesi üzerine, göç konusuna önem vermeye başlamış ve konuyla ilgili bilgiler toplamaya çalışmıştır. Romanya'nın Dobruca bölgesinden Türkiye'ye yerleşebilme imkânlarını incelemek üzere bir Türk heyetinin Ankara'ya geldiği duyumunu alan Romanya'nın Ankara Elçiliği, bu heyette kimlerin olduğunu ve hangi sıfatla Türkiye'ye geldiğini araştırmasına rağmen net bir bilgiye ulaşamamıştır. Fakat bu tarihten sonra Ankara Elçiliği, Türkiye'nin, Romanya Türklerini göç etmeye teşvik eden politikalarını daha yakından izlemeye başlamış ve düzenli olarak Bükreş'e bilgilendirmede bulunmuştur.²⁷⁰

Romanya'nın Ankara Elçiliği, Romen Dışişlerine gönderdiği bir başka raporda, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşından sonra oluşturduğu yeni sistemde, nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyduğunu ve bunları yurt dışında yaşayan Türklerden tedarik etme niyetinde olduğunu bu nedenle Türklerin yoğun olarak bulunduğu ülkelerde propaganda faaliyetlerine başladığını ve Dobruca'nın da bu bölgelerden birisi olduğu iddia edilmiştir. Romen elçi bunlara ek olarak Türkiye'nin ekonomik durumun kısıtlı olması nedeniyle zaman içerisinde göçün yapıldığı ülkelere göçmenlerin geride bıraktığı mallara karşılık maddi isteklerde bulunabileceğinin de altını çizmiştir.²⁷¹

Bunun üzerine Romanya Hükümeti, Türklerin yoğun olarak yaşadığı illerdeki valiliklere talimat göndermiş ve Türklerin niye göç ettiklerini ve bu göçlerde Türkiye'nin organize bir katkısının olup olmadığının araştırılmasını istemiştir. Köstence ve Durustor (Silistre) valiliklerinin yaptığı araştırmalar

²⁷⁰ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya'nın Ankara Elçiliği'nin Romanya Başbakanlığına gönderdiği 1064-3 No'lu rapor, s. 1-3.

²⁷¹ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Dışişleri Bakanlığının Romen Tarım Bakanlığına gönderdiği 60667-2 No'lu bilgilendirme notu, s. 9.

sonunda Türkiye'nin göçü desteklediğine dair bir kanıtın olmadığı Romen Dışişleri Bakanlığına iletilmiştir. Bu göç hareketinin bireysel olduğunu göstermek için de Mangalya kazasından Türkiye'ye göçen bazı vatandaşların aradıkları ortamı bulamamaları nedeniyle tekrar yaşadıkları bölgeye geri gelmeleri de gösterilmiştir.²⁷²

Romanya Dışişleri Bakanlığı, Türklerin göç ihtimali doğrultusunda Ankara Elçiliğinden gelen bilgilendirmeler karşısında 1934 yılı başında harekete geçerek bu ihtimalin doğruluk derecesini araştırmak için dışişleri, içişleri ve çalışma bakanlıklarından oluşan bir komisyon kurmuştur. Bakanlık sekreteri Filality'e göre Dobruca bölgesinin en çalışkan ve sorunsuz topluluğu olan Türklerin göçünün engellenmesi için gerekirse sert tedbirler bile alınmalıydı. İçişleri Bakanlığı ise yaptığı çalışmalarının sonucunda Türklerin arasında bir göç akımının olmadığını öne sürerken, Çalışma Bakanlığı bunun zıttı bir görüşle böyle bir akımın 1927 yılından beri var olduğunu iddia etmiştir. Çalışma Bakanlığı, göçü tetikleyen neden olarak da Avrupa dışı ülkelere pasaport verilmesi yasak olmasına rağmen Türklerin kolayca pasaport temin ettiklerini, verilen pasaportların çoğunun ise rüşvetle dağıtıldığı tespitinde bulundu. Rüşveti, Durustor Valisinin de aralarında bulunduğu birkaç kişinin organize ettikleri hatta bazı pasaportların devlet memuru olmayan bazı kişilerce verildiği de iddia edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin pasaport karşılığı aldıkları paralarla giden Türklerin mallarının satın aldıklarını tespit eden Çalışma Bakanlığı, Güney Dobruca'da 1927-1932 yılları arasında 2380 pasaport verildiğini ve bu nedenle göçün birkaç kişiden oluşamayacağını ortada olduğunu komisyonda dile getirmiştir.²⁷³

Türkiye'nin Bükreş Elçiliği de konuyla ilgili olarak 26/05/1932 tarih ve 216/66 sayılı raporla Türk Dışişleri Bakanlığı'na Romanya Türklerinin büyük bir göç hazırlığı içinde olduklarını bildirmiştir. Raporda Hamdullah Suphi, kendisine daha önce verilen talimat gereğince mümkün mertebe göçün önüne geçilmesi konusunda yoğun uğraşlarda bulunmasına rağmen, Türk halkının göç arzusunu tamamen ortadan kaldıramadığını aktarmıştır. Bunun

²⁷² A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Durustor Valiliğinin 15256-932 No'lu raporu, s. 20.

²⁷³ İrsel, a. g. t., s. 73-74.

sebebi olarak da Romanya Türkleri üzerindeki baskının giderek artması olarak göstermiştir. Bunlara örnek olarak da Türk cemaatinin zaman zaman şiddet ve katle uğradığını, faillerin mahkemelerce salıverildiğini, Türk köylüsün parasız olarak sınır boylarındaki karakolların işlerinde çalıştırıldığını, şikâyet için Romen makamlarına başvuranların ayrıca zulme uğramaları göstererek, bölge Türklerinde tahammül bırakmadığını anlatmıştır. Kendisini ziyarete gelen bir Türkün, “ ne olursa olsun Türkiye’ye gideceğiz, gerekirse bizi orda bir meraya atınız, dileneceğiz, sürüneceğiz fakat burada kalmayacağız” sözlerini aktararak durumun ehemmiyetini göstermek istemiştir. Buna rağmen Bükreş Elçisi, Türk hükümetinden yetki aldığı takdirde Romen makamlarıyla bu konuyu görüşebileceğini ve bir çözüm yolu bulunabileceğine inanmaktadır.²⁷⁴

Romanya, Türk ve Bulgarların yoğunlukta yaşadıkları bölgelere Makedonya’dan gelen kendi muhacirlerini yerleştirerek o bölgelerde Romen ekseriyet sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca bu göçmenlerin iskânı için de Romen hazinesinin hayli fedakârlıklar yaptığıının altını çizen Hamdullah Suphi Bey, Türkiye’ye hicret edecek 200.000 civarındaki Türkün Romanya’da bırakacağı emlakı, Romen hükümeti kendi muhacirlerine vermek sureti ile nakdi yardımların bir kısmından kurtulabileceğini de sözlerine eklemiştir. Türklerin bırakacağı bu emlak meselesi, iki hükümet arasında yapılacak görüşmeler sonunda çözülebileceği, bu emlaklerin parasını kısmen Romen devletinden nakit olarak alabilme ihtimali olduğunu ya da bu paraya mukabil Romanya’dan kereste ve petrol ürünleri Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu maddelerin tedarik edilebileceğine dikkat çekmiştir.

Türklerin dayanma güçlerinin gittikçe azaldığını belirten Türk Elçisi, böyle giderse bir gün gelecek ki muhaceret hareketinin önüne geçilemeyecek bir sel haline dönüşeceğine vurgu yaparak muhtemel göçün 1932 sonbaharında bile başlayabileceği tahmininde bulunmuştur. Romanya Türklerinin ya mallarını ve mülklerini bırakıp firar edercesine gelebileceğini ya da ellerindeki bu son servetlerini de pasaport alabilmek için rüşvete

²⁷⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116..809..3, s. 3.

verebileceklerini iddia etmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus-Romen Savaşı sırasında Rus ve Romen ordularının istilasından kaçıp Anadolu'ya gelen Türklerin bölgede bıraktıkları milyonlarca altından sonra geriye kalanların da ellerindeki her şeyin bugün kaybolmakta olduğunu belirten Hamdullah Suphi, yeni bir felakete maruz kalınmaması için bu muhaceret meselesi hakkında önemli kararlar alınması gerektiğine inanmaktadır. Bunların içinde acil olan konunun ise Romanya Türklerinin elinde kalan son servetlerinin bir teminat altına alınması olduğunu belirterek raporuna son vermiştir.²⁷⁵

3.2.2.1. Romen Basınında Göç Meselesine İlk Tepkiler

Romen basınında Romanya'dan Türkiye'ye göçecek Türkler hakkında kayda değer ilk haber 31 Ocak 1934'de Curentul Gazetesinde kaleme alınan bir başyazıda görülmüştür. Romanya Türklerinin çok muhafazakâr oldukları ve kesinlikle dinleri üzerinde herhangi bir tartışmaya dahi girmemelerine rağmen, Laik Türkiye Cumhuriyetine göç etmek için bu kadar istekleri olmaları, bu makalede çok şaşırtıcı bulunmuştur. Bununla birlikte yazıda Türkiye'nin çağdaşlaşma ve Türk milletinin refahı adına birçok alanda idari ve siyasi değişikliklere gittiğini ve Romanyalı Müslüman Türklerin de bu değişikliklerin cazibesine tutularak Türkiye'ye koşmaya başladığı da belirtilmiştir.

Yazının son kısmında ise Romanya Türklerinin, Romanya ülkesi için ne kadar değerli olduğuna vurgu yapılmıştır. Gazeteye göre, Romanya Türkleri, ülkedeki azınlıklara nazaran Romanya'ya en sadık olan ve yurtlarının menfaati için ellerinden gelen en iyi çabayı gösteren ve diğer azınlıklara örnek olabilecek bir topluluktur. Makale, Türk azınlığın Dobruca bölgesindeki taşınmaz malları satıp Romanya'yı terk etmesi ve geriye kalan malları Bulgar azınlığının satın alması, Romen milletinin kalbinde bir sızı oluşturacaktır diye sona ermekteydi.²⁷⁶

²⁷⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116..809..3, s. 4-5.

²⁷⁶ Curentul, 31 Aralık 1934.

Adevarul Gazetesinde 27 Kasım 1934'de çıkan makalede, Romen basınında Türklerin göçü ile haberlerin sıklaşması nedeniyle, Romanya Hükümetinin konuyu derinlemesine araştırması gerektiğinin altını çizilmiştir. Türklerin dile getirdiği haksızlıkların anlatıldığı makalede, pasaport verilmesi sırasında ortaya atılan iddialardan sonra sadece küçük mevkilerde bulunan memurların cezalandırıldığı ve bu sorunun hala devam ettiği ve Romen idaresinin bu konuyu mutlaka aydınlatması gerektiği ifade edilmiştir.²⁷⁷

2 Temmuz 1935 tarihli Universul Gazetesinde ise Türklerin göçünün Romanya'nın lehine bir durum olduğuna vurgu yapılarak bu halkın cahillikleri yüzünden diğer topluluklarla kaynaşmadığını ve bu göçten Romen makamlarının hiçbir sorumluluğu olmadığını iddia etmiştir. Ayrıca Türklerin boşaltacağı yerlere Makedonya'dan gelen Romen göçmenlerin yerleştirilebilecek olmasının bu göçün Romanya'nın hayrına olacağına işaret ederek Türklerin göçüne destek vermiştir.²⁷⁸

Universul Gazetesi'nde, 1932-1935 yılları arasında Türklere pasaport verilmesi sırasında yaşanan sıkıntıların anlatıldığı makalede, Romen İçişleri Bakanlığı'nın yeni bir yönetmelik yayınlarak rüşvet iddialarının önüne geçilmeye çalışıldığı anlatılmıştır. Yeni yönetmeliğe göre pasaport başvuruları yapıldıktan sonra Emniyet Genel Müdürlüğü'nün onayına gönderilecek ve burada bir ön inceleme yapılacak ve başvuruda bulunan Türklerin her hangi bir vergi borcu olup olmadığı araştırıldıktan sonra başvuru işleme konulacaktı.²⁷⁹

3.2.3. Türk Göçüne Karşı Romen Hükümetinin Aldığı Tedbirler

Romanya'da yaşayan birçok Türk ailesinin ana yurda göçmek üzere mallarını, mülklerini ne pahasına olursa olsun, ellerinden çıkarıp Köstence Limanına yığılmalarının sağlık ve hayatları açısından ortaya çıkan tehlikenin önüne geçmek amacıyla, Türk Dışişleri Bakanlığı, 1932 yılında

²⁷⁷ Adevarul, 27 Kasım 1934.

²⁷⁸ Universul, 02 Temmuz 1935.

²⁷⁹ Universul, 27 Ekim 1935.

Romanya'daki Türkleri yerinden oynatan sebepleri de göze alarak bu toplu göç hareketine karşı Romen Hükümetinin esaslı tedbirler alması için Bükreş Elçiliğine talimat vermiştir.

Türk Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa sunduğu 04.01.1933 tarihli bilgilendirme notunda; Hamdullah Suphi Bey'in kendisine iletilen talimattan sonra Romen Hükümeti'ne Ankara'nın mesajını ilettiğini ve aldığı sonuçları içeren bir raporu 12 Birinci kanun 1932 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığına gönderdiğini bildirmiştir. Buna göre Bükreş Elçisi, Romen Başbakanı İliu Maniu ile Dışişleri Bakanı Mösyö Michalache'yi ziyaret etmiştir. Başbakan Maniu'ya Türk göçünün sebepleri üzerinde bilgiler vermiş ve Romen Başbakanı, Türk elçisine Türk göçüne mani olmak için Romen Hükümetinin elindeki tüm imkânları seferber edeceğini ve Dışişleri Bakanı Michalache'ye talimat vererek Hamdullah Suphi ile konuyu derinlemesine araştırmasını istemiştir.²⁸⁰

Romen Dışişleri Bakanı, Hamdullah Suphi'ye Türk halkını göç etmeye zorlayan şartların ortadan kaldırılması ve bu topluluğun Romanya'da kalmaya devam etmesi için fevkalâde tedbirler almaya karar verdiklerini söylemiştir. Ayrıca Türk elçisinin yanında Türk halkının çoğunlukla yaşadığı üç vilayetin valiliklerini arayarak, Türk evlerine yerleştirilmiş olan Romen muhacirlerin buralardan çıkarılmasını, bunların ancak Romenlerin ve Bulgarların evlerine yerleştirilebileceği talimatını vermiştir. Romen bakan ayrıca bu kararın tatbikinde kusuru olacak memurlar görevlerinden azledileceklerini de ilgili valilere bildirmiştir.

Romen Bakan, valilere verdiği talimatı dinleyen Türk elçisine ayrıca bu valilerden aldığı malumatı da aktarmıştır. Buna göre vaziyetlerinden şikâyetçi olan Türk köylülerinin Bükreş Elçiliğine ya da Türk konsolosluklarına geldikleri vakit, Hamdullah Suphi'den kendisini haberdar etmesini istemiş ve bizzat kendisinin bu köylülerle konuşacağını garantisini vermiştir. Ne olursa olsun Türk ahalisini mutlaka Romanya'da tutmak istediklerini belirterek yeni gelen Romen muhacirlere mevcut kanunlar mucibince arazi taksim

²⁸⁰ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.667..10, s. 1-3.

edilmesinden kaynaklanan sorunları çözeceklerini söylemiştir. Devamında Türkiye ile Romanya arasında ufak bir ihtilafın olmamasının Romanya'nın samimi emeli olduğunu belirterek bir ay sonra Türklere meskûn havalide bulunan valilerden alacağı raporları ve bu raporlarda mevcut malumata göre emirlerinin tatbikiyle ortaya çıkacak sonucu Türk elçisine anlatacağını eklemiştir. Türk ahaliye ait bütün şikâyetler için kendisiyle sık sık temasta bulunulmasını, şifahen ya da yazı ile alınacak malumatın bakanlığıyla paylaşılmasını da Hamdullah Suphi'den rica etmiştir.²⁸¹

Türklerin Romanya'dan göçünün önüne geçilebilmesi için Romen Savunma Bakanlığı, Romen Dışişleri Bakanlığına iki maddelik bir öneriden oluşan rapor sunmuştur. Bunların ilki, ülkede yaşayan Türklere bazı siyasi ve sosyal haklar vererek ve onların Romanya'ya olan bağlılıklarını kuvvetlendirerek, Türkiye'ye göçmesini engellemekti. Diğer öneri ise eğer Türklerin göçü engellenemeyecekse, bu göç bir akım şeklinde olmamalı, Türkiye'nin istediği şekilde birkaç yıla değil daha uzun vadeye düzenli bir şekilde dağılmalıydı. Romen Savunma Bakanlığı, sürenin uzun tutulmasının Romanya'nın güvenliği için de çok önemli olduğunu öne sürmekteydi. Çünkü askeri birlikte görev birçok Türk bulunmaktaydı. Bu askerlerin ani bir şekilde terhis olacak olması, Romen ordusuna fazlaca yük binmesine sebep olabilirdi. Bu önerilerden başka Savunma Bakanlığı, Türk Elçiliğinin Gagavuzlar (Ortodoks Türkler) için yaptığı çalışmalara da dikkat çekerek, Türkiye'nin Müslüman Türklerden sonra ileride Gagavuzları da göçe teşvik edebileceği, bu nedenle bu topluluğun hızlı bir şekilde asimile edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bakanlık, bu asimilasyonun da en etkin bir şekilde kiliselerde ve okullar da yapılabileceğini Romen Dışişleri Bakanlığına önermiştir.²⁸²

²⁸¹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.667..10, s. 4-5.

²⁸² A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Savunma Bakanlığından Dışişleri Bakanlığına gönderilen 18793/993 No'lu rapor, s. 45-47.

3.2.3.1. Silistre Valisi'nin Türkleri Korumak İçin Aldığı Tedbirler

Romanya'nın Bulgaristan sınırında bulunan Türklerin, sınır karakollarındaki askerlerin ihtiyaçlarını görmek için angarya işlerinde çalıştırılmaları ve karakollara verdikleri mallar için de kendilerine herhangi bir ücret verilmemesi üzerine Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, ilk önce Romen İçişleri Bakanı Inculetz ile iki kez görüşmüştür. Daha sonra 1 Mart 1934'de Silistre Valisi ile sınırlardaki Türk köylülerin durumunu müzakere etmiş ve bu iki Romen devlet adamıyla yaptığı görüşmeler hakkında Ankara'ya 9 Mart 1934 tarihli 133/66 sayılı raporunu göndermiştir.

Türk Elçisi, Romen İçişleri Bakanı ile yaptığı toplantıda, mevsimin kış olmasına rağmen Türkiye'ye gitmek isteyenlerin çokluğuna dikkat çekmiş, Türkiye'nin henüz hazırlıklarını bitirmemesi ve bu mevsimde göçe sıcak bakmamasına karşın Türkiye'ye göç arzusunun bu denli kuvvetli olmasının sakıncalarını aktarmıştır. Buna ek olarak da Türkler tarafından iletilen şikâyetleri, diplomatik bir dille Romen Bakana aktarmıştır. Ayrıca Dorostor "Silistre havalisi" Valisi tarafından Türklerden gitmek isteyenlerin kendilerini listeye yazdırmalıları için yaptığı yazılı açıklamanın, Türk halkını göç konusunda galeyana getirdiğini ve bu konunun acilen çözüme kavuşturulması gerektiğini eklemiştir. Romen İçişleri Bakanı da acilen konuya ilişkin tedbirler alınacağı cevabını vermiştir.²⁸³

Raporun devamında Hamdullah Suphi, 1 Mart 1934 günü Silistre Valisi Taşku Poçura ile Romen Meclisindeki tek Türk vekil olan Süleyman Hamdi Bey'in kendisiyle görüşmeye geldiğini ve Silistre Valisi'nin İçişleri Bakanından aldığı talimatla Türk Elçiliğinin isteklerini dinleyip muhtemel tedbirlerin alınması için kendisi ile görüştüğünü yazmıştır. Silistre Valisine uzun zamandan beri Türk halkının sıkıntılarına dair her şeyi anlatan Türk elçisi, Türk hükümetinin gerekli hazırlıklar yapılmaksızın memleketlerine yığılacak perişan durumdaki muhacirlerden, geçmişten aldıkları dersler dolayı ile ne kadar çekindiğini aktarmıştır. Bundan başka Türk Hükümetinden aldığı ve

²⁸³ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..6, s. 4.

henüz Türk basınına verilmemiş olan 7 maddelik izah nameyi Silistre Valisine vermiş ve bu şartlar dışında Türk Konsolosluklarının kimseye vize vermeyeceğini, hatta kaçak olarak her ne surette olursa olsun Türkiye'ye gelenlerin mutlaka iade edileceklerini ifade etmiştir..

Makedonya'dan gelen Romen göçmenler lehine tatbik edilen arazi kanununun ne gibi suiistimallere mahal verdiğini anlattıktan sonra hangi köylerde Türk evlerinde Makedonya göçmenlerinin oturduğunu işaret ederek bunların süratle tahliye edilmesini istemiştir. Ayrıca sınır boylarındaki askeri karakolların Türk ahaliye yaptırdıkları angaryaları ve isimlerini not ettirdiği köylerde Türk ahali tarafından Romen ve Türk çocukların okutmak için yaptırılan okulların bir Romen mektebi haline dönüştürüldüğüne de işaret etmiştir.

Silistre Valisi, Hamdullah Suphi'nin yukarıda belirttiği sıkıntılara cevap olarak yarım kalan Türk okullarının bitirileceğini, Türk öğretmenlerin maaşlarının arttırılacağını, Türk arabacılarının angaryadan kurtarılması için sınır boylarında su ihtiyacını gidermek için önlemler alacağını ve bütün bu önlemlerin alınmasından sonra ilkbaharda Türk elçisinin, bölgeye gelip tekrar teftişte bulunmasını rica etmiştir. Hamdullah Suphi, sadece Silistre Valisinin değil aynı zamanda İçişleri Bakanının da alınan tedbirleri yerinde incelemek için Dobruca ve Deli-Orman havalisine beraber inceleme yapma teklifine raporunda yer vermiştir. Ayrıca bu görüşmelerden sonra Romen basınında Türk öğretmenlerin maaşlarında iyileştirilme yapılması ile Türk öğrencilere Türk öğretmenler tayin edilmesine dair yazıların çıkmasının umut verici olduğu belirtmiştir. Son olarak da Türk basınında zaman zaman Bulgarlar aracılığıyla aktarılan Türk halkının durumu ile ilgili felaket haberlerine itibar edilmemesini rica etmiş, Türk Elçiliğinin her zaman Romanya'daki Türk ahalinin ihtiyaçlarına alakadar olduğunu söylemiştir.²⁸⁴

Hamdullah Suphi, 9 Mart 1934 tarihli 133/66 sayılı raporu ile aynı belge içinde bulunan 18 Mart 1934 tarih ve 56389/190 sayılı raporunda ise

²⁸⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..6, s. 5-6.

Silistre Valisinin 18 Martta Bükreş Elçiliğini tekrar ziyaret ederek bölgede başlattığı ıslahatları kendisine takdim ettiğini anlatmıştır. Buna göre;

1-) Vilayet mıntikasının Romen-Bulgar sınırına tesadüf eden kısmında mevcut 36 askeri karakolun su ihtiyacı, sınırdan içeriye doğru 15-20 km mesafede bulunması sebebiyle, Türk köylüsü tarafından angarya sureti ile temin edilmektedir. Hükümetin verdiği 200.000 ley ile araba, hayvan ve fıçı tedarik edilecek ve asker ihtiyacı olan suyu kendisi taşıyacaktır. Bu iş 18 Nisana kadar tamamen halledilmiş olacaktır.

2-) Bu bölgede tren, otomobil ve tramvay gibi nakil araçlarının olmaması, jandarmanın müdahalesini gerektirmiş ve her Türk köyünden iki arabanın, vaka olsun olmasın karakollarda daima hazır olarak bekletilmesini icap ettirmektedir. Bu usul kaldırılarak jandarmaya yardım etme listesi hazırlanarak belediye dairelerine asılmıştır. Bu surette bir köylüye ancak iki ayda bir sıra gelmekte ve nöbet beklemek mecburiyeti kalmamaktadır. Köylüler, jandarmayı hadise mahalline götürüp getirmelerine mukabil ücretlerini bono ile almaktadır.

3-) Şimdiye kadar jandarmalar tavuk, peynir, ekmek ve erzak gibi yiyeceğe ait ihtiyaçlarını köylüden bedel ödemedi doğrudan almaktaydı. Bu durum da yasaklanmış ve inzibat memurlarının ihtiyaçlarını belediyeler vasıtası ile temin etmeleri kararlaştırılmıştır. Köylüler her hafta belediyeye müracaatla jandarmaya verdiği şeylerin bedelini alacaktır. Sınırdaki karakolların bölge halkından ücretini ödeyerek bir şeyler satın alması yasaklanmıştır. Harbiye Bakanı General Uica bu hususta kesin emir vermiş ve sınır ihtiyaçlarının temini sadece müteahhitlere havale olunmuştur.

4-) Silistre Vilayeti dâhilinde Türk lisanını okutmakla meşgul 52 öğretmenin ihtiyacı karşılamadığı için bu seneki bütçe ile kadroya 30 öğretmenin daha ilavesi temin edilmiş ve bunlar vazifelerinin başına geçmişlerdir. Öğretmenlerin maaşlarına % 20 zam yapılması Eğitim Bakanlığınca kabul edilmiştir. Cami imamlarının maaşlarına da zam yapılması müzakere edilmektedir.

5-) Camiler için gelir kaynağı olarak 10 hektar arazi tahsis edilmişti. Hâlbuki bunlardan layıkıyla istifade olunmamasına ve hâsılâtın bazı kişilerin

elinde kalmasına binaen camiye tahsis edilen topraklar, valilik tarafından müzayede ile ihale olunmakta ve hâsılat camilerin ihtiyaçları için kullanılmak üzere maliye dairesine yatırılmaktadır. Bu paranın sarfı müftülük ve mahalli İslam cemaatinin bir Murahhası tarafından talep edilmesine bağlıdır.

6-) Vali, Türk Elçiliğine topraklarımızı, evlerimizi sattık gitmemize müsaade edin diye müracaat edenlerin satış muamelesini hakikaten yapıp yapmadıklarını mahallinde tetkik ettirerek neticeye göre malumat verecek ve pasaport tanzimi için verilecek karara göre hareket edecektir.²⁸⁵

3.2.3.2. Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey ile Romanya Kralı Arasında Türklerin Göçüne Dair Yapılan Görüşme

Romanya Kralı II. Carol, Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey'i, Türklerin göçü ile ilgili görüşmelerde bulunmak ve kendisinden son gelişmelerle ilgili bilgi almak için saraya çağırılmıştır. 24.12.1934 günü gerçekleşen görüşmede II. Carol, öncelikle Türk halkının ülkesinden göç edecek olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş, çok iyi ahlak sahibi, sözüne sadık, vefalı ve intizamlı bir halkın memleketini terk etmesinin kendisinde derin müteessir yarattığını ifade etmiştir.

Buna karşın Hamdullah Suphi, yakaladığı bu fırsatı değerlendirip, Romanya Türklerinin yaşadığı sıkıntıları, Romanya Kralına aktarmıştır. Romen İstimlâk Kanununun nasıl bir suiistimale uğradığını ayrıntıları ile ortaya koymuştur. Her toprak sahibinin bu kanunla arazisinin ancak dörtte birinin alınması gerekirken uygulamada çok defa yarısının hatta bazen yarısından bile fazlasının alındığını, Banat Romenleri lehine hazırlanan iskân faaliyetinin iyi hazırlanmaması nedeniyle Türklerin evlerine Romenlerin yerleştirildiğini ve ekseriyeti iki-üç odadan ibaret olan bir eve diğer bir ailenin yerleştirilmesinin Türk halkının huzurunun kaçmasına neden olduğunu söylemiştir. Bundan başka Bulgar-Romen sınırlarında bulunan Türk köylülerinin sınır karakollarının her türlü ihtiyacını hiçbir ücret almadan temin

²⁸⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..6, s. 1-3.

etmeye ve taşımaya zorlandıklarını ve Türk hükümetinin göç meselelerinde eski acı tecrübelerle, felaketlere binaen pek ziyade titiz olduğunu ve birçok defa Ankara'dan göçün önüne geçmesi yönünde kesin emirler aldığını aktarmıştır.²⁸⁶

Bu nedenle üç defa Dobruca ve Deliorman bölgesinde köy köy incelemeler yaptığını ve göçü önlemek için telkinlerde bulunduğunu fakat göçü durdurmayı başaramadığını söylemiştir. Romanya Kralı'nın bütün Türk ahalisi lehine gösterdiği şefkat ve himayenin, merkeze uzak bölgelerdeki mahalli yöneticilerin yanlış tutumları ve yaşanan haksızlıklardan dolayı, Türk azınlıkça iyi anlayamadığını da sözlerine eklemiştir. Bu sözlerle karşılık Kral, çok üzgün olduğunu ve kendisine bu sıkıntıların nedeni olarak eski Türk kanunları olduğunun söylendiğini ifade etmiş, Hamdullah Suphi Bey de bugünkü hicrete neden olan vaziyetlerde eski arazi kanunlarının arasında hiçbir bağlantı olmadığını anlatmıştır. Üç-dört yüz Romen Leyine; evini, ahırını ile beraber bir dekar toprağını satan bir Türkün cebinde kalan son paranın da pasaport vermek bahanesiyle elinden alındığını söylemiş, Romen Kral, bu sözlerle bir cevap verememiştir. Buna ek olarak Ada-kale'ye yaptığı son ziyaret sırasında bu bölge Türklerinin sefaletini azaltmak için Kral tarafından verilen imtiyazların sadece Belediye Başkanı ile onun iki-üç ortağının işine yaradığını, halkın bunun üzerine Bükreş'e bir heyet ile durumu şikâyet ettiklerini söylemiştir. Kral II. Carol, belediye başkanın zekâsını kötü işlerde kullandığını işaret ederek, Ada-kale'ye hemen bir müfettiş göndereceği teminatında bulunmuştur.²⁸⁷

3.2.3.3. Türk Muhacirlerin Mallarının Romen Hükümeti Tarafından Satın Alınması Meselesi

Romanya hükümeti, Türkiye'ye göç etmeye karar veren Türk vatandaşlarının geriye kalacak olan taşınmaz mallarının daha sonraki dönemlerde sıkıntı yaratmaması ve Dobruca bölgesine yerleştirdiği Romen

²⁸⁶ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..13, s. 2-3.

²⁸⁷ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..13, s. 3.

vatandaşlara daha iyi koşullar sağlamak amacıyla satın alınmasına karar vermiştir. 1934 tarih ve 1051/157 numaralı raporunda Bükreş Elçiliği, Romen Ziraat Bakanlığının, 100.000.000 TL'lik bir krediyi Romen hükümetine kabul ettirerek onaylanmak üzere meclise sevk ettirdiği bildirilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığının sözü geçen rakamın TL mi Romen Lei mi olduğu sorulduğunda, Türk Elçiliği 6 Mart 1935 tarihli yazısında bu rakamın 150.000.000 Lei olduğunu Türk Dışişlerine bildirmiştir.²⁸⁸

Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, Türk göçmenlerin mallarının Romen hükümeti tarafından satın alınması ve göç konusunda Türk tarafının yaşadığı sıkıntılarla ilgili olarak Romen İçişleri Bakanı Mösyö Inculetz ile yaptığı görüşmeyi ve Türk göçmenlerin yaşadıkları sıkıntıları bir rapor halinde Türk Dışişleri Bakanlığına sunmuştur. 20 Aralık 1934 günü yapılan görüşmede Hamdullah Suphi, Türk İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan bir mektup aldığını ve bu mektupta göçmen işlerinden şikâyetçi olduğunu Romen bakana iletmiştir. Bundan başka Türklerin bin yıldan beri yaşadıkları toprakları berbat şartlar altında terk ettikleri, neleri varsa yok pahasına sattıkları, pasaport alabilmek için nasıl dolandırıldıklarını ve Türkleri göçe zorlayan sebepleri birer birer anlatan Hamdullah Suphi, bizzat kendisinin Köstence Limanında binlerce Türk'e sorduğu sorulara aldığı yanıtları da Mösyö Inculetz'e aktarmıştır.

Hamdullah Suphi, raporunun devamında Silistre'de Türk göçmenler aleyhine yaşanan gelişmeler nedeniyle Romen Dışişleri Bakanına başvuruda bulunduğunu bildirmiştir. Romen Dışişleri Bakanlığının Silistre Valisine bir maliye müfettişi gönderdiğini ve bu müfettişin raporunda suiistimal tespit edildiğini fakat Romen Dışişlerinin, Silistre Valisini değil de onun yanında çalışan bir memuru yolsuzluğun başı olarak gösterip mahkemeye vermesini eleştirmiştir. Hamdullah Suphiye göre, azledilecek kişi valinin kendisi olmalıydı. Silistre'de bütün Türkler aleyhine yapılan yağmacılığın başı olan

²⁸⁸ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..17, s. 1

valinin görevden alınması için Romen makamlarına şikâyetlere devam edeceğinin altını çizmiştir.²⁸⁹

Romen İçişleri Bakanı görüşmenin devamında pasaport suiistimalleri hakkında tedbirler aldıklarını ve bunların bir netice verip vermediğinin araştırılmasını istemiştir. Buna cevap olarak Türk elçisi, tahkikatı memurlara değil rıhtımlarda bekleyen binlerce Türk ile bizzat kendisinin yaptığını ve azledilen memurların soygunları durduramadığını ifade etmiştir. Bundan başka Adakale Türklerinin kral tarafından kendilerine verilen imtiyazdan istifade edemediklerini, Adakale Belediye Başkanı Ali Kadir'in tek başına bu imtiyazları kullandığı ve bir derebeyi gibi yaşadığını anlatmıştır. Ayrıca Uzunca Orman köyünde bir Romen okulu yapmak için Türk mezarlığının arsasının kamulaştırıldığını ve temel kazmak neticesinde kemiklerin ortaya atıldığını ve bu konuyla ilgili olarak daha önce de şikayette bulunduğunu fakat köy idaresinin Romen İçişleri Bakanlığının emrini niçin tatbik etmediğini sormuştur. Bunun üzerine Romen bakan, Adakale ve Silistre'ye çekilmek üzere hazırlanan telgrafları okutmuş ve Hamdullah Suphi'nin fikirleri ile uygun olup olmadığını sormuş daha sonra bu telgrafların derhal ilgili yerel yöneticilere iletilmesini istemiştir.

Hamdullah Suphi, raporun sonuna Romen İçişleri Bakanı ile yaptığı görüşmenin sonunda alınan kararları eklemiştir. Buna göre 8-9 Ocak 1935 tarihlerinde Romen Ziraat Bakanı Sassu, İçişleri Bakanı Incelutz ve Hamdullah Suphi Bey bir komisyon halinde toplanacaktır. Ziraat Bakanının imar, iskân ve muhaceret meseleleriyle alakadar olan bütün kurumların başı olduğunu belirten Hamdullah Suphi, bu komisyonda Türk muhaceret meselelerini beraberce kararlaştıracaklarını ifade etmiştir. Pasaport işleri de bir düzene sokularak vilayetlerden alınacağını fakat bu işlerin Türk konsolosluklarına devrinin mümkün olup olmayacağını da Ziraat Bakanıyla görüştüktan sonra karara bağlanabileceğini de sözlerine eklemiştir.²⁹⁰

Hamdullah Suphi, Türk muhaceretinin bu kötü şartlar altında devam etmesi durumunda Türk Devleti ve basınının iyimser ve sakin tutumunun ister

²⁸⁹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..17, s. 2-3.

²⁹⁰ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..17, s. 4.

istememez deđiŖeceđini de Romen İiŖleri Bakanına iletmiŖtir. Çünkü dost ve mtfevik bir ülkeden Türklerin böyle bir güçle kalkıp gelmeleri ve uğradıkları yerlerde baŖlarına gelenleri anlatmaları Türk kamuoyunda olumsuz bir tesir yaratacaktır. Son olarak kendisinin iki yıl önce Romen hkmetine teklif ettiği Türk arazisinin Romen hükümeti tarafından alınması hususunun Romen DıŖiŖleri ve İiŖleri Bakanlıkları arasında da kabul görmesi ve hükümet kararı olarak meclisin onayına sunulması, Türkiye’de memnuniyetle karŖılandığını da Mösyö Incelutza iletmiŖtir. Hamdullah Suphi, meclisin onayından sonra Türk arazilerinin mıntika mıntika ayrılacağını ve bu suretle satın alma iŖleminin baŖlayacağını Türk DıŖiŖlerine bildirerek raporunu sonlandırmıŖtır.²⁹¹

3.2.3.4. Romanya Hkmeti ile BkreŖ Elçisi Arasındaki Gce Dair GrŖmeler

Türkiye’nin BkreŖ Elçisi Hamdullah Suphi Bey, Romanya’daki göçmenlerin sıkıntıları hakkında Romen İiŖleri Bakanı ile yaptığı grŖmede, 1935 yılı baŖında Romanya’nın ilgili bakanları ile kendisinin oluŖturacağı bir platformda gce konusunun ele alınacağını ve Türkiye’nin Ŗartlarını müzakere edeceğini Aralık 1934’te Ankara’ya gönderdiği raporda bildirmiŖti. Bahsi geçen bu toplantı 21 Ŗubat 1935 günü gerekleŖmiŖtir. Tanrıöver, 28.02.1935 tarih ve 103/38 sayılı raporunda komisyonda ele alınan konuları BaŖbakanlık MsteŖarlığına aktarmıŖtır. Toplantıya Romanya BaŖbakanı baŖkanlık ederken Romen İiŖleri ve Ziraat Bakanları ile Hamdullah Suphi Bey, diğer yeleri oluŖturmuŖtur. Bu toplantının amacı, Romanya Türklerinin göçme iŖini bir düzene sokmak, onların yaŖadıkları zorlukları azaltmak ve olabildiğince haklarını ve menfaatlerini korumaktır.²⁹²

BkreŖ Elçisinin yapmıŖ olduğu müracaat üzerine yapılan grŖmelerde ilgili Romen bakanlarına ve BaŖbakanına, Tanrıöver tarafından Dobruca Türklerini gce mecbur kılan sebepler, maddeler halinde iletilmiŖtir;

²⁹¹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..17, s. 5.

²⁹² B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..16, s. 1-2.

- 1- Romen İstimlâk Kanunu, suiistimal edilerek Türklerin topraklarına ve taşınmaz mallarına haksız yere el konulmuştur.
- 2- Sınır boylarındaki Türk köylerinde, Türklerin mahalli karakollar lehine angaryaya tabi tutulmaktadır.
- 3- Dobrucaya yerleştirilen Romenlerin iskânı iyi bir hazırlıkla yapılmamış olması ve Türklerin evlerini bu yeni göçmenlerle paylaşmak zorunda bırakılması, bölgedeki Türkler üzerinde sarsıntı yaratmıştır.
- 4- Pasaport almak için kanunun teyit ettiği verginin üzerine çıkılarak Türklerden üç misli para alınmaktadır.
- 5- Türkler lehine Romanya Kralı tarafından merkezde alınan kararlar, daha önce İçişleri Bakanı Ionutz'a da iletildiği üzere, mahalli yönetimler tarafından uygulanmamakta ya da işe yaramaz bir hale getirilmektedir.
- 6- Açık bir şekilde sokak ortasında katledilen iki Türkün failleri serbest bırakılmıştır.
- 7- Türk Elçiliği'nin Türk mıntıkalarında yaptığı üç inceleme sonrasında, Türk ahalisinin yerinde kalmasına imkân kalmamıştır.²⁹³

Bunlardan başka toplantı esnasında Tanrıöver, Türk hükümetinin dost ve müttefik Romanya hükümetinden Romanya Türkleri aleyhindeki mevcut şartların bir an önce düzeltilmesi isteğini Romen yetkilere iletmıştır. Ayrıca Anadolu'ya göçen Türklerin, yolculuk esnasında Romanya'da başına gelen talihsiz olayları herkese anlatmasına rağmen, Türk basınının Romanya aleyhine hiçbir matbuatta bulunmadığına ve Romanya hükümetinin Türk vatandaşlarına yapılan yanlışlıklara son vereceği ümidini taşıdığına da dikkat çekmiştir. Bununla birlikte diğer komşu ülkelerde Türk azınlığa yapılan herhangi bir haksızlık ve kötü muamele karşısında Türk basını ve hükümetince anında tepki verildiğini fakat Romanya'ya bu konuda tolerans tanındığını da eklemiştir. Fakat Romanya Başbakanının bizzat göç komisyonuna başkanlık etmesi ve konuya ilgi göstermesi, Türk elçisini memnun etmiş ve sorunların çözülmesi yönünde ümitlendirmiştir.

²⁹³ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..16, s. 2-3.

Tanrıöver, raporunun devamında bu görüşmeden sonra alınacak tedbirlerle vaziyetin tamamen ıslah edileceği ve Osmanlı döneminden çok önce yaklaşık bin yıldan beri Dobruca ve Deliorman havalisinde oturan Türkler, uzunca süre oturdukları topraklardan Romanya devletine karşı şükran hisleri ile ayrılacaklarını umut ettiğini Romen yetkililere ilettiğini bildirmiştir. Türk Elçisi, Romanya'daki Türk toplumunun Romanya devleti tarafından çok sadık ve sakin olarak kabul edilmesini, bu topluluğun hiçbir milli ideali olmaması, dini, ilmi, siyasi her nevi işe yarar teşkilattan mahrumiyeti, uğradığı her türlü hakarete, yağmaya, zulme ve haksızlığa karşı müdafaa hakkından mahrum bırakılmamasına bağlamıştır. Romanya devleti, kendi topraklarında yaşayan diğer azınlıkların hiçbirinden memnun değildir. Çünkü Bulgarların, Almanların, Macarların ve Yahudilerin her birinin ayrı ayrı milli teşkilatlarının bulunduğu ve her haksızlığa karşı kendilerini savunabildikleri bu nedenle Romen hükümetinin, Türklerin göçünden müteessiriz demesinin samimi bir söylem olduğu, Türk elçisi tarafından ifade edilmiştir. Hamdullah Suphi'ye göre sınır boylarında angarya işleri için ücret ödenmeksizin köle gibi çalıştırılan Türklerin yerine Romen ahalinin hazırlanmadan göçmesi, Bulgar tehlikesinden dolayı Romanya'yı tedirgin etmektedir.²⁹⁴

Bükreş Elçisi Hamdulah Suphi Bey, komisyondaki görüşmeler sırasında Türkiye hükümeti adına şu taleplerde bulunmuştur:

- 1- Türk arazilerinin 3 veya 4 mntıkaya taksim edilmesi. Bu mntıklarda oturan Türklerin 3-4 sene zarfında birbirini takip ederek göçmesi. Arazi ve emlakın Romanya hükümeti namına satın alınması ve bedelinin Türk ve Romen üyelerden oluşan komisyonlar tarafından tespiti ve tespit edilecek bedeller de kısmen petrol ürünleri, kereste gibi bir takım mallar ile ödenmesi.
- 2- Romen meclisinden 1935 İkinci kanun zarfında geçirilen bir kanun mucibince Romanya hükümeti, göçmenlerin arazisini satın almakta kendine bir sene müddet için bir öncelik hakkı temin edilmiştir. Bu hak

²⁹⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..16, s. 4-5.

fahiş bir surette Türk göçmenlerin aleyhine olduğu için bu hak feshedilmelidir.

- 3- Gidecek Türk ahaliye köy köy müşterek pasaport verilmesi.
- 4- Konulan vergilerin birçok suiistimale ve haksızlığa neden olduğu için kaldırılması.
- 5- Bu köyler ahalisinden olup da askerde bulunan Türk gençlerinin göçten iki ay önce terhis olmaları.
- 6- Türklerin götürecekleri hususi mallarının ve paralarının serbest bırakılması ve bu paralar Türkiye’de geçmeyeceği için Romen Merkez Bankası tarafından muhtelif merkezlerdeki şubeleri vasıtası ile Türk parası ile değiştirilmesi.
- 7- Vakıflara ait binaların, arsaların ve her nevi gelirlerin Romanya hükümeti tarafından satın alınması. Bunun bedeli de 4-5 sene içerisinde ödenebilir.
- 8- Köstence’de eşyanın, hayvan ve diğer malların vapurlara yükletilmesi rıhtım hamallarına bahşedilmiş bir imtiyazdır. Göçmenlerin rıhtım hamallarına ağır bir ücret mecburiyetinden affedilmelerini ve eşyaları ile hayvanlarını doğrudan doğruya vapura kendilerinin yükleyebilmeleri.²⁹⁵

Hamdullah Suphi Bey, yukarıda bahsettiği teklifler üzerine Romen Başbakanı ve diğer iki bakan kendi fikirlerini aktarmışlardır. Bahsedilen tekliflerin kayda değer olduğunu belirten Romen heyeti, her bir teklif için ayrı ayrı cevap vermişlerdir. Pasaport işini hemen çözeceklerini belirtmişler ve arazinin Romanya tarafından satın alınmasına da hemen sıcak bakmışlardır. Vergilerin affı için bir takım sıkıntılar yaşanabileceğini fakat bu vergileri, araziye ve emlake verilecek ücret üzerinden gösterilerek af yolu açabileceklerini teklif ettiler. Arazilerin satın alınmasında Romen hükümetine öncelik tanınmasının amacının bu toprakların Bulgar azınlığının eline geçmesi engellemek olduğunu kaydeden Romen heyeti, Bulgarların toprak satın almasını men edebileceklerini

²⁹⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..16, s. 5.

fakat yine de bir yıllık öncelik hakkını terk etmekten yana olmadıklarını söylemişlerdir. Bundan başka Romen Başbakanı, Türk Elçisinin tekliflerini hükümet toplantısında ele alacaklarını ve ona göre cevaplarını vereceklerini ve yapılan teklifler arasında uygulanması imkânsız bir maddenin olmadığını da sözlerine eklemiştir.

Tanrıöver, bu toplantıda alınan kararların fiili bir mahiyet alabilmesi için uzunca bir zamana ihtiyaç duyulabileceğini, bazı kararlar alınmış olursa bile belki uygulamaya geçilemeyeceğini Türk Başbakanlık Müsteşarlığına raporunun sonunda bildirmiştir. Romanya'da karar ile icra arasında mesafenin çok defalar uzun olduğuna dikkat çeken Bükreş elçisi, kararların yerinden kalkıp icra noktasına gelinceye kadar tanınmaz hale gelebileceğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin isteklerinin fiiliyata geçebilmesi ve Türk halkının daha az ziyanla Romanya'dan göçmesini mümkün kılmak için teşebbüslere devam edeceğini de bildirmiştir.²⁹⁶

Hamdullah Suphi Bey, Romen Başbakanı ve ilgili Bakanlarla göç komisyonunda yaptığı görüşmelerden sonra gelişmeleri takip etmiş ve 21 İkinci teşrin 1935'te Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş'e, Başbakan İsmet İnönü'ye iletmek üzere yeni bir rapor sunmuştur. Başbakan İnönü'nün göçmenlerin yaşadığı sıkıntılardan dolayı çok üzgün olduğuna raporunun başında değinen Tanrıöver, Müsteşar Gedeleş'ten Başbakan İnönü'ye, Türk ve Romen hükümetlerinin ortaklaşa aldıkları tedbirlerle Romanya'da göçmen durumunun iyileştiğini bildirmesini rica etmiştir.²⁹⁷

Raporunun başında Köstence'den Türkiye'ye göçmenleri taşıyacak vapurlar hakkında bilgi veren Tanrıöver, sefer yapan vapurların sayısının beşten ikiye düştüğünü, bunlardan Bursa vapurunun Karadeniz'de kış yaklaşırken seferlerde kullanılamayacak kadar küçük olduğunu fakat hükümetten beklediği iznin çıkması ile birlikte Romen vapurcularla temasa geçip ihtiyacın buradan karşılanacağını ifade etmiştir. Devamında Köstence'de toplanan göçmenlerin özellikle çocuk ve kadın olanlarının, bu

²⁹⁶ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 247.668..16, s. 6.

²⁹⁷ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116..810.11, s. 1.

şehirdeki cami ve hanlara yerleştirmek kaydıyla korumaya alındığını da sözlerine eklemiştir. Türkiye'nin isteği üzerine Romanya hükümetinin göçü durdurmak için harekete geçtiğini, köylere varıncaya kadar propaganda yapıp, Türklerin Romanya'da kalmasına çalıştıklarını belirtmiştir. Romen makamlarınca verilen emirler, mevsimin kışa yaklaşması, jandarmanın her yerde aldığı tedbirlerin Türkiye'nin istediği rakamdan fazla göçmenin yollarla dökülmesine mani olacağına inandığını da raporunda aktarmıştır.²⁹⁸

Romanya'nın Ankara Elçisi Eugen Filotti, Türkiye ve özellikle Hamdullah Suphi'nin Romanya Türklerinin göçü hakkındaki politikasını yakında takip etmekte ve Romanya kamuoyunda bu konuya yeterli önemin verilmediği görüşündedir. Romanya Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 22 Temmuz 1935 tarihli 1101 numaralı raporunda, göç meselesinin sıradan bir olay olarak algılanmaması gerektiğini ve yüzyıllardır Romanya topraklarında yaşayan bir halkın aniden göç etmeye başlamasının iyi irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Devamında Türk toplumuna gerekli siyasi ve kültürel haklarını verildiğini ve Türkiye'deki milliyetçiliğin de bu göçün nedeni olarak gösterilemeyeceğini, derinlerde daha başka sebepler olabileceğini ifade etmiştir. Romanya'ya artı değer katan Türklerin elden kaçmasına, Romen devletinin bir çözüm bulması gerekliliğine de vurgu yapmıştır. Ayrıca Türk Elçisi Hamdullah Suphi'nin Dobruca'da yaptığı çalışmalara dikkat çekerek, Türkiye'nin göçe bu kadar önem vermesinin ve göçü hızlandırmasının Hamdullah Suphi'nin telkin ve baskılarıyla gerçekleştiğini de sözlerine eklemiştir. Romen hükümetinin, Hamdullah Suphi'nin çalışmaları ve niyetinden haberdar olup olmadığını bilmediğini belirten Romen Elçisi, Hamdullah Suphi'nin Dobruca'daki Romen politikalarını çok iyi takip ederek bunları Türkiye lehine kullandığını söylemek zorunda olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca Hamdullah Suphi'nin hırslı çalışmalarının sonucunda Romanya Türkleri üzerinde

²⁹⁸ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116..810.11, s. 2.

kontrol sağladığını ve bölge halkının Romen yetkililerden çok Türk Elçisinin sözlerine itibar ettiğinin de altını çizmiştir.²⁹⁹

3.2.4. Göç Sözleşmesi İmzalanmadan Romanya'dan Göçlerin Başlaması Karşısında Türkiye'nin Yaşadığı Sıkıntılar

Türkiye ile Romanya arasında Romanya Türklerinin Anadolu'ya göçü hakkında görüşmelerin devam ettiği 1935 yılı içerisinde Türkiye'nin onayı alınmadan Romanya'dan göç seferlerinin başlaması, Türk hükümetini hazırlıklar konusunda sıkıntıya sokmuş ve 25 İkinci teşrin 1935 tarih 165/24357 sayılı tezkere ile Bükreş Elçiliği aracılığıyla Romen Dışişleri Bakanlığına durum aktarılmıştır. Gönderilen tezkere dört ana fikirden oluşmaktaydı;

- 1 : Göç, iki hükümet arasında müzakereler imza edildikten sonra başlayacaktır.
- 2 : Türk hükümeti, haberi ve hazırlığı olmadan bir göçmen akını ile karşı karşıya kalmış durumdadır.
- 3 : Bu büyük akın belki fazla bir gayretkeşlikten doğmuştur.
- 4 : Dost Romanya hükümeti, bu akını durdurmak için müessir tedbirler almalıdır.³⁰⁰

Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ankara'dan gelen bu talimatı Romen yetkililere ilettiği gibi kendisinin de göçten sorumlu bürokrat olması sebebiyle, 2 İkinci kanun 1936 tarih ve 4/690 sayılı raporla Romanya'dan gelecek göçmenler ve hükümetin bahsettiği sıkıntılar hakkında Başbakanlığa bilgi sunmuştur. Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından gönderilen tezkerede bahsedilen sıkıntılara maddeler halinde cevap vermiştir.

1- : Göçün iki devlet arasında müzakerelerin bitmesinden sonra başlayacağı kesinleşmiş bir durum değildir. Göç senelerden beri devam etmektedir. Sadece Romanya değil diğer Balkan ülkelerinden de göç olayı, Türkiye ile bu

²⁹⁹ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Ankara Elçiliğinin Türk Göçüne dair 1101 No'lu raporu, s. 56-58.

³⁰⁰ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 2.

Ülkelerin antlaşmaları beklenmeden cereyan etmektedir. Türk Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın mecliste ifade ettiği üzere, şimdiye kadar Trakya'ya yerleştirilen nüfusun miktarı, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelenler dâhil olmak üzere 65.000 kişidir. Bu hakikatlerin dışında Türk-Romen gç sözleşmesini beklemeden Türkiye'nin ilgili yüksek makamları tarafından Romanya'dan Trakya'ya 50.000 muhacirin istendiğine dair resmi vesikalar mevcuttur. Trakya Müfettiş Umumiliği'nin 20.03.1935 ve 07.04.1935 tarihli ve 13 ile 1709 numaralı iki tezkeresinde 1935 yılı için 50.000 muhacir kabul edileceği bildirilmiştir. Hamdullah Suphi, bu tezkerelerden yola çıkarak Türk devletinin yeterli bütçe ayırdığını, müfettişleri görevlendirdiğini, bu hazırlıklara nazaran Romanya'dan göçmen istediğini, göçmenlerin yanında getirebileceği eşyaya kadar bütün ayrıntıları göz önünde bulundurduğunu belirtmiştir. Hükümet adına Deniz İşleri Müdürlüğü, zel vapur işletmeleri ile bağlantılar kurmuş ve bütün yaz Romanya'dan göçmen taşınmıştır. Bundan başka İçişleri Bakanlığı, 4 Haziran 1935 tarihinde Bükreş elçiliğine çektiği telgrafta g işleri ile ilgili olarak Trakya Müfettiş Umumililiğinin doğrudan Bükreş elçiliği ile temas kurabileceğini belirterek, bütün verdiği örneklerin Türk-Romen g sözleşmesinin imzalanmasını beklemeden gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Raporunun devamında Haziran 1935'de İçişleri Bakanının başkanlığında Dışışleri Kâtibi Umumi, Müsteşarı ile g işi ile alakadar genel müdürler ile Ankara'da iki kez toplantı yaptıklarını ve bu heyete Romanya ile yaptığı müzakereleri anlattığını ifade eden Bükreş Elçisi, kendisine bazı maddeler hakkında yeni talimatlar ve muhtemel g sözleşmesinin projesinin Romen yetkililere ulaştırılmak üzere verildiğini aktarmıştır. Bu projeyi Romen Dışışleri Bakanlığına iletteğini ve orada da Dışışleri, Ziraat ve İçişleri bakanlıklarının oluşturduğu komisyonda görüşmeler yaptıkları sözlerine eklemiştir. Fakat yapılan bu müzakerelerin yazdığı rapor tarihine kadar gle ilgisinin sadece göçen halkın menfaatlerini korumak, son kuruşlarına kadar soyulan Türkleri bu durumdan kurtarmaktan ibaret olduğunu belirtmekte fayda var demiştir. Eğer bu konularda yeterli çaba gsterilmeydi, Türklerin sattıkları malların bedeli olan paralar; pasaport,

vergi, belediye vergisi, Köstence'ye ayakbastı parası, Köstence liman sendikasına mensup hamalların ücreti gibi muhtelif bahanelerle ellerinden alınmaya devam edilecek, Romanya Türkleri Anadolu'ya soyulmuş olarak gelmeye devam edeceklerdi. Buna ek olarak kendisi ile Romanya hükümeti arasındaki görüşmelerden bir anlaşma çıktığı takdirde o tarihten sonra göçecek olanların arazi ve emlaki, Romanya hükümeti tarafından satın alınması kabul edilmiş olacaktır.³⁰¹

2- : Romanya'dan yapılan göçler hakkında hükümetin haberi olmadığı bilgisinin gerçek olmadığına yukarıda verdiği açıklamalarla sabit olduğunu vurgulayan Bükreş Elçisi, daha fazla bilgilendirme lüzumu görmediğini ifade etmiştir.

3- : Fazla gayretkeşlik cümlesi için ise görüşlerini şu şekilde arz etmiştir;

Trakya Umumi Müfettişliğinin, Romanya'dan 50.000 göçmen istediğini daha önce ifade ettiğini belirten Hamdullah Suphi, Haziran 1934'te Ankara'dan Bükreş'e dönerken Trakya'daki iskân mıntıkasını kendi gözleri ile görmek istediğini ve gözlemleri sonucu yapılan hazırlığın gelecek olan göçmenleri ağırlamaya yetmeyeceği kanaatine vardığını belirtmiştir. Bunun üzerine 19.03.1935 tarihli ve 52/146 sayılı raporunda 1935 yılına ait göçmen sayısını 15 ile 20 bin arasında sınırladığını da özellikle vurgu yapmak istemiştir. 1935 yazında gerçekleşen 15 bin kişilik göçten sonra görüş almak üzere 14 Eylül 1935 tarihinde Trakya müfettişliğinden iskân durumunun vaziyetini hakkında bilgi istemiş ve müfettişlik kendisine 24 Eylül 1935 günü gönderdiği telgrafta; birbirine ardına gelebilecek 25.000 kişi için hazırlık yaptıkları bilgisini vermiştir. Bu bilgileri verirken Hamdullah Suphi, kendisine Romen yetkililere verilmek üzere gönderilen tezkere yapılan eleştiriler için Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş'in özellikle dikkatini çekmek istemiştir. Göçlerden sorumlu en yetkin kurumun Trakya Umumi Müfettişliğinin 1935 Martında 50.000, Eylül ayında da 25.000 kişi için hazırlık yaptığının üstüne basa basa aktaran Tanrıöver, eğer ilk gelecek kafiye yarı yarıya düşürmemesi durumunda Trakya'daki iskân bölgesindeki yığılma ve

³⁰¹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 3-5.

düzensizliklerden kimin sorumlu olacağını Gedeleş'e sormuştur. Bu nedenle fazla bir gayret içerisinde olduklarının düşünülmesini Başbakanlık Müsteşarından arz etmiştir.

Bu konuya ek olarak Trakya'daki durumu bizzat yerinde incelediğinde bölgedeki görevlilerin, en acil ihtiyacın kereste olduğunu söylemeleri üzerine Bükreş'e döndüğünün üçüncü günü, iki ülke arasında aylardır müzakere edilen fakat sonuç alınamayan Türkiye'nin Romanya'daki bloke paraları ile hiçbir ihraç vergisine tabi tutulmaksızın kereste alınmasını kabul ettirdiğini ve bunu derhal Türk Dışişleri Bakanlığına bildirdiğini aktarmıştır.³⁰²

Hamdullah Suphi tekrar Trakya'da yaptığı incelemelere atıfta bulunarak, eğer Trakya'da gerekli incelemeyi yapmamış, Romanya köylerini tek tek gezmemiş ve onların ziyanlarını ortaya koymamış olsaydı, 50.000 kişilik göçmen grubunun hazırlıksız bir şekilde Trakya önlerine geleceği ve bunun bir felaket sebep olacağını belirtmiştir. Bundan başka Romanya'dan yapılan göçün kesinlikle bir zorunluluktan doğduğunu, Bölgedeki Türk halkının çok elim bir vaziyet içinde bulunmasını üç başlık içinde raporuna yansıtmıştır;

A-) Romanya devleti, Dobruca'yı Romenleştirmek için Makedonya ve Bulgaristan'dan getirdiği Ulahları, Türk ve Bulgarların evlerine yerleştirmiştir. Dobruca'ya gelen Ulahların, diğer Romenlere nazaran şiddet yanlısı, kolayca silaha sarılabilen bir topluluk olarak gösteren Tanrıöver, bu topluluğun Türkleri, Dobruca'dan kaçırmak için her türlü yola başvurduğunu aktarmıştır. İçine girdikleri evin sadece bir odası Türk sahiplerine bırakılmak kaydıyla diğer üç ya da dört odasının Ulahlarca gasp edildiğini, Akadılar ve Rahmanaşıklar gibi köylerde çeşmelere pislik sürüldüğünü, Türk evlerinin avlularına domuz bırakıldığını, Camilere hakaret içeren pislikler atıldığını ve Türkleri evlerinde yaşanılmaz bir duruma soktuklarına vurgu yapmıştır.

B-) Hudut bölgelerinde yaşayan bütün Türk köyleri angarya'ya tabidir. Kış ve yaz aylarında arabalarıyla, hayvanlarıyla ve sırtları ile hudut muhafızı olan kıtalara ve mahalli jandarma teşkilatına su, odun, zahire ve lüzum görülen

³⁰² B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 6.

her türlü eşyayı taşımak zorunda olduklarını belirtmiştir. Bütün bu hizmetlerin karşılığında bir defa dahi kendilerine bir ücret ödenmiş değildir. Hatta yetiştirdikleri ürünleri bile Ulahlarla taksim etmek durumunda olduklarını, can güvenliğinin bulunmadığını, birçok Türkün öldürüldüğünü ve bunları öldürenlerin 24 saat bile tevkif edilmediğini not etmiştir.³⁰³

C-) 1924 Dobruca istimlâk kanunu, Türk çiftçisinin elindeki tarlaların üçte birini alma hakkını hükümete bahsetmiştir. Bu üçte bir nispeti yalnız kanunun metninde görüldüğünü belirten Tanrıöver, uygulamada ise bu tarlaların yarısını aldıklarını ve çok defa ise işe yarayacak kısımları kamulaştırdıklarını, taşlık ve kötü arazileri ise Türklere bıraktıklarını rapora yansıtmıştır. Bu nedenle Bükreş elçisine göre can, mal emniyeti olmayan, angaryadan kendisini kurtaramayan, devlet teşkilatı içinde kendisine yer bulamayan, dini teşkilatı Romen memurların eline bırakılan bu Türklerin, Anavatana göçmelerinin ehemmiyetinin anlaşılmaması için hiçbir neden yoktur. Bununla birlikte bu ezilmiş, kahredilmiş Türk halkının kalbinde vatan sevgisi olduğu ve Türk bayrağının gölgesine sığınmak istediği de muhakkaktır. Açıklamasının devamında yukarıda anlattığı tüm nedenlerden dolayı yaptığı mücadelenin ve göç için çok çaba sarf etmesinin, bu mazlum halkın huzur içinde kendi memleketlerine kavuşmasına yardımcı olmaktan ibaret olduğunu ve ilgili memurların yanlış hesaplarla çok yüksek oranda çıkardıkları göçmen sayısını, Trakya'da yaptığı incelemelerle yarı yarıya indirdiğini ifade etmiştir.

4-) Dost Romanya hükümetinin göç akınını durdurması yönündeki istek karşısında ise Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, şu şekilde bilgilendirme yapmıştır. Tanrıöver konuyla ilgili olarak Romanya hükümeti nezdinde teşebbüslerde bulunduğunu ve gitmesi acil olanlar dışarıda tutulmak kaydıyla diğerlerinin sattıkları evlerde 1936 kışında misafir olarak kalmaları yönünde sonuç aldığını aktarmıştır. Romen Dışişleri ve Ziraat Bakanlıklarının, Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin yöneticilerine talimatlar gönderdiğini ve Türk hükümetinin arzusu yönünde her türlü önlemlerin alınması için mahalli memurların ve jandarmanın harekete

³⁰³ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 7.

geçtiğini haber vermiştir. Türk hükümetinden gelen tezkereden 15 gün önce, bu çalışmaların zaten başladığını aktaran Türk elçisi, Romen basının da bu gelişmeler dâhilinde günlerce yayınlarda bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Rador Ajansı da Romen hükümetinin aldığı tedbirleri, Anadolu Ajansına aktarmış bu haberler Türk gazetelerinde de yer almıştır. Aynı zamanda Köstence limanına yığılan binlerce göçmenin de hanlara ve camilere yerleştirilmek sureti ile beşten ikiye inen ve bir türlü gelmek bilmeyen vapurları beklemek yüzünden kışın şiddeti altında muhakkak bir felakete uğramaktan kurtarıldıkları da raporda yer almıştır. Bu nedenle Başbakanlık Müsteşarlığının bu husustaki endişelerin de yeni bir müracaata mahal bırakmayacak sürette daha öncesinden tatmin edilmiş olduğu da Tanrıöver tarafından rapora eklenmiştir.³⁰⁴

Raporunun sonunda ise İçişleri Bakanının TBMM’de Romanya’ya son iki yılda göç konusunda olumlu tavır takınmasından dolayı teşekkür ettiği ve bu olumlu havanın sağlanmasında Bükreş Elçiliğinin de büyük payı olduğu fakat Başbakanlık Müsteşarından aldığı tezkerenin içeriğinden büyük müteessir olduğunu ifade etmiştir. Tanrıöver, İçişleri Bakanlığına gönderdiği son raporların büyük ihtimalle Müsteşar Gedeleş’e ulaşmadığı kanaatinde olduğunu diplomatik bir nezaketle raporunda aktarmış, Müsteşarlıktan gelecek her türlü emirlerin, Bükreş Elçiliğince hassasiyetle incelenip gerekli bilgilendirmenin en kısa sürede Başbakanlığa iletileceğini ifade ederek raporuna son vermiştir.³⁰⁵

3.2.4.1. Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi’nin Göç İçin Aldığı Tedbirler

1934 yılından itibaren Balkanlarda bulunan Türk azınlığın Türkiye’nin ilgili devletlerle muhaceret sözleşmeleri yapmadan Anayurda doğru hızlı ve düzensiz bir şekilde göçmeye başlaması, Türk hükümetini zor şartlar altında bırakmıştır. Balkanlardan gelen göçmenlerin ilk etapta yerleştirildiği Trakya Umumi Müfettişliği, ilgili ülkelerdeki Türk elçilikleri ve Türk İçişleri Bakanlığı ile

³⁰⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 8-9.

³⁰⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..13, s. 10.

koordineli olarak yürüttüğü çalışma ile yaşanan sıkıntılar en aza indirgemeye çalışmıştır. Trakya Umumi Müfettişi, 28 Ağustos 1935 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği raporunda bölgenin iskân, güvenlik ve iktisadi durumu hakkında bilgi vermiştir.

A- Güvenlik Durumu:

Nisan 1934-Temmuz 1935 tarihlerini kapsayan on beş aylık süre içerisinde siyasal yönden Türk devrimlerine ve rejimine karşı herhangi bir olay yaşanmamıştır. Güvenlik ve düzen bakımından çetecilik gibi düzeni bozacak hadiseler görülmemiştir. Sadece aileler arasında küçük bazı olaylar yaşansa da bunlar genel asayiş bozacak büyüklükte olmamıştır.

B- İskân Durumu:

Balkan Savaşından önce Trakya köy ve kasabalarında oldukça önemli miktarda Rum ve Bulgar yaşamaktaydı. Kasabada oturanlar sanat ve ticaret, köylerde oturanlar ise ziraatla ile meşgul olurlardı. Bulgarların Balkan Savaşından sonra Bulgaristan'a, Rumların da Kurtuluş Savaşından sonra Yunanistan'a gitmeleri, bölgede mühim bir boşluğun oluşmasına neden olmuştu. Balkan Savaşları sonunda gelen Türk göçmenler ile Yunanistan'dan gelen mübadiller, köylerdeki boşluğu doldursalar da kasabalardaki boşluk hala giderilememiştir. Son zamanlarda Romanya ve Bulgaristan'dan gelmeye başlayan göçmenlerin %95'i çiftçi ve kasabaya gelenlerin de birçoğunun parasız olması, kasabalardaki boşluğun hala devam etmesine neden olmaktadır.

Romanya ve Bulgaristan kasabalarında oturan şehirli halkın, oradaki emlakini hakiki bedelleriyle satıp paralı olarak Trakya'ya gelmedikçe kasabalardaki boşluk devam edip gidecektir. Yunanistan'dan gelen mübadillerden sonra 1934 yılına kadar yaklaşık on yıl kadar bir süre muhaceret durmuştu fakat 1934 yılı itibariyle Romanya ve Bulgaristan'dan göçmenler yoğun bir şekilde gelmeye başladılar. Trakya'ya bir yıl içerisinde sadece bu iki ülkeden 22.457 göçmen gelmiştir. O senenin bütçesinde iskân

için pek az tahsisat bulunduğundan Umumi Mufettişlik bu göçmenleri, halkın yardımlarına müracaat ederek köylülerin evlerinde barındırmışlardır.³⁰⁶

Trakya'nın yerli halkının bu hususta gösterdiği fedakârlık çok önemlidir. Göçmenleri evlerine kabul ettiği gibi geçen seneki kuraklığın doğurduğu darlık ve zarurete rağmen bu ırkdaşlarını beslemiş, tarlasını sürmüştü, hatta tohum bile vermiştir. Yeniden yapılmaya başlanan göçmen evlerinin inşa malzemesinin tedarik ve naklinde yardımları hala devam etmektedir. 1935 Ağustosuna kadar gelen göçmenlerle birlikte toplam muhacir sayısı 39.129'a yükselmiştir. Köstence'deki görevli memurdan alınan bilgiye göre sonbaharda Romanya'dan alakalarını kesip gelmeye hazırlanan Türklerin sayısı 25.000 civarındadır.

İskân işi belli başlı üç safhadan oluşmaktadır;

1-) Göçmenlerin Barınması: Göçmenler, Türkiye'ye gelmeye başladıkları vakit kendilerine önceden yapılmış ev olmadığı için İskân Kanunu'nun verdiği yetkiye dayanarak yerli halkın evine geçici olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca kıştan evvel gelenlere yine kendileri ile yerli halk çalıştırılmak sureti ile bir miktar ev yapılmış, önemli bir çoğunluk ise kışı yerli halkın evlerinde geçirmişlerdir. 1934 yılında göçmenler ile 1935'in bahar ve yazında gelenlerin evlerini yaptırmak için kerpiç yapımına göçmenler tarafından başlanmıştır. 1935 Mayısında hükümetin verdiği tahsilât ile bir miktar kiremit, cam, menteşe, kereste gibi inşaat malzemesi satın alınmış ve evlerin yapımına başlansa da yeterli kerestenin tedarik edilmemesi nedeniyle çatılar henüz örtülememiştir. Çatıları örtülemeyen evlere göçmenler yerleştirilemeyeceği için Zingal Orman Şirketi ile yapılan görüşmelerden sonuç alınarak dört bin metrekare çatılık kereste alınması gerçekleşmiştir. Ayrıca Çanakkale, Bayramiç, Biga Orman dairelerince de bölgeye kereste gönderilmesi kesinleşmiştir. Buralardan gelecek malzeme ile 1935 yılı içerisinde gelecek göçmenlerin evleri yılsonuna kadar örtülecektir. Bununla birlikte 1936 ve diğer yıllarda gelecek göçmenlerin evlerinin inşaatında bu yıl olduğu gibi gecikme yaşanmaması için Romanya'dan kereste getirilmesi konusunda

³⁰⁶ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No:72..475.2, s. 1-3.

Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey temaslarda bulunmaktadır. Son alınan bilgilere göre Romanya hükümet ve kereste tacirleri ile devam eden görüşmelerin olumlu seyrettiği ve yakında bu ülkeden de kereste gelmeye başlayacak ve ileride kereste sıkıntısı çekilmeyecektir.³⁰⁷

Trakya Bölgesinin muhacir iskân edilen mahallelerinde şimdiye kadar 2.960 evin inşasına başlanarak bunun 970'i bitirilmiş, 71 evin çatısı ve 1324'ünün de çatıya kadar duvarları ve 594'ünün de temelleri bitmiştir. Gelen göçmenlere 6.906 ev yapılması lazım geldiğine ve inşasına başlanılan evlerin sayısı 2.960 olduğuna göre yaklaşık dört bin aile bu kışı yerlilerin evinde geçirmeye mecburdur. Ancak Ziraat Bankasının Trakya dâhilindeki satış merkezlerinde göçmenlere verilecek stok mal pek az olduğundan İzmir'den buğday gönderileceği bankanın genel müdürlüğünden bildirilmiştir.

2-) Göçmenlerin iaşesi: 1934 ve 1935 senelerinde gelen göçmenlerin iaşesi, TBMM'nin kararı ile Ziraat Bankasının verdiği buğdaylardan temin edilmiş ve bölgenin dört vilayetinde iskân edilen göçmenlere 1934 mali yılı içinde 1.680.927 kg buğday dağıtılmıştır. 1935 yılı için de bankaca tahsis edilip Trakya ambarlarında mevcut buğdayların dağıtımına başlanmıştır. Buğdayların İzmir'den temin edilmesine kadar göçmenlerin iaşesi, iskân tahsisatından sağlanmakta ve aç kalmalarına meydan verilmemektedir.

3-) Göçmenlerin ekonomik hayata katkıda bulunmaları: Gelibolu ve Çorlu kazalarında tesis edilen iki-üç müstakil köyün dışında göçmenlerin tamamı genel arazisi müsait olan yerli köylerinde yerleştirilmektedir. Göçmenler gelmeden evvel kendilerine ev yapılmamış olduğundan tercihen meskûn köylerde iskânlarına mecburiyet vardır. Bu sayede hem eski köyler büyütülmüş olur hem de göçmenlerin evlerinin imece usulü ile yapılmasında, tarlaların sürülmesinde yerli halkın yardımından istifade edilmektedir.

Göçmenlerin yerli ya da kendi evinde yerleştirilmesinden daha mühim konu, onları kendi kendilerine yetecek hale getirerek hükümet yardımından kurtarmaktır. Bu sebeple göçmenler gelir gelmez evlerinin yapımı ile birlikte tarlaların tahsis ve dağıtımına da başlanmaktadır. Bugüne kadar

³⁰⁷ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No:72..475.2, s. 4-6.

Tekirdağ'daki göçmenlere 86.622, Çanakkale'de 24.30, Edirne'de 2210 ve Kırklareli'nde de 2.260 dekar toprak dağıtılmıştır. Rum ve Bulgarlardan kalan araziler daha önce mübadele ile gelen göçmenlere dağıtıldığı için son gelen göçmenlere verilen toprakların %75'i mera, fundalık gibi ham arazidir. Ancak %25'i işlenmiş tarla, bağ ve bahçeliktir. Ham toprakların mahsul verebilecek bir duruma gelmesi için bunların traktörler tarafından iyice sürülmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca adi pulluklarla yeterli derinliklere gidilememektedir. Uzun süre işlenmemiş bu gibi topraklarda 1934 yılında yeterli verim alınamamış, birçok yerlerde atılan tohum bile alınamamıştır. Göçmen yerleştirilen köylere traktör verilemeyeceği için bu göçmenlerin bir an önce kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamak amacıyla kendilerine verilecek toprakların mahsul verebilecek işlenmiş arazilerden seçilmesi gerekmektedir. Yoksa bu göçmenler, hükümetin yardımına muhtaç olmaya devam edeceklerdir.³⁰⁸

Gelen göçmenlere şimdiye kadar 1.500'ü Tekirdağ, 600'ü Çanakkale, 300'ü Kırklareli ve 10'u Edirne olmak üzere toplam 2.430 çift hayvanı dağıtılmıştır. En az 3.500 hayvana daha ihtiyaç duyulduğundan hayvan bulunan kazalara satın alınmak üzere tahsisat gönderilmiştir. Ayrıca göçmenlere şimdiye kadar 700 pulluk ve 500 düven verilmiştir. En az 5000 pulluğa daha ihtiyaç duyulduğu için bunu temin etmek için pulluk yapan ve satan işletmelerle müzakere edilmektedir. Bundan başka geçen sene gelen göçmenlere, 67.215 kilo tohumluk dağıtılmıştır. Ziraat Bankası depolarından verilen bu tohumluklar 2661 numaralı kanuna göre iki senede tahsil edilmek üzere borçlanma sureti ile verilmiş ve 1935 yılı için de aynı uygulama yapılacaktır.

C- İktisadi Durum:

Tarım ürünlerinin bir önceki yıla göre 1935'de iki üç misli fazla olması ve Ziraat Bankasının yeniden açtığı dört satın alma merkezi sayesinde buğdayların geçen seneye göre %25 daha iyi fiyattan satılması, bölgenin iktisadi durumunu çok iyileştirmiştir. Bölgenin iktisadi gelişmesinin önündeki en büyük engel Şark Demiryolları İşletmesidir. Kendi menfaatinden başka bir

³⁰⁸ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No:72..475.2, s. 7-8.

şey düşünmeyen bu yabancı işletme, uyguladığı yüksek tarife ile Trakya ziraatı ile ekonomisine en büyük darbeyi vurmaktadır. Bu havalinin verimli topraklarında yetişen meyve ve sebzeler, nakil ücretlerinin pahalılığından ihtiyaç duyulan pazarlara sevk edilemeyip mahallerinde çürümeye mahkûmdur. Bu durumu gören çiftçi, bu ürünleri ya hiç yetiştirmemekte ya da kendi mahalli ihtiyaca yetecek kadar ekmektedir. Türk demiryolları geçtiği yerleri ihya ettiği halde bu yabancı Şark demiryolu işletmesi Trakya'ya bir faydası olmadığı gibi havali halkına nefes aldırmamaktadır. Gelecek olan göçmenler de düşünüldüğünde bölge halkını bu sıkıntıdan kurtarmak ve Trakya iktisadiyatını layık olduğu seviyeye çekebilmek için bu hattın Devlet Demiryolları idaresine geçmesine acil ihtiyaç vardır.³⁰⁹

3.2.5.Türkiye-Romanya Arasında Göç Sözleşmesi

3.2.5.1. Göç Sözleşmesi İçin Yapılan Görüşmeler

Romanya ile Romanya arasında Türklerin göçüne dair görüşmeler ve alınan tedbirler devam ederken özellikle 1935 yılında Romanya Türkleri, Anadolu'ya göçe devam etmişlerdir. Bu durum karşısında Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey ile Romanya'nın Ankara Elçisi Filotti, temaslarını sıklaştırarak göçün bir resmi sözleşme çevresinde yapılmasını hızlandırmışlardır.

Bu bağlamda Romanya'nın Ankara Elçiliği, 1935 Ekiminde, Türk İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile bir toplantı yapmıştır. Yapılan görüşmede Türk bakan, Türkiye'nin karşılaştığı sorunları Bükreş Elçisinin defalarca Romen makamlarına bildirdiğini ve henüz somut bir adım atılamadığını belirtmiştir. Romanya dışında Bulgaristan ve Yugoslavya'dan da beklenenden fazla göçmenin olduğunu ve Türkiye'nin maddi koşullar göz önüne alındığında böyle bir büyük göçe henüz hazır olmadığını fakat Türk Devleti olarak gelecek ırkdaşlarına kapılarının her zaman açık olacağını ve en iyi çareyi

³⁰⁹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No:72..475.2, s. 8-9.

bulmaya çalışacaklarını ifade etmiştir. Bahsettiği sıkıntılardan dolayı Türk İçişleri Bakanı, Romen hükümetinden Türklerin göçünü en azından 1936 baharına kadar erteleyici tedbirler almasını istemiş ve bu süreçte de kendilerinin göçmenlerinin ikamet edecekleri bölgelerdeki şartları uygun hale getirme planları olduğunu anlatmıştır. Ayrıca göç sözleşmesinin kaçınılmaz olması sebebiyle Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey başkanlığında oluşturacak komisyon için ilgili kişilerin Bükreş'e gönderileceğini de sözlerine eklemiştir.³¹⁰

Romanya Ankara Elçiliği, Türk İçişleri Bakanı ile yapılan görüşmenin sonuçlarını gönderdiği raporunda, Türkiye'nin Romanya'da yaptığı propagandanın bu denli etkili olacağını hesaplayamadığını bu nedenle beklediğinden çok göç başvurusu ile karşı karşıya kaldığını ve bu sorunların aşılması için bir göç anlaşması istediğini bildirmiştir. Romen elçiye göre, Türkiye'nin göçün durdurulması yönündeki talep, Romanya'nın çıkarlarına hizmet etmekteydi. Çünkü Romanya'daki Türklerin çalışkan ve diğer azınlıklara göre devlete bağlı olmalarından dolayı Romanya, Türklerin göçüne hiçbir zaman sıcak bakmamış fakat Balkan Paktı'ndan müttefiki olan Türkiye'nin istediği üzerine göçe izin vermişti. Romanya Elçisi ayrıca göçün belli bir süre durmasının Türklerin emlakini alacak Romanya'ya kaynak yaratmak için zaman tanıyabileceğini de sözlerine eklemiştir.³¹¹

Göç sözleşmesinin taslak metini Türkiye hükümeti tarafından 7 Eylül 1935 tarihinde Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey aracılığıyla Romanya'ya iletilmiştir. Romen Dışişleri Bakanlığı, bu taslak üzerinde yaptığı ilk incelemelerden sonra muhtemel anlaşmanın Romanya'da bulunan Müslüman Türkleri kapsayacağı ve Hristiyan Türkler olan Gagavuzlar ile Tatarların kapsam dışında tutulması ilke olarak kabul etmiştir. Hristiyan

³¹⁰ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Ankara Elçiliğinin 16869-3/935 sayı: ve tarihli gizli raporu, s. 81-83.

³¹¹ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Ankara Elçiliğinin 16869-3/935 sayı ve tarihli gizli raporu, s. 85.

Türklerin göçüne sıcak bakmayan Romen Dışişleri, Müslüman olan Tatarların da ileride göçe tabi tutulmasında bir sakınca görmemiştir.³¹²

Türk göçüne dair Romanya ile yapılan müzakerelerle ilgili olarak İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 18.11.1935 günü TBMM'de milletvekillerini bilgilendirmiştir. Romanya ile görüşmelerin devam ettiğini belirten Kaya, henüz yazılı bir anlaşma yapılmadığını, Türkiye'nin bir taslak metni Bükreş Elçiliği aracılığıyla Romen makamlarına iletildiğini ve kısa sürede bir sonuca ulaşacaklarını inandığını ifade etmiştir. Bundan başka Romanya devletinin Türklere karşı adil bir yönetim sergilediğini, Türklerin göç etmesinin asıl nedenin Türkiye'deki olumlu gelişmeler olduğuna vurgu yapmıştır. Şükrü Kaya'nın meclisteki bu konuşması ve Türk kamuoyunda göç nedeniyle Romanya'ya karşı sert eleştirilerin olmaması, Romanya'da da olumlu karşılanmıştır.³¹³

Türkiye Hükümeti, 21 Nisan 1936 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'e Türkiye ile Romanya arasında imzalanacak göç sözleşmesini yapmak üzere yetki vermiştir.³¹⁴ Hamdullah Suphi'ye görüşmelerde yardımcı olmak üzere görevlendirilen komisyon üyeleri Nebil Barbas ve Recai Vada da 25 Nisan 1936 tarihinde Köstence'ye gelerek, Köstence Konsolosluğu'ndan göç işlerine dair bürokratik işleri takip etmeye başlamıştır.³¹⁵

3.2.5.2. Göç Sözleşmesinin İmzalanması

Romanya'dan Türkiye'ye göç etmekte ve edecek olan Türkler hakkında Türkiye ile Romanya arasında 4 Eylül 1936 günü bir muhaceret sözleşmesi yapılmıştır. İmza töreninde Türkiye'yi Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, Romanya'ya ise Maliye Bakanı Mircea Canciov temsil etmiştir.

³¹² A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Türkiye Bükreş Elçiliğinin 695/61 numaralı notası ve Fransızca Sözleşme Taslağı.

³¹³ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Ankara Elçiliğinin 1743-3 sayılı raporu, s. 128.

³¹⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 64.31..8.

³¹⁵ A. N. I. C., Fond: D.P.S.G., Dosar 100/1934, Köstence Emniyet Müdürlüğü'nün 1045 sayılı/29 Nisan 1936 tarihli telgrafi, s. 174.

Göç sözleşmesi 20 maddeden oluşmaktaydı;

1-) Durustor, Köstence, Tulcea ve Caliaera eyaletlerinde oturan Müslüman Türkler ve bu sözleşmeden yararlanacaklardır.

2-) Yukarıda adı geçen eyaletlerde yaşayan Müslüman Türklerin göçü, 5 yıl içerisinde tamamlanacaktır. Göçün merhaleleri de şu şekilde gerçekleşecektir; a) 15 Nisan 1936'dan itibaren mallarını tasfiye etmiş göçe hazır 15.000 kişi gidecektir. b) ikinci sene Romen-Bulgar sınırı boyunca 8 km'lik alanı kapsayanlar göçeceklerdir. c) Üçüncü sene, Pazarcık şehri ve Ezibeyi, Kurdpınar sancakları, d) dördüncü sene, Acadanlar, Turtukaya sancakları, e) Beşinci sene ise Silistre ve Dobruca'nın geri kalan nüfusu göçecektir.

Bahsedilen dönemlerden birinde tespit edilenden fazla muhacir olursa, fazlalıklar gelecek döneme aktarılacak, eğer eksiklik olursa da sonraki dönemden yeteri kadar muhacir bir önceki döneme kaydırılacaktır.

3-) Muhacirler, bu mukavelenin 16. maddesince oluşturulan komisyona emlakini bildireceklerdir. Köylerdeki arazi ve mülkler, Romanya devletine kalacaktır. Şehirde yaşayanlar ise mülkleri üzerinde her türlü tasarrufa sahip olacaklardır.

4-) Romanya'ya terk edilen topraklar, bu ülke hükümeti tarafından hektar başına 6.000 ley olmak üzere satın alınacak ve meblağlar Türk hükümetine ödenecektir. Vakıflara ve cemaatlere ait mülklerin durumu ise ileride iki devlet arasında tekrar görüşülüp karara varılacaktır.

5-) Romanya hükümeti, satın alacağı toprakların bedelini 7 yılda ödeyecektir. İlk taksit 1937 yılında peşin olarak ödenecek diğer taksitlere %5 faiz eklenecektir.

6-) Romanya, yukarıda belirtilen taksitleri Türkiye namına Romen Milli Bankasına açılacak özel hesaba yatıracak ve ödeme yapılır yapılmaz da Türkiye'nin Bükreş Elçiliğine haber verecektir. Romen Milli Bankasına yatırılacak meblağlar, Türkiye'nin Romanya'dan ihraç edeceği mallara karşılık bu sözleşmenin 13. maddesinde belirtilen oranlar dâhilinde kullanılacaktır.

- 7-) Romen hükümeti, 5. maddede belirtilen taksitlerden, mülklerini hükümete bırakan göçmenlerin borçları ve ipotekleri varsa bunları kesmeye yetkisi olacaktır.
- 8-) Her göç mıntıkasında Romen hükümeti, kendisine kalan topraklardan alacağı olan vergiyi kesecektir. Bu meblağlar vergi defterlerinden çıkarılacak ve her yıl taksit zamanı geldiğinde Türkiye'ye bildirilecektir.
- 9-) Romen hükümeti, göçmenlerden hükümetten alacaklı olanların da haklarını koruyacağını taahhüt eder.
- 10-) Göçmek isteyenler, bu sözleşmenin 16. maddesinde kurulan komisyona, Romanya'daki her türlü taşınmaz mallarını Romen hükümetine bıraktıklarını ve Romen tabiiyetinden ayrılıp Türk tabiiyetine geçmek istediklerini beyan edeceklerdir.
- 11-) Muhacirler, çiftlik ve sanat işlerinde kullandıkları eşyaları beraberinde götürmekte serbesttir. Fakat her aile büyükbaş hayvanlar için 5, küçükbaş hayvanlar için ise 15 adet sınırlaması getirilmiştir. Ayrıca şahsi mücevherlerini de yanlarında götürebileceklerdir.
- 12-) Muhacirler, eşya ve mallarını istedikleri gibi taşıma ve vapurlara yüklemekte serbesttirler. İsteyenler Limanda çalışan amelelere yükleme işlemini yaptırabileceklerdir.
- 13-) Muhacirler beraberlerinde götürecekleri paraların %25 oranında kereste ve hayvan, %10 oranında petrol ve %40 oranında Romanya'dan ihracına izin verilen malları satın alıp Türkiye'ye götürebileceklerdir. Bu şekilde Romanya'dan çıkarılacak mallar, her türlü vergiden muaf tutulacaklardır.
- 14-) Romen Milli Bankası'nın Türkiye adına açacağı özel hesaba, göç edecek kişiler de fazlalık paralarını yatırabileceklerdir. Banka, her göçmen için ayrı bir hesap tutacak ve paraları ya Türkiye'ye transfer olacak ya da 13. madde'ye istinaden Romanya'dan mal satın alabilecekler ve bütün bu işlemler Türk elçiliğine bildirilecektir.
- 15) Vesayet altında bulunup paraları Romen bankalarında bulunan yetimlere ait varlıklar, Türk devletine teslim edilecekler ve yetimlikten çıktıktan sonra para ve diğer eşyaları kendilerine teslim edilecektir.

16) Başkanlığını bir hâkimin yapacağı ve Romen İçişleri, Maliye ve Ziraat Bakanlıklarından birer görevli ile göçmenlerin arasından iki üyeden oluşacak bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, göçmenlerin bırakacağı toprak ve mülklerin bir çizelgesini yapacaktır. Göçmenlerin devlete olan borçları da bu komisyonca tespit edilip listelere eklenecektir. Komisyonun vereceği bilgiler göç sözleşmesinin uygulanmasında esas kabul edilecektir.

17) Romen makamları tarafından yola çıkacak her göçmen gurubuna hususi komisyonun listelerine istinaden ücretsiz vize verilecek, Türk makamları da gidişine onay çıkmış kişilerini pasaportlarını toplu halde dağıtacaktır.

18) Göç sırası gelmiş ailelerin askerlik görevini yapmakta olan erkek çocukları, eğer aileleri göç için gerekli mevzuatı yerine getirmişse hemen terhis olacaktır. Ailesinin göç edeceği yıl, silâh altına alınması gereken gençler ise askerlikten muaf tutulacaklardır.

19) Bu mukavelelerin imzasından önce göçmüş olup, geride kalan mallarını ve mülklerini bırakmak isteyenler, bu mukaveleden istifade ederler.

20) Bu mukavele, ilgili iki devletin hükümetleri tarafından tasdik edildikten sonra yürürlüğe girecektir. Bu mukavele iki tarafın temsilcileri tarafından Fransızca iki nüsha halinde 04.09.1936 tarihinde Bükreş'te imzalanmıştır.³¹⁶

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bükreş'te imzalanan bu göç sözleşmesini 25 Ocak 1937 tarihinde onaylamıştır. Göç sözleşmesi, 2 Şubat 1937'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.³¹⁷

1936 yılında göç sözleşmesinin imzalanmasından sonra Romanya'dan Türkiye'ye 20.692 kişi göç etmiş ve bu göçmenler, Tokat, Çorum, Bilecik, İçel, Aydın, Muğla, Isparta, Burdur, Manisa, Denizli, Antalya, Balıkesir, İzmir, Elâziz, Van, Muş, Diyarbakır, Ağrı, Kars ve Sivas vilayetlerine yerleştirilmiştir. Türk hükümeti, göç sözleşmesinin işlerliğini sağlamak, takibini yapmak ve göç komisyonlarında görev almaları amacıyla 1937 ve 1938 yıllarında milletvekilleri ve hukukçulardan oluşan temsilcileri Romanya'ya görevlendirmiştir. Romanya Türklerinin göç meselesi titizlikle takip edilmiş ve

³¹⁶ T. B. M. M. Kavanin Mecmuası, C.: 17, Devre: 5, İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1937, s. 153-157.

³¹⁷ Resmi Gazete, Sayı: 3523, 02.02.1937.

1937’de 13.110, 1938’de de 8.832 göç eden Romanya Türkü, yurdun çeşitli bölgelerine iskân edilmiştir.³¹⁸

Romanya ile 1936 yılında göç sözleşmesi imzalanmadan önce de Romanya’dan Türkiye’ye göç yaşanmıştır. Atatürk döneminde 1923-1938 yılları arasında Romanya’dan Türkiye’ye yapılan göçlerin yıllara göre dağılımı, aşağıdaki tabloda görülmektedir;³¹⁹

YILLAR	GÖÇMEN SAYISI
1923-1933	33.852
1934	16.072
1935	21.162
1936	20.692
1937	13.110
1938	8.832
TOPLAM	113.720

3.3. Gagauzlar (Ortodoks Türkler)

Türk Dünyasında Hristiyan Türkler denildiğinde akla gelen ilk Türk topluluğu Gagauzlardır. Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlara inen Peçenek, Uz, Kuman-Kıpçak Türk boylarına yönelik Bizans misyonu ve etkisi ile bu boylara mensup binlerce Türk, Hristiyanlığı kabul etmişler, Bizans ordusunda paralı askerlik yapmışlar ve Bizans topraklarına iskân edilmişlerdir. Bunlardan başka Anadolu Selçuklu Devletinden Bizans’a sığınan ve bu devletin hizmetine giren yine büyük bir Türk kitlesinin Hristiyanlık dinine geçtikleri, Bizans ve Türk tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Dobruca ve Besarabya bölgesinde Karadeniz’in kuzeyinden göç eden Peçenek, Uz, Kuman-Kıpçak ile Anadolu’dan gelen Selçuklu Türklerinin karışımından

³¹⁸ Hikmet Öksüz, “ İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, *Atatürk Dergisi*, yıl: 3, Sayı: 1, Erzurum, 2000, s. 182.

³¹⁹ Cevat Geray, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1923-1961)*, Ankara, 1962, Ek tablo: 2.

oluşan Gagauz Türkleri, günümüze kadar Hristiyanlıklarını koruya gelmişlerdir.³²⁰

Gagauzların kullandığı Türkçe; Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile birlikte Türkçenin Oğuz grubunu teşkil etmektedir. Bu üç Türkçeden, Türkiye Türkçesine en yakın olan Gagauzların kullandığı Türkçedir. Osmanlının Balkanlara yerleşmesiyle Osmanlı Türkçesinden etkilenen Gagauz dilli, Türkçe, Farsça ve Arapça kelimeler alarak zenginleştiği gibi, birlikte yaşadığı Yunan, Bulgar, Romen ve Rus dillerinden de etkilenmiştir. Gagauzlar, Bizans idaresi altında yaşadıkları dönemde Yunanca, Bulgar idaresinde Bulgarca, Romen yönetiminde Romence ve Besarabya'nın Ruslar tarafından işgalinden sonra da Rusça öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle de o dönemlerde kendi dillerinde edebi eserler verememişlerdir.³²¹

Gagauzların yoğun olarak yaşadıkları ve günümüzde Moldova devletinin sınırları içerisinde kalan Besarabya (Bucak) bölgesi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliğinin elinden Romanya'nın idaresine geçmiştir. Bu tez çalışmasının kapsadığı yıllara (1923-1938) ait dönemde Besarabya bölgesi üzerinde Romanya-Sovyetler Birliği arasında birçok kez siyasi kriz yaşanmış, Türkiye'nin taraflar arasında arabulucu bir politika izlemesinin de etkisiyle olası sıcak bir çatışma yaşanması önlemiştir. Türkiye'nin Gagauzlara olan ilgisi 1931 yılında Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) Bükreş'e elçi olarak gönderilmesinden sonra başlayacaktır.

3.3.1. Gagauzların Göç Meselesi

Gagauzların Türkiye'ye göçü ile ilgili olarak 1931 yılında Bükreş Elçiliğine atanan Hamdullah Suphi (Tanrıöver), çok çaba sarf etmiştir. 12 Temmuz 1931'de İstanbul'dan Köstence'ye gelen Tanrıöver, görevine başlar başlamaz Dobruca ve Besarabya'daki köy ve kasabaları ziyaret etmiş ve

³²⁰ Yonca Anzerlioğlu, “Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 2 (Yaz 2004), s. 76.

³²¹ Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauzlar, Gagauz Türklerinin etnik yapısı, nüfusu, dili, dini, folkloru hakkında bir araştırma*, İstanbul, Ötüken yayınları, 1998s. 51-52.

özellikle buralarda bulunan Hristiyan Gagauz Türklerine, kendilerinin Türk olduklarını anlatmaya çalışmıştır. Gagauz gençlerinden seçtiği bazı öğrencileri Türkiye'deki yüksek öğrenim kurumlarına göndermiştir. Tanrıöver, ayrıca Gagauz papazları ve okumuşları ile de görüşmüş, bunları Türklük konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Romen hükümeti nezdinde yaptığı temaslar sonucunda 26 Gagauz kasaba ve köyünde Türkçe eğitim yapan okullar açtırmıştır. Bu okullara Dobruca Müslüman Türklerinden ve Mecidiye Müslüman Semineri mezunlarından öğretmen tayin ettirtmiş, bu okullarda kullanılmak üzere Türkiye'den kitaplar getirtmiştir.³²²

Türkiye kamuoyu, Gagauzların varlığı ile 1930'lu yılların başından itibaren ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye'nin Bükreş Elçiliği ve Köstence Konsolosluğu ile Bulgaristan'da bulunan Türkiye'nin Varna Konsolosluğu, Gagauzlar hakkında kapsamlı raporlar hazırlayarak Türk hükümetinin dikkatine sunmuşlardır. Bununla birlikte Türkiye'nin Madrid Elçisi Tefvik Kemal Bey, Gagauzların Hristiyan olmaları nedeniyle Anadolu Türklüğü ve birliği açısından, Gagauzların Türkiye'ye göçüne karşı çıkmış ve bu düşüncesinin gerekçelerini açıklayan bir raporu Başbakan İsmet İnönü'ye göndermiştir.

3.3.1.1. Köstence Konsolosluğu'nun Gagavuzlar Hakkındaki Raporu

Gagavuz Türkleri hakkında kapsamlı ilk raporu yazan Türk temsilciliği, Köstence Başkonsolosluğu olmuştur. Başkonsolos Mustafa Ragıp Bey, 14 Ekim 1930 tarihinde Gagavuzlar ile ilgili raporunu Türk Dışişleri Bakanlığına takdim etmiştir. Raporun başında Romanya'nın Dobruca ve Besarabya bölgeleri ile Bulgaristan'ın Varna sancağında "Gagauz" denilen küçük bir halkın yaşadığını ve bunların dilini Türkçe dininin ise Hristiyan Ortodoks olduğu belirtilmiştir. Osmanlı Devletinin idaresi altında beş altı asır yaşayan bu memleketlerde adı geçen bu Türk kabilesinin diğer ırkdaşlarından itikatça ayrılarak Hristiyan dininde kalmış olması, asıllarından ve menşeiinden

³²² Baydar, *a.g.e.*, s. 156-157.

bihaber olmasının dikkatini çektiğini belirten Ragıp Bey, bu Türk topluluğunun geçmiş ve o dönemdeki vaziyeti hakkında araştırma yapmaya karar verdiğini ifade etmiştir.³²³

Bu küçük Türk kabilesi hakkında tarihte hiç söz edilmediğini belirten Ragıp Bey, Gagauzların türkülerini araştırdığında Uz dilinde birçok kelimeye rastladığını ifade etmektedir. Daha sonra Gagauzlar hakkında yapılan araştırmalara değinmiştir. Bu topluluğun menşei ile ilgili ilk araştırma Gaspodin Moşkof tarafından yapılmıştır. Moşkof'a göre Gagauzların kökeni Uz, diğer bir isimle Oğuzlardan gelmektedir. Varna'da Prof. Ivan Nikola, Gagauzları; Gagarlar ve Uguzların birleşmesinden ortaya çıkan bir kavim olarak göstermiştir. Türkolog V. Radlof, Gagauzların, Uguz Türklerinden olmasını söylemekle birlikte başına "Gaga" kelimesinin meçhul bir sebeple eklendiğini iddia etmiştir. G. Moşkof, Gagauzları, Oğuz kabilelerinden birinin adı olarak tahmin ederek, Sanskrit ve Got dillerinde *ga* ve *gaga* kelimeleri erkek evlatlar anlamına gelmekte böylece Gagauz kelimesinden, Uzların evlatları manası çıkarılmaktaydı.

Ragıp Bey, raporun devamında Rumca'da "kakauz" sözü, hunhar ve sapık anlamına geldiği için Varna'daki Gagauzların eğitimli tabakası, Gagauz sözünü hakaret gibi görüp kendi isimlerinin "Yavuz" olduğunu iddia ettiklerini belirtmiştir. Bunlar arasında Türk idaresi altında dilleri Türkleşen eski Rumlardan ibaret bir halk olduğu iddia edenler olduğunu fakat bunun mümkün olmadığını da sözlerine eklemiştir. Bu durumu da şu şekilde açıklama getirmiştir; Bulgarların esasen Türk oldukları halde Türklüğü bırakarak Slavlaşması karşısında Osmanlı Devleti, Bulgarların Slavlıklarına dokunmayıp Yunan bir ırkın (dinlerini ve İstanbul patrikliği ile irtibatlarını devam ettirmekle beraber) dillerini unutarak Türkçeyi ana dil olarak kabul etmelerini sağlamasının mantığa uygun bir hareket olmadığını belirtmiştir.

Ragıp Bey, Gagauzlarla ilgili verdiği bilgilerin devamında bu topluluğun nüfusunun Dobruca bölgesinde 20.000, Besarabya'da 30.000, Bulgaristan'ın Varna mıntıkasında da 7.000 civarında olduğunu bildirmektedir.

³²³ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.666..30, s. 2.

Dobrucadakiler genellikle Kavarna, Balçık, Kokarca ve Yenice köylerinde yaşamaktadır. Gagauzların tamamı yakını Dobrucada otururken, Besarabya'nın Bucak bölgesinin Rus işgaline uğramıştır. Ruslar bilinçli olarak bölgedeki Nogay Türklerini göçe zorlamışlar ve onların boşalttıkları araziye Dobruca'dan Ortodoks Gagauzların büyük bir bölümünü ve Bulgarları yerleştirmiştir. Gagauzlar, Dobruca'nın Mangalya sahillerinden itibaren Varna sahillerine kadar öbek öbek yayılmışlardır. Burgaz tarafında da pek az bir Gagauz kitlesinin olduğunu belirten Köstence Başkonsolosu, burada yaşayanların tamamının Rumlaştığını, benliğini kaybettiğini ve kendilerini Rum ırkına mensup hissettiklerini ifade etmiştir. Besarabya'dakilerin dahi kendilerini Slav gibi tanıdığını ve Türk Devletinin bölgeye tesir etmesiyle birlikte kendi dillerini bırakıp Türk dilini almış olduklarını zannettiklerini de sözlerine eklemiştir.

Gagauzların, kendi içerisinde konuştukları dilin Deli-Orman Türk lehçesi olduğunu aktaran Ragıp Bey, erkeklerin bulundukları yere göre Romence, Rusça, Bulgarca, Rumca dillerinden birini veya birkaçını bildiklerini aktarmıştır. İçlerinde ziraat, ticaret ve muhtelif sanatlarla iştigal edenler olduğunu, ilim ve hüner sahalarında diğer yabancı ülkelerdeki Türklerle aynı seviyede olduklarını ve son olarak Gagauzların içinde az da olsa zengin kimselerin olduğunu raporuna eklemiştir.³²⁴

3.3.1.2. Bükreş Elçiliği'nin Gagauzlar Hakkındaki Raporu

Gagauzlar hakkında en kapsamlı raporu, 18.01.1932 tarihinde Türkiye'nin Bükreş Elçisi, Hamdullah Suphi Bey hazırlamıştır. Bu topluluğun en yoğun yaşadığı yerin Besarabya olduğuna vurgu yapan Bükreş Elçisi, Köstence Başkonsolosunun aksine buradaki Gagauz nüfusunun 30.000 değil Rus istatistiklerinden aldığı bilgiye göre 70.000 civarında olduğunu ifade etmiştir. Kafa şekillerinin, yüzlerinin, lehçelerinin ve ahlaklarının Rumeli Türkleri ile aynı olduğunu da sözlerine eklemiştir. Dobruca'ya göç eden Kırım

³²⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30, s. 3-7,

Türklerinin kuvvetle ihtimal Moğol özellikleri taşıdığını belirten Hamdullah Suphi, Gagauzların diğer Dobruca ve Bulgaristan Türkleri gibi beyaz çehreli, orta ve ortadan daha yüksek boylu ve Kafkas ırkına benzediğini aktarmıştır. Gagauzların birçoğunun kumral, güzel ve yakışıklı olduklarını da vurgu yapmıştır.³²⁵

Köstence, Mangalya, Balçık bölgelerinde konuşan bir Türk ile bir Gagauz'u ayırmak mümkün olmadığını söyleyen Hamdullah Suphi, Gagauzların toplam nüfuslarının kesin olarak bilinmesi de 200.000-250.000 arasında gösterildiğini belirterek Romanya ve Bulgaristan istatistiklerinin Gagauzlar Hristiyan oldukları için bunları kendi nüfusları içerisinde gösterdiklerine dikkat çekmiştir. Müslüman Türklerin, Gagauzların ahlak ve adet itibarıyla kendilerine benzediklerini tasdik ettiklerini hatta Mangalya camii imamı İsmail efendinin Gagauzlar hakkında sorduğu soruya; “bunlar bizim köylü amcalardır. Vakti ile dinlerini vermişler ama dillerini vermemişler” şeklinde cevap verdiğini aktarmıştır.

Bazı Gagauz ihtiyarlarının Ortodoksluk nedeniyle Yunanistan, Romanya veya Bulgaristan hükümetlerine karşı ilgi gösterdiklerini fakat bu halkın Hristiyan milletlerin hiç birine özel bir bağlılık içinde olduklarının söylenemeyeceğini, hatta Romanya’da Gagauz isminin bir hakaret olarak kullanılmaya devam edildiğini belirtmiştir. Romen ve Bulgar okullarında yetişen gençlerin bu milletlerin kızları ile evlenmesiyle asıl kitleden ayrılıp kaybolup gittiği fakat önemli bir çoğunluğun kendi aralarında evlilik yaparak Türk dili, Türk masalları ve şarkılarının asırlardan beri yaşatıldığı rapora yansımıştır.³²⁶

Hamdullah Suphi yapmış olduğu kişisel temaslardan edindiği kanaate göre, eğer Türkiye tarafından Gagauzlara ilgi gösterilir, geçmişleri kendilerine anlatılır ise Türk oldukları çok açık olan bu temiz, çalışkan, sağlam ve güzel halkın Türklük camiasına bağlanmasında hiçbir engel kalmayacaktır. Hatta Türkler tarafından bunlara karşı hiçbir yakınlık gösterilmemesine rağmen birçoğunun sırf atalarından intikal eden bilgiler neticesinde Türklük

³²⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.666..30, s. 16.

³²⁶ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.666..30, s. 17.

menşelerini bildiklerini ve bunu anamızdan babamızdan böyle işittik diye tekrar ettiklerini de eklemiştir.

Hamdullah Suphi, bu konuyla ilgili olarak Romanya’da görüştüğü Hristiyan Türklerden örnekler vermiştir. Bükreş’te şoförlük yapan Zamfir isminde bir genç, soylarının eski Türklerden geldiğini bunu babasının ölmeden önce dedesinden öğrendiğini kendisine söylemiştir. Bir başka örnek ise Tekirköy’de bulunduğu zaman evine su taşıyan çocuğa, yanında bulunan hademe vasıtasıyla Romence suyu nereden aldığını sormak istediğinde su taşıyan çocuk, Hamdullah Suphi’nin Türkçe konuşması karşısında aralarında şu şekilde bir konuşma geçmiştir;

Gagauz: Madem Türkçe biliyorsun niçin kendin sormuyorsun

H. Suphi: Sen nesen?

Gagauz: Gagavuzum.

H. Suphi: Nece konuşuyorsun?

Gagauz: Gagavuzca.

H. Suphi: Ben nece konuşuyorum?

Gagauz: Sen de Gagavuzca konuşuyorsun.

H. Suphi: Türkiye’de 14.000.000 adam var. Onlar da bizim gibi konuşuyorlar.

Gagauz: Türkiye’de bu kadar Gagavuzca konuşan adam olduğunu bilmiyordum.

Gagauz gencinin son cevabı üzerine Hamdullah Suphi, kendisinin de onun da ve Türkiye’de bulunanların da herkesin Türkçe konuştuklarını söylemiş, bunun üzerine Gagauz genci de H. Suphi’ye hak vererek Gagauz diline hem Türkçe hem de Gagauzca denildiğini ifade etmiştir.³²⁷

Bu olaydan birkaç gün sonra Hamdullah Suphi, çarşıda yürürken tanımadığı bir adamın yanına gelip Türkçe selam verdiğini ve aralarında geçen konuşmayı da raporuna yansıtmıştır. Hamdullah Suphiye selam veren Gagauz Türkü, Bükreş’te Negro Voda sokağında oturan Türk paşasının kendisi olup olmadığını sormuş, Hamdullah Suphi Bey de kendisinin Elçi

³²⁷ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30, s. 18.

olduğunu sadece askerlerin “Paşa” olabileceğini söylemiştir. Bu esnada çevrede bulunan bir Romen eczacı, Gagauz’a niçin Türkçe konuşuyorsun diye çıkmış ve Dimitri ismindeki bu Ortodoks Gagauz Türk’ü de Türk elçisine dönerek “ İyi ki bizim Türkiye’de bir babamız devletimiz var, yoksa bunlar bizi ayaklarının altında ezerler, ne zaman bizi toplayıp buradan götüreceksiniz?” diye sormuştur.

Hamdullah Suphi verdiği bu iki örneğin münferit hadiseler olmadığını birçok Gagauz köylerinin Köstence Başkonsolosluğuna başvuruda bulunarak Anadolu’ya nakillerini istediklerini ifade etmiştir. Yaklaşık sekiz yüzyıldan beri kendilerini, Müslüman Türkler ile birleştirecek en ufak bir yaklaşım dahi görmemiş olan bu topluluğun, hala evlerinde Türk kültürünü devam ettirmeye çalıştıklarını ve Türkiye’ye karşı sempatilerini koruduklarını da sözlerine eklemiştir. İskit dönemlerinden başlayarak Romanya üzerinde muhtelif Türk halklarının etkileri yaşana geldiğini ve Bükreş Üniversitesinde lisan dersleri arasında öğrencilere Peçenek Türkleri, Kuman Türkleri zamanından başlayarak Osmanlı devrine gelinceye kadar, Türkler tarafından yapılmış tesirler ve Romence’ye sokulmuş kelimeler öğretilmektedir.

Hamdullah Suphi, raporunun devamında Besarabya (Moldova) bölgesine Gagauzların yerleştirilmelerinin 1806-1812 tarihleri arasında Osmanlı-Rus savaşı sırasında olduğunu aktarmaktadır. Savaş sırasında Besarabya’nın Bucak mevkisinde yaşayan Nogay Türkleri, güneye doğru çekilmek zorunda kalmışlardır. Onlardan boşalan yerlere Ruslar, güney sınırlarını güvence altına almak için Kavarna ve Varna arasında yaşayan Hristiyan Gagauzları yerleştirmişlerdir. Gagauzların bu zorunlu göç sırasında önemli ölçüde nüfus kaybıyla karşılaştıklarını aktaran Hamdullah Suphi, zaman içerisinde Besarabya bölgesinde tekrar sayılarını arttırarak 100.000 civarında bir nüfusa ulaştıklarını ve genellikle bu bölgede Tikina, Kahul, Çatata, Alba, Ak-kerman ve İsmail sancakları etrafında oturduklarını belirtmiştir. Güney’de ise genellikle Kavarna, Balçık ve Varna civarında yaşadıklarını mezhepleri olan Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlılıklarını rapor etmiştir.

Hamdullah Suphi, Gagauzların sadece dinlerine değil aynı zamanda evlerinde ve kendi aralarında Türkçeye olan bağlılıklarını da dile getirmiştir. Bununla birlikte bulundukları ülkeye göre topluluk dışında kuzeyde bulunanların Rusça ve Romence, güneydekilerin de Romence ve Bulgarca konuştukları, hatta eğer bir bölgede birden çok azınlık varsa ortak dil olarak Türkçe konuşulduğunu da iddia etmiştir. Gagauzların eski dilinin Kıpçak lehçesine yakın olduğu, Rum okullarında eğitim görenlerin Türkçeyi Rum alfabesine göre yazdığı, Romanya'da ve Bulgaristan'da olanların ise çocuklarını bu ülkelerin okullarına gönderdiği belirtilmiştir. Hamdullah Suphi, eğer Türklük telkini araya girmez ise yakın zamana kadar yaşadıkları arazide hâkimiyet kazanan milletlerin bir millileştirme siyaseti olmaması nedeniyle Türklüklerini muhafaza eden bu halkın, yaklaşık bir asır içinde Türklüklerinin temsil gücünün zayıflayacağı ve dağılacağı kanaatindedir.³²⁸

Yapmış olduğu araştırmaların sonucunda Gagauzların, Oğuz soyundan geldiklerini, Uz şehrinden bahseden türküleri olduğunu, sekiz dokuz asırdan beri muhafaza ettikleri Türk adet ve ahlakına, Türk aslından gelmelerini kabul etmeksizin izah etmenin imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Aslı Türk olmasına rağmen Slav kültürü içinde asli dillerini kaybeden Bulgar örneği apaçık ortadayken, kuzeyde yaşayıp Rum Patrikhanesi ile yakın zamanlara kadar münasebetini devam ettiren ve dini Hristiyan olan bu halkın, sekiz asra kadar yakın bir zamandan beri Türkçe konuşmaları ve bedenlen Rumeli Türklerine tamamen benzemeleri, Hamdullah Suphi'de bu halkın Türk olduğuna dair kesin bir intiba bırakmıştır. Bundan başka o dönemde hayatta olan ve anne tarafından Gagauz kimliği taşıyan Dr. Hristo Popescu ile annesinden öğrendiği bir takım eski Türk oyunları hakkında bilgi almıştır. Bu oyunların isimlerinin yüzük, kabak, âşık, kaydırak, car ve koyan olduğunu belirten Hamdullah Suphi, Dr. Hristo'nun kaydettiği bu oyunların Kuzey Rumeli Türkleri ile Anadolu Türkleri arasında tamamen değilse bile kısmen bilindiğini ve oynandığını bundan başka Gagauzların kiliselerinde

³²⁸ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 246.666..30, s. 22-23.

eskiden Kodeks Komenikos'un³²⁹ Türkçe dua ve ilahi kısımlarının okunduğunu fakat bir süreden beri kiliselerde Türkçenin giderek terk edildiğini de vurgulamıştır.

Hamdullah Suphi, raporunun sonunda eğer Türk Milliyetçiliği, eski Rumeli'nin koskoca bir parçasında asırlardan beri anadillerini sadakatle muhafaza eden bu iyi ahlak sahibi, sağlam ve güzel Türk halkı ile alakadar olmaya başlar ve bunlara tarihi gerçekliği telkin ile kendilerini Türk camiasına davet ederek başka milletler arasında kaybolmasına mani olup Anadolu'nun kapılarını Türk ırkının bu güzel evlatlarına dini hürriyetlerini koruyarak açıp kendilerine yer yurt gösterirse, boş olan Anadolu kendisine sadakatle bağlı olacak taze bir kuvvet kazanabileceğini iddia etmiştir. Hamdullah Suphiye göre, iki bin senelik bir zaman zarfında putperestlikten, Budistlikten başlayarak Hristiyanlığa ve Kırım'daki Polonya'daki Karaym Türkleri gibi Museviliğe, Hristiyanlığa ve Müslümanlığa geçen ama milliyetlerini ve hürriyetlerini atalarının en kutsi ve büyük mirası olan ana dili içinde saklayan Türklerin başkalarına kaptırılmaması gerekmektedir. Örnek olarak da Bulgarların, Bulgarca konuşan ama Müslüman olan Pomaklar'ı kaptırmamak için "Dinleri İslam olabilir ama onlar Bulgarca konuşan Bulgar'dırlar" politikasını örnek göstermekte ve Türk Dışişleri Bakanlığından, Müslüman Türkler hakkında olduğu gibi Hristiyan Türkler hakkında vereceği kararı ve kendisine tebliğ edeceği emirleri de beklediğini belirterek raporuna son vermiştir.³³⁰

3.3.1.3. Varna Konsolosluğu'nun Gagavuzlar Hakkındaki Raporu

Varna Konsolosu, bölgeye tayinin yapılmasıyla birlikte birkaç ay içerisinde civar köylerde Türkçe konuşan ama mezhebi Ortodoks olan halkla karşılaştığını bunun üzerine bu toplulukla ilgili araştırma yapmayı kendine bir vazife gördüğünü 1640/58 numara ve 12.03.1932 tarihli raporunda Türk

³²⁹ **Kodeks Komenikos**; 13. yüzyılda şimdiki Rusya'nın güneyinde yaşayan ve Hristiyanlığı kabul eden Kıpçak Türkleri için misyonerler tarafından meydana getirilmiş Ortodoksluk mezhebine ait dinsel bilgileri ve duaları içeren kitaptır.

³³⁰ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30, s. 24-29.

Dışışleri Bakanlığına bildirmiştir. Raporun başında Gagavuz kelimesinin menşei ve tarihsel gelişimini anlatan Varna Konsolosu daha sonra o dönemde Bulgaristan sınırları içerisindeki Gagavuz Türkleri hakkında bilgi vermeye devam etmiştir.

Varna Konsolosluğu, yapmış olduğu araştırmalar sonunda Osmanlı Devletinin bölgeye hâkim olmasına kadar olan süreçte, Gagavuzların ne bir cami, kilise ne de okullarının olduğunu, Osmanlıların tanıdığı serbestlikle birlikte Hristiyanlıklarını ilan ettiklerini ve kendilerine papaz ile ğretmen tutarak Türk neslinden Hristiyan kalmaya devam ettiklerini aktarmıştır. Nfuslarının Bulgaristan’da Varna civarında 10.000’e yakın olduğunu belirten Konsolosluk, bu Türklerin dağınık değil toplu bir şekilde köylerde yaşadığı ifade etmiştir. Ayrıca Bulgaristan’ın nüfus istatistiklerini inceleyen konsolos, Gagavuzlar için ayrı bir bilgi olmayıp Bulgaristan’daki Müslüman Türklerle birlikte gösterildiğini de eklemiştir.³³¹

Varna Gagavuzlarının adet ve ahlak anlayışları hakkında da bilgi veren konsolos, bu Türk topluluğunun misafirperver, şakacı ve hoşsohbet olduklarına dikkat çekerek “Krima” denilen köy meyhanelerinde ihtiyaşların muhabbet ve birbirlerine ikramlarını gördüğünde, kendisini Anadolu’nun bir köyünde hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu topluluğun çok şarap içtiğini, kadınlarının da erkekler gibi tarlalarda çalıştığını aktaran konsolos, Varna Gagavuzlarının kendilerini Türklerle aynı menşeden kabul etmediklerini üzüntüyle aktarmıştır. Türklerin bölgeyi fethetmesiyle birlikte kendilerine “dininizi mi yoksa dilinizi mi verirsiniz” teklifine karşı “dilimizi verir dinimizi vermeyiz” şeklinde cevap verdiklerini konsolosla yaptıkları mülakatlarda söylemişlerdir.

Konsolosa göre Gagavuzlarda Türkçe kültürünün daha eski, Ortodoks mezhebinin ise daha sonraları Bizans’ın etkisi ve baskısıyla daha yeni bir olgu olması gerekmektedir. Burada bir özeleştiri de yapan konsolos, bu Türk topluluğunun Osmanlı Devleti ve Türkiye tarafından layıkıyla benimsendiği ve kendi aralarında da ğretmen, memur, lim ve siyasetçi yetişmediği için

³³¹ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30, s. 8-13.

Türkiye'ye yeteri kadar ilgilerinin olamadığını itiraf etmiştir. Varna Gagavuzlarının, Romenlere hiçbir sempatileri bulunmadığını fakat Bulgarların 1920'li yılların sonundan itibaren bunları kazanmak için çok gayret ettiğini aktaran konsolos, ihtiyar Gagavuzların hiç Bulgarca bilmemesine rağmen bütün gençlerin Bulgarca'yı bildiğini sözlerine eklemiştir. Bulgar Eğitim Müfettişi Mösyö Kostof'un 26.01.1932'de Varna'da yaptığı konuşmada bütün genç Gagavuzların Bulgarca'yı öğrenmiş oldukları ve Bulgar sistemini özüksedikleri memnuniyetle dile getirmesi, Varna Konsolosluğunca not edilmiştir. Fakat bununla birlikte bu gençlerin arasında Türkçe okuyup yazmaya meyil edenler olduğunu işittiğini belirten konsolos, Bulgar tesiri altında Gagavuz gençlerinin böyle bir his besleyeceklerine ihtimal de vermemiştir.

Raporun sonunda ise Varna Gagavuzlarının dini taassuplarından bahsedilmiştir. Bölgedeki Gagavuzlarda dini hissiyatın çok zayıf olduğuna dikkat çeken konsolos, bunun en büyük nedeni olarak yaşlı insanların kiliseye gittiklerinde papazın Bulgarca söylediklerini anlamadığını genç Gagavuzların da kiliseye çok nadir gittiklerini ifade etmiştir. Şarkılarını Türkçe söyleyen, dualarını Türkçe yapan, Romanya'da, Besarabya'da (Moldova) ve Bulgaristan'da mevcut bulunan bu Hristiyan Türklerin, anayurda sevk edilmeleri ve Anadolu Türkleri ile kaynaşmaları sağlanabildiği takdirde Oğuz neslinden bir kitlenin Bulgarlaşmasının önüne geçilebileceğini belirten Varna Konsolosluğu, böylece Türk nesline ve tarihine büyük bir hizmetin gerçekleşebileceği düşüncesinde olduğunu belirterek raporuna son vermiştir.³³²

3.3.1.4. Madrid Elçisi Tefik Kamil Bey'in Gagauz Türklerinin Anayurda Göçmelerine Karşı Olumsuz Görüş Bildiren Raporu

Türkiye'nin Bükreş Elçiliği, Köstence Başkonsolosluğu ve Varna Konsolosluğu, Gagauz Türklerinin tarihini bulundukları yerlerde araştırmışlar

³³² B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30, s. 13-14.

ve Hristiyan dinini seçmiş bu Türk topluluğunun Anayurda göçmesi yönünde Ankara'ya olumlu raporlar göndermişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'da bulunan Türk diplomatlarının bu raporları özellikle Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey'in kişisel gayretlerinin de etkisiyle Türk basınında da Gagauzlara karşı ilgi oluşmuş ve Gagauzların da diğer Müslüman Türkler gibi Anadolu'ya göç ettirilmeleri için çalışmalar başlatılmıştır. Bu durum karşısında daha önceleri Balkanlarda diplomatik görevlerde bulunan ve o dönemde Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği görevini yapan Tefik Kemal Bey, Başbakan İsmet İnönü'ye, Gagauz Türklerinin Anadolu'ya göçmesinin sakıncalı olabileceği yönünde bir rapor sunmuştur.

Tefik Kamil, raporunun başında Bulgar Elefteron Vima gazetesinden aldığı bazı bilgilere yer vermiştir. Bulgar gazetesinin iddiasına göre 1936 yılı itibariyle Müslüman Türklerin Anadolu'ya göçlerinin başlamasına rağmen Hristiyan Gagauzların göçünün başlamamasının nedeni, Gagauzların sadece İstanbul'a yerleşmek istemeleri ve bunu Türk hükümetinin kabul etmemesidir. Tefik Kamil, bu haberi doğru olarak kabul etmiş ve son üç senedir hükümetin Gagauzları Anadolu'ya göç ettirmek için uygulamaya çalıştığı politikayı bir daha gözden geçirmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Çünkü bu Gagauz halkı eğer 1923 yılında Anadolu'da bulunsaydı, Mübadele Komisyonu onları emsalleri Karamanlı kardeşleri gibi Yunanistan'a göçmeye mecbur kılacaktı. Tefik Kamil Hükümetin, Türkiye ve Türklükle alakası olmayan bu Gagauzları, İstanbul'a iskân etmek istememesini çok isabetli bir karar olarak görmüştür. Devamında ise Patrikhane üyesi bu halkın çok kalabalık bir kitle halinde İstanbul'a göçmeleri, Türklerin nüfusunun çoğalmasına değil tam tersine aleyhine bir durum yaratacağını, İstanbul'dan giden Rum kardeşlerinin yerini dolduracağını iddia etmiştir.

Raporunun ikinci bölümünde ise Türkiye'de basında Gagauzların göçüne dair olumlu görüş bildiren yazıların arttığını, Gagauzların Türkiye'ye göçünün hatalı olacağına dair inancının tam olduğunu ve bunun gerekçeleri hakkında bilgi vermek istediğini ifade etmiştir. Etnik vasıfları tartışma götürmez bazı cemaatlerin yaşadığı bölgelerdeki baskın kültürün dil ve adetlerini almaları olağan şeyler olduğunu söyleyen Kamil Bey, Ankara ve

Bursa'daki Ermenilerin Türkçe konuştuklarını fakat onlara kesinlikle Türk denmediğini, İzmit civarında Rumca konuşan Ermenilere de Rum'dur diyen olmadığını ifade etmiştir. Madrid Elçisine göre, Karaman Rumları ne kadar Türk ise Gagauzlar da o kadar Türk olabilirdi. Devamında ise muhitlerindeki Türklerin dilini almış olmaları, bu topluluğu, Anadolu'daki Türklerden daha üst seviyeye çıkarılmasına neden olmamalıdır demiştir. Bulgar, Macar ve Rus dokuz yabancı bilim adamının işareti ile bu milletin Türk olduğu artık itiraz kabul edilemez bir hakikat haline geldiğini sorgulayan Kamil Bey, kinayeli bir şekilde bunun nasıl bir bilimsel bir hakikat olduğunu, sadece dokuz kişi söyledi diye kendisi gibi düşünenlere söz bile söylenmek istenmediğini eleştirmiştir.³³³

Tevfik Kamil Bey, yabancı bilim adamlarının araştırmalarına itibar edilmemesi gerektiğinin ardından Gagauzların Türk olmadıklarına dair diğer iki delilini de Başbakanlık makamına arz etmiştir. Bunlardan ilki "Gagavuz" kelimesinin aslında "Gök Oğuz" olduğu iddiasının hiçbir şekilde bilimsel bir yanı yoktur. İkinci olarak ise Gagauzların ünlü papazı, Çakır-Keşiş Mihai'deki milli heyecanı ile bu kişinin yazmış olduğu İstorya isimli eseri olarak göstermiştir. Kamil Bey, bu esere yeni bir Kutadgu Bilig kıymeti verilmeye çalışıldığını eleştirmiş ve bu eserde öz Türkçe ile hiçbir şekilde açıklanamayacak yanlışlar bulunduğunu belirtmiştir. Keşiş Mihai'nin eserindeki " *Zere olur لازم bilmeklikki gagauzlar İSA TaNRI dini Ortodoks yürütiler, gayet religyalıklı temiz kimselerdir...*" cümlesini örnek vererek, kendisinin 60 yıla yakın bir zamandır Slavlarla temas halinde olduğunu, Türklerle teması kesilmiş Bulgaristanlı Türk köylüleri ile Almanya'da Protestan misyoneri yapılan Çin Türkistan'ından Kulcalı Rıfat Davut ile konuştuğunu ve onların hiçbirinin böyle çapraşık ve hatalı Türkçe konuşmadığını, bu hatayı ancak Türkçeyi sonradan öğrenen Ermeniler ve Gagauzların yapabileceğini iddia etmiştir.³³⁴

Madrid Elçisi raporunun sonunda Keşiş Mihai'ye ve dinine saygı duyduğunu ama mümkünse kendisini Besarabya'nın en önemli kenti

³³³ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..12, s. 1-2

³³⁴ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..12, s. 3.

Kişinev’de Ortodoks Metropoliti yaptırabileceklerini ama Türkiye’yi Gagauz kolonisi yapmamaları gerektiğini Başbakan’a iletmiştir. Mübadele ile Türkiye’de milli birliği sağlar gibi görünüp yeniden bir Ortodoks cemaatinin Anadolu’ya getirmenin ülkenin gelecek asırlarını tehlikeye atmak olacağı fikrinde olan Kamil Bey, Türk kamuoyunun bundan sakınması gerektiğini ifade etmiştir. Bahsettiği olumsuz sonuçları kestiremeyecek kadar yakın geçmişi unutmış olanlara bu gerçekleri hatırlatacak olanın Türk hükümeti olduğunu belirterek raporunu tamamlamıştır.³³⁵

3.3.1.5. Gagauzların Göç Meselesinin Neticesi

Türk diplomatların Gagauzlarla ilgili hazırladıkları raporlardan başka gazeteci-yazar Yaşar Nabi de 1936 yılında Gagauzların yaşadığı bölgede araştırmalar yapmıştır. Yaşar Nabi’ye göre Gagauzların, Anadolu’ya göçmeleri konusunda hiçbir tereddütleri yoktu. Gagauzların Türkiye’ye göçü için Madrid Elçisinin ortaya koyduğu çekincelerin yersiz olduğunu fikrinde olan Nabi’ye göre, Hristiyan Türklerin, Anadolu’daki Müslüman halk tarafından yadrganacakları ve ülke içerisinde sorun olacakları endişesi gerçeği yansıtmamaktaydı. Dil birliğinin olduğu laik bir ülkede, Hristiyan ve Müslüman Türkler sağlam ve pürüzsüz bir dostluk içinde yaşayabilirlerdi. Yaşar Nabi, ayrıca Hristiyan Türklerin hiçbir surette İstanbul Patrikhanesinin etkisi altına girmeyeceğini iddia etmiştir. Nabi, Gagauzların bulundukları bölgede bile Rum patrikhanesinin tesirinden tamamen uzakta olduğunu ve bu Türklerin ileride Anadolu’ya geldikleri zaman milli hislerinin etkisi ile Türkiye’ye bağlılıklarından şüphe duyulmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.³³⁶

İstanbul Rum Patrikhanesi’nin Gagauzların muhtemel göçü ile kendi yetkisinin kısıtlanacağından endişe duyması ve Gagauzların göçüne olumsuz bakması, Yaşar Nabi’nin görüşlerini destekleyici nitelikteydi. Yunanistan’ın Bükreş elçisi, 24 Temmuz 1935 tarihinde Romen Dışişleri Bakanını ziyaret

³³⁵ B. C. A., Fon Kodu: 30..10.0.0.,Yer No: 116.810..12, s. 4.

³³⁶ Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük*, Ankara, 1936, s. 105-107.

ederek Türkiye'nin Romanya'daki göç politikası ve Gaguzların Trakya bölgesine muhtemel göçü hakkındaki rahatsızlıklarını iletmiştir. Yunanistan; Gaguzların, Fener Rum Patrikhanesine ait kilise ve gayrimenkuller üzerinde hak iddia edebileceğinden ve patrikhanenin yetkilerinin kısıtlanacağından çekinmekteydi.³³⁷

Romanya'nın Ankara Elçiliği, Hamdullah Suphi'nin Romanya'daki faaliyetlerini yakından takip etmekte ve Müslüman Türklerin göçünden sonra Türkiye'nin Ortodoks Gaguzları da Türkiye'ye göç ettirme niyetinde olduğunu Bükreş'e rapor etmiştir. Romen Dışişleri Bakanlığı, 1936 yılı itibariyle Romanya sınırları içinde 165.868 Gaguz'un bulunduğunu ve bunların Ortodoks olmasına rağmen Türkiye ile aynı dili konuştuklarını Romen Nüfus Müdürlüğüne bildirmiştir. Ankara elçiliği de Türk kamuoyunda Gaguzlara olan ilginin arttığını ve Gaguzların çevre baskısı yüzünden Hristiyanlığı kabul ettikleri buna rağmen Türk diline ve kültürüne sadık olduklarının Türkiye'de gittikçe kabul gören bir konu olduğunun altını çizmiş ve Romen hükümetinin bu konuyu dikkate alması gerektiğine dikkat çekmiştir. Romen Savunma Bakanlığı da Gaguzların göçünün önüne geçilmesi için hükümetin asimilasyon politikası izlemesi gerektiğini belirtmiş ve bunun gerçekleşmesi için de okullarda Romence eğitime önem verilmesi ve Ortodoks kilisesinin gücünün kullanılmasını önermiştir.³³⁸

Hamdullah Suphi, Romanya'daki Müslüman Türklerden sonra Gaguzları da Anadolu'ya göç ettirmek için çok çaba göstermiş, Türk kamuoyunu ve hükümetini bu konu üzerine dikkatini çekmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkması ve 1940 yılında Sovyetler Birliğinin Romanya'ya bir ultimatom vererek Besarabya'yı ele geçirmesi ile bölgenin Romen idaresinden çıkması, Gaguzların Anadolu'ya göçmesi idealinin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur. Kendi çabaları ile Türkiye'ye göç eden Gaguzların kimlik kartında Hristiyan Ortodoks yazılmıştır. 16 Eylül 1943'ten itibaren Türk hükümetinin aldığı bir kararla bu uygulama son

³³⁷ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Yunanistan Bükreş Elçiliğinin Gaguzlara Dair Kaygıları Hakkında Romanya Dışişleri Bakanlığının Notu, s. 85.

³³⁸ A.M.A.E, Fond: Turcia, vol.65, Romanya Dışişleri Bakanlığının 11 Şubat 1936 tarihli Gaguzlara İlişkin Raporu, s. 153-155.

bulmuştur. Diğer azınlık Hıristiyan topluluklardan ayırt edilmesi için Gagauzların nüfusa kayıtları, Ortodoks Türk olarak geçirilmesi uygulaması başlamıştır.³³⁹

³³⁹ *İrsel, a.g.t.*, s. 115.

SONUÇ

Romanya, Birinci Dünya Savaşından, yüzyıllarca hayalini kurduğu büyük Romanya'yı oluşturabilme başarısıyla çıkmıştır. Anadolu'da ise dağılan Osmanlı Devletinin yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve yeni Türk devleti, dış politikasının ana hedefini de yurttan ve dünyada barışın korunması olarak belirlemiştir. Birinci Dünya Savaşında farklı kutuplarda yer aldıkları için kesilen Türk-Romen ilişkileri, Türk Kurtuluş Savaşının başarıya ulaşması ile yeniden başlayacaktır. Romen kamuoyu, Türk Kurtuluş Savaşını yakından takip etmiş ve Lozan Barış Konferansında Türkiye'nin hassas olduğu Boğazlar ve Kapitülasyonların kaldırılması gibi konularda Türkiye'ye destek vermiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında Türk-Romen ilişkileri yeniden başlasa da 1930'lu yıllara kadar yavaş bir ilerleme kaydetmiştir. Romanya, yeni Türk devletine ilk başlarda ihtiyatlı yaklaşmış ve Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemiştir. Krallıkla yönetilen Romanya, Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte görülen yenileşme hareketleri karşısında Türkiye ile yeniden yakınlaşma içerisine girmiştir. Karşılıklı olarak elçilerin atanması, ilişkileri resmi boyuta taşımıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin milli mücadele yıllarından itibaren dostane ilişkiler geliştirdiği Sovyet Rusya ile 1920'li yıllarda da yakınlığının devam etmesi, bu ülke ile Besarabya meselesi yüzünden arasında sorunlar bulunan Romanya'da şüphe uyandırmıştır.

Fakat 1930'lu yılların başından itibaren Türkiye'nin Sovyet Rusya ile olan yakın işbirliğinin ivme kaybetmesi ve Türkiye'nin Balkanlarda işbirliği için öncü bir dış politika izlemeye başlaması, Türk-Romen ilişkilerinin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Romen Dışişleri Bakanlığını yürüten Nicoleta Titulescu ve Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın, Avrupa ve Balkanlarda barışın kalıcı olması için uluslararası arenada işbirliği yaptıkları görülmektedir. Türkiye, Besarabya meselesi yüzünden aralarında problem bulunan Sovyet Rusya ile Romanya'nın uzlaşmaları için yapıcı diplomasi yürütmüş ve bunun bir sonucu olarak 4 Ekim 1933'de

Sovyet Rusya ile Küçük Antant devletleri (Romanya, Yugoslavya, Çekoslovakya) ve Türkiye'nin de dâhil olduğu Tecavüzün Tarifi Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Balkan Paktı için görüşmelerin devam ettiği bir dönemde Sovyet Rusya ile Romanya arasındaki tansiyonun düşmesine neden olacak politik bir başarı sağlanmıştır.

9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Paktının imzalanması ile Türk-Romen ilişkileri yakın müttefik boyutunda ilerlemeye başlayacaktır. Özellikle Mönro Boğazlar Konferansı sırasında, Romanya'nın Türkiye'ye diğer Balkan Paktı üyeleriyle birlikte açık destek vermesi, ilişkileri pozitif yönde etkilemiştir. 13 Haziran 1936'da başlayan Balkan Paktı Basın Konferansı açılışında bir konuşma yapan Romen Dışişleri bakanı Titulescu, Balkan Paktının, Küçük Antant gibi çok güçlü bir organizasyon olduğunu ve kendilerini ilgilendiren konularda her zaman söz sahibi olacaklarını ve barışın korunması için tüm barışçıl yolları deneyeceklerini açıklamıştır. Bundan başka Romen Devlet adamı, Tüm Balkan devletleri adına yaptığı konuşmasında, Balkan devletleri olarak, güç birliğinin devam edeceğini, Balkan Paktının prensiplerini asla terk etmeyeceklerini, bölgelerini ilgilendiren problemler hakkında kendi görüşlerinin sorulmadan alınacak herhangi bir kararı asla tanımayacaklarını deklare etmiştir. Romanya, Türk boğazlarının güvenliği konusundaki hassasiyetini, 22 Haziran 1936'da başlayan Montrö Konferansında da sürdürmüştür. Konferansın açılış konuşmalarından birini yapan Romen Dışişleri Bakanı Titulescu, Türk boğazları ve Karadeniz'in güvenliği Türkiye için ne ifade ediyorsa aynı şekilde Romanya için de hayati önem ifade ettiğine vurgu yaparak, Türkiye'nin barış şartları dâhilinde hiçbir saldırgan politika izlemediğini, sadece ülke ve bölgesinde barışın korunmasına hizmet edecek taleplerde bulunduğunu ifade ederek Montrö'de Türk tezine kesin destek vermiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra statükoyu korumak isteyen anti-revizyonist devletler ile bu yapıyı değiştirmek isteyen revizyonist devletler arasındaki gerginlik, 1930'lu yılların sonuna doğru giderek artmıştır. Bu dönemde 1937-1938 yılları arasında Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu, Romen Başbakanı Tatarescu ve Romanya Kralı II. Karol, Türkiye'yi ziyaret

etmişler ve bölge güvenliği için Türk devlet adamları ile görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Özellikle Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk'ün öngörüsüne ve derin politik tecrübesine büyük önem veren Romen devlet adamları, Balkan Paktının geleceği ve barışın korunması yönünde Atatürk'ün görüşlerini almışlardır. 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı, Romen kamuoyunda ve devlet nezdinde büyük üzüntü yaratmış, dünya'nın hızla büyük bir savaşa daha sürüklendiği bir dönemde Atatürk gibi vizyon sahibi bir devlet adamının eksikliğinin dünya siyasetinde kendisini oldukça fazla hissettireceği Romen devlet adamlarınca deklare edilmiştir.

Türk-Romen ekonomik ilişkileri, siyasi ilişkilerde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında kesilmişti. Ekonomik ilişkiler, Lozan Barış Görüşmeleri sırasında tekrar başlayacak ve Türkiye ile aralarında Romanya'nın da olduğu Lozan Konferansına katılan ülkeler arasında bir ticaret sözleşmesi yapılacaktır. Taraflar, sözleşmenin yapılış tarihinden ilk 30 ay sonra tek taraflı olarak sözleşmeyi iptal edebilecekler ve 5 yıllık süre dolduğunda altı ay içerisinde yenilenmediği takdirde sözleşme yürürlükten tamamen kalkacaktı. 1927 yılına gelindiğinde Türkiye, gümrük vergilerinin yetersizliğini gerekçe göstererek Romanya ile 1924 Ticaret Sözleşmesinin yerine geçecek bir antlaşma yapmak için Romen makamlarına başvurmuşlar ve gerekli cevabı alamayınca 11 Ağustos 1927'de Lozan'da imzalanan ticaret sözleşmesini, tek taraflı olarak feshetmiştir. Bu gelişme üzerine Romen hükümeti, yeni ticaret sözleşmesini yapacak heyeti, Türkiye'ye göndermiş ve 11 Haziran 1929'da iki ülke arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi imzalanmıştır.

1929 ekonomik krizi bütün dünyayı derinden sarstığı kadar Türk-Romen ekonomik ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte Romanya'nın iç ve dış ticareti krizde büyük yaralar almıştır. Romanya ekonomisi, her ne kadar ülkede petrol gibi değerli madenler bulunmansa rağmen çoğunlukla tarıma dayanmaktaydı. Endüstri sektörü de tarımdaki krizden etkilenmiş, Romen milletinin yaşam kalitesinde hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Yetiştirdikleri ürünleri değerince satamayan köylülerin borçlarında artış görülmüş, yabancı

sermayenin baskısı ülke içinde yükselmiş, ülkenin dış borçlarında artış meydana gelmiştir.

Lozan'da yapılan ticaret sözleşmesinden sonra Türkiye, dış ticaretini korumak için önlemler almaya başlamış ve gümrük vergilerini yükseltmiştir. Ayrıca ithalatın artmasını önleyici tedbirler almaya başlamıştı. 1933 yılının başlarında Romanya hükümeti, yeni bir ekonomik sözleşme yapmak üzere Türkiye'ye bir öneride bulunmuştur. Romanya'nın bu önerisi Türkiye tarafından 5 Mart 1933'de kabul edilmiştir. Türkiye'nin gümrük vergilerinde artırıma gitmesi, Romanya'yı böyle bir görüşme yapmaya itmişti. Romanya, 11 Haziran 1929'da yapılan yeni ticaret sözleşmesi üzerinde bazı değişiklikler yapılmasını ve o günün şartlarında yeni bir ticari rejimin iki ülke arasında oluşturulmasını istemekteydi. Ankara'da yapılan görüşmeler sonunda yeni bir ek sözleşme 17 Haziran 1933'de imzalanacaktır.

1935 yılını gelindiğinde Türkiye-Romanya ekonomik ilişkileri Romanya'nın aleyhine gelişmekteydi. Türkiye, 1930'lu yılların başından itibaren sanayileşme alanında büyük yatırımlar yapmış, kendisi için çok önemli olan mallarda dışa bağımlılığını minimum seviye indirmeye başlamıştır. Türkiye'nin yerli sanayisinin gelişmesi aynı zamanda ithalatının belli bir oranda düşmesi anlamına gelmekteydi. Türkiye, Lozan'da yapılan ticaret sözleşmesinin süresinin dolmasından sonra, ithalatı azaltmak için bazı sınırlamalar getirmiş ve gümrük vergilerini de arttırmıştır. Bundan başka Türkiye, ithalata getirmiş olduğu kısıtlamalara rağmen ihtiyaç duyduğu malların ithalatını, sadece Clearing antlaşması yaptığı ülkelerden karşılamaya başlamıştır. Çünkü Clearing'e göre Türkiye ithalat yaptığı ülkeye, aldığı ürünlerin maddi karşılığı kadar ihracat yapma imkânına sahipti. Bir nevi mal değişim antlaşması olan Clearing, Türkiye'ye ürettiği malları çok rahat bir şekilde pazarlama imkânı vermekteydi. Romanya ekonomisinde Türkiye'ye yapılan petrol ve gaz ihracatı önemli bir paya sahipti, bu nedenle Türkiye ile Romanya ticari ilişkilerini kolaylaştırmak ve devam ettirilebilmek için 4 Ekim 1935'de hem Clearing Antlaşması hem de yeni bir ticaret sözleşmesi yapmışlardır.

Türkiye ile Romanya arasındaki ticarete bakıldığında; 1923-1929 yılları arasında iki ülke arasındaki ticari dengenin Romanya'nın lehine olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ekonomisi, Birinci Dünya Savaşı ve önceki diğer savaşlardan dolayı bu dönemde oldukça olumsuz etkilenmiştir. 1929-1936 yılları arasındaki dönemin en belirgin karakteristik özelliği, Lozan Antlaşmasındaki ticaret sözleşmesinin geçerlilik tarihinin sonra ermesinden sonra, Türkiye'nin tamamen bağımsız bir ekonomik politika izlemesidir. 1929 yılından itibaren Türkiye, gümrük vergilerini istediği gibi arttırmış ayrıca ithalata da kendi ekonomisini korumak için önemli sınırlamalar getirmiştir. Türkiye'nin aldığı bu önlemler, Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatını çok olumsuz etkilemişlerdir. Romanya bu durumdan ciddi şekilde zarar görürken, Türkiye'de pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye, özellikle tarımsal ve endüstri alanlarında kendisi için hayati olan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tesisler geliştirmiştir. Buna en iyi örnek şeker endüstrisinde yaşanan gelişmeler gösterilebilir. Romanya'nın Türkiye'ye olan ihracatı, Türkiye'nin ithalatı azaltmak için aldığı önlemler dolayısıyla 1929-1936 yılları arasında sürekli bir düşüş yaşamıştır.

Romanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca mallar; tahıl, kereste, petrol, şeker, cam ve çimento idi. Bu dönemin Romanya için en önemli özelliği, Türkiye'ye yapılan şeker ve tahıl ihracatında Romanya'nın diğer ülkelerin önünde ilk sırada yer almasıydı. Türkiye bir tarım ülkesi olması nedeniyle Türkiye'den Romanya'ya yapılan ihracatta tarım ürünleri önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin özellikle deniz yolu ile Romanya'nın Köstence Limanına tarım ürünlerini kısa sürede ve daha az maliyetle ulaştırması, Romanya'nın Türkiye'ye olan ilgisini artırmıştır.

Romanya'da bulunan Türk-Müslüman azınlık, Türk-Romen ilişkilerine etki eden temel konulardan birisi olmuştur. Özellikle Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1931 yılında Bükreş Elçiliğine atanması ile birlikte Türkiye, Romanya'da bulunan Müslüman ve Hristiyan Türk topluluklarına Türkiye'nin ilgisi giderek artmıştır. Romanya'dan Türkiye'ye resmi olmayan yollardan yapılan göçler, iki ülke arasında uzun süren diplomatik bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Göç konusunda Türkiye iki temel nokta

üzerinde durmuştur. Bunlarda ilki, Romanya Türklerinin sıkıntılarına Romen hükümetince çözüm bulunması ve göçlerin zorunluluktan değil de gönüllü olarak gerçeklemesiydi. İkinci nokta ise, Eğer göçün önüne geçilemeyecek ise Türkiye'nin hazırlıklarını yapmadan büyük bir göç dalgasının başlamamasıydı. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda 1936 yılında “Göç Sözleşmesi” imzalanmış ve Romanya'dan Türkiye'ye yapılan göçler devlet kontrolü altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gerek Türk Kurtuluş Savaşındaki önderliği gerekse Türk toplumu için gerçekleştirdiği inkılâplar, diğer Balkan Türklerinde olduğu gibi Romanya Türkleri tarafından da dikkatle izlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla başlayan Türk Kurtuluş Savaşı, Dobregea gazetesinde günü gününe takip edilmiş ve Romanya Türkleri, “En Son Haberler”, “Anadolu Haberleri” başlıkları altında bu gazete aracılığıyla Türk Kurtuluş Savaşı'nın gidişatından haberdar olabilmişlerdir.

Atatürk önderliğinde Türkiye'de yapılan modernleşme hareketi de Romanya'daki Türkler tarafından ilgiyle izlenmiş ve desteklenmiştir. Öncelikli olarak Romanya Türkleri arasında Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesi sevinçle karşılanmıştır. Romanya'nın dört sancak müftüsünden oluşan bir heyet Ankara'ya giderek, Atatürk ile görüşmüş ve Cumhuriyetin ilanını tebrik etmiştir. Cumhuriyet rejimine ve kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip bir Türkiye'de kadın hakları ve medeni kanun konusunda yaşanan gelişmeler, krallıkla yönetilen bir Avrupa ülkesinde yaşayan Romanya Türkleri için sevinç ve gurur kaynağı olmuştur. Afet inan ve Sabiha Gökçen'in başarıları, Romanya Türklerinde iyi bir örnek teşkil etmiş ve basında bu Türk kadınlarının hayatlarını anlatan makaleler yazılmıştır. Bundan başka Latin alfabesine geçiş, Halifelik kurumu ile tekke ve zaviyelerin kaldırılması, kılık-kıyafet konusunda yaşanan değişimler de Romanya Türk basını aracılığıyla ile Romanya Türklerine aktarılmıştır.

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

1- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 72..475.2.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 116..809.3.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 116..809.13.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 116..810.11.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 116..810.12.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.666..30.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.667..2.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.667..6.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.667..10.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 246.667..17.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247.668..6.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247.668..13.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247.668..16.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247.668..17.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247.669..7.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 248.667..2.
B.C.A., Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 7.15..20.
B.C.A., Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 64.31..8.
B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 83.550..27.

2- Archivele Nationale Istoric Centrale (Romanya Ulusal Arşivi)

A.N.I.C., Fond: Casa Regala, Dos. 15/1923, C.I.
A.N.I.C., Fond: DPSG, Dos., 36/1927.
A.N.I.C., Fond: DPSG, Dos., 100/1934.

3- Archivele Ministerul Afacerilor Externe (Romanya Dışışleri Bakanlığı Arşivi)

A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 58.
 A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 59.
 A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 60.
 A.M.A.E, Fond: Turcia, vol. 65.
 A.M.A.E, Fond: Problema 41.
 A.M.A.E, Archiva Economica, vol. 130.
 A.M.A.E, Archiva Economica, vol. 137.
 A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol., 7.
 A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol., 11.
 A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol., 12.
 A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol., 27.
 A.M.A.E, Fond:Întelegerea Balcanica, vol., 29.

B- RESMİ YAYINLAR

Ayın Tarihi

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)

Düstur

Monitorul Official (Romanya Resmi Gazetesi)

Resmi Gazete

Sicili Kavanin

T.B.M.M Kavanin Mecmuası

C- GAZETELER

a) Türkiye Gazeteleri

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Milliyet

Tan

Ulus

Vakit

Yeni Asır

b) Romanya Gazeteleri

Adeverul

Curentul

Çardak

Deliorman

Dimineatza

Dobregea

Dreptatea

Haksöz

Independance Roumaine

Le Moment

L'Independance

Romania

Timpul

Tuna

Universul

Viitorul

Yıldırım

D- ARAŞTIRMA ESERLER

AKIN, Himmet, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

- AKSU, Ali**, “Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Aile ve Mektep Mecmuası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX/1, Sivas, 2005.
- ALSAN, Zeki Mesut**, “Tecavüz’ün Tarifi Problemi”, *A.Ü.H.F.D*, C. 11, Sayı: 1-2, 1954.
- AKŞİN, Abdülahat**, Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, 2. Baskı, Ankara, 1991.
- ANAHTARCIOĞLU, Metin**, *Türk Basınında Balkan Antantı (14 Eylül 1933- 9 Şubat 1934)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- ANZERLİOĞLU, Yonca**, “Hamdullah Suphi’nin Kaleminden Romanya’da Komünist Hareket”, *Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 37-38, Ankara, 2006.
- _____, **Yonca**, “Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hıristiyan Türkler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı. 2 (Yaz 2004).
- ARGUNŞAH, Mustafa**, “Gagauz Halk Edebiyatında Osmanlı-Türk Kültürünün İzleri”, *Türk Kültürü*, Sayı: 341, yıl: XXIX, Ankara, 1991.
- _____, **Mustafa**, “Gagauz Türklerinin Kullandığı Alfabeler”, *Türk Dili*, Sayı: 513, Ankara, 1994.
- Atatürk’ün Söylev Demeçleri I-III*, haz., Ali Sevim, M. Akif Tural, İzzet Öztoprak, birinci baskı, Ankara, 2006.
- BATELDEN, Stephen K.**, “Metropolitan Gavriil and Greeek-Russian Conflict over Dedicated Monastic Estates, 1787-1812”, *Church History*, Vol. 52/No. 4 (Dec., 1983).
- Balkanlar’ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1993.
- BAYUR, Y. Hikmet**, *Türk İnkılâbı Tarihi*, c. II, kısım IV, Ankara, TTK, 1983.
- BENNET, Wheeler – WHE, John**, Information on the renunciation of war 1927-1928, London, 1928.
- BERINDEI, Dan**, “Osmanlı Devleti ve Eflak’taki 1848 İhtilali”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. III – I. Kısım, Ankara, 2002.

BİLGİN, Mustafa Sıtkı, “ Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Diplomasisi (1923-1930)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:60, C.: XX, Ankara, 2004.

Birinci Dünya Harbi, Avrupa Cepheleeri, Romanya Cephesi, C. VII, 2. Kısım, Ankara, Genelkurmay Yayınları, 1967.

BOLDUR, Alexandru V., “Plevne”, *Tarih Dergisi*, no: 32, İstanbul: 1976.

BOSCAN, Liliana, *Hamdullah Suphy Tanrıöver: Un Diplomat Turc la Bucureşti (1931-1944). Relatiile Politico-Diplomatice şi Economice Româno-Turce*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bükreş, 2010.

BOZKURT, Giray Saynur, “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C: 5, Sayı: 17, Bahar-2008.

ÇAĞATAY, Soner, “ Population Resettlement and Immigration Policies Interwar Turkey: A Study of Turkish Nationalism”, *The Turkish Studies Association Bulletin*, Sayı: 25, 2002.

ÇUVAŞ, Raşit, “TBMM Gizli Oturum Tutanakları ve Lozan Konferansı Tutanaklarına Göre Adakale’nin Romanya’ya Verilmesi Tartışması”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 78 (Haziran-2000).

CEMİL, Tahsin, “Romen-Türk Dostluğunun Temelleri”, *Yeni Türkiye*, Yıl 1/Sayı: 3, Ankara, 1995.

_____, **Tahsin**, “Romen-Osmanlı Münasebetlerine Dair Bazı Mülâhazalar”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (11-15 Ekim 1976)*, C. II, Ankara: TTK Basımevi, 1981.

DIMITRESCU, I., “Inseamnari despre tatarii din Pervelia”, *Analele Dobrogei*, No:1, Yıl: 2, 1921.

DJANSIZOV, İstoyan, “Balkan Şibih Ceziresinde Türkler”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 17. Cüz, İstanbul 1331 (1913).

EKREM, Mehmet Ali, “Nikolaye Titulescu Gözüyle Atatürk”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara, 1987.

_____, **Mehmet Ali**, “Relatiile Româno – Turce (1928-1934)”, *Revista De Istorie*, Nr. 5, 1981.

ERTEM, Şefik, *Birinci Dünya Savaşında Avrupa’da Yüzbin Türk Askeri*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992.

FLOREA, Marin - POPA, Mircea, “Contributii privind relatiile romano-turce in perioada interbelica (1925-1935) in lumina unor documente de arhiva”, *Analele Universitatii Bucureşti*, Anul: XVII, 1998.

GILBERG, Trond, *Nationalism and Communism in Romania, The Rise and Fall of Ceasusescu’s Personal Dictatorship*, Oxford, 1990.

GOGEANU, Gogeanu, *Strimtorile Marii Negre de-a lungul istoriei*, Bucureşti, 1966.

GROSS, Herman, “Romanya’nın İktisaidî Bünyesi ve Beynelminel Bağlantıları”, *Balkan İktisadiyatı*, İstanbul, 1930.

GUBOĞLU, Mihail, “Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri Hakkında”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (11-15 Ekim 1976)*, C: II, Ankara, TTK Yayınları, 1981.

_____, **Mihail**, “Osmanlılarla Romen Ülkeleri Arasındaki İlk Devir İlişkileri (1368-1456) Hakkında Belirtmeler ve Doğrultmalar”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. II, Ankara: TTK Basımevi, 1988.

_____, **Mihail**, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Buğdan Seferi ve Zaferi”, *Bellekten*, C. L/Sayı: 198, Ankara, 1996.

GÜNGÖR, Harun-ARGUNŞAH, Mustafa, *Gagauzlar, Gagauz Türklerinin etnik yapısı, nüfusu, dili, dini, folkloru hakkında bir araştırma*, İstanbul, Ötüken yayınları, 1998.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908–1918)*, C: IX, Ankara, TTK Yayınları, 1996.

KISIKLI, Emine, “Romanya Türklerinin Atatürk ve Devrimlerine Bakışı”, *13-15 Mayıs 2010 Uluslar arası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu*, Manisa, 2010.

MAXIM, Mihai, “Rumen Kaynakları ve Tarihçiliği Işığında Romanya’nın Lozan Konferansı’ndaki Yeri”, *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslar arası Semineri*, Ankara, 1994.

MEMED, Mustafa, “Atatürk ve İnkılâplarının Romanya Türk Basınındaki Yankıları”, *Türk Kültürü*, Sayı: 247, yıl: XXI, Ankara, 1983.

GERAY, Cevat, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1923-1961)*, Ankara, 1962

GÜLER, Macid, “Romen Ulusunun Menşei ve Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 6, İstanbul, 1976.

_____, **Macid**, “Romen Ulusunun Menşei ve Eski Türk Kavimleri İle İlişkileri II”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 8, İstanbul, 1976.

HRISTOFF, A., *Büyük Harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki*, çev. M. Murat, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.

HORATA, Osman, “ Romanya Türkleri”, *Yeni Türkiye*, Yıl: 3, Sayı: 16, Ankara, 1997.

IOANAID, Radu, “The Sacratished Politics of the Romanian Iron Guard”, *Totaliterian Movements and Political Religions*, C: 5 Sayı: 3 (Kış 2004).

IORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1300–1451)*, C: I, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005.

İRSEL, Abdula, *Türkiye ve Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

KARASU, Cezmi, “Bağımsızlıktan I. Dünya Savaşı'na Romanya” ,*Balkanlar El Kitabı*, der. Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, C: I, KaraMan Vadi yayınları, Ankara, 2006.

KARPAT, Kemal , “ Gagauzların Tarihi Menşei”, *I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. I, Ankara, 1970.

KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlılar Döneminde Balkanlar”, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul, 1993.

Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, çev. Seha L. Meray, Birinci-İkinci Takım, C. I-II, Kitap I, , İstanbul, YKY, 1993.

Lozan Telgrafları, Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı (Kasım 1922-Şubat 1923), C. I-II, haz. Bilal N. Şimşir, , Ankara, TTK Yayınları, 1990.

MACIU, Vasile, “Les Relations Roumano-Turkques Pendant la Revulation pe 1848”, *Belleten*, C: XXXV, Sayı: 139, Ankara, 1971.

MANESCU, Nicolae, *Turcia de Astazi*, Bucureşti, 1939.

MANOF, Atanas I. , *Gagauzlar*, çev. Türker Acaroğlu, Ankara, 1940.

MEHMET, Mustafa A., “Romanya’da Yayımlanan Belgelere Göre 1877/78 Savaşından Önce Türk-Romen İlişkileri Hakkında Bazı Gözlemler”, *Uluslar*

arası Mithat Paşa Semineri (Edirne, 8-10 Mayıs 1984), Ankara, TTK Basımevi, 1986.

NABİ, Yaşar, *Balkanlar ve Türklük*, Ankara, 1936.

OLTEANU, Constantin, “Plevne Muharebesinde Romen Ordusu”, çev. Ahmet Onur, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı:10, Ankara: Ağustos–1980.

ÖKSÜZ, Hikmet, “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, *Atatürk Dergisi*, yıl: 3, Sayı:1, Erzurum, 2000.

ÖNAL, M. Naci, “Romanya Türklerine Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 93, Ankara, 1994.

_____, **M. Naci Önal**, *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1998

ÖZGİRAY, Ahmet, “Türkiye-Romanya Siyasi İlişkileri”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: XXXIV / 1-2, Ankara, 1998

POPA, Mircea N., “Pozitia Romaniei fata de Turcia in perioada Conferintei de la Lausanne și in anii imediat urmatori”, *Analele Universitatii București, Seria Științe Sociale, Istorie*, C. XVII, 1969.

POPESCU-JUDETZ, Eugenia, *Ada-Kale*, çev. Aysun Kıran-Olcay Yıldırım, İstanbul, Pan yayıncılık, 2006.

POPIȘTEANU, Cristian, *Romania și Antanta Balcanica, Momente și Semnificatii de Istoria Diplomatica*, Editura Politica, București, 1971.

RADULESCU, Adrian-BITOLEANU, Ion, *Istorie Dobregei*, Constanta, 1998. *Resimli-Haritalı Osmanlı Mufassal Tarihi*, C. II, Şehir Matbaası, 1957.

SCURTU, Ioan-BUZATU, Gheorghe, *Istoria romanilor in secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999.

SEDES, İ. Halil, *1877–1878 Osmanlı-Rus-Rumen Savaşı*, c. I, İstanbul, 1935

SEFTIUC, Ilie-CARTANA, Iulian, *Romania și Problema Strimtorilor*, București, 1974.

SLOANE, Willem M., *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul: 1987.

SPANU, Alexaandru, “Comitagii”, *Magazin Istoric*, No: 453, Decembrie-2004.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, Romanya-Yunanistan*, C. IV, TTK yayınları, Ankara, 2001.

SÜMER, Faruk, “ Gagauzların Aslı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 52, İstanbul, 1991.

TANSEL, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara, TTK Basımevi, 1953.

Tarihte Türk-Rumen İlişkileri, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2006.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara, 1985.

TITULESCU, Nicolae, *Documente Diplomatice*, Bucureşti, 1967.

Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973.

TOĞAN, Zeki Vlidi, “Dobruca Türklüğü Hakkında Yeni Nazariyeler”, *Sesler*, C: 4/Sayı: 12, Ankara, 1943.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, *Mesail-i Mühime-i Siyasiye*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, TTK yayınları, Ankara, 1987.

URULGİRAY, Yusuf, “Romanya’da Türk ve İslam Kültürü”, *Doğu Dilleri*, C: II, Sayı: 4, Ankara, 1981.

UZUNÇARILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar*, C: I, 7. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1998.

_____, **İ. Hakkı**, *Osmanlı Tarihi, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, C. II. 8. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1998.

ÜLKÜSAL, Müstecip, “Balkan Yarımadasında Türkler”, *Emel*, Sayı: 72, Eylül-Ekim 1972.

_____, **Müstecip**, *Dobruca ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, Ankara, 1966.

_____, **Müstecip**, *Dobruca'dan*, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yayınları, İstanbul, 2007.

_____, **Müstecip**, “ Romanya Türkleri”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976.

VELIMAN, Valeriu, “Osmanlı Devleti ve Romen Prensliklerinde 1821 Senesi Olayları”, *IX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (21-25 Eylül 1981)*, C: II, Ankara, 1988.

WITTEK, Paul, “Yazıioğlu Ali on the Christian Türks of the Dobrudja”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C: XIV, London 1952.

YALMAN, Ahmet Emin, “ The Inter-Balkan Pres League”, *The Public Opinion Quarterly*, No: 4 (Ekim 1939).

YÜCE, Kemal, *Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

EKLER

EK I: Türkiye-Romanya Arasında Yapılan Göç Sözleşmesinin Fransızca Metni

EK II: Köstence Emniyet Müdürlüğünün Dobruca Türklerinin Göçüne Dair Raporu.

EK III: Romanya'nın Ankara Elçiliğinin Romanya Türklerinin Göçü Hakkındaki Raporu.

EK IV: Romen İstatistik Kurumunun Dobruca'daki Türklerin Nüfusunu Gösteren Raporu.

EK V: Romen Dışişleri Bakanı V. Antonescu'nun Türkiye Ziyareti.

EK VI: Hüseyin Ragıp'ın Bükreş'e Elçi Olarak Atanması Hakkında Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun Raporu.

EK VII: Romen Dışişleri Bakanı Titulescu'nun Türkiye Ziyareti.

EK VIII: Romanya Türklerinin Sosyo-Kültürel Durumu Hakkında Bükreş Elçiliğinden Alınan Rapor.

EK IX: Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi'nin Romanya Türklerinin Göçüne Dair Romen Hükümeti ile Yaptığı Görüşme.

EK X: 1938 Yılı İtibariyle Türk-Romen Ekonomik İlişkilerine Dair Rapor.

EK XI: Lozan Konferansı Hakkında Dobruca Gazetesinde Çıkan Haberler.

EK XII: 1933 Türk-Romen Dostluk Antlaşmasına Dair Cuvâtul ve Curentul Gazetelerinde Çıkan Haberler.

EK XIII: Balkan Paktı'nın İmzalanmasına Dair Adevêrul ve Dimineata Gazetelerinde Çıkan Haberler.

EK XIV: Tevfik Rüştü Aras'ın Bükreş Ziyareti İle İlgili Haberler.

EK XV: Türkiye'de Yapılan İnkılâplar Hakkında Deliorman Gazetesinde Çıkan Makale.

EK XVI: Romanya Türklerinin Göçüne Dair Haksöz ve Romanya Gazetelerindeki Haberler

EK XVII: Hatay Türkleri Hakkında Le Moment ve Tuna Gazetelerinde Çıkan Makaleler.

EK XVIII: Atatürk'ün Ölümü Hakkında Curentul ve Viitorul Gazetelerinde Çıkan Haberler.

1.- CONVENTIUNE REGLEMENTAND EMIGRAREA
POPULATIUNEI TURCE DIN DOBROGEA.

semnată la 4 Septembrie 1936

2.- SCHIMB DE SCRISORI

Text francez.

**Ek I: Türkiye – Romanya Arasında Dobruca Türklerinin Göçüne Dair
Sözleşmenin Fransızca Metni. (A.M.E.A. Vol., 137.)**

CONVENTION
REGLEMENTANT L'EMIGRATION DE LA POPULATION TURQUE DE DOBRUDJA

Le Gouvernement de la République Turque et le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Roumanie.

Constatant la tendance à l'émigration manifestée depuis plus d'un demi-siècle par certains éléments de la population turque musulmane de Dobroudja et

Constatant que la dite population qui n'a pas manqué d'ailleurs d'apprécier le régime libéral et généreux dont elle n'a cessé de jouir en Roumanie - est uniquement déterminée à quitter le territoire du Royaume par le légitime désir de se rattacher à son tronc ethnique naturel.

Ont décidé de conclure une convention afin de régler, dans l'esprit le plus amical, les modalités de l'émigration en cours et on désigné à cet effet leurs plénipotentiaires respectifs, savoir:

S. EX. MONSIEUR LE PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE TURQUE,

Mr. Mircea Cancicov, Ministre des Finances;

Lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs, trouvé en bonne et due forme, sont convenus des dispositions suivantes:

Art. 1. la minorité turque musulmane habitant les Départements de Durostor, Caliacra, Constantza et Tulcea sera admise aux bénéfices de la Présente Convention.

Art. 2. Les sujets roumains musulmans d'origine turque habitant les Départements spécifiés ci-dessus et désireux d'émigrer en Turquie, seront admis à quitter la Roumanie aux conditions prévues par le présent règlement dans un délai de cinq ans.

Cette émigration s'effectuera par étapes successives, dans l'ordre suivant:

- 1/ A partir du 15 avril 1936 un contingent de quinze mille émigrants composé des personnes ayant déjà liquidé leurs biens;
- 2/ La seconde année, une zone de 8 kilomètres le long de la frontière roumano-bulgare;
- 3/ La troisième année, la ville de Bazargic et les arrondissements d'Ezibei et Curtbunar;
- 4/ La quatrième année, les arrondissements d'Acadınlar et Turtucaia;
- 5/ La cinquième année, la ville et l'arrondissement de Silistrie et le reste du territoire de la Dobroudja.

Le Gouvernement de la République Turque, au commencement de chaque période d'émigration, fera savoir au Gouvernement roumain, par l'entremise de la Légation de Turquie à Bucarest, le nombre d'émigrants qu'il se dispose à recevoir sur son territoire durant la dite période.

Il est entendu que si le nombre des personnes des zones à évacuer durant une des périodes mentionnées ci-dessus venait à dépasser celui fixé par le Gouvernement turc, l'excédent sera rapporté à la période suivante; et au cas où ce nombre serait inférieur au nombre fixé par le Gouvernement turc, il sera complété par un nombre de personnes dont l'émigration est prévue pour la période suivante.

Art. 3. En vertu de la présente Convention, par le seul fait d'avoir présenté la demande d'émigration à la Commission spéciale prévue à l'Article 16, la propriété des biens immeubles ruraux appartenant aux futurs émigrants passera de droit en la possession de l'Etat roumain, les biens immeubles urbains restant à la libre disposition de leurs propriétaires. Le Gouvernement roumain ne prendra possession des dits biens immeubles ruraux qu'au moment où le groupe d'émigrants se trouvant sur la liste respective aura quitté son domicile à destination du port d'embarquement.

Art. 4. Les biens immeubles ruraux appartenant aux émigrants étant ainsi acquis par le Gouvernement roumain, il est convenu que le Gouvernement roumain payera au Gouvernement turc la somme de 6.000 Lei par hectare, y compris les constructions s'y trouvant, sauf celles appartenant à la communauté ou à l'Evkaf. Une convention spéciale régissant la liquidation des biens meubles ou immeubles appartenant à la communauté musulmane et à l'Evkaf sera ultérieurement conclue entre les deux Gouvernements.

Art. 5. Le Gouvernement roumain effectuera en sept annuités les paiements de la valeur des biens immeubles ruraux appartenant aux émigrants et ce, suivant les stipulations ci-après:

La modalité des sept paiements annuels devant être effectués par le Gouvernement roumain est fixée de façon à ce que la somme globale se rapportant à chaque zone soit liquidée en quatre annuités égales, la première annuité consistant dans le quart de la

- 2 -

dite somme globale fixée comme valeur des terrains de la première zone et devant être effectuée un mois avant le départ du premier contingent d'émigrés devant quitter la Roumanie en 1937 et ainsi de suite pour chaque annuité de chaque zone, jusqu'à liquidation complète des paiements au bout de sept ans.

Le Gouvernement roumain accepte de payer un intérêt de 5% sur les sommes constituant les annuités payables aux échéances prévues par le présent article. Le total des intérêts résultant des sommes dues par l'Etat roumain à l'Etat turc sera ajouté à la somme représentant la contrevaletur des biens immeubles passés en la possession de l'Etat roumain.

Art. 6. Le Gouvernement roumain effectuera les paiements des annuités prévues ci-dessus par le dépôt des sommes y afférentes à la Banque Nationale de Roumanie, en compte courant, au crédit du Gouvernement de la République turque. La Banque Nationale de Roumanie notifiera chaque dépôt à la Légation de Turquie à Bucarest aussitôt que ce dépôt aura été effectué et passé au dit compte courant.

Les fonds déposés à la Banque Nationale de Roumanie seront utilisés par le Gouvernement de la République turque pour l'achat de marchandises à exporter en Turquie dans les proportions prévues par l'art. 13. Ces marchandises seront exemptées de tous impôts, taxes ou autres charges à l'exportation.

Il reste bien entendu que l'on n'appliquera pas à ces exportations les prescriptions prévues par les accords commerciaux conclus ou à conclure, mais uniquement les dispositions de la présente Convention.

Art. 7. Le Gouvernement roumain prélèvera sur les annuités prévues à l'article 5 les sommes nécessaires à l'acquittement de toutes les dettes éventuelles des émigrants envers la Banque Nationale, les coopératives ou les créanciers hypothécaires. Seront également retenus toutes autres sommes pour lesquelles créanciers chirographaires des émigrants ~~aux~~ pourraient réclamer du Gouvernement roumain le sequestre des immeubles ruraux devenus sa propriété par application des dispositions de la présente Convention.

Art. 8. Le Gouvernement roumain prélèvera en parts égales sur les quatre annuités afférentes à chaque région, la contrevaletur des sommes-réduites de 10% lui revenant de chef des impôts, droits ou taxes de quelque nature qu'ils soient ainsi que toutes les redevances arriérées frappant aussi bien ladite population que ses biens, revenus et fortunes. Ces sommes seront établies sur base des situations extraites des rôles de contribution directes ou indirectes et représentant les comptes débiteurs réels à la date de l'inscription des intéressés dans les listes d'émigration. Les dites situation seront vérifiées à temps utile par la Commission spéciale prévue à l'art. 16, qui délivrera aux ayants droit, sans frais ni taxes, un certificat en double exemplaire établissant l'état exact des sommes éventuellement dues par chaque émigrant.

Le Gouvernement roumain donnera communication au Gouvernement de la République turque, lors du départ de chaque groupe d'émigrants, du montant exact des sommes en question.

Art. 9. Le Gouvernement roumain déduira des sommes qu'il aurait à retenir conformément aux stipulations des articles 7 et 8, toutes les sommes qui seraient éventuellement dues aux émigrants par lui, les coopératives et les caisses publiques.

Art. 10. Les personnes désirant obtenir la permission d'émigrer devront formuler, dans la demande qu'elles adresseront à cet effet à la Commission spéciale prévue à l'article 16 de la présente Convention, l'offre au Gouvernement roumain de leurs biens immobiliers ruraux, y compris les bâtiments leur appartenant en propre, et annexer à leur demande un acte authentique établissant leur renonciation à la nationalité roumaine et la preuve qu'elles ont demandé et obtenu la nationalité turque.

Art. 11. Les émigrants seront entièrement libres d'emporter avec eux les biens mobiliers de toutes sortes leur appartenant en propre, tel que effets personnels usages, bestiaux ou animaux de ferme (ceux-ci ne pouvant dépasser toutefois 5 têtes de gros bétail ou 15 de menu bétail par chef de famille), instruments, machines, etc., pouvant servir à l'exploitation agricole ou industrielle ou bien à l'exercice

- / -

- 3 -
 métier quelconque.

Les émigrants seront également autorisés à emporter leurs bijoux strictement personnels, notamment les colliers de pièces d'or ou d'argent en usage chez les femmes turques de Dobroudja, chaque émigrant ne pouvant toutefois en emporter plus d'un seul.

En outre, chaque émigrant sera autorisé à emporter librement à sa sortie de Roumanie une somme de mille lei en espèce et la contrevaletur de deux mille lei en devises étrangères.

Art. 12. Les émigrants seront entièrement libres d'user de n'importe quel moyen pour le transport et pour le chargement et déchargement de leur mobilier, sans être aucunement astreints aux usages et règlements des syndicats ou groupements de débardeurs, portefaix ou autres travailleurs des ports, sauf bien entendu au cas où ces émigrants en demanderaient eux-mêmes volontairement l'assistance.

Art. 13. Il sera permis aux émigrants d'acheter sur le marché intérieur avec les "lei" qui leur resteront disponibles à la suite de la liquidation de leurs biens meubles ou immeubles urbains, certaines marchandises destinées à être exportées en Turquie, à savoir:

du bois en proportion de 25%, des animaux en proportion de 25%, des produits pétroliers en proportion de 10%, et pour le reste du pourcentage, des articles libres à l'exportation qui figurent dans la liste A (Décision ministérielle No. 60.955 du 5 oct. 1935, publiée dans le "Monitorul Oficial" Nr. 232 du 9 Oct. 1935) en ajoutant à cette liste: des tuiles, vitres et clous en proportion de 40%.

Toutes ces marchandises seront exemptées d'impôts, taxes et autres charges à l'exportation.

Les proportions indiquées ci-dessus sont également applicables aux achats devant être effectués en Roumanie par le Gouvernement de la République Turque ainsi qu'il est prévu à l'article 6.

Art. 14. La Banque Nationale de Roumanie ouvrira au nom du Gouvernement de la République Turque un compte courant spécial où chaque émigrant aura la faculté de déposer tout ou partie des sommes se trouvant en sa possession, en vue d'en assurer le transfert par l'achat de marchandises tel qu'il est prévu à l'article 13 ci-dessus. La Banque Nationale de Roumanie donnera avis à la Légation de Turquie à Bucarest de chaque versement qui lui sera ainsi effectué avec indications détaillées du déposant.

Art. 15. Les fonds, valeurs mobilières et tous autres objets précieux appartenant aux mineurs sous tutelle et déposés dans les caisses publiques de Roumanie ou confiés à la garde des tribunaux de tutelles, seront versés ou remis au Gouvernement de la République Turque qui en assurera désormais l'administration et la garde jusqu'à la majorité des ayants-droit, conformément à la législation turque.

Art. 16. Une Commission spéciale composée d'un juge faisant fonction de président d'un représentant des Départements de l'Intérieur, des Finances et de l'Agriculture et d'un ou deux mandataires de la population turque de la région à évacuer, sera instituée.

Cette Commission sera chargée de dresser une liste détaillée des émigrants avec indications précises de la superficie de leurs terrains, ainsi que des biens de la communauté et de l'Evkaf, dans chaque zone. Les listes de chaque zone déterminée serviront de base pour fixer selon les stipulations prévues par la présente Convention les sommes et les paiements annuels tombant à la charge du Gouvernement roumain.

La dite Commission sera également compétente pour constater le montant des sommes éventuellement dues aux émigrants par le Gouvernement roumain ainsi que les coopératives, les sociétés d'assurance ou les caisses publiques.

Art. 17. Des certificats collectifs gratuits, établis sur la base des listes à fournir pour la Commission spéciale lors du départ de chaque groupe, seront délivrés aux émigrants par les autorités romaines. Le départ et l'embarquement des émigrants se fera sur base de passeports turcs, individuels ou collectifs, qui leur auront été préalablement délivrés par les représentants du Gouvernement de la République Turque en Roumanie.

- 4 -

Art. 18. Les jeunes gens turcs musulmans de Dobroudja se trouvant en cours de l'évacuation de la région dont ils ressortent, seront licenciés du service militaire s'ils établissent que leur famille a accompli toutes les formalités requises en vue de l'émigration et s'ils déclarent vouloir émigrer eux-mêmes.

Ne seront pas enrôlés, sous les mêmes conditions, les jeunes gens turcs musulmans habitant une région dont la population est destinée à émigrer durant l'année en cours.

Art. 19. Les personnes ayant déjà émigré en Turquie avant la conclusion de la présente Convention et qui auraient laissé en Roumanie leurs biens, jouiront des bénéfices de la présente Convention..

Art. 20. La présente Convention entrera en vigueur à la date de sa ratification par les deux Gouvernements.

En foi de quoi les plénipotentiaires respectifs ont signé la présente Convention et y ont apposé leurs sceaux.

Fait à Bucarest, en double original, en français le quatre septembre mil neuf cent trente six.

signé : suphi Tanriöer

signé : Mircea Cancicov.

Bucarest, le 14 septembre
1936

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous faire savoir que le Gouvernement roumain se réserve le droit de modifier au cours de l'exécution de la Convention réglementant l'émigration de la population turque de Dobroudja, signé à Bucarest en date de ce jour, les dispositions finales de l'article 11, concernant les sommes en espèce que chaque émigrant aura la faculté d'emporter librement à sa sortie de Roumanie.

Je saisis cette occasion pour vous prier de bien vouloir agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

signé: Cancicov.

Bucarest, le 4 Septembre 1936

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous accuser réception de Votre lettre en date d'aujourd'hui par laquelle Vous avez bien voulu me faire savoir que le Gouvernement roumain se réserve le droit de modifier au cours de l'exécution de la Convention réglementant l'émigration de la population turque de Dobroudja, signé à Bucarest en date de ce jour, les dispositions finales de l'article 11, concernant les sommes en espèce que chaque émigrant aura la faculté d'emporter à sa sortie de Roumanie.

En prenant bonne note de cette communication, je saisis cette occasion pour vous prier de bien vouloir agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

signé : Suphi Tanriöer

A Monsieur M. Cancicov,
Ministre des Finances.

Bucarest, le 4 septembre, 1936

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous faire savoir que le Gouvernement roumain considère qu'au cas où le transport des émigrants de Roumanie en Turquie ne serait pas assuré gratuitement par les soins du Gouvernement Turc, les dites émigrants devront être tenus de payer leur transport avec les sommes laissées à leur disposition conformément aux stipulations de l'article II, par. final de la présente Convention.

Il demeure également bien entendu que le transport des marchandises acquises en contre partie des sommes déposées à la Banque Nationale de Roumanie, conformément aux stipulations de l'article 6, paragraphe 2 de la présente Convention, est entièrement à la charge de l'importateur. En conséquence, au cas où le transport de ces marchandises ne pourrait être effectué gratuitement sur des vaisseaux turcs les devises nécessaires au paiement des dites transports seront procurées par la Banque Nationale de la République Turque.

Je saisis cette occasion pour vous prier de bien vouloir agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

signé : M. Cancicov

A Son Excellence
Monsieur Suphi Tanriöer, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de
Turquie, à Bucarest.

- / -

- 5 -

Bucarest, le 4 septembre 1936

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de Vous accuser réception de Votre lettre en date d'aujourd'hui par laquelle Vous avez bien voulu me faire savoir que le Gouvernement roumain considère qu'au cas où le transport des émigrants de Roumanie en Turquie ne serait pas assuré gratuitement par les soins du Gouvernement Turc, les dits émigrants devront être tenus de payer leur transport avec les sommes laissées à disposition conformément aux stipulations de l'article II, par. final de la présente Convention.

Il demeure également bien entendu que le transport des marchandises acquises en contre partie des sommes déposées à la Banque Nationale de Roumanie, conformément aux stipulations de l'article 6, par. 2 de la présente Convention, est en titèment à la charge de l'importateur. En conséquence, au cas où le transport de ces marchandises ne pourrait être effectué gratuitement sur des vaisseaux turcs, les devises nécessaires au paiement des dits transports seront procurées par la Banque Nationale de la République Turque.

Je saisis cette occasion pour vous prier de bien vouloir agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

signé : Suphi Tanriöer

A Monsieur Mircea Cancicov
Ministre des Finances.

N.B. Pour D.L. n° 230 du 2 Feb. 1944 de extinde sentires de tara
si importate si la intern pentru exportul de ciment si plumb
pentru care se lichideaza contul curent special de lei la B.N.R.
reprezentand valoarei terenurilor vandute de emigranti turci
statului Roman.
Secretul lege 230/44 de a interpreta mai larg or. 6. din
Conventiune /ultimul paragraf/.

Mustătescu
2 Feb 1944.

N.B. Conform indicatilor date de minist. Agr. si Domeniilor /Directiunea
Reformei agrare / si au poscurat de la emigranti turci
8.237 ha. 4953 m² in valoare totala de lei 49.417.160.
Suma care s'a depus la B.N.R. in contul Legatiunii Turce din
Bucuresti.
Din aceasta suma s'au facut urmatoarele operatiuni.
importante
1) Export de cereale pt lei 15.000.000 in anul 1941.
2) Export de ciment pt lei 7.000.000 in anul 1944
3) " " plumb pt lei 15.000.000 in anul 1944.

ROMANIA

CONFIDENTIAL.

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECTIUNEA GENERALA A POLITIEI

DIRECTIUNEA POLITIEI DE SIGURANTA

SERVICIUL DE INFORMATIUNI

CONCEPT

Jurn. Nr. *Nr. 2. 10. 926*

Dosarul Nr. *100/1934*

Redactat de *Paula*

Copiat de *Paula*

21-4-936

Avem onoare a vă înainta, în copie spre ştiinţa Dvs. o notă de informaţiuni în legătură cu emigrarea turcilor, din Dobrogea, în Turcia.

DIRECTOR GENERAL,

SUBDIRECTOR,

Ek II: Dobruca Türklerinin Göçü Hakkında Rapor. (A.N.I.C, Directiunea Politiei şi Sigurantei Generala, Dossier 100/1934)

REGATUL ROMÂNIEI

ANKARA

Ankara, 22 Iulie 1935. 147

No. 1101

CONFIDENTIAL

Chestiunea emigratiei
Turcilor din România.

Anexe: 1 Domnule MINISTRU,

Sosirea unui nou transport de turci din România și prezența la Ankara și Istanbul a D-lui Suphi Tanrıöver, Ministrul Turciei la București - fervent animator al mișcării - a readus la ordinea zilei chestiunea emigrației populației turcești din țara noastră. Spun Turci, iar nu musulmani pentru că intențiunea autorităților turcești este să aducă din România nu numai pe musulmani, turci și tătari - fără deosebire - dar și grupul etnic denumit Găgăuți, considerați aici ca Turci creștini. Faptul acesta merită o atențiune deosebită.

Discutată pe larg, atât în cercurile politice cât și în presă, chestiunea a ajuns să intereseze și guvernele altor țări. Diferiți colegi, și în primul rând Miniștrii Greciei și Iugoslaviei, mi-au cerut zilele acestea relațiuni amănunțite asupra "acordului dintre România și Turcia, anunțat în zierele de aci.

./.

Excelenței-Sale

Domnului N. TITULESCU,

Ministrul Afacerilor Străine,

etc. etc. etc.

Ek III: Romanya'nın Ankara Elçiliğinin Romanya Türklerinin Göçü Hakkındaki Raporu. (A.M.A.E., Fond Turcia, vol. 59)

249

ROMANIA

MINISTERUL INTERNELOR
INSTITUTUL CENTRAL DE STATISTICĂ
BUCUREȘTI I, STRADA DOAMNEI Nr. 14. — TELEFON : 333.34

20.3.1937

Către
Ministerul Regal al Afacerilor Străine
DIRECȚIUNEA POLITICĂ
L o c o.

Confidential

4629 - 3 MAR 1937

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
Nr. 13152 * - 5 MAR 1937
REGISTRATURA GENERALĂ

Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa Dv. Nr. 8192/937, avem onoarea a vă trimite odată cu aceasta cinci tablouri, cuprinzând distribuția populației turce din Dobrogea, alcătuite după planul Dv., în conformitate cu rezultatele provizorii ale recensământului general al populației din 1930 și cu împărțirea administrativă din 1929, în vigoare la data recensământului.

În legătură cu cele de mai sus, avem onoarea a vă aduce la cunoștință că împărțirea administrativă actuală prezintă oarecari diferențe față de cea din 1929, fiind create plăși noi în județele Caliacra și Durostor.

Cu acest prilej ne îngăduim a vă atrage atențiunea asupra proporției foarte ridicate dată de populația turcă, peste 60%, atât în plășile Accadân-șar și Turtucaia cât și în zona de 8 Km. dealungul frontierei române-bulgare. Față de această situație și cunoscută fiind tendința de forte emigra-țiune a acestui element etnic în ultima vreme, neutru din punct de vedere po-litic, ne întrebăm dacă nu este cazul a se reglementa emigrarea lui în sensul spre a nu da puțină apariției fatale a unei majorități covârșitoare bulgare, tocmai în această regiune de graniță.

Pentru aceste motive ținem să subliniem că cifrele cuprinse în tabe-lele alăturate au un caracter confidențial informativ și nu pot fi date publi-cității. Comunicarea lor Legațiunii Turciei ar putea fi amânată până la cu-noașterea exactă a scopului pentru care aceste date au fost solicitate și până la întocmirea unui plan complet și imediat eficace de colonizare a elementu-lui românesc în locurile, cari vor fi sau au fost lăsate libere de emigrarea populației turce din Gadrilater.

Adăugăm că Institutul Central de Statistică este dispus a colabora necondiționat și a da întregul său concurs la elaborarea și punerea în apli-care a unui asemenea plan de acțiune, de o importanță vitală pentru viitoarea structură etnică a regiunilor de graniță.

DIRECTORUL INSTITUTULUI

[Signature]

Seful Oficiului
de Studii
[Signature]

DG/DP.

340/980. C. 42.251. — M. O., I. N.

Ek IV: Dobruca Bölgesindeki Türk Nüfus'un Dağılımı Hakkında Romen İstatistik Kurumunun Verileri. (A.M.A.E., Fond Turcia, vol. 65)

ROMÂNIA

MINISTERUL INTERNELOR
INSTITUTUL CENTRAL DE STATISTICĂ
BUCUREȘTI 1. STR. BREZOIANU Nr. 25
Telefon : 355.54, 336.81, 377.07

Răspuns la cererea înregistr. la Nr. 3986 • 25. II • 1937
a Ministerului Regal al Afacerilor Străine.

Obiectul cererii : Distribuția populației turce din Dobrogea.

RECAPITULATIE

	<u>Populația totală.</u>	<u>Populația turcă.</u>	
		Cifre absolute.	Procente.
Total Dobrogea	814.609	150.740	18,5
<u>Tabloul I.</u> Zona de 8 Km. dealungul graniței româno-bulgare.	70.505	43.168	61,2
<u>Tabloul II.</u> Orașul Bazargic, Plasa Ezıbeı (jud. Caliacra) și plasa Curtbunar (jud. Durostor.) +)	102.020	29.475	28,9
<u>Tabloul III.</u> Plășile Accadânlar și Turtucaia (jud. Durostor) +)	56.113	34.663	61,8
<u>Tabloul IV.</u> Orașul Silistra și Plasa Silistra (jud. Durostor).	69.379	10.382	15,0
<u>Tabloul V.</u> Restul Dobrogei +)	516.592	33.052	6,4

DIRECTORUL INSTITUTULUI

Seful Oficiului
de Studii

+) Fără satele trecute în tabloul I (Zonă de 8 Km.).

MINISTERUL REGAL AL AFERILOR STRAINE
Nº 04586 - 25 JAN 19 7
REGISTRATURA GENERALA
Ankara, 20 Ianuarie 1952

No. 104 - 3.-

Anexe : 1.-

le autisme +
le de l'Etat +

LEGATIUNEA REGALA A ROMANIEI,

Domnule MINISTRU,

Drept răspuns la telegrama ministerială No. 1771

22 Z din 10 Ianuarie curent, cu privire la proiectata vizită a
Excelenței Voastre la Ankara, am oncorea a Vă înainta, aș-
alăturat, copie după programul alcătuit de Direcțiunea
Protocolului din Ministerul Afacerilor Străine, pentru
această ocaziune.

117 V.G. Din examinarea acestui program Excelența Voas-
tră va vedea că în după amiaza zilei de 9 Februarie (so-
sirea la Istanbul), Ea va avea de făcut numai o vizită de
aproximativ $\frac{1}{2}$ oră, iar restul timpului îi va fi liber.

Cum de obicei toate persoanele de marcă, ce vin într'o misiune oficială în Turcia, depun la trecerea lor prin Istanbul, o coroană la monumentul Independenței de la Taxim (ceea ce ar corespunde la noi cu depunerea unei coroane la monumentul eroului necunoscut), voi lua din vreme toate măsurile necesare pentru ca Excelența Voastră să poată depune coroana la suszislul monument.

A.

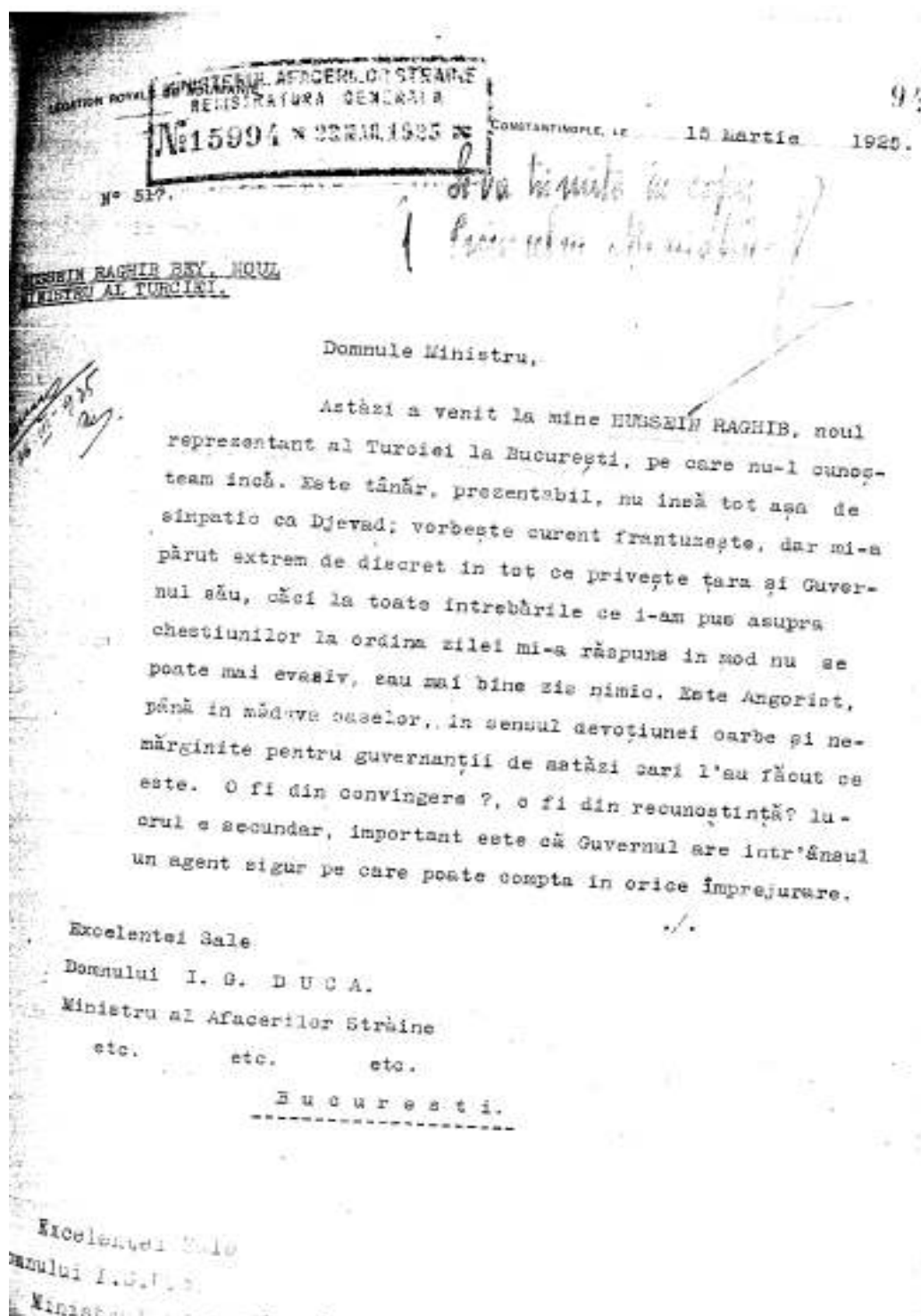
elentei-Sale

mului VICTOR ANTONESCU,

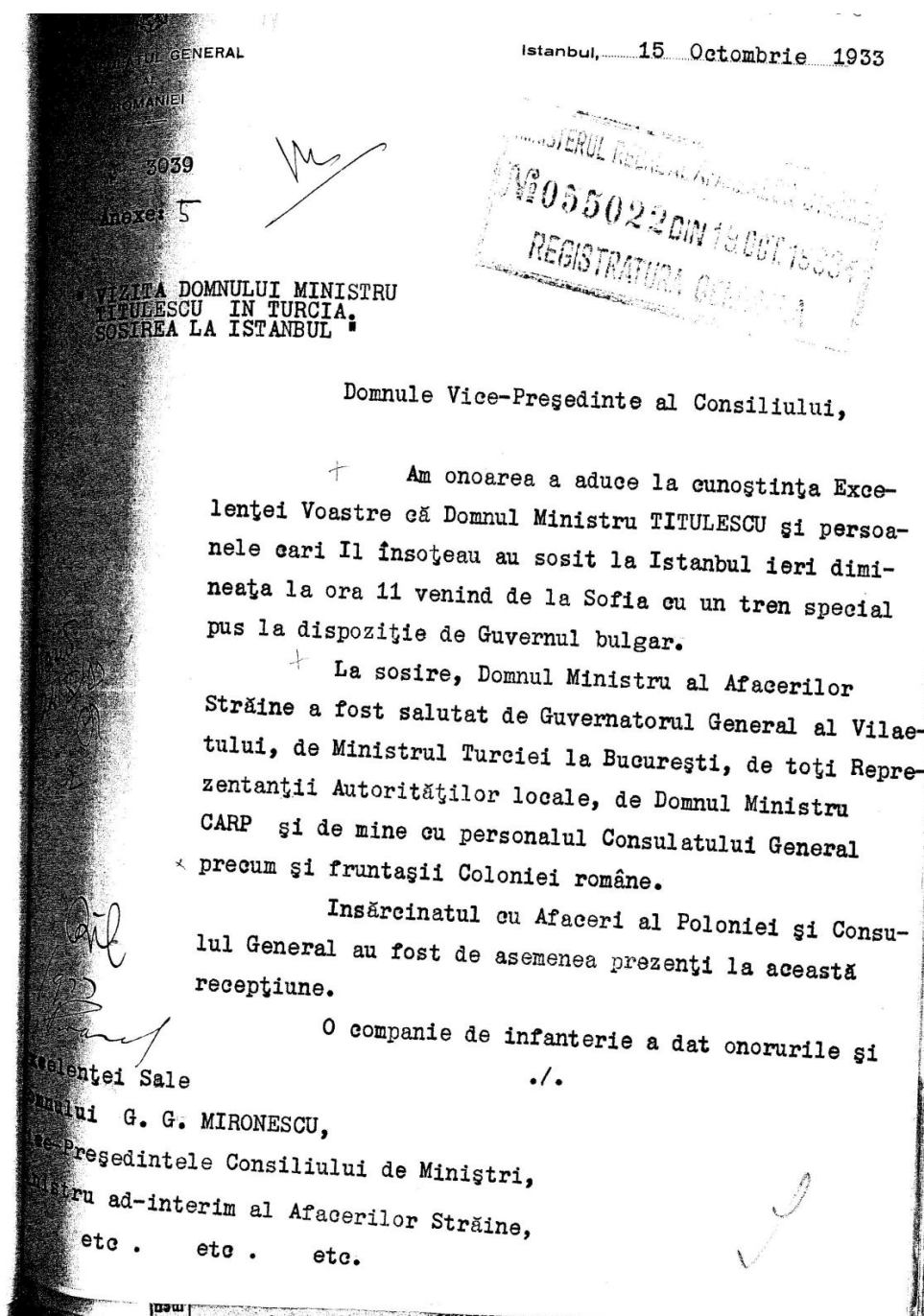
Ministrul Afacerilor Străine,

etc. etc. etc.-

Ek V: Romen Dışişleri Bakanı V. Antonescu'nun Türkiye Ziyareti Programı Hakkında Romanya'nın Ankara Elçiliğinin Bilgilendirme Notu. (A.M.A.E., Fond Turcia, vol. 60.)

Ek VI: Bükreş'e Elçi Olarak Atanan Hüseyin Ragıp Bey Hakkında Romanya'nın İstanbul Konsolosluğunun Bilgilendirme Notu. (A.M.A.E., Fond Turcia, vol. 58)

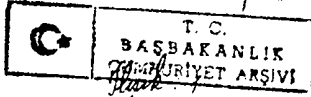

Ek VII: Romen Dışişleri Bakanı Titulescu'nun Türk-Romen Dostluk Antlaşması için Türkiye'ye Gelmesi Hakkında Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun Bilgilendirme Notu. (A.M.A.E., Fond Turcia, vol. 59)

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti

2. nci Daire Umum Müdürlüğü

Şube

Başbakanlığa

Ankara : 22 K. Sayı 1035 1935

Hulâsa :

Muhimdir.

18. 11. 34 Tarihli ve $\frac{43869}{873}$ sayılı yazıya ektir .

Romanyada bulunan ırkdâşlarımızın kitap ve hoca ihtiyacı ile kültür sahasındaki islahat lüzumu hakkında Elçimizin Romen Maarif Nazırı ile 17/12/34 tarihinde yaptığı mülâkatı bildiren yazının bir örneği ilişik olarak sunuldu .

L. M. C.

Hariciye Bakanlığı Y.

M. K. C.

İnşâ

23. 1. 1935

26. 1. 1935

030 10 247668 14

Araka hangi daire ve şube ifadesiyle yazıldığını ve umumî ve hususî numaralarının derci maroudur

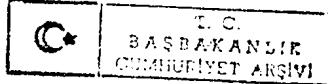
M. K.

Ek: Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey'in Romen Milli Eğitim Bakanı ile Romanya Türklerinin Sosyo-Kültürel Durumu Hakkında Yaptığı Görüşme. (B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247..1668..16.)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ,
BÜKREŞ ELÇİLİĞİ

Nº 103/38

Bükreş 28/2/Mart 935

Başvekâlet Müsteğarlığına,

Romanya Başnazırının başkanlığı altında, Ziraat Nazırı , Dahiliye Nazırı ve benim de iştirak ettiğim bir ietimada Romanya türklerinin Ana Yurda göçmeleri hakkında Romanya Hükûmetine yaptığım teklifler ve bunlara aldığım cevaplara dair Hariciye Bakanlığına gönderdiğim raporun bir örneğini bilginiz için sunar , saygılarımın kabulünü dilerim.

Bükreş Elçisi

İsmail

19.3.935

Hıfz

16.7.35

P. Caruier

030	10			247	668	16

Ek: Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey'in Romen Hükûmeti ile Romanya Türklerinin Göçüne Dair Yaptığı Görüşme. (B.C.A, Fond Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 247..668..16.)

T. C.
İKTİSAT VEKÂLETİ
Türkois Başkanlığı
Sayı Genel Özel Eki
7881-4
T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

A n k a r a

20 Temmuz 1938

Ozu Romanya ile olan ticari münasebetlerimiz h.

Başvekâlet Yüksek Makamına

9 Temmuz 1938 tarih ve 7457 sayılı yazımıza cevap olarak telefonla tebliğ olunan emirleri üzerine Romen Hükûmetince Türk pamukları mübayaası suretile karşılanmak üzere açılacak krediye mütedair Romen taahhüdünün yerine getirilmemiş olması dolayısıyla yapılacak muamele hakkındaki düşüncelerim teleronla 18.7.1938 tarihinde telhisen arz ve aynı mevzula alâkadar mütalâalarımın mürassal olarak ayrıca sunulacağı ilâve edilmişti. Maruz düşüncelerimin tafsilen yüksek tetkik ve tensiplerine arzına müsaa-de buyrulmasını rica ederim.

1 - Evvelce de bildirilmiş olduğu üzere Romen kliringinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasındaki alacaklı bakiyesi 9.7.1938 tarihinde 879.400 lira dır. Bu bakiye 31.1.1938 tarihinde 1.784.935 lira idi. Mâzkûr bakiye Merkez Bankasından son olarak alınan malûmata göre 16.7.1938 tarihinde 1.026.800 liradan ibaret bulunmuştur. Türk-Romen kliring hesaplarındaki muayyen zamanlara ait hareketi gösteren tablolarla Romanya ile olan ticaretimize ait -1938 senesinin 5 aylık neticeleri de dâhil olmak üzere mükayyefli istatistik cetvelleri ilişiktir.

13F 2 gr 1030 10 162 134 9

Karşılıklarda şube adı ve sayısının yazılması

EK: 1938 Yılı Türk-Romen Ticaret Dengesini Gösteren Rapor
(B.C.A., Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 162..134..9.)

EK XVIII: Lozan Konferansı Hakkında Dobruca Gazetesinde Çıkan Haberler.

[illegible]

EK: 1933 Türk-Romen Dostluk Antlaşması Hakkında Cuvântul ve Curentul Gazetelerinde Çıkan Haberler.

ANUL 48 — No. 15.370

6 pagini

Duminică 17 Februarie 1934

FONDATORI: AL. V. BELDIMAN
CONST. MILLE

1888—1897
1897—1926

ABONAMENTE

750 lei pe 6 luni
 350 lei pe 3 luni
 200 lei pe 3 luni

In străinătate
dublu

3 LEI BIROURILE: București, S

Pactul balcanic

Curentele ext
în discuția P

Vineri a fost semnat la Atena, pactul balcanic. Un act politic, de o importanță care nu poate fi înțeleasă subînțeles, s'a îndeplinit. Un tratat a fost încheiat, care asigură, în mod desăvârșit, pacea în acea parte a Europei, care a fost în toate timpurile și nu a încetat nici astăzi să fie punctul ei nevralgic. Astfel asigurarea păcii în peninsula balcanică este, în același timp, o contribuție considerabilă la asigurarea păcii europene în general, dar mai îndosebi a păcii în Europa centrală.

Trei articole numai și un preambul care definește perfect scopul lui, compun pactul acesta balcanic. Preambulul spune că statele semnatare se inspiră, încheindu-l, din spiritul de înțelegere și de conciliantime care a prezidat la elaborarea tratatului Briand-Kellogg și din hotărârea de a asigura respectul angajamentelor contractuale existente și rituale actualmente stabile în Balcani, far pentru acest scop, arătați dintr-o dată al pactului spune că «România, Grecia, Turcia și Iugoslavia și până la un punct oarecare indirect chiar și de Anglia; în clipa, în care, Berlinul dela Nord și Roma dela Sud, își întind brațele spre a se întâlni la Budapesta, într'un acord revizionist, fără soluție de continuitate, pactul balcanic trage o linie groasă asupra tuturor planurilor unci diplomați, care sub cuvânt că urmărește asigurarea păcii, crede ului să se atingă de a cele delicate probleme, cărora li se aplică în totul faimosul quietia non moveri în acest clipa semnarea pactului balcanic este un gest hotărât, care nu îngăduie două interpretări. Semnatarii lui, nu se gândesc să atingă dreptul culva, dar nici nu admit că cheva sa atingă dreptul lor, în cadrele ordinii forțat stabilite, el sunt gata la toate concesunile menite să calmeze spiritele și vechile resentimente. Dar numai în acest cadru, lăta ce mai spune pactul balcanic.

Două state lipsesc dintr-o semnătură: Bulgaria și Albania. Aderarea la el, le este în orice clipă deschisă. Nimeni nu-l poate strica, întrucât vrea realmente ca pacea

În sedința de ieri a Camerei a avut loc o interesantă discuție în jurul curentelor extremiste.

În alta parte a ziarului nostru, cetitorii vor găsi rezumatul dezbaterilor. Aici, vom scoate în evidență punctul principal al problemelor.

M. Mihalache a făcut o paralelă între modul cum s'a comportat d. Valda față de tăcarea extremistă și modul cum, se comportă față de ea partidul liberal.

Pe când cel dintai alesese metoda «persuasiunii», guvernul actual a ales maniera forte, extra-legală. Iar rezultatul arată, a spus seful partidului național-țărănesc, că d. Valda a avut dreptate, întrucât d-a-a avut învins în tot timpul guvernării. Metoda forte, din

Însăși forma politicii. Atât în răspunderea d-lui Mihalache, cât și în pînă la replica d-lui Iamandi a avut succes parlamentarismul.

D. Iamandi avea sa dreptate. Dar s'o proclame cu aia înfa și talent.

A tratat chestiunea bleamă a civilizației în sedința de extremismului de discutat numai în mod episodic. D. anunțat că întreg ne va fi adus în relații cu o complicitate de doveri.

Pentru moment în declarat că, pe de o parte de responsabil care i-o impune

[illegible]

Ek: Balkan Pakti'nin İmzalanmasına Dair Adevêrul ve Dimineata Gazetelerinde Çıkan Haberler.

EK XV: Tefvik Rüstü Aras'ın Bükres Ziyareti ile İlgili Haberler.

YIL I — Sayı 7

Sayısı 2 ley

18 1-nci Teşrin 1937

DELİORMAN

Aksiyon — Sanat — Fikir

Romanya türkünün ulusal gazetasıdır

Sahib ve yarı müduru
HAKKI İBRAHİM

Bir hey'et tarafından
çkarılır

Ahna gartları

Romanya için kırkuz 150 ley
Türkiye için 200 kuray
Cemiyetleri 200 ley

Adres: Bul. Arab Tabia No. 2
Siliştra (Romanya)

DELIORMAN

zararlı fikirleri intellectual
türde din Romnia

An. 1—No. 7

Apare sub conducerea
unui comitet

Red. resp. Haccâ İbrahim

Redacşia şi Administraţie
Bul. Arab Tabia No. 2
Siliştra

KEMALİZM.

Z. Bostuna

Genel harpen sonra siyasal ve ekonomik krize beraber, uluslararası dünya, siddetli bir sosyal saransıyla ömrümüzü.

Muhtarip cemiyet sınırlarının (işçiler, köylüler) bütün umutları iştirak esasına istinat etmekte- dir. Bunun içine, harptensora, Rusyada, ferdî mülkiyetin kaldırılıp müsterek bir mülk üzerinde müşterek çalışma ile fazla istihsal yapılmış ve bunların makul bir plân dahilinde tanzimi esaslarına dayanan komünizm ile İtalya'da kapitalist ve fa- tefeler (sermayeli-sermayesiz- ler) arasındaki mücadeleyi ortadan kaldırarak maksadına binaen hususî müesseseler ve sendikalar tanzimlerine istinad etmektedir.

çok etraflı izah eder. Kemalizm böylece, edle ettiyi ve edeceği müsbet neticelerle köylü ile entelektüel sınıflı çiryan uçurumu ortadan kaldırmaya çalışıyor.

Aşkın haleki olan Kemalizm, habın suşuna, medeniyetin hürriyeti temin ettiği fiirle saade- tina ancak siyasi, iktisadi ve dinî hiç bir tabiiyet altında bulunmı- yan müstakil ve özgün bir hayat ve idare tarzında bulma bilece- ği kanaatını aşılar: Cumhuriyet- çiliik.

Kemalizm, Laiklik prensip ve umdesine binaen, herşeyden önce, istibdadın insan dimağlarına yerleşmiştir olduğu müzır bir unsur olan din taassuplu müca-

Kemalizm, bütün unvanları' zararlı iktisat partilerinin imtiyaz ve büyük sermayelerini ortadan kaldırarak bütün hükümet kuvvetlerini habın eline vermektedir. Dili, edebiyatı ve müziki popü- lârize etmekte medeniyet yolunda kendisi de yükselmekte olan mü- neverî haksayacaştırmaktadır ki bu İnkı'arçılık prensibidir.

Kamâl Atatürk'ün felsefesi habı sevgisini insanlığın hakika duygusuna telâkik etmektedir.

Kemalizm esash prensibi, müstakil hale hayatını yaratma- tır. Bu itibarla derin bir Milli yetçilik ve yurtseverlik hissinı kabul eder; çünkü ancak milliyet- çi ve yurtsever bir ulus erğini- lii koruyabilir. Favat bu habı- çı vatanperverlik ve milliyetçilik uluslararası bir anlayışa asla

Hattada bir tokmak.

Herhangibir sebep ve herhangibir dü- şünce te'siri altında Dobruca türk mu- hitini karıştırmak ve temiz havasını bu- landırmak kasdile milletin zararına yalan söyleyip bir kâim manâsızmühteriyatla dedikodular icadetekmek hâbı emyen kosa aklı, delik beyni açme gümüş bir devletin mevcudiyeti, varlığını ve nüfusunun derecesini koruyup takdir edemez, tabii bu gibi Romanya ve Türkiye arandıkları iktisadi ve siyasi bağışların, kuvvet ve kudretine anlamazlar.

Dort senede dört siyasi partiye giriş- çikan, gelene gidece kavuk sallayıp da- rikada bir fikir değıştiren bakuleman- kenli politikacıların kahve ve meyhane köşelerinde Türkiye Cumhuriyetini göç- men politikasını fenkile maksadına ve eden ve milletin hareketi ve ictisadına di uzat- malan işi güc olan bir amarıkkır.

Bu zavallılar bilmiyerek düşünenmeden yapılmış bu kırın ve gerici hareket- leri kanun tasdiqleri milletın zararına

EK XVI: Türkiye’de Yapılan İnkılâplar Hakkında Deliorman Gazetesinde Çıkan Makale.

EK: Romanya Türklerinin Göçüne Dair Haksöz ve Romanya Gazetelerindeki Haberler.

Ek X: Hatay Türkleri Hakkında Le Moment ve Tuna Gazetelerinde Çıkan Makaleler.

ÖZET

METİN, Ömer, Atatürk Dönemi Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938), Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Osmanlı Devletinin yıkılmasının ardından yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, takip ettiği dış politika çerçevesinde pek çok ülke ile münasebetler geliştirmiştir. Bu ülkelerden birisi de ikili ilişkilerin Birinci Dünya Savaşında kesintiye uğradığı Romanya'dır. Lozan Konferansı sırasında tekrar başlayan Türk-Romen ilişkileri, 1923-1930 yılları arasında hızlı bir gelişim yaşanmamıştır. 1934 yılında oluşturulan Balkan Paktı ile birlikte dost ve müttefik olan iki ülke arasında, II. Dünya Savaşının başlamasına kadar yakın siyasi işbirliği görülmüştür. Türkiye ve Romanya'nın Karadeniz vasıtasıyla komşu olmaları, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesine olumlu yansımıştır. Bunun yanında Romanya'daki Türk azınlığın varlığı, Atatürk dönemi Türk-Romen ilişkilerinin sosyo-kültürel boyutunu oluşturmuştur.

“Atatürk Dönemi Türk-Romen İlişkileri” adlı tezimizin giriş bölümünde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasına kadar olan süreçteki Türk-Romen ilişkileri özet olarak verilmiştir. Birinci bölümde, Türk-Romen siyasi ilişkileri, ikinci bölümde Türk-Romen ekonomik ilişkileri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Romanya Türklerinin Türk-Romen ilişkilerine olan etkisi Türk ve Romen arşiv kaynakları ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Türkiye
2. Romanya
3. Atatürk
4. Balkan Paktı
5. Romanya Türkleri

ABSTRACT

METİN, Ömer, Turkish-Romanian Relationships in the Ataturk Period (1923-1938), Doctoral Thesis, Ankara, 2011.

The Republic of Turkey founded following the fall of the Ottoman Empire has developed so many relationships with the neighboring countries pursuing new foreign policies. One of these countries is Romania with whom the interrelations were discontinued during World War I. During the 1923-1930 period there were no developments but the Turkish-Romanian relationship started over again after the Lausanne Conference. After the Balkan Pact was formed in 1934, a close political cooperation existed between the two friends and allied countries until the beginning of World War II. Turkey and Romania's neighborhood via Black Sea improved the economic relationships between the two countries. Moreover, the existence of the Turkish minority in Romania constituted a socio-cultural dimension of the Turkish – Romanian relationships during the Atatürk Period.

In the introduction phase of our thesis on “Turkish – Romanian Relationships during the Atatürk Period”, Turkish – Romanian relationships until the foundation of the Republic of Turkey were summarized, in the first chapter, the Turkish – Romanian political relationships, and in the second chapter the Turkish – Romanian economic relationship were presented. In the third chapter, the effects of Romanian Turks on the Turkish – Romanian relationships were considered using Turkish and Romanian archives to shed light on the subject.

Key Words

1. Turkey
2. Romania
3. Atatürk
4. Balkan Pact
5. Romanian Turks